

Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána

Översättning: Cajsa Rudbacka-Lax
Bearbmagovva: Tapiio Tynys

© Metsähallitus 2008

ISSN 1796-2943
ISBN 978-952-446-609-7 (pdf)

Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána

GOVIDANSIIDU

ALMMUSTUHTTI	Meahcirádddehus	ALMMUSTUHTTINÁIGI	2008
DOAIBMANADDI	Meahcirádddehus	DOHKKEHANBEAIVEMEARRI	22.10.2007
LUHTOLAŠVUOHTA	Almmolaš	DIÁRANUMMIR	4384/623/2003
SUODJANGUOVLO-TIIPA/SUODJALAN-PROGRÁMMA	Meahcceguovlu		
GUOVLLU NAMMA	Váhčira meahcceguovlu		
NATURA 2000 -GUOVLLU NAMMA JA KODA	Váhčira meahcceguovlu FI 1300204		
GUOVLOOVTTADAT	Lappi luonddubálvalusat		
DAHKKI(T)	Meahcirádddehus		
ALMMUSTUHTTIMA NAMMA	Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána		
ČOAHKKÁIGEASSU	<p>Meahcceguovlolága (62/1991) mielde Meahcirádddehus lea dahkan Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána, mainna geahččalit seailluhit guovllu meahcceguovloiešlági, dorvvastit luonddue-aláhusaid ja dorvvastit sámekultuvrra ja ovddidit luonduu máŋggabealat anu ja dan vejolašvuodáid.</p> <p>Meahcceguovllu dikšuma ja geavaheami čuovvuma várás árvaluvvo bissovaš proseassa bissovažžan oaivvilduvvon mearrádusaid sadjái. Dát oaivvilda dan, ahte plána galgá sáhttit dárkkistit 10–15 lagi gaskkaid dahje dávjjitge, ja dát dárkkisteapmi galgá dáhpáhuvvat oassálasti plánema prinsihpa vuodul. Goittotge plána válđoprinsihpat leat oaivvilduvvon nu bissovaš mearrádussan go vejolaš.</p> <p>Váhčira meahcceguovlu lea Suoma viđadin stuorámus lágasmeariduvvon meahcceguovlu, man viidotat lea lagabui 156 000 hektára. Váhčira meahcceguvlui lea viehka váttis beassat. Sivvan dasa, ahte dat lea nu boaittobeadle lea vuosttažettiin Anarjávri guhkes vuonaidisguin, Norgga ja Ruošša rájít, váttislágan eatnamat ja geainnuhisvuohat.</p> <p>Váhčira meahcceguovlu gullá buorre muddui beahcevuovdeavádahkii. Meahcceguovllu mättageahčen, Kessis, beahcevuvddiin leat 1920-logus čuhppojuvvon eret stuorámus muorat ng. čoakkildančuohppamiin. Muoradahkii ja dan dikšumii ja geavaheapmái guoskevaš vuovdedeoallu -logu čuoggá birasministeriija ii nannen dan hámis, muhsto teavstta sadjái boahtá dikšun- ja geavahanplána beivenčuvvosa odda árvalus. Árvalusas buktojuvvo ovdan ahte Váhčira meahcceguovllus ii čuhppojuvvo iige vuvdojuvvo muorra vuovdeindustrija dárbbuide. Ruovttudárbomuora sáhtta vuovdit plána vuodđoprinsihpaid mielde guovllu ássiide ja bartastalliide.</p> <p>Váhčira meahcceguovlu ii leat buiga meahcci. Meahcceguovllus leat mealgat badjel čuohte ássanvistti. Priváhtaeatnamat eai gula meahcceguvlui. Eatnašat visittiin leat áigodatanus.</p> <p>Guovllu stuorámus bálgosat leat Báhčaveadji ja Váhčir. Muttošjávrri bálgosa nuortamáttageahči gullá meahcceguvlui, seammágo sneaida Njávdáma bálgosis.</p> <p>Ruovttudárbo- ja ámmágtguolástus dáhpáhuvvá eanaš Anárjávris. Dálvvi áigge guolástit maiddái siseatnama jávrii. Meahccebivddu válđoguovllut leat Anárjávri gáddeeéeatnamiin. Váhčira guovllus bivdet vuosttažettiin čuvččáid, rievssahiid ja ealggaid.</p> <p>Lustageavaheaddjít ja luonddumátkkálaččat johtalit eanaš Anárjávri birrasiin ja dan gáddee-eatnamiin nu, ahte geavahit dárbbu mielde priváhtagámpáid ja Meahcirádddehusa fuolahan stobuid. Vánddardeaddjít leat uhccán; dábálaččat sii johtet Báhčaveaji geainnu geažis Čeavetjávrái.</p> <p>Plána lea ollásit fidnemis suomagillii.</p>		
ČOAVDDASÁNIT	meahcceguovlu, boazodoallu, guolástus		
EARÁ DIEĐUT	Plána lea čállán Tapio Tynys.		
RÁIDDU NAMMA JA NUMMIR	Meahcirádddehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu C 42 Metsähallituksen luonnon suojojuljulkaisuja. Sarja C 42		
ISSN	1796-2943	ISBN (PDF)	978-952-446-609-7
SIIDOLOHKU	146 s.	GIELLA	sámegielat
GOASTTIDEADDJI	Meahcirádddehus	PRENTENBÁIKI	
JUOHKKI	Meahcirádddehus, Luonddubálvalusat	HADDI	

VALDÂLEMSIJÐO

OLGOSADELEJEE	Meccihaldâttâs	OLGOSADELEMÄIGI	2008
TOOIMÂNADELEJEE	Meccihaldâttâs	TUHHITTEMPEIVI	22.10.2007
LUÁTTAMUŠLÂŠVUOTÂ	Almos	DIAARINUMMEER	4384/623/2003
SUOJÂLEMKUÁVLUTIJPPÂ / SUOJÂLEMOHJELM	Meccikuávlu		
KUÁVLU NOMMÂ	Vääčcir meccikuávlu		
NATURA 2000 -KUÁVLU NOMMÂ JÁ KOODI	Vääčcir meccikuávlu FI 1300204		
KUÁVLUOHTÂDÂH	Laapi luândupalvâlusah		

RÄHTEE(H)	Meccihaldâttâs		
OLGOSADALDUV NOMMÂ	Vääčcir meccikuávlu hoittám- já kevttimvuávám		
ČUÁKÁNKIASU	<p>Meccikuávlulaavâ (62/1991) mield lii Meccihaldâttâs ráhtám Vääčcir meccikuávlu hoittám- já kevttimvuávám, moin viggoo kuávlu mecciluándu siäilutmân, luânduiäláttâsâi já sämikulttuur tuurvâstmân sehe luándu maanjäpialásâs kevttim já tom iävtui oovdedmân.</p> <p>Meccikuávlu hoittám já kevttim čuávumân iävtuttuvvoo pisovâžžân uáivildum miärâdâsâi sajan pisovâs prooses. Taat uáivild tom, et vuávám kalga tärhistid 10–15 iivij kooskâ tâi tävjibehtuv já taat tärhistem kalga tábáhtud uásalistee vuávám prinsippain. Kuittág vuávám váldulinjáah – tegu ovdâmerkkân stielâsttittem já toos vuáđuduuvvee eennâmkevttim stivrim – láá uáivildum nuuvt pisovâžžân miärâdâssân, ko máhđulâš.</p> <p>Vääčcir meccikuávlu lii Suomâ viđâdin stuárráamus lahâasâtlâš meccikuávlu, vijđoduvvâstis peelease masa 156 000 hehtaareid. Vääčcir lii kuávlu, moos lii váadduh olleed. Suiján kuávlu tuárisvuotâni láá iänááš Aanaarjävri kuhes vuonâidiskuin, Taažâ já Ruošâ rääjih, váduhis enâmeh sehe maadijtisvuotâ.</p> <p>Vääčcir meccikuávlu kuávdâš kulá pecivyevdikuávlun. Meccikuávlu máddâáuási, "Kessi", pecivuovdijن láá čuoppum stuárráamusah peesih 1920-lovo nuurrâmčuoppâmijn. Muorâi já toi hoittám sehe kevttim kyeskee vuávám meccituálu -lovo saje pirâsministeriö ij nanodâm nuhtán, pic teevstâ sajan lii pieijum hoittám- já kevttimvuávám peividemlahtos uđđâ iävtuttâs. Iävtuttâsast linjejuvvoo, et Vääčcir meccikuávlust iä čuoppuu iäge vuobduu muorah meccirâhtulâšvuodâ târboid. Puáldimmuorâid puáhtâ vyebdiđ vuávám linjâámij miäldásávt kuávlu ässeid já tuuvááshasseid.</p> <p>Vääčcir ij lah ävdin kuávlu. Vääčcir meccikuávlu siskiibeln, iänáážin kuávlu ovtâskâsenâmijn láá pyereest nubečuátán aassâmviäsu. Ovtâskâsenâmeh iä kuulâ meccikuávlun. Stuárráamus uási aassâmviäsuin láá ihepajeluándusâš kiävtust.</p> <p>Kuávlu stuárráamusah palgâseh láá Paččvei já Vääčcir. Mudusjävr palgâs maadânuortti uási kulá Vääčcir meccikuávlun, siämmâ ko pittâ Njiävdâm palgâsist-uv.</p> <p>Päikkitárbu- já áámmâtkuálâstus tábáhtuvá Aanaarjäävrist. Tâlviv pivdojeh meiddei meccijäävrih. Meccipivdo tábáhtuvá Aanaarjäävri riddoenâmijn. Vääčcir kuávlust pivdojeh iänáážin pecilodeh, riävskâh já soorvah.</p> <p>Astoääigikevteeh já luándumâdhâliih joteh iänáážin Aanaarjäävrist já ton riddoenâmijn tuurvâstmâin ovtâskâs kámppâid já Meccihaldâttâs huolâttem tuuvijd. Vandârdeijeh láá uccâá; távalávt sij joteh Paččvei luoddâkeejist Čevetjâávrán.</p> <p>Vuávám lii finniimist ollásávt suomakielân.</p>		
ČOOVDÂSÄÄNIH	meccikuávlu, kuálâstus, puásuituálu		
ERES TIÄDUH	Vuávám lii čáállám Tapio Tynys.		
RÂÁIÐU NOMMÂ JÁ NUMMEER	Meahcirâddhehusa luondduodjalanprentosat. Ráidu C 42 Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 42		
ISSN	1796-2943	ISBN (PDF)	978-952-446-609-7
SJUDOMEERI	146 s.	KIELÂ	sämigielat
KUÁSTIDEIJEE	Meccihaldâttâs	TEDDILEMSAJE	
JYEHHEE	Meccihaldâttâs, luândupalvâlusah	HADDE	

VUÄNÖSGA'ZEÂT

ČOOÐTEEI	Meä'cchalltōs	ČOOÐTEMPEI'VV	2008
TUÄIMMU'VDDI	Meä'cchalltōs	PRIIMMÄMPEI'VV	22.10.2007
NA'DDJEMVUÖTT	Âalmilaž	DIAARNÄÄMAR	4384/623/2003
SUÖ'JJEEMSLAAJ/ SUÖ'JJEEMPROMGRAMM	Põõstaijânnamvu'vdd		
VUU'D NÖMM	Väccâr põõstaijânnam		
NATURA 2000 -VUU'D NÖMM DA KOODD	Väccâr põõstaijânnam FI 1300204		
VU'VDDÖÖUTILÄÄKK	Sää'mjânnam luâttkääzzkõõzz		
TUEJEEI	Meä'cchalltōs		
ČOOÐTÖÖZZ NÖMM	Väccâr põõstaijânnam hâidd- da ââ'nnemblaan		
VUÄNÖS	<p>Põõstaijânnamlää'jj (62/1991) mie'lddsânji Meä'cchalltōs lij raajjâm Väccâr põõstaijânnamvu'u'd hâidd- da ââ'nnemblaan, koin k'iõcclõõdât vuu'd põõstaijânnamluând sei'ltummu'sše, luâdjie'llemvue'jj da sää'mkulttuur tuä'rjeem da luâd ree'ggesvuõd ââ'nnem da tõn õudltõõzzi ooudâsviikmõ'sše.</p> <p>Põõstaijânnamvu'u'd da ââ'nnem k'iõcchâmvâkkâ uu'det alttõõzz põõsshâmnallšem toolkav tu'mmjõõzzi sâjja põõssi proseezz. Tât juu'rtad tõn, što plaan âlgg ta'rk'eed 10-15 ee'jj kõoskin le'be tääu'jab da tän ta'rk'k'umuš âlgg sõddâd vuä'ssõõttâm plaan vuâdjuurdir. Kuuitôs plaan vääžnmõõliinj – hâ't mâka puäkknjâttmõõ da tõõzz vuâdduum mäddââ'nnem ooldšumuš – lij ju'rddum eža põõsinallšem tu'mmjõssân.</p> <p>Väccâr põõstaijânnamvu'vdd lij Lää'ddjânnam viidmõssân sõõrmõõs lää'k'k'shiõttõõzz mie'lddsaz Põõstaijânnamvuu'd, vu'vddoolâz sõõrg 156 000 hehtaar. Väccâr lij tâ'mmet vai'g gääb vue'ttem vu'vdd. Vaikkteeijen çärrvuõ'tte liâ Aanarjäu'rr ku'k'es vuõneezvui'm, Taarr da Ruõčč raai, rää'ppes jânnam da čuâggastemuõtt.</p> <p>Väccâr põõstaijânnam çââ'd kooll pie'ccmeä'ccvoudda. Põõstaijânnam saujjbeä'l Kessi, pie'ccvõõžzin liâ čuõppum suu'rmõõs muõrr 1920-lââgg čuõpptõõggin. Muõrr da tõn hâaid da ââ'nmõõžž kuõskki plaan meä'cctääll- lââgg cealkkmuužž pirrosministeria ij staannâm nu'tt, leša teekst ko'rvad hâidd- da ââ'nnemblaan pei'vvtumõõttõõzz odd'chuä'jtõs. chuä'jtõõzzâst linjeet, što Väccâr põõstaijânnamvu'vdd jeät čuõppu jeät'ka kaauppsukku muõrid meä'ccindustrii taarbid. Kuätt'tarbbmuõrid vuei'tet kaaupshed plaan linjeem mie'lddsânji vuu'd aazzjid da k'eampneek'k'id.</p> <p>Väccâr i'lla jälstek'âni âârrai meä'cc. Väccâr põõstaijânnamvu'u'd se'st, tâ'ben âârrai privat-määdin liâ nu'bb čue'đ jälstempõõrt. Privatmäädd jiâ kullu põõstaijânnamvoudda. Jäänaš põõrtin liâ ee'jjpoodd mie'lddsaz ââ'nnmõõzzâst.</p> <p>Vuu'd suu'rmõõs paalgâskââ' dd liâ Paačjokk da Väccâr. Muddusjääu'r paalgâskââ' dd oo'bdddnee'k'k'bie' ll kooll põõstaijânnma, seämma kõõskaž Njauddâm paalgâskââ' ddest.</p> <p>Kuätt'tarbb- da ämmatkue'llšeellmõõs kõskkââ'tt Aanarjääu'rest. Tä'lvvai'ggen kue'lsee'let še sii'sk'jânnam jääu'rîn. Mie'cstummuš kõskkââ'tt Aanarjääu'r reddjânnmid. Väccâr vuu'dest šee'led čuhcõlââ'ddid, reepaid da sõõrvid.</p> <p>Virkkõõvvâmõõ'nni da luâttmä'tkkla likkee jäänaš Aanarjääu'rest da tõn reddjânnmin privat da meä'cchalltõõzz k'eampid. Joo'tti liâ ooccanj; jäänaš sij jo'tte Paačjooogg čuõkku k'ee'jjest Čevetjäurra.</p> <p>Plaan lij vuä3^3^amnalla ceelaivuõõstes suom k'iõllsen.</p>		
LOKKSÄÄ'NN	põõstaijânnamvu'dd, puä33tääll, kue'llšeellmõõs		
JEE'RES TEÄ'D	Plaan lij k'ee'rjat Tapio Tynys.		
SLAAJJ NÖMM DA NÄÄMAR	Meahcirâddheusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu C 42 Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 42		
ISSN	1796-2943	ISBN (PDP)	978-952-446-609-7
SEIDDMIE'RR	146 s.	K'IOLL	sää'm k'iõll
TEÄ'GGU'VDDI	Meä'cchalltōs	TEÄDDPÄIK'K'	
JUE'K'K'I	Meä'cchalltōs, luâttkäässkõõs	HÄ'DD	

KUVAILULEHTI

JULKAISSJA	Metsähallitus	JULKAISUAJKA	2008
TOIMEKSIANTAJA	Metsähallitus	HYVÄKSYMISPÄIVÄMÄÄRÄ	22.10.2007
LUOTTAMUKSELLISUUS	Julkinen	DIAARINUMERO	4384/623/2003
SUOJELUALUETYYPPI/ SUOJELUOHJELMA	Erämaa-alue		
ALUEEN NIMI	Vätsärin erämaa-alue		
NATURA 2000 -ALUEEN NIMI JA KOODI	Vätsärin erämaa FI 1300204		
ALUEYKSIKKÖ	Lapin luontopalvelut		
TEKIJÄ(T)	Metsähallitus		
JULKAISEN NIMI	Vätsärin erämaan hoito- ja käyttösuunnitelma		
TIIVISTELMÄ	<p>Erämaalaain (62/1991) mukaisesti Metsähallitus on laatinut Vätsärin erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelman, jolla pyritään alueen erämaaluonteen säilyttämiseen, luontaiselinkeinojen ja saamelaiskulttuurin turvaamiseen sekä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittämiseen.</p> <p>Erämaa-alueen hoidon ja käytön seurantaan esitetään pysyviksi tarkoitettujen päätösten sijaan pysyvä prosessia. Tämä tarkoittaa sitä, että suunnitelma tulee tarkistaa 10–15 vuoden välein tai useamminkin ja tämän tarkistuksen tulee tapahtua osallistavan suunnittelun periaatteella. Kuitenkin suunnitelman päälinjat – kuten esimerkiksi vyöhykkeistäminen ja siihen perustuva maankäytön ohjaus – on tarkoitettu mahdollisimman pysyviksi päätöksiksi.</p> <p>Vätsärin erämaa-alue on Suomen viidenneksi suurin lakisääteinen erämaa-alue, pinta-alaltaan lähes 156 000 ha. Vätsäri on suhteellisen vaikeasti tavoitettava alue. Syynä alueen syrjäisyyteen ovat ennen kaikkea Inarijärvi pitkine vuonoineen, Norjan ja Venäjän rajat, vaikeahko maasto sekä tiettömyys.</p> <p>Vätsärin erämaan ydin kuuluu mäntymetsäalueeseen. Erämaan eteläosan, Kessin, männiköistä on poistettu suurimmat puut 1920-luvun poimintahakkuissa. Puustoa sekä sen hoitoa ja käyttöä koskevan suunnitelman Metsätalous-luvun kohtaa ympäristöministeriö ei vahvistanut sellaisenaan, vaan tekstin korvaa hoito- ja käyttösuunnitelman päivitysliitteen uusi esitys. Esityksessä linjataan, että Vätsärin erämaa-alueelta ei hakata eikä myydä puuta metsäteollisuuden tarpeisiin. Kotitarvepuuta voidaan myydä suunnitelman linjausten mukaisesti alueen asukkaille ja mökkiläisille.</p> <p>Vätsäri ei ole asumaton kaira. Vätsärin erämaa-alueen sisällä, pääosin siellä olevilla yksityismailla, on pitkälti toista sataa asuinrakennusta. Yksityismaat eivät kuulu erämaa-alueeseen. Suurin osa rakennuksista on kausiluontesisessä käytössä.</p> <p>Alueen suurimmat paliskunnat ovat Paatsjoki ja Vätsäri. Muddusjärven paliskunnan kaakkoisosaa kuuluu erämaahan, samoin kaistale Näätämön paliskuntaa.</p> <p>Kotitarve- ja ammattikalastus keskittyy Inarijärvelle. Talviaikana kalastetaan myös sisämaan järvillä. Metsästys keskittyy Inarijärven rantamaihin. Vätsärin alueelta pyydetään lähinnä metsoa, riekkoja ja hirveää.</p> <p>Virkistyskäyttäjät ja luontomatkailijat liikkuvat pääosin Inarijärvellä ja sen rantamaissa tukeutuen yksityisiin kämppiin ja Metsähallituksen huoltamiin tupiin. Vaeltajia on vähän; yleensä he kulkevat Paatsjoen tien päästä Sevetijärvelle.</p> <p>Suunnitelma on saatavissa kokonaisuudessaan suomenkielisenä.</p>		
AVAINSANAT	erämaa-alueet, porotalous, kalastus		
MUUT TIEDOT	Suunnitelman on kirjoittanut Tapio Tynys.		
SARJAN NIMI JA NUMERO	Meahciráðdehusa luonddusuodjalanganrentosat. Ráidu C 42 Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 42		
ISSN	1796-2943	ISBN (PDF)	978-952-446-609-7
SIVUMÄÄRÄ	146 s.	KIELI	saame
KUSTANTAJA	Metsähallitus	PAINOPAIKKA	
JAKAJA	Metsähallitus, luontopalvelut	HINTA	

PRESENTATIONSBALAD

UTGIVARE	Forststyrelsen	UTGIVNINGSDATUM	2008
UPPDRAVGIVARE	Forststyrelsen	DATUM FÖR GODKÄNNANDE	22.10.2007
SEKRETESSGRAD	Offentlig	DIARIENUMMER	4384/623/2003
TYP AV SKYDDSOMRÅDE/SKYDDSPROGRAM	Ödmarksområde		
OMRÄDETS NAMN	Ödmarksområdet Vätsäri		
NATURA 2000 -OMRÄDETS NAMN OCH KOD	Vätsäri ödemark FI 1300204		
REGIONENHET	Lapplands naturtjänster		
FÖRFATTARE	Forststyrelsen		
PUBLIKATION	Skötsel- och användningsplan för ödmarksområdet Vätsäri		
SAMMADRAG	<p>Forststyrelsen har i enlighet med ödemarkslagen (62/1991) gjort upp en skötsel- och användningsplan för ödmarksområdet Vätsäri, med vilken syftet är att bevara områdets karaktär av ödemark, trygga naturnäringarna och den samiska kulturen samt utveckla en mångsidig användning av naturen och förutsättningarna för detta.</p> <p>För uppföljningen av skötseln och användningen av ödmarksområdet föreslås en varaktig process i stället för beslut som är avsedda att vara permanenta. Detta innebär att planen bör ses över med 10–15 års mellanrum eller oftare och att denna översyn bör ske enligt principen för deltagande planering. Huvudlinjerna i planen – t.ex. indelningen i zoner och den styrning av markanvändningen som baserar sig på den – är ändå avsedda att utgöra så permanenta beslut som möjligt.</p> <p>Vätsäri ödmarksområde är Finlands femte största lagstadgade ödmarksområde med en areal på nästan 156 000 ha. Vätsäri är ett område som är relativt svårt att nå. Orsaken till att området är så perifert är framför allt Enareträsk med sina långa fjordar, norska och ryska gränserna, den svårframkomliga terrängen samt avsaknaden av vägar.</p> <p>Kärnan i Vätsäri ödemark hör till barrskogsområdet. I tallskogarna i ödemarkens södra del, Kessi, har de största träderna avlägsnats genom plockhuggning på 1920-talet. Miljöministeriet fastställde inte den punkt i planens skogsbrukskapitel som gäller trädbeståndet samt vården och användningen av det som sådan, utan texten ersätts av ett nytt förslag till uppdateringsbilaga till skötsel- och användningsplanen. Enligt linjerna i förslaget ska virke inte avverkas för att säljas för skogsindustrins behov i Vätsäri ödmarksområde. Husbehovsvirke kan enligt linjerna i planen säljas till invånare och stugägare i området.</p> <p>Vätsäri är inte en obebodd obydgd. Inom Vätsäri ödmarksområde, i huvudsak på de privatägda markerna inom området, finns långt över hundra bostadsbyggnader. De privatägda markerna hör inte till ödmarksområdet. Största delen av byggnaderna är i säsongbetonad användning.</p> <p>De största renbeteslagen i området är Paatsjoki och Vätsäri. Sydöstra delen av Muddusjärvi renbeteslag hör till ödemarken, likaså en bit av Näätämö renbeteslag.</p> <p>Husbehovs- och yrkesfisket är koncentrerat till Enareträsk. Vintertid fiskas det också i sjöarna inne i området. Jakten är koncentrerad till strandmarkerna runt Enareträsk. I Vätsäri jagas i första hand tjäder, ripa och älge.</p> <p>De som använder området för rekreation och naturturisterna rör sig i huvudsak på Enareträsk och dess strandmarker och stöder sig på privata stugor och de stugor som underhålls av Forststyrelsen. Vandrar är få till antalet: oftast rör de sig från ändan av Paatsjokivägen till Sevetijärvi.</p> <p>Planen finns också i sin helhet på finska.</p>		
NYCKELORD	ödmarksområde, renskötsel, fiske		
ANDRA UPPGIFTER	Skötsel- och användningsplanen har skrivits av Tapani Tynys.		
SERIENS NAMN OCH NUMMER	Meahciráðdehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu C 42 Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 42		
ISSN	1796-2943	ISBN (PDF)	978-952-446-609-7
SIDANTAL	146 s.	SPRÅK	samiska
FÖRLAG	Forststyrelsen	TRYCKERI	
DISTRIBUTION	Forststyrelsen, naturtjänster	PRIS	

Ovdasánit

Plánen álggahuvvui nu ahte vuos dahkkojuvvojedje meahcceguovllu govvideaddji vuodđo-čielggadusat 1994:s. Bargu lea dan manjá gaskkalduvvvan guktii, vuos sullii jahkái Davvi-Lappi luonddukártema válmmaštallama dihte, ja dasto vel jahkebeallai plána dahkki vurrolasbargo-vuogádaga dihte. Maiddái plána dahkki dahkan dutkamuš Váhčira meahcceguovllu vuvddiid ovdáneapmi – man bohtosat ovdanbuktojuvvojít maiddái dán barggus – lei hui áddjás bargu.

Vuosttas plánaárvalus gárvásmuvai njukčamánus 1998. Dat rievdaduvvui dahje dievas-mahttojuvvui dan manjá golbmii: vuos cealkámušaidaddima manjá, dasto birasministeriija bivdaga dihte ja goalmmát geardde sámedikki árvalusaid geažil. Guhkes válmmaštallanáigi lea doaivvu mielde leamaš dušše ávkin. Ná sierra berošteaddjijoavkkut leat bálleń ráfis oahpásmuvvat vuodđo-čielggadusaide, mat leat leamaš vuodđun dán barggus, ja manjälis maiddái plána-árvalussii.

Báikkálaš doaivagat ja jurdagat kártejuvvojedje plána dagadettiin gillečoahkkimiin, ráddá-dallamiin bálgosiiguin ja maiddái eahpevirggálaš deaivvademiin. Doaivagiin mágssolepmosat ledje várra boares vuigatvuodaid bisuheapmi ja ođđa ráddjehusaid garvin. Bárttetlaččat čulle garrisit guolástandoarjjabáikkiid dárbbuid ja luondduturismma ovddidanvejolašvuodaid dorvvasteami beali. Čeavetjávrelaččaid doaivagat manne muhtun muddui ruossalassii. Gille-doaibmagoddi árvalii Meahciráddhehusa ráhkadir johtolagaid ja gámppáid Váhčira badjosiidda luondduturismma doarjjan. Bálggus vuostálasttii dákkár fitnuid. Njellima ássit eai ovdanbuktán plána dahkama áigge oktasaš oainnu. Sierra oainnut ja daid váikkuhusat plánii leat govvividuvvon dárkleappot dán plána oasis birasváikkusuaid birra.

Gillečoahkkimat leat dollojuvvon Čeavetjávrris, Bártehis ja Njellimis. Go dát bargu álggahuvvui, de plánenproseassa ovdanbuktojuvvui ovdalis máinnašuvvon giliin miessemánus 1994. Čeavetjávrris plánenproseassa birra mitaluvvui guktii, nuppe geardde gilledoaibmagotti lágidan dilálašvuodas ja nuppe geardde fas nuortalaččaid siidačoahkkima lágidan dilálašvuodas. Go guovllu luondu ja geavaheami govvideaddji vuodđo-čielggadusat ja álgoplána ledje gárvásmuvvan, de dat ovdanbuktojuvvojedje guoskevaš giliin cuonjománus 1997. Dáid čoahkkimiid vuodul rievdaduvvui muhtun muddui earret eará avádatjuohku. Buoriduvvon veršudna sáddejuvvui skáhma-juovlamánus 1997 oahpásmuhttinlákai ovdalis máinnašuvvon giliid gille-doaibmagottiide, Anára ráddádallangotti lahtuide, áššáigullevaš njealje bálgosii, nuortalaččaid siidačoahkkimii ja sámediggái ja maiddái birasministerijai. Plánaárvalus lei ovdan Anára ráddádallangotts juovlamánus 1997, muhto dat ii háliidan váldit dasa beali ovdal gille-čoahkkimiid. Dat dollojuvvojedje Čeavetjávrris, Bártehis ja Njellimis oddajagimánus 1998. Plána dahkki vurrolasbargovuogádaga dihte ášši bodii ođđasit ráddádallangotti giedħahallamii easkka jagi loahpas, juovlamánus 1998. Ráddádallangoddi čavgii geavahanvuigatvuodaid luohpa-deapmái guoskevaš rávvagiid, muhto ii muđui rievdadan árvalusa.

Dálvit 1999 plána birra bivdojuvvojedje cealkámušat báikkálaš, eanagottálaš ja váldegottálaš ovddasteaddjibeliin. Cealkámušat ledje eanaš positiivvalaččat. Dain daddjojuvsvi dábálaččat ahte plána lei bures ja vuđolaččat dahkkojuvvon. Muhto moitámušatge bohte. Dat guske dábálaččat plána vuovdečuohppan- ja luondduturismaárvalusaide.

Dákkár moaitámušaid dihte plánas árvaluvvon ekologalaš vuovdedoalu guovlu uhcciduvvui sullii beallái. Meahcceguovllu avádatjuohku rievdaduvvui vástideaddji vuogi mielde. Anárá ráddá-dallangoddi dohkkehii dáid ja muhtun eará smávvalágan nuppástusaid čoahkkimisttis geasse-mánuš 1999. Ráddádallangottis leat golbma ovddasteaddji Anára gielddas ja golbma ovdda-steaddji sámedikkis. Okta sis lea nuortalaš.

Plána ii goittot vel gárvásmuvvan, dasgo čakčat 1999 birasministerija bivddii ahte plánii galggai laktojuvvot árvvoštallan dan birasváikkhuhusain. Erenoamážit ministerija hálíidii diehitit, mo plána váikkuhivčii sámiid sajádahkii ja vejolašvuodaide bargat iežaset kultuvrii guoskevaš boazo-doaluin.

Sámedikki oassálastimis meahcceguovlápánemii ja oassálastimis barggu stivrejeaddji prosessii ráddádaljojuvvui dálvit 1997. Sohppojuvvui ahte plána dahkki informere barggu ovdánettiin dađistaga sámedikki. Ná lea dahkkojuvvon. Čoahkkimis mearriduvvui maiddái ahte Meahciráddéhus ráddádallá – nugo láhka sámedikkis (974/1995) gáibida – sámedikkiin vel sierra dán plána birra, ovdalgo dat sáddejuvvo birasministerijai nannenláhkai. Dát ráddádalan dollojuvvui Roavvenjárggas 21.6.2000. Meahciráddéhus ráddádalai plánaárvalusas maiddái nuortalašráđiin. Dát dáhpáhvai 30.10.2000. Máinnašuvvon ráddádallamat rievdadedje vel mealgat plána. Nuppástusain buot mávssolepmosat guske sámiid vuodđovuoigatvuodaide – maidda guoskevaš váldegottálaš doaibmalinnját laktojuvvovedje plánii – ja luondduturismii. Maiddái Meahciráddéhusas váldojuvvui eret vejolašvuhta bargat luondduturismmain. Anára ráddádallangottis ii lean šat mihkigje fuopmášuhttámúš dahkkojuvvon nuppástusaide juovlamánuš 2000.

Meahciráddéhusa siste plána lea giedhallojuvvon ng. meahcceguvlojoavkkus. Das leat leamaš mielde plána dahkki lassin guovlluhoavda, luondobálvalusovttadaga njunuš ja Eanodaga meahcceguovlopánejeaddji.

Plána leat geahčalan dahkat nu, ahte dat govčašii meahcceguovllu buot geavahanhámiid ja guovllu meahcceguvloiešláhkái váikkuheaddji dahkkiid. Plána leat maiddái geahčalan čállit dábálaš olbmo várás nu, ahte son oččošii gova dán meahcceguovllus ja dan geavaheamis ja geavaheami váikkuhusain dál ja boahtteáiggis. Livččii várra sáhttán dahkat nuppeláhkaige. Meahcceguvololáhka gáibida dušše vuvddiid giedahallama plána ja rávvagiid geavahan-vuoigatvuodaide luohpadeamis. Meahcceguvololágas ii mearriduvvo detáljalaččat eará geavahan-hámiin dego boazodoalus, meahccebivddus, guolástusas, vánnddardeamis, meahccejohtalusas, fanastallamis ja nu ain. Ulbmiliid dat dieđusge ásaha daiddage.

Plánas leat 11 vállooasi. Láidehusoasisi ovdanbuktojuvvo Suoma lága mieldásaš meahcceguovlo-doaba, guorahallojuvvo Váhčir meahcceguovlun ja čielggaduvvo dikšun- ja geavahanplána mearkkašupmi. Nuppi váldoihtás, meahcceguvololága ulbmilat ja guovddáš njuolggadusat, ovdanbuktojuvvo meahcceguvololága guovddáš sisdoallu. Goalmmát válđočuoggás čielggaduvvojít Meahciráddéhusa vejolašvuodat váikkuhit meahcceguovllu geavaheapmái ja geavaheami stivremii.

Plána njealját oassi sisdoallá juo árvalusa: Das evttohuvvo meahcceguovllu juohkin njealljin sierra avádahkan. Juohku vuodđuduuvvá dasa, man "meahcceguovllulágan" guovlu lea dán áigge, mo dat dál geavahuvvo ja dieđusge maiddái meahcceguvololága ulbmiliidda. Viđát oassi lea viiddis. Das govviduvvojít sierra eanageavahanhámiid historjá, dálá viidodat, kvalitehta, mearkkašupmi ja birasváikkhuhusat. Dás čielggaduvvojít maiddái guđege eanageavahanhámi stivrejeaddji guovddáš láhkamearrádusat ja geavahanhámi gaskavuohta meahcceguvololáhki. Dát duogášdieđut leat leamaš vuolggasadjin **plána árvalusaide ja ávžžuhusaide**.

Árvalussii leat válđojuvvon dušše dakkár ášsit, main Meahciráđđehusas lea mearridanváldi ja mat gullet Meahciráđđehusa bargguide; juogo nu, ahte laktásit Meahciráđđehusa iežas meahcceguovlogeavahepmái dahje dasto laktásit eará geavaheaddjiid stivremii. Go árvalusat ollašuvvet, de dat rievadat meahcceuovllu dikšuma, geavaheami dahje suodjaleami, dahje dasto daid ulbmilin lea bisuhit dálá dili. Iešalddes čielga ášsit leat guđđojuvvon eret. Ovdamearkka dihte meahccebivdu giedħahaladettiin ii ovdanbuktojuvvo ahte "Meahciráđđehus bearráigeahčá meahccebivdu". Goittotge muhtun ášsit, mat háliiduvvoj it erenoamážit deattuhuvvot, leat válđojuvvon miedle, vaikko dat sáhttet leat juo ovdáneamen muđuige. **Plána ávžžuhusat** sisollet árvalusaid, main Meahciráđđehusas ii leat mearridanváldi, ovdamearkka dihte láhkamearrádusaid nuppástusat. Ávžžuhusat leat ná oaivvilduvvon vuosttažettiin politihkkáriidda, hálldahuseise-válđdiide ja sierra berošteaddjijoavkkuide.

Plána guđát, čihčet ja gávccát oassi giedħahallat johtalusa ja meahcis johtaleami, geavahan-vuoigatvuđaid luohpadeami ja priváhtaeatnamiid; dát buot leat ášsit, mat váikkuhit mealgat meahcceuovllu geavahepmái.

Plána luonddusuodjalanoasis guorahallojuvvoj it meahcceuovllu luonduárvvut, meahcceuovllu sajádat suodjaleamis, luondu dili rievadan dakkit ja luondu dili čuovvun. Dán oassái gullá maiddái juridihkalaš guorahallan. Dan mañjá dakkjuvvoj it diħto árvalusat ja ávžžuhusat sihke šlájjaid ja eallinbirrasiid suodjaleamis.

Plána ekonomalaš mearkkašumi govvideaddji oasis čielggaduvvoj it árvaluvvon doaimmaid dagħan **lassegħolut** Meahciráđđehussii, erenoamážit čuovvovaš logi jagi áigge.

Nubbin mañimuš oasis árvaluvvo meahcceuovllu dikšuma ja geavaheami čuovvuma várás **bissovaš proseassa** bissovažjan oaivvilduvvon mearrádusaid sadjái. Ovddit plána in lei nuppe-láhkai. Dát oaivvilda dan, ahte plána galgá sáhttit dárkkistit 10–15 jagi gaskkaid dahje dávjxit, ja dát dárkkisteapmi galgá dáhpáhuvvat oassálasti plánema prinsihpa vuodul. Goittotge plána válđoliniġját leat oaivvilduvvon nu bissovaš mearrádussan go vejolaš. Dát válđoliniġját gokċet ovdamearkka dihte avádatjuogu ja dasa vuodđuduvvi eanageavaheami stivrema ja ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon vuovdeguovllu rájiidmearrideami.

Plána mañimuš oasis árvvoštallojuvvoj it vel plána birasváikkhusat. Go birasministeriija bivddi dahkat dán oasi easkka cealkámušaidaddima mañjá, de cealkámušaddit eai leat earret sámedikki ja nuortalašrädi sáhttán oahpásmuvvat dán árvvoštallamii.

Meahciráđđehus sáddii plána birasministeriijai nannenláhkai odđajagimánus 2001 ja dievasmahtii birasministeriija bivdaga vuodul plána Natura-árvvoštallama bokte 2.10.2002. Dan mañjá Meahciráđđehus bivddi sámedikki árvvoštallama plána váikkuhusain sámekultuvrii. Sámedikki árvvoštallan (Čuovus 4) bođii 15.6.2006 ja doaimmahuvvui birasministeriijai laktinláhkai plánii. Meahciráđđehus dagai plánii beivenčuvvosa (Čuovus 2), mii sáddejuvvui birasministeriijai 20.3.2007.

Birasministeriija nannii Váhċira dikšun- ja geavahanplána 22.10.2007 nannenreivves (Čuovus 1) máninnašuvvon rievadusaiguin ja fuopmášuhtimiiguin dakkárin go dat boahtá ovdan čuovvovaš plánas ja plána beivenčuvvosis (Čuovus 2).

Plánii leat lasihuvvon dan nannema mañjá dat ášsit (Čuovus 3), mat galget birasministeriija nannenreivve (Čuovus 1) vuodul válđojuvvot vuhtii plána ollašuhttimis.

Sisdoallu

1 Láidehus	17
1.1 Suoma lága mieldásaš meahcceguovlodoaba	17
1.2 Váhcír meahcceguovlun	18
1.3 Dikšun- ja geavahanplána.....	20
2 Meahcceguovlolága ulbmilat ja guovddáš njuolggadusat	21
3 Meahciráddhehus meahcceguovlolága ollašuhttin	23
4 Plána árvalusat ja ávžžuhusat.....	26
4.1 Avádátjuohku.....	26
4.1.1 Vuosttas avádat.....	26
4.1.2 Nubbi avádat.....	26
4.1.3 Goalmmát avádat.....	28
4.1.4 Njealját avádat.....	28
4.2 Guollečáziid dikšun ja guolástus	28
4.2.1 Duogás dieđut.....	28
4.2.2 Plána árvalus.....	31
4.3 Meahcivallji ja dan dikšun ja meahccebivdu.....	31
4.3.1 Duogás dieđut	31
4.3.2 Plána árvalus	34
4.4 Čoaggin.....	35
4.4.1 Duogás dieđut	35
4.4.2 Plána árvalus.....	36
4.5 Boazodoallu	36
4.5.1 Duogás dieđut	36
4.5.2 Plána árvalusat	42
4.6 Muoradat ja dan dikšun ja geavaheapmi.....	42
4.6.1 Duogás áššit.....	42
4.6.2 Plána árvalus.....	49
4.7 Ruovttudárbomuora váldin ja muora vuovdin ovttaskas olbmuide	55
4.7.1 Duogás dieđut	55
4.7.2 Plána árvalus	56
4.8 Ruvkedaiba.....	57
4.8.1 Duogás dieđut	57
4.8.2 Plána árvalus	60
4.9 Eanaávdnasiid váldin	60
4.9.1 Duogás dieđut	60
4.9.2 Plána árvalus	61
4.10 Astoággeatnu ja luondduturisma	61
4.10.1 Duogás dieđut	61
4.10.2 Plána árvalus	63
5 Johtalus ja johtaleapmi.....	64
5.1 Duogás dieđut	64
5.1.1 Anárjávri mudde johtaleami	64
5.1.2 Fievrrut	65
5.1.3 Johtaleami álkidahti rusttegat	65
5.1.4 Johtaleapmi ja meahcceguovlolága ulbmilat	65
5.1.5 Johtinoktavuođaid ja johtaleami stivrejeaddji njuolggadusat.....	66

5.1.6 Eatnangeainnut	66
5.1.7 Čáhceguovlluid johtinfávllit ja johtinvoigatvuodat	67
5.1.8 Meahccejohtalus	67
5.1.9 Áibmojohtalus	68
5.1.10 Juohkeolbmovuoigatvuodat	69
5.2 Plána árvalus	69
5.3 Plána ávžžuhusat	69
6 Geavahanvoigatvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi.....	70
6.1 Duogás dieđut	70
6.2 Plána árvalus	71
7 Priváhtaeatnamat	72
7.1 Plána árvalus	72
8 Luonddusuodjalus	73
8.1 Váhčira meahcceguovllu sajádat luonddusuodjalusas	73
8.2 Luonddu rievadan dahkkit	74
8.3 Luonddu dili čuovvun	81
8.4 Luonddusuodjalus ja meahcceguovloláhka	81
8.5 Luonddusuodjalnláhka meahcceguovlolága, boazodoallolága ja čáskadanlága ektui	82
8.6 Plána árvalusat	83
8.6.1 Eallinbirrasiid suodjaleapmi	83
8.6.2 Šlájaid suodjaleapmi	84
8.7 Plána ávžžuhusat	85
9 Plána ekonomalaš váikkuhusaid guorahallan	86
10 Meahcceguovllu geavaheami stivren boahtteáiggis.....	88
11 Árvvoštallan plána birasváikkuhusain.....	89
11.1 Manin árvvoštallan?	89
11.2 Árvvoštallama vuolggasajit	89
11.3 Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána birasváikkuhusat	91
11.3.1 Avádatjuohku	91
11.3.2 Guollečáziid dikšun ja guolástus	92
11.3.3 Meahcivallji ja dan dikšun ja meahccebibdu	93
11.3.4 Čoaggin	95
11.3.5 Boazodoallu	95
11.3.6 Muoradat ja dan dikšun ja geavaheapmi	97
11.3.7 Ruovttudárbumuora váldin ja muora vuovdin ovttaskas olbmuide	99
11.3.8 Ruvkedaibma	100
11.3.9 Eanaávdnasiid váldin	101
11.3.10 Astoággeatnu ja luondduturisma	101
11.3.11 Johtalus ja johtaleapmi	105
11.3.12 Geavahanvoigatvuoda láigoheapmi ja luohpadeapmi	106
11.3.13 Priváhtaeatnamat	109
11.3.14 Luonddusuodjalus	109
11.3.15 Plána ekonomalaš váikkuhusaid guorahallan	111
11.3.16 Meahcceguovllu geavaheami stivren boahtteáiggis	111

11.4 Váhčira meahcceguovlu oassin Natura 2000 -fierpmádagas	112
11.4.1 Luondotiippat ja šlájat, maid vuodul guovlu lea váldojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii	112
11.4.2 Plána váikkuhusat	114
Čuovus	123
Čuovus 1 Birasministeriija nannenreive	123
Čuovus 2 Plána beivenčuovus	128
Čuovus 3 Birasministeriija nannengirjji vuodul plánii váldojuvvon rievadusat	130
Čuovus 4 Sámedikki árvvoštallan Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána váikkuhusain sámekultuvrii	133

1 Láidehus

1.1 Suoma lága mieldásaš meahcceguovlodoaba

Meahcceguovlun adnojuvvorit riikkaidgaskasaš meroštallama mielde viiddis, boaittobeale guovllut, main eai leat geainnut ja mat leat measta ávdimat ja leat viehka luonddudilis. Meroštallan heive muhtun muddui maiddái Suoma meahcceguovlluide. Suoma meahcceguovllut leat goittot leamaš ja leat ainge olbmuid anus. Danin dat eai leat ollásit luonddudilis eaige áibbas ássameahttumat eaige dat leat maiddái álo nu boaittobeldege. Dálá meahccefievruiguin beassá meahcceguovlluide measta birra jagi.

Viiddis geainnuhis skáiddit, dálá *meahcceguovllut*, leat áiggiid mielde duddjon davvimáilmimi olbmuid ja sin jurddašanvuogi ja eallinhámi. Danin sámekultuvrras ja davviguovlluid suoma-kultuvrras vuhttojít bureš ”davvi”árvvut ja -guottut, vaikko vel kultuvrra olgguldas hámit leat fásta ássama ja teknihka atnuiboahtima geažil mealgat nuppástuvvan.

Meahcceguovllut váikkuhit sakka davviguovlluid eallimii, ja nuppe dáfus olbmuid máŋggalágan doaimmat váikkuhit meahcceguovlluide. Dát gaskasaš oktavuohta lea davvi eallinvuogi vuodđu.

Meahcceguovlluid rájít eai leat rájít báikkálaš olbmuide. Sii eai álo oppa dieđege, gokko rájít johtet, dasgo boazodoallu, meahccebivdu ja guolástus leat vejolaččat goabbat bealde ráji. Ja dábálaččat luonduge lea ovtalágan. Hárvet ássojuvvon davvimáilmis meahcceguovlluid ii sáhtege atnit sierra eanabiittán, muhto dat leat oasit viidáset meahcceguovllulágan eatnamiin. Dain guđesge lea iežas ássan- ja ealáhushistorjá, mii vuhtto dán aiggege daid geavaheaddjiin ja geavahanhámiin. Ja ainge eanet dát perspektiiva lea mearrideamen dan, mo dáid guovlluid eanageavaheapmi stivrejuvvo. Dát lea dasto meahcceguovlolága vuodđun.

Suopmelaš meahcceguovlodoahpaga ruohttasat leat bivdokultuvrras. Meahcceguovlun leat gohčodan viiddis boaittobeale guovlluid, maidda olbmot dahke moanaid beivviid, vahku dahje juoba mánotbajiid bistí guolástan- ja meahcástanmátkkiid daid áiggiid, go bivdu lei vel móvssolaš oassi olbmuid birgenlágis.

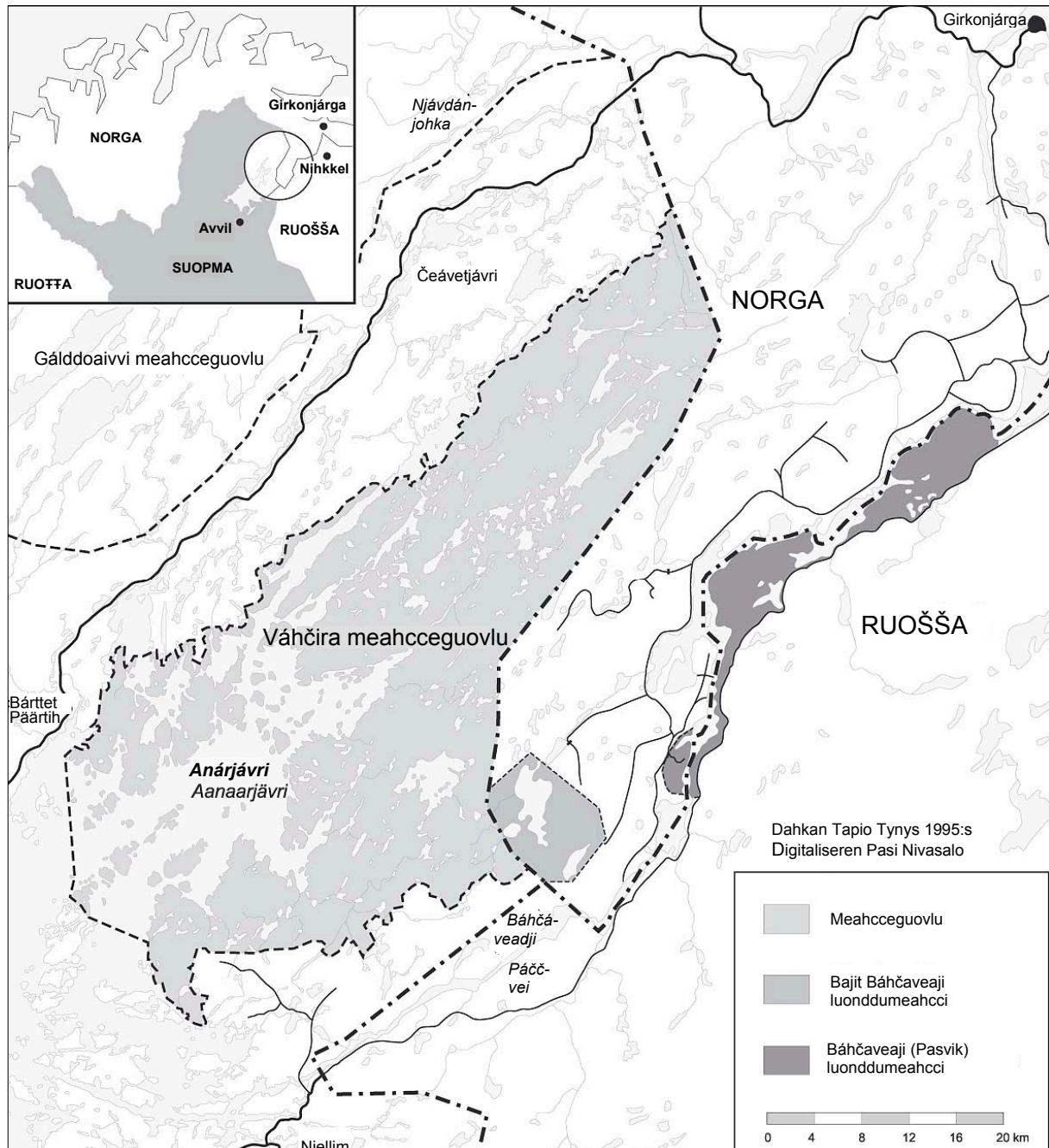
Sámegielas ii iešalddes oppa gávdnoge sátni *meahcceguovlu*. Erenoamážit vuovde- ja boazosámit leat goittot oasi jagis ássan meahcis ja duoddariin ja molson ain ássanbáikki fuoddodili, guollesállašiid ja guoh toneatnamiid mielde, nu ahte sis ii lean fásta orrunsadji.

Meahcceguovllut eai čuovo riikkarájiid. Dásá leat máŋga siva. Meahcceguovlluid luondu lea sullii seammalágan goabbat bealde ráji. Maiddái dáid guovlluid ássan- ja kulturhistorjá sulastahttá ollu. Riikkarájít leat loahpa loahpas viehka ođđa ášsi ja báikegoddelaččat leat árbevirolaččat johtalan viehka friddja daid rastá. Ja gánnáha maiddái fuomášit ahte Suoma buot viiddis meahcceguovllut leat sámeguovllus.

Go meahcceguovlolága válmmaštalle meahcceguovlokomiteas 1980- ja 1990-loguid molsa-šuvvama áiggiid, de meahcceguovlluin čohkkejedje guovlluid, mat eai gullan luonddusuodjalanguovlluide muhto eai maiddái daidda guovlluide, mat ledje oaivvilduvvon friddja ekonomiija-doaimmaid várás. Meahcceguovllut eai várrejuvvon dušše álgoluondu seailluhan dihte dahje juoga ovttaskas geavahanhámi várás, muhto máŋggageavahanguovlun, main luonddusuodjalang-bealit leat hui guovddážis mielde.

1.2 Váhčir meahcceguovlun

Váhčira viidodat lea sullii 155 000 hektára, nappo dat lea meahcceguovlun gaskasturrosaš. Sivvan dasa, ahte dat lea nu boaittobealde, lea vuosttažettiin Anárjávri guhkes vuonaidisguin, Norgga ja Ruošša rájit, rámšolágan eatnamat ja dieđusge geainnuhisvuhta (govva 1).

Govva 1. Váhčira meahcceguovlu lea Anárjávri ja riikkarájjid gaskkas.

Anárjávri gokčá guktii jagis geainnu meahcceguvlui – vuos álgogeasis, goas dat suittadettiin bisseha buot johtima sullii mánotbadjái, ja dasto ohpit álgodálvvis, go dan jarkŋat (jorŋâ) eai leat vel jikŋon. Go dát guovlu lea álgogeasis nu sierra eará mailymmis, de dat addá mähci bárbbmolottiide measta dievaslaš bessenráfi. Muhto váikkuha Anárjávri nuppe gežiidge. Geasseguvdil lea álki beassat fatnasiin jávrri mielde meahcceguvlui, ja giđdadálvve fas muohtas-kohteriin jávrri rastá.

Vaikko Váhčira meahcceguovllus eai leat geainnut, de dan ravdii bohtet earret Anárjávrri bealde geainnut buot eará guovlluin. Riikkarajit hehttejít goittot beassama meahcceguvlui. Ruošša rádji lea ollásit gokčojuvvon. Norgga ráji alde lea okta lobalaš rasttildanbáiki Piilolas, meahcceguovllu gaskkamuttus.

Meahcceguovllu guovddáš guovllut gullet beahcevuovdeavádahkii. Beahceuvvddiid ja viehka duolba eatnamiid dihte meahcceguovllu sisoasit leat duovddagova dáfus gokčojuvvon ja danin leat vehá dego čihkosis. Luomusvuodadovddu buktet dušše lohkameahttun jávrrit ja láddot ja maiddái jeakkit ja juovat. Datge leat goittot dábálaččat uhcit. Go meahcceguovllu sisoasit leat hui gokčojuvvon, de Anárjávrri bealli fas leage hui luomus hirbmat jarkŋaidisguin, ja meahcceguovllu davvenuorttageahčen fas leat measta jalges, juvves badjosat.

Meahcceguovllu máttageahčen, Kessis, beahceuvvddiin leat 1920-logus čuhppojuvvon eret dat stuorámus muorat ng. čoakkildenčuohppamiin. Čuohppamiid váikkuhus vuhtto ainge. 1920-logu álggahedje maiddái meahcceboulliid dustendoaimmaid, ja dat lea dasto hehtten vuovddi lunddolaš biologalaš ovdáneami. Bohccot leat juo logiid jagiid guhton vuvddiid bodne-, giedde- ja miessttagearddi šlájaid. Anárjávri lea dulvaduvvon. Buot dáid sivaid dihte Váhčira meahcceguovlu ii leat luonddudilis. Meahcceguovllulágan dat liikká lea, iige dábálaš vánnddardeaddji dábálaččat oppa fuomášge olbmo dagahan nuppástusaid luondu dilis.

Váhčira meahcceguovlu ii leat ássameahttun. Meahcceguovllus lea mealgat badjel čuohte ássanvistti. Eatnašat dán leat anus dušše dihto áiggiid, muhto gávdnojít dakkárge visttit, main áasset birra jagi. Dat ahte visttit leat niege ollu boahtá das, ahte meahcceguovllu siste leat sullii čuohte priváhtadálu oktan visttiiguin. Priváhtaeatnamat, maid viidodat lei 4 409 hektára 1994:s, eai gula meahcceguvlui. Meahcceguovllus leat maiddái sullii vihttalot ássanvistti stáhtaeatnamiin. Dat leat nuortalaččaid guolástanbarttat, badjeolbmuid gámpap, luondduealáhusdoarjjabáikkit, rádjegozáhusa gámpap, Meahciráđđehusa gámpap ja muhtun eará barttat.

Meahcceguovlu lea ollásit boazodoalu anus. Stuorámus bálgosat leat Báhčaveadji ja Váhčir. Muttošjávrri bálgosa máttanuorttageahči báhcá meahcceguovllu sisa ja seammaláhkai bihttá Njávdáma bálgosis.

Ruovttudárbo- ja ámmátguolástusa váldoguovllut leat Anárjávris. Dálvit bivdet maiddái sis-eatnama jávrriid. Lustabivdit johtalit Anárjávrri lassin Váhčira badjosiin giđdadálvve ja geassit.

Meahccebivdu lea dábálaš Anárjávrri gáddeeatnamiin, muhto ii leat nu dábálaš dobbelis sis-eatnamis ja Váhčira badjosiin eai báljo ollege bivdde meahci. Bivdoeallin lea dábálaččat čukčá, rievssat ja ealga.

Luondomátkkálaččat johtalit dábálaččat Anárjávrri alde ja dan gáddeeatnamiin, nu ahte atnet ávkin priváhtagámpápaid ja Meahciráđđehusa ávdin- ja láigostobuid. Vánnddardeaddjít leat vánis; dábálaččat sii johtet Báhčaveaji geaidnogeažis Čeavetjávráí.

1.3 Dikšun- ja geavahanplána

Meahcceguovlolága (62/1991) mielde meahcceguovlluid dikšu ja hálddaša Meahciráđđehus. Dasa lassin lágas mearriduvvo ahte ”meahcceguovllu dikšumis ja geavaheamis galgá čuovvut dikšun- ja geavahanplána, man dakhá Meahciráđđehus ja nanne birasministeriija”.

Lága detáljalaš ákkastallamiin muitaluvvo plána mearkkašumis: ”Plánas lea ulbmilin čielggadit doaimmaid meahcceguovllu geavaheami ovddidan ja stivren dihte ja maiddái guovllus lobálaš huksenbargguid. Guovllu sahtášii plánas maiddái juohkit geavaheami hárrái sierra osiide. Plánas eai livče guovllu geavaheaddjiide guoskevaš mearrádusat, muhto dat guoskkašii dušše plánejuvvon eiseválddiid doaimmaide.”

Ákkastallamiin muitaluvvo maiddái nannenmean nudeapmi: ”Nannejeaddji eiseváldi sáhttá nannet dikšun- ja geavahanplána dan hámis dahje guoddít dan juogo ollásit dahje muhtun osiin nanne-keahttá, goas plána máhcahuvvo fas válmmaštallojuvvomii. Nannejeaddji eiseváldi ii sáhte rievdadit plána. Njulgenlundosaš divvumat leat vejolaččat.”

2 Meahcceguovlolága ulbmilat ja guovddáš njuolggadusat

Meahcceguovlolága vuosttas paragráfas gávn nahuvvo meahcceguovlluid leahkima vuodđu. Das gávn nahuvvo ahte meahcceguovllut leat vuodđuduvvon:

- guovlluid meahcceguovloiešlági seailluhan dihte
- sámekultuvrra dorvvastan dihte
- luondduealáhusaid dorvvastan dihte
- luondu májggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodđaid ovddidan dihte.

Ulbmil ”meahcceguovloiešlági seailluheapmi” vástida muhtumassii riikkaidgaskasaš *wilderness-doahpaga* vuordagiid; nuppiiguin sániiguin dan, ahte meahcceguovllut bisuhuvvojit luonddudilis eaige daidda huksejuvvo geainnut ja ássanivistit. Lága guovddáš njuolggadusat – yieldu hukset bissovaš geainnuid ja eatnama vuovdin- ja láigohangieldu – leat dakkjuuvvon dorvvastit dán ulbmila.

Mii boahtá ulbmili sámekultuvrra dorvvasteamis, de meahcceguovloláhka ii atte makkárge sierra-mearrádusaid das, mo dán galgášii dakkat ja váldit vuhtii dikšun- ja geavahanpláanas. Maiddái lága ákkastallamiin eai gávdno rávvagat dán áššis. Sámekultuvrra dorvvasteapmái guoskevaš njuolggadusaid galgáge ohcat eará láhkamearrádusain ja riikkaidgaskasaš soahpmamušain.

Jagi 1995 vuodđovuoigatvuodaodđastusa ákkastallamiin lea gávn nahuvvon ahte sámiid kultur-hápmái gullet sin árbevirolaš ealáhusat dego boazodoallu, guolástus ja meahccebivdu. Vuodđoláhkaváljagotti smiehttamušas (PeVM 25/1994 VP, 6–7) gávn nahuvvo ahte láhkamearrádusaid dárkkistanbargui galgá álgit farggamusat dain dáhpáhusain, main sáhttá eahpidit gávdnot ruossalasuodđaid odđa vuodđovuoigatvuodanjuolggadusaiguin.

Sámediggi buvttii ovdan árvalusastis ahte dikšun- ja geavahanplána ii dorvvas sámiid vuodđovuoigatvuodđaid. Jos pláanas lea dákkár váilevašvuhta, de dat boahtá das, ahte sierraláhka-mearrádusat eai leat mannan oktii vuodđovuoigatvuodaodđastusain; plána ii sáhte johtit láhka-mearrádusaid ovddabealde.

Riikkaidgaskasaš soahpmamušain stuorámus mearkkašupmi geavadis lea ON:a oktasaščoahkkima 1976:s dohkkehan riikkavulošvuoigatvuodaide ja politihkalaš vuogatvuodaide guoskevaš oktasašsoahpmamušas (ng. KP-soahpmamuš) ja ILO:a álgo- ja čeardaálbmogiidda guoskevaš soahpmamušas.

Sáhttá atnit almmolaččat dohkkehuvvon dulumin dan, ahte sámiid árbevirolaš ealáhusaiguin bargan lea oassi sin vehádatkultuvrras, man KP-soahpmamuš suddje. Vuogatvuodđavierut leat čájehan ahte KP-soahpmamuša mieldášaš suodji ii goittot oaivvil dakkár vuogatvuoda, mii hehttešii eará geavahanhámiid. Soahpmamušas sierra geavahanhámit galget oktiiheivehuvvojit nu, ahte dán suoji vuollásáš árbevirolaš ealáhus ii šatta vára vuollai.

ILO:a álgo- ja čeardaálbmogiidda guoskevaš oktasašsoahpmamuša Nr 169 ratifiserema gáibádusat leat addo dál (čakča 2000) čielggadanláhkai vuogatvuodđaministerijas. Soahpmamuš mearrida álgo- ja čeardaálbmogiid vuogatvuodđain eatnamii, čáhcái ja luondduriggodagaide ja árbevirolaš ealáhusaide.

Sámekultuvrra ja luondduealáhusaid dorvvasteapmi mearkkašit dan, ahte Suoma meahcceguovllut leat oaivvilduvvon maiddái árbevirolaš atnui. Láhka suddje meahccebivddu, guolástusa, čoaggima ja boazodoalu ođđa, gilvaleaddji eanageavahanhámiin.

Lága njealját ulbmilis, mánggabéalat geavaheami ovddideapmi, dovddahuvvo ahte meahcceguovlluid lea jurdda geavahit mánggabéalagít, ja ahte dán galgá maiddái ovddidit. Lága detáljalaš ákkastallamiin čielgá ahte dát ulbmil oaivvilda vuosttažettiin astoággeanu.

Čoahkkáigeassun ovddibú vuodul sahttá dadjat ahte Suoma meahcceguovllut leat vuodđuduuvvon sihke luonduárvvuid ja kulturárvvuid seailluhan dihte. Sátni kultuvra galgá dákko áddejuvvot viidát. Dat doallá sistis ii dušše dihto eallinvuogi, muhto maiddái duon eallinvuohkái guoskevaš ekonomalaš árvvuid ja doaimmaid. Ná Suoma meahcceguovllut leat sihke luondu suodjalanguovllut ja kultuvrra suodjalanguovllut. Dát olbmo ja luondu oktavuoda dovddasteapmi oidno meahcceguovlluid rájiidmearrideamis. Daid rájít eai leat mearriduvvon gáržžes "gaska geainnus" -ákkaid vuodul, iige gáibiduvvo ahte meahcceguovllut galget leat áibbas ássameahttumat ja luonddudilis.

3 Meahciráđđehus meahcceguovlolága ollašuhttin

”Meahcceguovlluid hálddaša ja dikšu Meahciráđđehus.” Dán meahcceguovlolága logát paragráfa sáhttá áddet nu, ahte Meahciráđđehusas livčii eavttuhis sátneváldi meahcceguovlluid dikšumii ja geavaheapmái. Ná ii goittot leat.

Meahcceguovloláhka lea luonddustis oktasašláhka; dahjege dat ii mearrit detáljalaččat meahcceguovllu sierra geavahanhámiid. Ná meahcceguovloláhkii leat válđojuvvon mielde dušše muhtun njuolggadusat, mat stivrejít njuolgga geavaheami. Dain mávssolepmosat lea – nugó juo ovđalis lea gávn nahuvvon – gieldu hukset bissovaš geainnuid ja stáhtaeatnama vuovdin- ja láigohangieldu (mas dasge leat spiehkastagat). Dát njuolggadusat leat dahkkojuvvon meahcceguovloiešlági seailluhan dihte.

Meahcceguovlolága guovddáš sárggus lea maiddái dat, ahte dat stivre njuolgga dušše Meahciráđđehusa, muhto ii duohtat olbmuid árbevirolaš vuogatvuodaid. Dát boahtá ovđan vuvddiid giedahallama dárkilis stivremín: Meahciráđđehus sáhttá čuohppat vuvddiid dušše birasministeriija nannen plána mielde. Gánnáha fuomášit ahte jagi 1997 vuovdelága ásahettiin meahcceguovllut guddojuvvojedje dan olggobeallai. Meahcceguovloláhka lea čavgat maiddái ruvkedoaimma ektui, go mearrida ahte ruvkebire sáhttá vuodđudit dušše stáhtarádi lobi vuodul.

Eará geavahanhámiid meahcceguovloláhka dan sadjái mearrida dušše ulbmillaš dásis. Lága ulbmilat ”sámekultuvrra dorvvasteapmi” ja ”luondduealáhusaid dorvvasteapmi” oaivvildit dan, ahte meahcceguovllut leat vuodđuduvvon boazodoalu, meahccebivddu, guolástusa ja čoaggima doarjjaguovlun. Láhka deattuha vel dáid doaimmaid, go góibida, ahte dáiguin doaimmaiguin bargit sáhttet oažüt doarjjabáikkiid meahcceguovllus. Meahcceguovlolágas ii goittot máinnašuvvo sániinge, mo luondduealáhusaiguin galggašii bargat, muhto dát stivren vuodđuduvvá doaimmaid iežaset láhkamearrádusaide dego boazodoalloláhkii, meahcástanláhkii ja guolástanláhkii. Sámekultuvrra dorvvasteami doarju maiddái láhka sámedikkis (974/1995), mii ásaha eiseváddiide ráddádallangeatnegasvuoda ee. áššiin, mat gusket ”meahcceguovlluid dikšumii, geavaheapmái, láigoheapmái ja luohpadeapmái”.

Viidát geahčadettiin kultuvra áddejuvvo nu, ahte das lea maiddái ekonomalaš bealli. Meahcceguovlolágas lea dát perspektiiva. Sámekultuvrra geahčalit dorvvastit nu, ahte luondduealáhusaide, mat leat sámekultuvrra ávnnaslaš vuodđun, lea addojuvvon buoret sajádat go gilvaleaddji eanageavahanhámiide. Meahcceguovloláhka eastá geavadis dihto eanageavahanhámiid, juogo geaidnohuksengielddu bokte dahje dasto eatnama luohpadangielddu bokte.

Meahciráđđehusa bargun lea dorvvastit sámekultuvrra ávnnaslaš vuodú dahjege boazodoalu, meahccebivddu, guolástusa ja čoaggima. Dán juksan dihte plánas leat mielde sierralágan dorvvastandoaimmat. Dorvvastandoaimmat leat luonddusteaset eahpenjuolgadat, dábálaččat dat leat ráddjehusat luondduealáhusaiguin gilvaleaddji eanageavahanhámiide. Njuolggo dorvvastandoaimmat, makkárin sáhtášii atnit ovđamearkka dihte boazodoalu ovddidanprogramma ja eará seammasullasaš doaimmaid, eai gula Meahciráđđehusa bargguide, eaige daid dábálaččat Meahciráđđehusas oppa vuorddege.

Meahciráđđehus ii dábálaččat sáhte ásahit luondduealáhusbargiid sierraárvidaš sajádahkii čearddalaš ákkaid vuodul, dasgo sierra eanageavahanhámiid stivrejeaddji láhkamearrádusat eai dovdda dákkár ákkaid das fuolakeahttá ahte almmolaš dásis – ovdamearkka dihte Suoma vuodđolágas – dovddastuvvo sámiid vuogatvuohta bargat iežaset kultuvrrain. Kultuvrii gehččet dalle gullat ealáhusaid: meahccebivdu, guolástus, čoaggin ja boazodoallu.

Nuortalašláhka addá nuortalaččaide stuorát ovdduid go earáide. Nuortalašlága duohken leat goittot ovdal juo historjjálaš go čearddalaš dahkkit. Go Suopma massii Beahcáma Sovjetlihtui, de Suoma stáhta mielas dan geatnegasvuohta lei sihkkarastit Beahcámis Supmii evakuerejuvpon nuortalaččaide ovddešlágan ovdduid odđa ássanriikkasteset.

Vel meahcceguovloláhka máinnaša iežas ulbmilin ”meahcceguovlluid májggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodđaid ovddideami”. Lága ákkastallamiin čielgá ahte ulbmil oaivvilda vuosttažettiin astoággeanu ja vánddardeami vejolašvuodđaid ovddideami. Ulbmil lea luonddustis servodatlaš.

Nugo juo ovdalis lea gávn nahuvpon, de Meahciráđđehus stivre meahcceguovllu dihto geavahanhámiid, muhko máŋga doaimma lea stivremi juoga eará eiseváldi. Meahciráđđehussii okto dahje dasa vuosttažettiin gullet čuovvovaš doaimmat:

- 1) luonddu dili ja dan nuppástusaid čuovvun ja das muitaleapmi (ovdamearkka dihte Davvi-Lappi dálá luonddukárten)
- 2) meahcceguovllu geavaheapmi ja dan nuppástusaid čuovvun ja das muitaleapmi
- 3) vuovdečuohppamat ja muoradaga eará giedahallan plána mielde
- 4) guolástusa stivren (guolástanáššiid ráđđadallangotti stivrema vuolde)
- 5) eará geavaheaddjiid stivren Meahciráđđehusii gullevaš doaimmain, ovdamearkka dihte boaldin- ja ávnnasmuora vuovdin, meahcástanlobiid vuovdin, meahcjohtalusa stivren ja johtimáđijaid merken ja ortnegisdoallan
- 6) luondduealáhusaid stivren doarjabáikkiid sajáiduhttimis plána mielde
- 7) luondduealáhuslága ja nuortalašlága ásahan doaimmat
- 8) luonddusuodjalandoaimmat
- 9) luondduturisma ovddideapmi
- 10) astoággeanu doarjarusttegiid vuodđudeapmi ja bajásdoallan
- 11) rávven ja bearráigeahčču
- 12) eanalonuheapmi ja -gávpi; nuppiiguin sániiguin Meahciráđđehus viggá háhkat meahcceguovllu siste priváhteatnamiid iežas hálldašanválldi vuollai eanalonuhemiiguin dahje -gávppiiguin
- 13) ruvkelága bearráigeahčču gollerogganváldimiid hárrái gávpe- ja industrijaministeriija ruvkedárkkisteaddjiin sohppojuvpon vuogi mielde (om. almmolaččat; Váhčira meahcceguovllus eai leat gollerogganváldimat).

Meahciráđđehusa barggut leat meroštallon lágas Meahciráđđehusa birra (1169/1993).

Meahciráðdehusa stivrema olggobeallai báhcet meahcceguvlui váikkuheaddji moanat geavahan-hámit ja doaimmat, juogo muhtumassii dahje ollásit. Guðesge dain leat iežas njuolggadusat ja hálddahuseiseválddit. Ja go mihkigje doaimmaid ii leat goittot áibbas sierra ja sorjjasmeahttun eará geavahanhámiin, de Meahciráðdehus lea dábálačat álo juogaláhkai mielde váikkuheamen maiddái čuovvovaš doaimmaide:

- 1) boazoekonomija ja boazodoallu
- 2) čáskadan- ja gádjunbálvalus (gullá ee. meahcceboullimiid čáskadeapmi)
- 3) Anára gieldda olbmuid meahccebivdu
- 4) lávaplánen
- 5) čáhcejohtalus ja dan rusttegat, ee. fávlemerkemát
- 6) áibmojohtalus (omd. helikopteriid seaivunlobit)
- 7) ruvkelágas daddjojuvvon rogganvárremiid, -váldimiid ja ruvkebiriid miediheapmi
- 8) rádjefákten.

Suoma lágat ja Suoma dohkkehan riikkaidgaskasaš soahpamušat leat fámus maiddái meahcceguvllus. Alimmolaš mearkkašupmi lea ovdamerkka dihte ng. Rio-soahpamušas, mii geatnegahttá luonddugeavaheapmái bistevaš vuogi mielde. Soahpamuš geatnegahttá maiddái ahte luonddu geavaheamis ja dan stivremis galgá váldit vuhtii sihke ekonomalaš, sosiálalaš ja ekologalaš beliid.

4 Plána árvalusat ja ávžžuhusat

4.1 Avádátjuohku

Avádatjuogu ulbmilin lea oktiiheivehit meahcceguovlolága ulbmiliid. Meahcceguovloláhkanan gáibida ahte guovlu galgá bisuhuvvot meahcceguovlluláganin ja ahte sámekultuvra ja luondduealáhusat galget dorvvastuvvot ja ahte guovlu galgá geavahuvvot mánggabeadagit. Go buot ulbmiliid lea váttis juksat seamma guovllus, de plána árvaluvvo ahte meahcceguovlu galgá juhkkojuvvot njealljin sierra avádahkan. Juohku govvida, mo ulbmilat deattuhuvvot. Nuppe geahčen leat dat guovllut, main meahcceguovloiešlági seailluheapmi lea áibbas guovddážis. Ja nuppe geahčen fas leat dat guovllut, main sierralágan doarjjarusttegiid dahkan lea vejolaš, ja boahtteáiggis várra dárbašlašge.

Rádji sierra avádagaid gaskkas (govva 2) lea ovdal juo lihkadeaddji go dárkilit mearriduvvon. Avádatjuogu ulbmilin lea stivret vuosttažettiin Meahciráđđehusa iežas eanageavaheami, ovda-mearkka dihte vuovdečuohppamiid ja vánddardeami doarjjabálvalusaid huksema. Avádagat eai váikkut báikkálaš olbmuid árbevirolaš vuogatuodaide dego meahccebivdui ja guolástussii.

Avádagain beroškeahttá meahcceguovlolága golbma vuosttas ulbmila – meahcceguovloiešlági seailluheapmi, sámekultuvrra dorvvasteapmi ja luondduealáhusaid dorvvasteapmi – leat guovddáš ulbmilat oppa meahcceguovllus. Nugo juo ovdalis lea gávnahnahuvvon, de jearaldat lea deattuhusain. Mánggabeadat geavaheami ja dan vejolašvuodaide ovddideapmi gávdno om. ulbmiliid lassin vuosttažettiin dušše avádagain okta ja guokte ja eará sajis dušše, jos gávdnojít erenoamáš sivat.

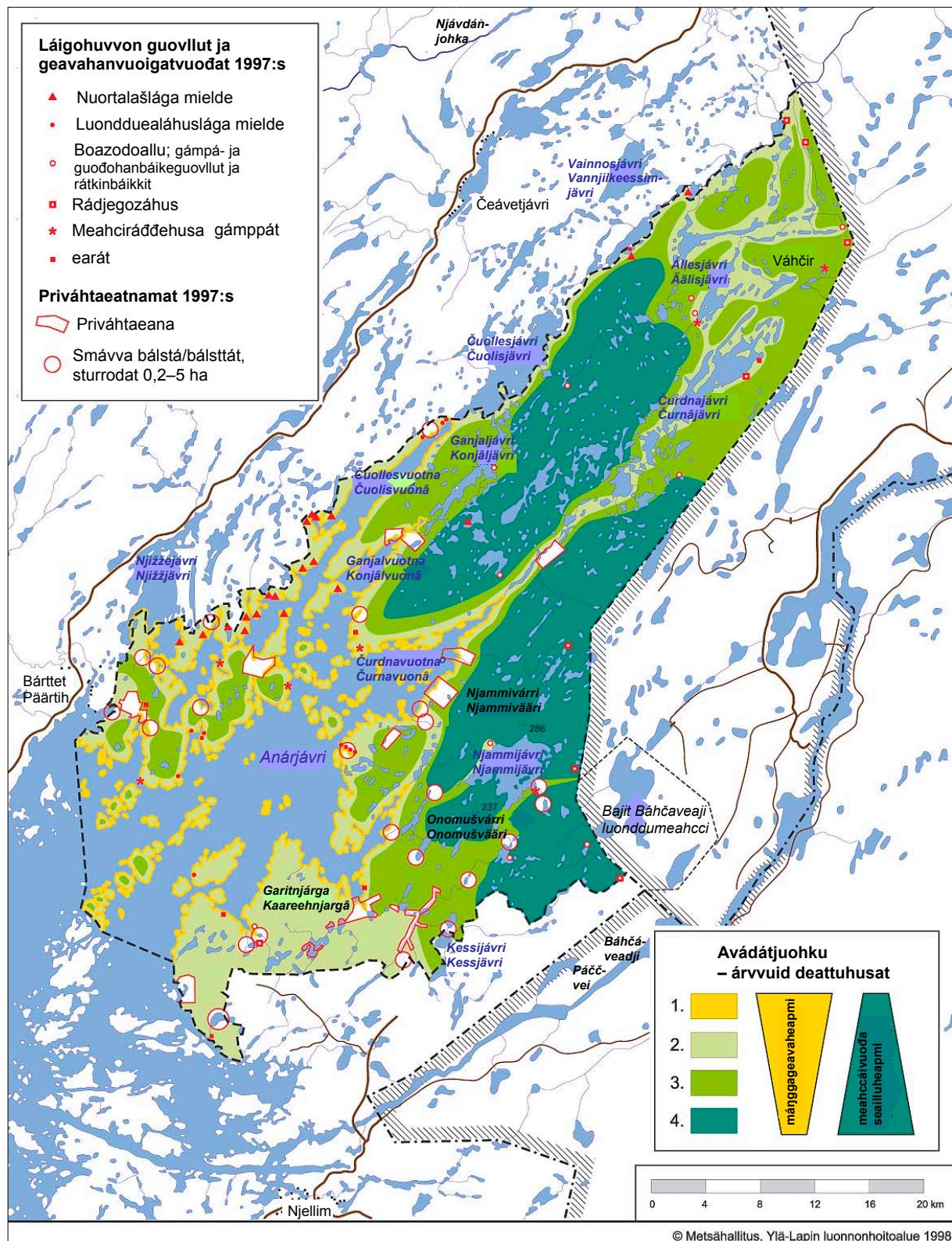
4.1.1 Vuosttas avádat

Dát lea dat guovlu, masa buotlágan guolástus ja astoággeatnu lea eanaš čohkkejuvvon. Geavadis dát guovllu oaivvilda Anárjávrri gátti sullii kilomehterbeale duohken čáhcerájis. Anárjávrri dulvadeapmi geahpeda avádaga luonddudilálašvuoda ja seammás maiddái dan meahcceguovlluláganvuoda dási, vaikko dulvadandoaimmaid ii vealitakeahttá bálio fuomášge geasseguovdil, goas dán guovllu geavahit eanemus. Gáddegovllus leat valjis priváhtaeatnamat ja dain visttit. Maiddái nuortalaččain leat dábálaččat dán guovllus guolástanbarttat ja luondduealáhusdoarjjabáikk Anárjávrri gáttis. Anárjávri lea viehka bures mearrakártejuvvon ja fávllit leat merkejuvvon galbbaiquin, gáddemearkkaiguin ja linnjátávvaliiguin. Ná jávrái ja dan birrasiidda lea viehka álki beassat sihke geassit ja dálvit. Guolásteaddjít leat birra jagi jodus. Jalges guovllus jienat gullojít ja olbmot oidnojít juo guhkás.

4.1.2 Nubbi avádat

Nubbi avádat lea eanet meahcceguovllulágan go dat ovddit avádat, ja laktása dasa dávjá njuolggá. Dát avádat lea maiddái mánggabeadat anus. Čáziid alde johtaleaddjít bohtet goittot hárve ná guhkás eret gáttis, jos eai leat lubmemin dahje meahci bivdimin. Olbmuid eallinmearkkat vuhttojít dáppe uhcit go ovddit avádagas, ja dáppe lea maiddái váddáset áicat olbmuid muoraid dihte go vuosttas avádagas. Avádagas leat valjis priváhtaeatnamat ja oassi dain leat viššalis anus.

Dán avádahkii gullet gáddeguvlluid lassin Váhčira badjosiid bivnnuheamos lustaguolástanguvllut ja goas nu čoakkildančuhppojuvvon Cubbonjárgga (Cuobbuunjargâ), Garitnjárgga (Kaareehnjargâ) ja Mádjítčielggi (Maijuučielgi) guovllut. Dat hábmejit dán plána ekologalaččat dikšut oaivviduvvon vuovdeguovllu. Guovlu lea bissovaš geainnuid lahkosiin.

Gova 2. Váhčira meahcceguovllu avádagat. Kártas oidnojut maiddái priváhtaeatnamat ja láigohuvvon guovllut ja geavahanvuoigatvuodat.

4.1.3 Goalmmát avádat

Goalmmát avádat lea hui meahcceguovllulágan, ain juo dan dáfus ahte dohko lea váddáset beassat, doppe leat viehka uhccán ássanvisttit ja doppe ii nu dávjá oainne dahje gula olbmuid. Olbmuid varas luottat vuhttojít uhccán.

Njammijávrri (Njammijärvi) mättaoarjabeale guovlu lea goittot čuhppojuvvon measta obban 1920-logus. Guddot eai leat vel ollásit mieskan. Go dán čuohppama oktavuođas jávkaduvvojedje stuorámus ja boarráseamos muorat, de dáppe leat háikkat, soarvvit ja eanamuorat mealgat uhcit go njealját avádagas. Avádagas leat mánggat gámpábázahusat. Priváhtaeatnamat leat muhtun muddui, ja dain oassi leat čuhppojuvvon 10–20 lagi dás ovdal.

Maiddái Váhčira badjosat gullet eanaš dán avádahkii, vaikko leatge doaresbealde. Sivvan dása leat áibmonuoskkit ja daid suvrudeaddji váikkuhus. Petsenga Nihkkela málbmasuddadanrusttega bohccit oidnojít badjosiidda. Guovlu lea jalgot. Jalgotvuhta boahťa guovllu allodagas ja 1960-logu lastamáhtoroasus ja man maŋjá bohccot vel leat sakka guhton dáid eatnamiid, mii lea hehtten saohkevuvvddiid odasmuvvama. Badjosiin leat vánndardeaddjít ja guolásteaddjít áinnas giđđadálvve ja geassit.

Stuorámus sulluid sisoasit leat maiddái lohkojuvvon goalmmát avádahkii. Dat leat dávjá šattolaš-vuoda dáfus buot eanemus luonddudilis. Dohko lea viehka álki beassat ja daid gáddegouvvliid geavahit guolástussii ja astoáiggeatnui, ja danin daid ii sáhte lohkpat dan buot eanemus meahcceguovllulágan avádahkii.

4.1.4 Njealját avádat

Njealját avádat lea buot eanemus doaresbealde dán meahcceguovllus, dohko lea váddáseamos beassat ja dat lea dat oassi, mii lea eanemus luonddudilis. Dohko lea váttis beassat dange sivas ahte doppe lea riikkáradi ja doares čázádagat. Norgga beale geainnut ollet avádaga lahkosiidda, muhto rádjemearrádusat leat hehtten ráji rastá johtaleami.

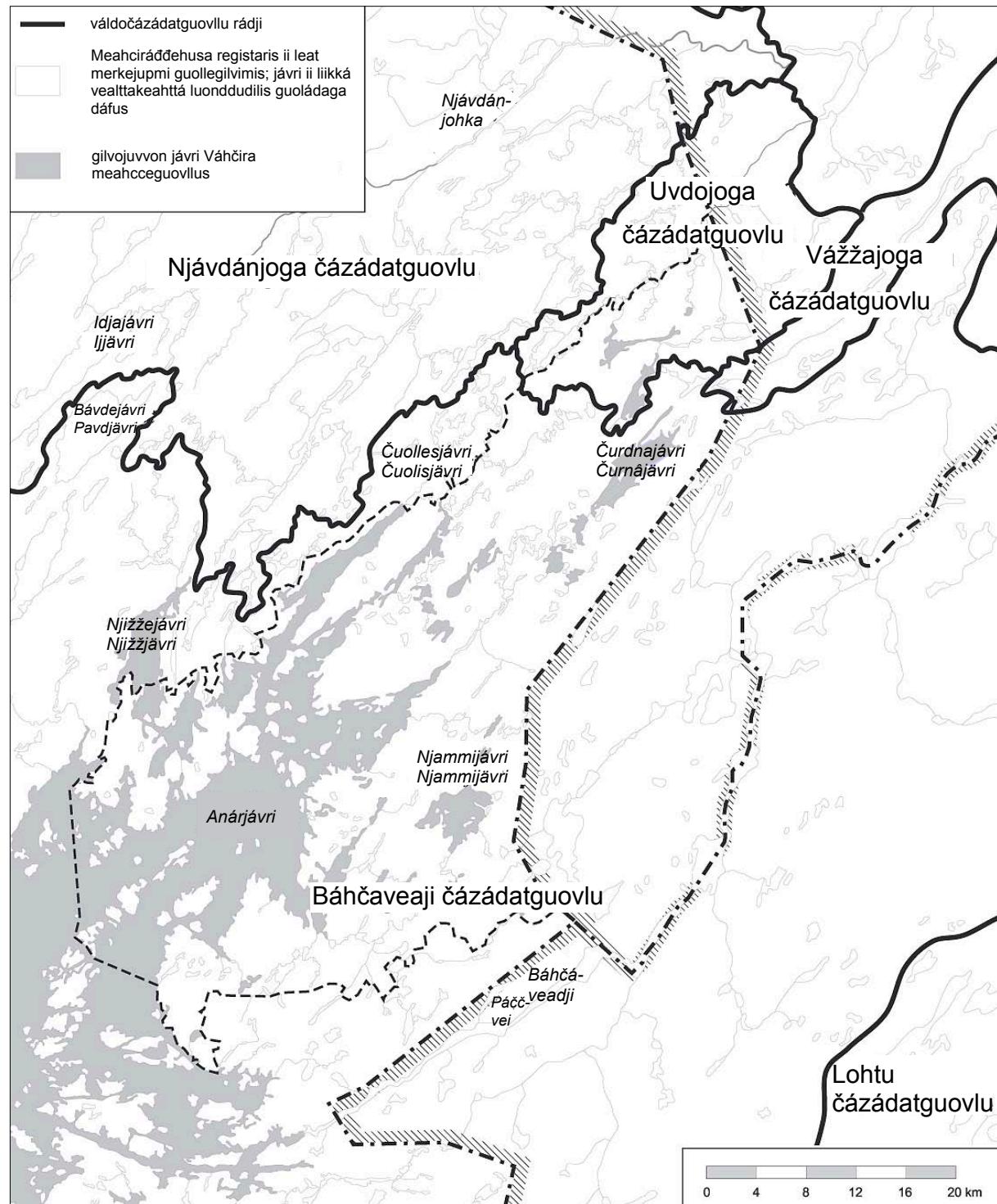
Boazodoallu lea guovddáš geavahanhápmi dáppege. Ruovttudárboguolásteaddjít johtalit dálvit guovllus muhtun muddui, geassit hui uhccán. Guhkes gaskkat ráddjejit meahccebivvduge. Astoáiggeatnu lea uhccán, ja vánndardeaddjiid lea váttis fuomášit vuovdelágan duovdagis. Avádagas lea dušše soames gámpá, ja dat leat earret ovitta nuortalaččaid guolástanbartta bálgosiid dahje rádjegozáhusa anus. Merkejuvvon johtolagat eai leat.

4.2 Guollečáziid dikšun ja guolástus

4.2.1 Duogás diedđut

Váhčira meahcceguovllu čázit gullet golmma válđočázádatguvlui (govva 3). Stuorámus dain lea Báhčaveaji čázádatguovlu; dahjege Anárjávri ja dasa luoiti čázit. Uvdojoga (Uvduujuuhâ) čázádat, mii luoitá Uvdojoga (dárog. Munkelv) bokte Barentsáhpái, báhcá belohahkii meahcceguovllu sisa. Vážžajoga (Sandneselva) čázádagas dušše gierragat gullet Supmii.

Čázit leat buhttásat, čielgasat, galbmasat ja guorbasat. Čázi guorbasvuhta boahtá njuolgga davvi sajádagas ja dálkkádagas. Čázit leat jierjas eanaš áiggi jagis, ja dalle buvttadeapmi – ovdamearkka dihte guliid šaddan – deaivá dušše dan moatte golmma geassemánnui. Guovllus ja erenoamážit dan davágeahčen leat lohkameahttun guorba luobbalat, láddot ja jávrrážat.

Govva 3. Válodočázádatguovllut ja Meahciráđđehusa dieđus leahkki gilvojuvvon jávrrit. Gánnáha fuomášit ahte guollelivilmiid guorahallan guoská dušše Váhčira meahcceuovlui. Dan olggobeale gilvojuvvon čázit eai leat goittot merkejuvvon kártii.

Meahcceguovllu čázit leat earret Anárjávrri luonddudilis. Dulvadeapmi bajidii Anárjávrri čáhcedási ja rievdadii čáhcegierraga lunddolaš molsašuddama, ja dáid sivaid dihte guollenálit geahppánedje mealgat. Dát vahágat leat buhttejuvvon geatnegahton guollegilvimiiguin. Váhčira badjosiuin Beahcáma nihkkelsuddadanrusttega luoitimat vigget suvrudit jávriid ja ládduid. Muđui meahcceguovllu čázit leat goittot viehka muddui luonddudilis.

Eamiguollešlácjan meahcceguovllus leat máŋgalágan čuovžžat, hárri, dápmot, rávdu, smávvarávdu, hávga, vuskkon, njáhká, noarsa, gulmmet ja ruovdegulmmet. Gilvindoaimmaid dihte Anárjávrriis gávdno dasa lassin ránesrávdu, jávreluossa ja planktončuovža. Máivi lea boahtán jávrái vahágis, eará sajis Báhčaveajis dahkkojuvvon gilvindoaimmaid oktavuođas.

Guollečázit leat dikšojuvvon gilvimiiguin ja bivddu muddemiin. Measta buot meahcceguovllu čáziide leat gilvojuvvon veajehat. Dát gilvimat leat muhtun muddui lihkostuvvan, muhtun muddui eahpelihkostuvvan. Goittot odđa čuovžahámiid gilvimat leat rievdadan muhtun čáziid ekologija.

Ruovttudárbbobivdu lea álo mearkkašan ollu guovllu ássiide. Olbmot bivdet vuosttažettiin čuovžža. Deháleamos bivdovuohki lea fierbmebivdu, sihke suttes čázi áigge ja dálvit. Ruovttudárbbobivdu dáhpáhuvvá miehtá meahcceguovllu. Ámmátlágan, vuovdimassii oaivvilduvvon guollebivdu lassáni mearkkašahti stuorisin 1980-logu loahpageahčen, muhto trolát jávke jávrii alde moatte jagis, go máivenálli ii laskagoahtán. Dange manjnjá lea leamaš uhccán ámmátbivdu, dál čuovžža heajoshatti dihte. Astoágiggebivddu váldoguovllut lea Anárjávrriis, gos bivdovuohkin lea mohtoriin oaggun. Nubbi bivnnut guovlu lea Váhčira badjosat, sihke giđdadálvve ja geassit.

Guolástus dego earáge eallinhámit lea sakka nuppástuvvan erenoamážit 1960-logu rájes. Mohtorfatnasiiguin ja muohtaskohteriiguin sáhttá dahkat guhkesge bivdomátkkiid. Bivdobiergasat leat maiddái ovdánan mealgat.

Guolástusa Anáris, Eanodagas ja Ohcejogas stivrejít vuosttažettiin guolástanláhka (286/1982) ja guolástanásahus (1116/1982) ja lähka guolástanlága rievdadeami birra (1212/1997) ja ásahus guolástanásahusa rievdadeami birra (1364/1997). Máinnašuvvon lähka- ja ásahusrievdadusaid vuodul Anárii, Ohcejohkii ja Eanodahkii biddjojuvvoyedje guoskat seamma njuolggadusat go riikka eará osiide. Odđa njuolggadusaid geažil guolástangottiid sajádat lea buorránan, dasgo dain lea valjis ovddasteaddjit vuodđuduuvvon, eiseváldin doaibmi guolástanguovlluid hálldahusas. Nuortalaččaid mielas sin sajádat lea fuotnánan lähkarievadusa dihte, dasgo sis ii leat ovddasteaddji Anára guolástanguovllus.

Stáhta čáziin guolástusa ja guollečáziid dikšuma stivre Meahciráđđehus báikkálaš guolledoalloráđđadallangotti vehkiin. Vuodđodáluin leat sierra ákkaid vuodul guolástanvuogatvuodat dihto čáhceguovlluin.

Meahcceguololágas eai leat mielde guolástusa ja guollečáziid dikšuma stivrejeaddji njuolggadusat. Meahcceguololága ulbmil ”luondduealáhusaid dorvvasteapmi” bidjá goittot guolástusa daid geavahanhámiid jovkui, maid dihte meahcceguovlu lea vuodđuduuvvon. Lága ulbmilis ”meahcceguovloiešlági seailluheapmi” sáhttá maiddái váldit ovdan dihto beliid, mat galggašedje váldojuvvot vuhtii guollečáziid dikšuma ja geavaheami birra mearridettiin.

4.2.2 Plána árvalus

- 1) Meahcceguovllu mange vál dogolganguvlui ii oaččo gilvit vieris guollešlájaid dahje -náliid, jos dulvadannjuolggadusain ii leat addojuvvon dasa lohpi. Vál dogolganguovllut leat Báchaveaji čázádatguovlu, Uvdojoga čázádatguovlu ja Vázžájoga čázádatguovlu.
- 2) Uvdojoga čázádatguovlu guððojuvvo ollásit gilvimiid olggobeallai.
- 3) Daidda meahcceguovllu čáziide, maidda eai leat dieðuid mielde gilvojuvvon guolit, ii oaččo boahtteáiggisge gilvit guliiid.
- 4) Spiehkastettiin das, mii čuoggáiin 2 ja 3 lea daddjojuvvon, gilvimiid galgá sáhttit dahkat, jos juoga čázádaga eamiguollenálli sáhttá leat jávkamin. Dáiń dáhpáhusain gilvimat galget čádahuvvot juogo sirdingilvimiigui seamma vál dogolganguovllu náliigui dahje nu ahte geavahuvvvojít hávdumis seamma vál dogolganguovllu guollenáli meáðdemat.

Ákkat ovdalis máinnašuvvon árvalusaide leat: guolledávddaíd dusten, gollenáliid seailluheapmi genetikhalaččat buhtisin ja vieris šlájaid dagahan ekologalaš nuppástusaid dusten.

4.3 Meahcivallji ja dan dikšun ja meahccebivdu

4.3.1 Duogáš diedút

Meahcivallji ja dan eallinbirrasat ja meahccebivdu

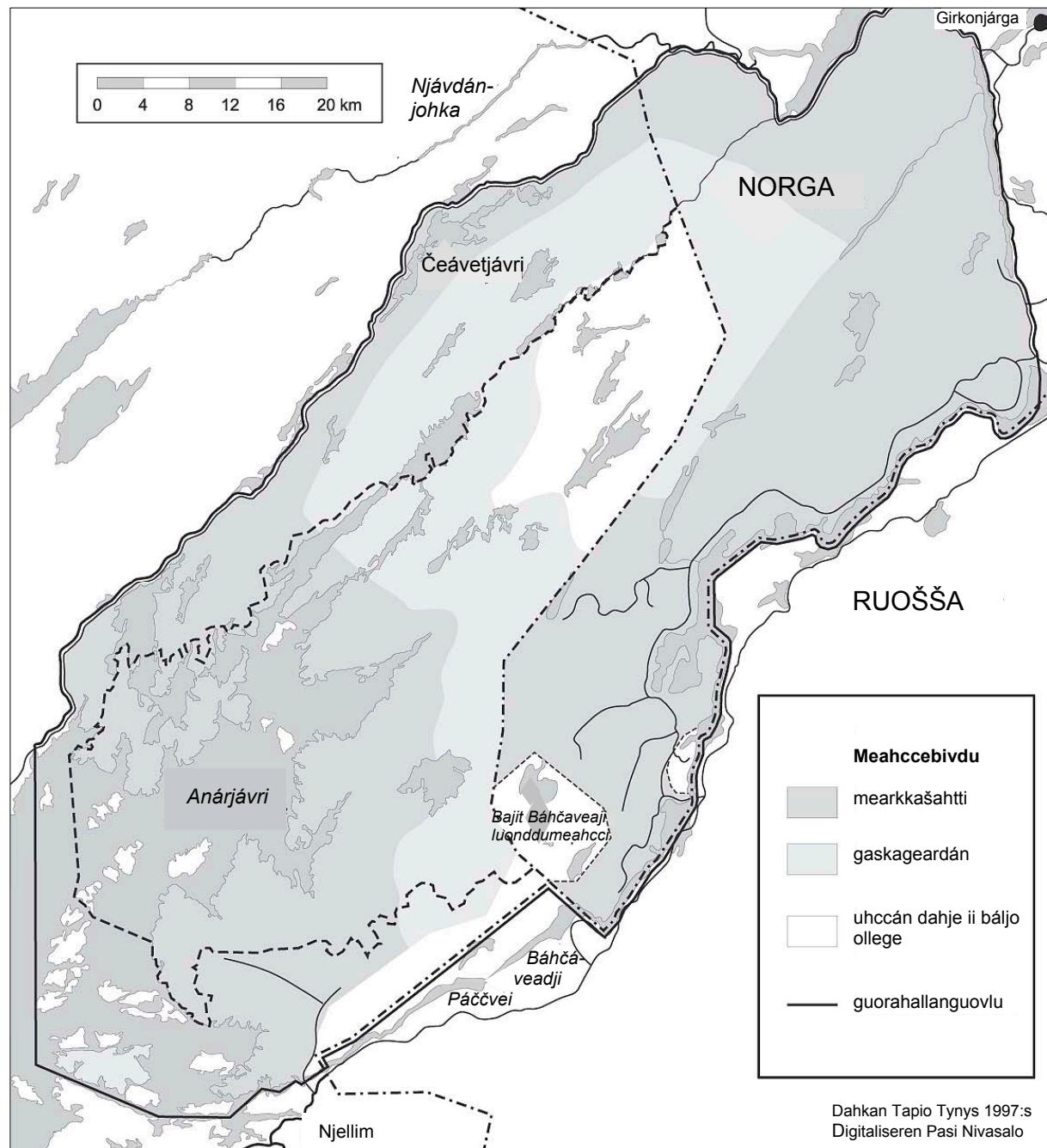
Váhčira meahcceguovllu buot eanemus bivdojuvvon fuodðošlájat leat čukčá, rievssat, čuonjá, ealga ja guovža. Eará fuodðošlájaid bivdet uhccán – juogo dan dihte, ahte dat leat hárvenaččat dahje dasto dan dihte ahte meahccebivdu ii báļjo gánnát, go meahcceguovlu lea nu doaresbealde. Ovdamearkka dihte rieban ja neahti leaba viehka dábálaččat, muhto daid bivdet uhccán.

Meahcceguovlu eallinbirasin heive bures čukčái, mii oroda mielas oktilaš boares vuvddiin. Rievssat lea viehka vánis várra danin, go látnjasat leat viehka uhccán ja ieš lagešguovlu, Váhčira badjosat, lea measta guorbbas 1960-logu lastamáhtoroasu maŋnjá. Čuonjá gullá meahcceguovllu mihtilmas šlájaide, vaikko vel dáidáge leat vátnon dáid maŋimuš jagiid.

Ealga ja guovža johtaleaba viidát, maiddái meahcceguovllu olggobealde. Norggabéale Báchaveaileagis dahkkojuvvon dutkamušaid mielde dáid ealliid nálit leat nubbi nuppis sorjavaččat. Ealganálli Norgga bealde laskkai máŋggageardásažžan 1970-logus vuovdečuohppamiid dihte. Čuohpahagaide ihtán vesábohtut buoridedje dálveguohtoneatnamiid mealgat. Nálli geahppánii sakka jagiid 1980–1981, ja lea dan maŋnjá bisson buorre muddui seamma dásis. Ealgadávjodat Norgga bealde lea goittot ainge máŋggageardásaš Suoma ektui. Ruoššas lassánan bivdu lea geahpedan mealgat dálvenáli dáid maŋimuš jagiid.

Meahcceguovllu guovžanálli lea bisson nanusin ja lea várra juoba lassánan, vaikko meahcceguovlu gullá guovžabivdoguovlluide. Dáppe lea seamma guovžanálli go norggabéale Báchaveaileagis. Norggas guovža lea leamaš ráfaidahhton dáid jagiid, ja ná Norgga bealde bohtet guovžžat maiddái Suoma beallai. Meahcceguovllus leat báhčán dáid jagiid guovžža sullii juohke nuppi jage. Guovžža bivdet measta oppa guovllus. Dušše jalges Váhčira badjosat báhcet sihke guovžabivddu ja earáge bivddu olggobeallai, dasgo doppe eai leat fuodðđut.

Ealganálli lea dálvit Norgga bealdde mánggageardášaš Suoma ektui. Dát ii boade dušše vuvddiid ráhkadusas, muhto maiddái ráji alde leahkki boazoáiddis, mii hehte ealggaid johtimis Suoma beallai. Johtaleaddji ealggat orodit badjel geasi Beahcámis Jieknameara rittus. Váhčira meahcceuovllu ealganálli bissu várra viehka ovta sajis, eaige dan mearis ja ráhkadusas dáidde leat dáhpáhuvvan bálio nuppástusat dáid jagiid. Ealgabivddu váldoguovllut leat Kessis, meahcceuovllu máttageahčen, ja Bárteha lahkosiin Anárjávrri davábealde. Eará sajisge dieđusge gávdnojít ealggat, muhto sállaša eretfievrrideapmi lea nu váttis guhkkelis eret geainnus ahte dat hehte geavadis meahccebivddu meahcceuovllu guovddášosiin. Anárjávrigé vel deaivá jiekñut gáttiin aiddo meahccebivddu áigge. (Árvvoštallan meahccebivddu gorálaš mearis Váhčira meahcceuovllus ja dan birastahtti guovlluin Suomas ja Norggas, govva 4.)

Govva 4. Árvvoštallan meahccebivddu gorálaš mearis Váhčira meahcceuovllus ja dan birastahtti guovlluin Suomas ja Norggas.

Meahcivaljidikšun

Meahcceguovllu geainnuhisvuoda dihte meahcivaljidikšun lea viehka uhccán. Nuppe dáfus ovda-mearkka dihte meahcivalji aktiivvalaš biebmamii ii oppa leatge dárbu, dasgo ovdalís mánna-šuvvon dehálaš fuođđoeallišlájat cevzet olbmo hagage.

Cubbonjárggas lea okta, meahccebivdiid vuodđudan fuođđodárkongolmmačiegahas. Dainna leat čuvvon eanaladdenáliid ovdáneami ja smávvanávdedili, ja dasa lassin dán barggus leat adnjuvvon ávkin eará sajis Anára beahceguovlluin dahkojuvvon lohkamat ja oppalaš dárkomat. Okta fuođđodárkongolmmačiegahas ii atte doarvái buori gova meahcceguovllu fuođđonáliin. Dákkár dárkonbáikkit galgašedje leat goittot njeallje, jos guovllu fuođđodili áigu dárkileappot čielggadit. Guovžžaid johtaleapmi čuvvojuvvo viehka dárkilit, vaikko vel ii jeavddalaččat. Rádjefávttat registrerejít guovžžaid johtaleami riikkaráji rastá ja badjeolbmot čuvvot guovžžaid juo iežaset ealáhusa dihte. Norgalaš dutkit leat čielggadan maiddái suomabeale guovžanáli ja guovžabivddu. Ealgalohkamat leat mágssoleamos oassi meahcivaljidikšunbarggus.

Okta ovdamearka juohkeolbmo meahcivaljidikšumis lea njoallungeđggiid doalvun ealggáide. Ja eanaš meahccebivdit eai vikka bivdit heajos jagiid eanalottiid, ja leat ná bealisteaaset dikšumin fuođđonáliid.

Meahccebivddu bistevašvuhta

Meahccebivdu lea dárkilit muddejuvvon ja stivrejuvvon. Meahcástanlákka dorvvasta fuođđo-šlájaide ráfálaš lassánanáiggi, ja go láhka gieldá mánjggaid beaktilis, ovdal geavahuvvon bivdovugiid, de dálá bivdu ii áitte fuođđonáliid. Ealga- ja guovžabivddu várás leat dasa lassin mearriduvvon dihtoearit, ja sálašearit čuvvot náliid ovdáneami. Maiddái Meahciráđđehusa lohpe-vuovdima várás leat dihtoearit. Anára gieldda ássiid eanaloddebivddu várás eai leat dihtoearit, muho fuođđodikšunovttastus stivre bivddu ávžžuhusaiguin sálašeriin ja Lappi meahcivalji-dikšunbire oanida dárbbu mielde bivdoáiggi.

Eanet go ieš bivdu fuođđonáliide čuohcá eallinbirrasiid ovttabealaguvvan ja geaffun. Látnjasiid ja soagi ossodat lea geahppánan sakka dáid majimuš logiid jagiid áigge. Meahcceuollimiid dusten doalvu vehážiid dasa, ahte vađat ja nuorra lastavuovdeguovllut jávket meahcceguovllus. Dát čuohcá guhki vuollai goittot rievssat- ja ealganáliide ja dáid ealliid borri návddiide.

Meahccebivdu lea oassi báikkálaš eallinvuogis ja kultuvrras. Suopma lea riikkaidgaskasaš soahpamušaiguin čatnasán gáhhttet sihke dáid árvvuid ja maiddái meahcivalji ja dan eallinbirrasiid. Meahccebivdu mearkkaša maiddái ekonomalaččat bieđgoássanguovlluin.

Olbmot váikkuhit doaimmaideasetguin lundai májggaláhkai, ja ná šlájaid valljodatgaskavuođat rivdet. Meahccebivdu lea okta vuohki muddet sierra šlájaid náliid nu, ahte ii mihkigje fuođđo-šlájaid beasa laskat nu, ahte dat livčii áittan eará šlájaide.

Meahcceguovloláhka ja meahccebivdu

Meahcceguovlolágas eai leat njuolggadusat, mat njuolggä stivrešedje meahccebivddu dahje meahcivaljidikšuma. Meahcceguovloláhka váldáge beali meahccebivdui dušše ulbmillaš dásis. Lága ulbmil ”luondduealáhusaid dorvvasteapmi” gokčá maiddái meahccebivddu. Sáhttá maiddái jurddašit nu, ahte báikkálaš bivdokultuvrra ja bivdovuoigatvuodaid gudnejahttin lea oassi guovllu meahcceguovloiešlágis, man seailluheami láhka gáibida.

Maiddái lága ulbmil ”sámekultuvrra dorvvasteapmi” sisdoallá almmolaš dásis bealiváldima meahccebivdui. Vuodđolága mielde sámiin lea vuogatvuhta iežaset kultuvrrain bargamii. Kultuvrii gehčet gullat boazodoalu, guolástusa ja čoaggima lassin maiddái meahccebivddu. Meahcceguvlolágas ja meahcástanlágas ii gávdno goittot máinnašupmi sámiid sierrasajádagas.

4.3.2 Plána árvalus

Meahcivaljidikšun

- 1) Meahciráđđehus vuodđuda meahcceguvlui golbma odđa fuođđodárkongolmmačiegahasa. Okta dain biddjojuvvo Garitnjárgii, meahcceguovllu máttageahčai, gos ekologalaš vuovde-giedahallan lea vejolaš. Nubbi biddjojuvvo luonddudilis seilon (ja seailluhit oaivvilduvvon) vuvddiid guvlui Čurdnavuona (Čurnâvuonâ) ravidii, ii goittot lahka gátti muhto siseatnamii. Goalmmát fuođđodárkongolmmačiegahas vuodđuduuvvo Vironjárgga (Vironjargâ)–Ganjalnjárgga (Konjâlnjargâ) guvlui. Meahciráđđehus vástida dárkongolmmačiegahasaid jahkásaš lohkamis ja raporteremis.

Ágga: Lohkamat eai leat ávkin dušše meahccebivddu stivremii, muhto daiguin sáhttá čuovvut maiddái eará ealliid náliid. Dáin lohkamiin lea maiddái luonddusuodjalanulbmil. Erenoamáš dehálaš lea čielggadit čuvčá gávdnomá guovllus ja dan náli ovdáneami. Fuođđodárkonlohkamat láhčet vuodu bistevaš meahccebivdui. Dehálaš lea maiddái čielggadit, spiekastago Váhčira meahcceguovllu oktilaš vuovdeguovlu meahcivalji ektui Anára gieldda eará guovlluin, ovda-mearkka dihte ekonomijavuvddiid guovllus.

- 2) Meahciráđđehus doarju dutkama, mii čielggada meahcivalji gávdnomá sierra eallinbirrasiin ja eallinbirrasiid rievdamia.

Ágga: Meahciráđđehus lea kárten oppa Davvi-Lappi guovllu biotohpaid ja daid iešvuodaid. Kártema bohtosat čohkkejuvvojit báikediehtovuogádahkan. Go fuođđodárkongolmmačiegahasat ovttastahttojit dán diehtovuogádahkii, de ná sáhttá čielggadit meahcivalji gávdnomá sierra eallinbirrasiin. Kártema bokte čilget dieđut sierra eallinbirrasiin ja daid ossodagas Davvi-Lappis, ja danin ná sáhttá fidnet mealgat dárkilet dieđuid go dál fuođđonáliin ja daid molsašuddamiin. Numeralaš báikediedut doibmet maiddái čuovvuma gaskaoapmin.

Meahccebivdu

- 3) Meahccebivdolága mielde gieldalaččain lea vuogatvuhta nuvttá bivdit meahcceguovllus. Earáide Meahciráđđehus vuovdá ráddjejuvvon meari eriid mielde meahcástanlobiid. Lobiid mearis jahkásaččat mearridettiin galgá čuovvut bistevaš geavaheami prinsihpa. Ekologalaš bistevašvuoda lassin dalle galgá váldit vuhtii maiddái sosiálalaš ja ekonomalaš bistevašvuoda góibádusaid.

Ágga: Lohpebivddu stivren meahcceguovllus lea oassi Meahciráđđehusa servodatlaš stivren-barggus. Dán barggus galgá váldit erenoamážit vuhtii meahcceguovlluid iešlági ja dan mielde oaivvilduvvon meahcceguvlolága ulbmiid: sámekultuvrra dorvvasteami ja luondduealáhusaid dorvvasteami.

- 4) Ovttas Anára meahcivaljidikšunovttastusain Meahciráððehus ovddida lohpebivddu nu, ahte meahccebivddu ovddosdikšunárvu lassána. Dát oaivvilda dan, ahte lohpebivdui geahčalit laktit báikkálaš oahpistan- ja fuolahanbálvalusaid.

Ágga: Báikkálaš ekonomiija ja barggolašvuohta. Earret eará láhka ja ásahus Meahciráððehusa birra geatnegahttet váldit dáid vuhtii.

- 5) Meahciráððehus čielggada ovttas Anára meahcivaljidikšunovttastusain, mo sáhtášii máhcahit eurohpamádjiga fas dán guvlui.
- 6) Ovttas Anára meahcivaljidikšunovttastusain Meahciráððehus lasiha ovttasbarggu Máttavárjjaga gielldain, Statskogiin ja Svanhovda birasguovddážiin.

Ágga: Doaimmat váikkuhit badjel ráji; oktasaš guovžanálli ja muhtumassii oktasaš ealganálli.

4.4 Čoaggin

4.4.1 Duogáš dieđut

Luomi lea Váhčira meahcceguovllu deháleamos muorji. Dan bohtet čoaggit guhkkelisge, gitta Avvilis ja Anára márkanbáikkis. Olbmot lubmejit eanaš Anárjávrri ja Njižžejávrri sulluin ja gáttiin. Cubbonjárga, Garitnjárga, Guoškkernjárga (Kyeškirnjargâ), Muorranjárga (Muorânjargâ), Riebannjárga (Riämnjánjargâ) ja Bisternjárga (Pišternjargâ) leat bivnnuhis luomeguovllut. Olbmot mannet dáidda guovlluide, dasgo dohko beassá fatnasiin, ja go doppe leat nu ollu jeakkit, main lea valjis luomi. Anárjávrri sulluin luomi láddá majnjá go nannámis, mii guhkida luomeáiggi. Muhtun jagiid lea eanet luomi sulluin go nannámis, muhtun jagiid fas nuppe gežiid.

Eanaš lubmejit Anárjávrri gáttis gitta moatte golmma kilomehtera duohkai ja barttaid lahkosiin. Siseatnamis ja erenoamážit Norgga ráji lahkosiin eai lubme dábálaččat, dasgo dohko lea nu guhkki. Meahcceguovllu davvenuorttageahčen Čurdnajogas (Čurnájuuhâ) davás eai leat luomeguovllut, dasgo doppe eai leat jeakkit.

Eará murjjiid čogget uhcit. Bartaássit gal čogget sarridiid ja joŋaid ja várra čáhppesmurjjiidge dakko lahkosiin, muhto Avvilis dahje Anára márkanbáikkis eai vuolgge čoaggit dáid murjjiid Váhčira meahcceguvlui. Eaige dán meahcceguovllus oppa leatge nu buorit jokŋaguovllut. Vuovddit leat menddo suohkadat. Sarrit ja čáhppesmuorji gal gávdno.

Guopparčoaggima hárrái sáhttá dadjat seammá go sarridiid ja joŋaid čoaggimis. Guobbariid čogget dušše bartaássit dakko lahkosiin.

Čoaggima mudden

Čoaggin lea Suomas ng. juohkeolbmovuoigatvuhta. Ja go maiddái fatnasiin oažžu friddja johtalit, de čoaggin ii leat geavadis ráddjejuvpon.

Láhka luonddudili buktagiid čoaggima ráddjemis dihto dáhpáhusain (332/1955) addá eana- ja meahccedoalloministerijai vejolašvuoda ráddjet čoaggima. Lága mielde ”dakkár guovlluin Sámi leanas, main meahccemurjiid dahje daidda buohtastahti eará luonddudili buktagiid čoaggimiin stáhtaeatnamiin lea báikkálaš olbmuid áigáiboađu dáfus mearkkašahti ekonomalaš mearkka- šupmi, sáhttá eanadoalloministerija, go báikkálaš olbmuid ávki dan gáibida, mearrádusaidisguin gieldit earain máinnašuvpon čoaggima”.

4.4.2 Plána árvalus

Meahcirádddehus ii daga dán plánas árvalusaid iige ávžžuhusaid čoaggima stivremis.

4.5 Boazodoallu

4.5.1 Duogáš diedđut

Bohccuid doallamis boazodollui

Anárjávri nuorttabeale álgoálbmot – anáraččat – elle guhkás 1900-logu beallai vuosttažettiin guolástusain muhto maiddái smávva šibitdoaluin ja meahccebivdduin. Boazu gulai márssolaš oassin sin eallinvoohkái fievrin ja maiddái bierggú ja duolji buvttadeaddjin. Goittot lea buoret hällat ovdal juo bohccuid doallamis go boazodoalus gosa nu 1930-logu rádjai. Ohcejohkalaš badjesápmelaš Aslak Panne lei gal färren bearrašiinnis ja bohccuidisguin Váhčirii juo 1878:s, muhto su sohka bisui juoga sivas logiid jagiid guovllu áidna badjesohkan.

Oktan dehálaš sivvan anáraččaid boazodoalu njoazes ahtanušamii sáhttá leat dat, ahte Norgga Várjjaga badjesámit johte meahcceguovllus ja ledje orodan bohccuideasetguin doppe juo 1800-logus; goittot dušše dálvvi áigge. Vel 1930-logus Finnmárku sámit vižze ain jahkásaččat Báhčaveaji gárddis sullii 2 000 bohcco, vaikko eiseválddit ledje mearridan rádjegiddema juo 1852:s. Rádjeguovllus elle iežaset eallima, ja guhkkin dahkojuvvon mearrádusat eai báljo dovdon guovllus ja váikkuhišgohte easkka áiggi mielde olbmuid eallimii.

Dálve- ja joatkkasohti čuzii sakka boazodollui, ja 1930-logus álgán johtilis ovdáneapmi bisánii sullii logi jahkái. Boazologut laskagohte fas 1950-logus. Guohtoneatnamiidda ihte maiddái dáid áiggiid odđa geavaheaddjit. Suonnjelis eváhkoi vuolgán nuortalaččat sirdojuvvoyedje Čeavet-jávrái, ja sin guohtoneatnamat šadde Davvenuorta-Anárii, earret eará dálá Váhčira meahcceguovllu davvenuorttageahčai. Dáid guovlluid ledje viehka uhccán guođohan, ja danin doppe ledje buorit jeageleatnamat. Ovttaláhkai lei máhccojuvvon fas álgodillái. Dát guovllut ledje ovdal gullan Njávdáma nuortalašsiidii, muhto lagi 1852 rádjegidden lei ludden siidda, ja dolvon ássiin eallinvejolašvuodđaid.

Olbmot, geat ledje ovdal eallán buorre muddui iešbirgendállodoaluin, ledje 1920-logu ja 1930-logu stuorra savohtain šaddan dakhamuššii bálkábargguiguin ja ruhtii vuodđuduuvvi lonuhan-dállodoaluin. Soađiáigi ja eváhkkomátki máttás lei oahpásmuhtán sin buorebut nuppelágan

eallinvuohkái. Soađi maŋná manne goittot vel sullii moaddelot jagi, ovdalgo iešbirgendállodoallu čáhkkegodii saji oarjemáilmui ruhtadollui. Erenoamážit 1960- ja 1970-logut ledje stuorra nuppástusaid áiggit. Anárjávrri duogábeale guovllut šaddagohte oarjemáilmui váikkuhussii ja vehážiid oassin das. Orru leamen goittot nu, ahte Anárjávrri nuorttabeale olbmot oahpás-muvvagohte odđa áššiide njoazibut go Anára gieldda eará ássit. Dát sáhtii boahtit das, ahte dát guovllut ledje nu doaresbealde, muhto dasa sáhtii leat váikkuheamen maiddái anaráččaid luondu. Sin leat govvidan hilljánis, iešdiđolaš olmmožin, geat vigget doalahit árbevieruideaset. Dát várra dagahii dan, ahte olbmot viehka gulul lávkejedje odđa áigai.

iešbirgendállodoalus ruhtadollui

Boazodoallu rievdagodii johtilit 1960-logus ja erenomáš johtilit dat nuppástuvai 1970-logus. Duoid jagiid bohccos, ovddeš máŋggeavahaneallis, šattai vuosttažettiin biergoealli ja boazo-doalus biergobuvttadeapmi. Eará, bohccos fitnašuvvi buktagat dego duoljat eai šat mearkkašan nu ollu. Maiddái njuovvanvuohki nuppástuvai. Ovdal ledje dábálaččat njuovvan herggiid, dál njuovvagohte misiid – vuosttažettiin varrismisiid. Geassit buvttaduvvui biergu, dálvit lei dehálaš doalvut lassáneaddji oaiveopmodaga buori ortnegis odđa geassái. Fabrikkabiktasat oidnogohte eanebuid ja eanebuid badjelis. Boazu šattai fievrur čáhkket saji skohterii, ja árbevirolaš beaska fas skohterbiktasii. Sabehat báhce áiggi mielde ceaggát seainni vuostá.

Luhteasdálkkodemiin, dahjege bohccuid boahkohemiin leat dán áigge beassan eret gurpmáin ja sávlagiin, mat ovdal čuhce garrisit bohcco dillái ja miessáivuhtii. Lassebiebmamiin bohccot bissot buorebut čoahkis, ja buktojuvvon fuođar lea álo biebmolassín. Atnui válđojuvvon odđaseamos teknihkkií gullet helikopteriid ja mobiltelefovnnaid geavaheapmi bohccuid čohkkemis.

Maiddái nuppástusat boazodoalu hálddahuas ja láhkamearrádusain rievadedje ovddeš eallinvuogi. Erenoamážit boazodálloláhka, man ulbmilin lei buoridit badjebearrašiid ássandili ja áigáiboádu, váikkuhii ollu. Stáhta doarjjui badjebearrašiid vuovdebálsttáiguin ja huksendoarjagiiguin. Ássandilli buorráni mealgat. Stáhta doarjagis ledje goittot iežas eavttut. Vuovdái ii ožzon hukset. Nuba badjebearrašiid ássanvisittit eai ceagganan dološ báikkiide meahcceguglui muhto giliide geainnuid, elerávdnjelinnjáid, čáhcebohcciid, duolvačáhcerusttiegii, gávppiid, skuvllaaid ja dearvvavsuodabálvalusaid lahkosíidda – Njellimii, Garitjávrái ja Bártehii. Meahcedálut guorraníšgohte 1970-logus. Seammás nuppástuvai bohccuid guođohanvuohki. Go ovdal juohkehaš lei guođohan ieš bohccuidis čuoingga, dál guođohišgohte bohccuid álbmogassii skohteriiguin. Ná servodaga doarjagis ledje maiddái su iežas heajos bealit. Vaikko eallin šattai álkibun ja buorránií máŋggaláhkai, de olbmot šadde čatnasit seammás ruhtadollui ja golahussii vuodđuduvvi ekonomalaš vuogádahkii. Das badjeolbmuidé bázii biergobuvttadeaddji oassi. Go ovdal badjeolbmot ásse bohccuid luhtte, de dál finadit ain beaivémáhce barggus guhkkin eret ruovttus, ja dasa galget leat biillat, skohterat, bensiidna ja olju. Ja áinnas ruhta.

Sirdašuvvan máilmui ravddas oassin das oidno maiddái das, mo riikkaidgaskasaš politihkka ja márkanekonomiija vuhttojít beaivválaš eallimis. Go bohccuid gitta dáid maŋimuš jagiid rádjai leat njuovvan báikki alde, de dál daid fievrridit guorbmebiillaiguin guhkás njuovvanláhkai – muhtumin Norgii, muhtumin lagabui moattečuohte kilomehtera duohkai Vuomaselkäi, gos lea doalvunnuovahat, mii deavdá njuolggadusaid. Go vel 1950-logus badjeolbmo birgen lei iežas giedaid ja dáidduid duohken, de dán áigge badjeolmmoš lohká seamma beaivve Roavvenjárggas prentejuvvon Lapin Kansas, makkár mearrádusaid su áigáiboádu birra leat dahkan ovddit beaivve Bryssela ságastallamiin.

Boazologuid ja boazoeaiggáduššama nuppástusat

Boazodoalu hálddahusas Váhčira meahcceguovlu gullá dán áigge njealje bálgosii. Dain guokte, Muttošjávrri bálggus ja Njávdáma nuortalašbálggus, leat eanaš meahcceguovllu olggobealde. Báhčaveaji bálggus lea eanaš dálá meahcceguovllu siste ja Váhčira bálgosis sullii bealli. Dát guokte bálgosa sierraneigga 1989:s. Sivva juhkui lei ekonomalaš: Váhčiris šattai juohkima manjá nuortalašbálggus, ja dan doarjaossodat boazodoalu ráhkadusaide badjánii nuortalašlága vuodul 100 prosentii ovddit 60 proseanttas. Báhčaveadji lei šaddan menddo divrrasin Váhčirii. Geavadis dát guovllut doibme juo ovdal juogu guoktin sierra bálggin.

Odđa boazodoallovierut ja -vuogit leat dahkan vejolažžan boazologuid lassáneami. Jápmojagítge leat leamaš nugo boazodoalus lávejit muhtumin, erenoamážit 1970-logu álggogeahčen ja maiddái 1996:s. Ealihanboazolohku Váhčira ja Báhčaveaji bálgosiid guovllus finadii dalle vuolimus áiggiid sullii duhát ealihanbohccos boazodoallojage 1973–74. Dan manjá boazolohku lea badjánan, erenoamážit 1980-logus, ja 1900-logu loahpageahčen ledje juo sullii njealljeduhát ealihanbohcco. Ealihanbohccuin oaivvildit njuovvamiin eallit guððojuvvon bohccuid, sihke misiid ja rávisbohccuid. Ealihanboazu-doahpaga geavahišgohte muhtun jahki dás ovdal lohko-boazu-doahpaga sajis govvidit dálvvi badjel eallit guððojuvvon bohccuid. Lohkobohccuin oaivvildit rátkimis lohkkojuvvon, sihke njuvvojuvvon ja eallit guððojuvvon badjel jahkáša bohccuid. Alimus lobálaš ealihanboazolohku ovdalis máinnašuvvon guovtte bálgosis lea oktiibout 4 600.

Maiddái boazoeaiggáduššamis leat dáhpáhuvvan nuppástusat. Go 1970-logu álggus Váhčira bálgosis – masa gulai duon áigge maiddái dálá Báhčaveaji bálggus – boazoeaiggádat ledje vel sullii 130, de dat ledje 1995:s sullii 70. Eatnašiin, ovdamearkka dihte mánain lea dušše soames boazu; stuorra boazoeaiggádat eai leat gallis.

Báhčaveaji bálgosa álgoálgosaš badjesogat leat anárašsogat Sarre ja Valle. Odđaset stuorát boazoeaiggádat leat Sallas fárren Hänninenat. Váhčira bálgosa lea hálddašan Beahcáma Suonnjelis fáret šaddan Semenoff-sohka, mii ásaiduvai Čeavetjávrri guovllu Garitjávrái 1949:s.

Boazoguohtoneatnamat

Dat ahte makkár guohtoneatnamat gos leat Váhčira meahcceguovllus molsašuddá guovlluid mielde. **Váhčira bálgosis** jeageleatnamat leat dábálaččat vuovdeguovlluin, jeakkit váilot measta ollásit ja bálgosa siste leat maiddái guorbalágan, juvves Váhčira badjosat. **Báhčaveaji bálgosa** oassi meahcceguovllus lea oktilaš beahcevuvddiid guovlu. Dát guovlu lea eanaš duolbbas ja viehka lávttas. Jeageleatnamat leat viehka vánis. Jeakkit leat valjis, muhto dat leat eanaš guorba danjasjeakkit. **Muttošjávrri bálgosa** Muorranjárga, Riebannjárga ja Bisternjárga gullet iežaset sajádaga dáfus bálgosa dálveguohtoneatnamiidda. Iešlági dáfus njárggat orrot ovdal juo heivemin geasseguohtoneanan, dasgo dain leat vurrolagaid jeakkit, jeaggiluvvan beahcevuovddit ja gáddegourain fas látnjasat. Jeagil ii leat olus, muhto rásit, suoinnit, lastamuorat ja miestagat leat eanet go eará sajis. Guovllus leatge uhccán bohccot sihke dálvit ja geassit. **Njávdáma bálgosii** gullet Váhčira meahcceguovllus dušše Čuollesjávrri (Čuolisjävri) davveoarjjabeale gátti guorba beahcedievát ja muhtun suhkkes ájaguorat. Dat gullet bálgosa dálveguohtoneatnamiidda.

Dálveguohtoneatnamiid dilli lea kártejuvvon 1990-logu gaskkamuttus oassin boazodoalloguovllu davágeaže guohtoneatnamiid inventeremis. Gánnáha fuomášit ahte RKTL:a inventerenbohtosat gusket olles bálgosiidda eaige dušše daidda guovlluide, mat báhcet meahcceguovllu sisa. Ná inventerenbohtosat Muttošjávrri ja Njávdáma hárrái eai leat meahcceguvlui guoskevaš bohtosat.

Dan sadjái Váhčirii ja Báhčaveadjái guoskevaš inventerendieđuid sáhttá atnit maiddái meahccefuvlui guoskevaš diehtun. Báhčaveaji bálgosa eanaguovllus sullii guokte goalmmádasa leat meahcceguovllu siste, ja Váhčira bálgosis sullii bealli.

Inventerema mielde Báhčaveaji bálgosis jeagil gokčá 57 % goike ja guorba sajiin ja jeagil lea 34 mm guhku. Dát seamma logut Váhčiris leat 50 % ja 33 mm. Jeagil šaddá buot buoremusat dalle, go jeahkála ealli oassi lea 4–5 sentte guhku.

Báhčaveajis lea mealgat uhcit jeagelguolbanat go Váhčiris, ja danin bohcco nammii rehkenastojuvvon jeahkála biomássá báhcá Báhčaveajis mealgat uhcibun go Váhčiris. Báhčaveajis dát lohku lea sullii 24 tonna, Váhčiris lagabui 61 tonna. **Váhčiris leatge oppa davvi boazodoalloguovllu čielgasit buoremus jeagelriggodagat. Maiddái Báhčaveajis leat buorit jeagelriggodagat.** Jeageleatnamiid dilli sáhttá leat juoba buorebuš go Váhčiris, muhto go dat leat uhccán eaige leat nu anihahtit go Váhčiris muohtahis derpmiid vátnivuođa dihte, de danin oppalaš dilli lea buoret Váhčiris.

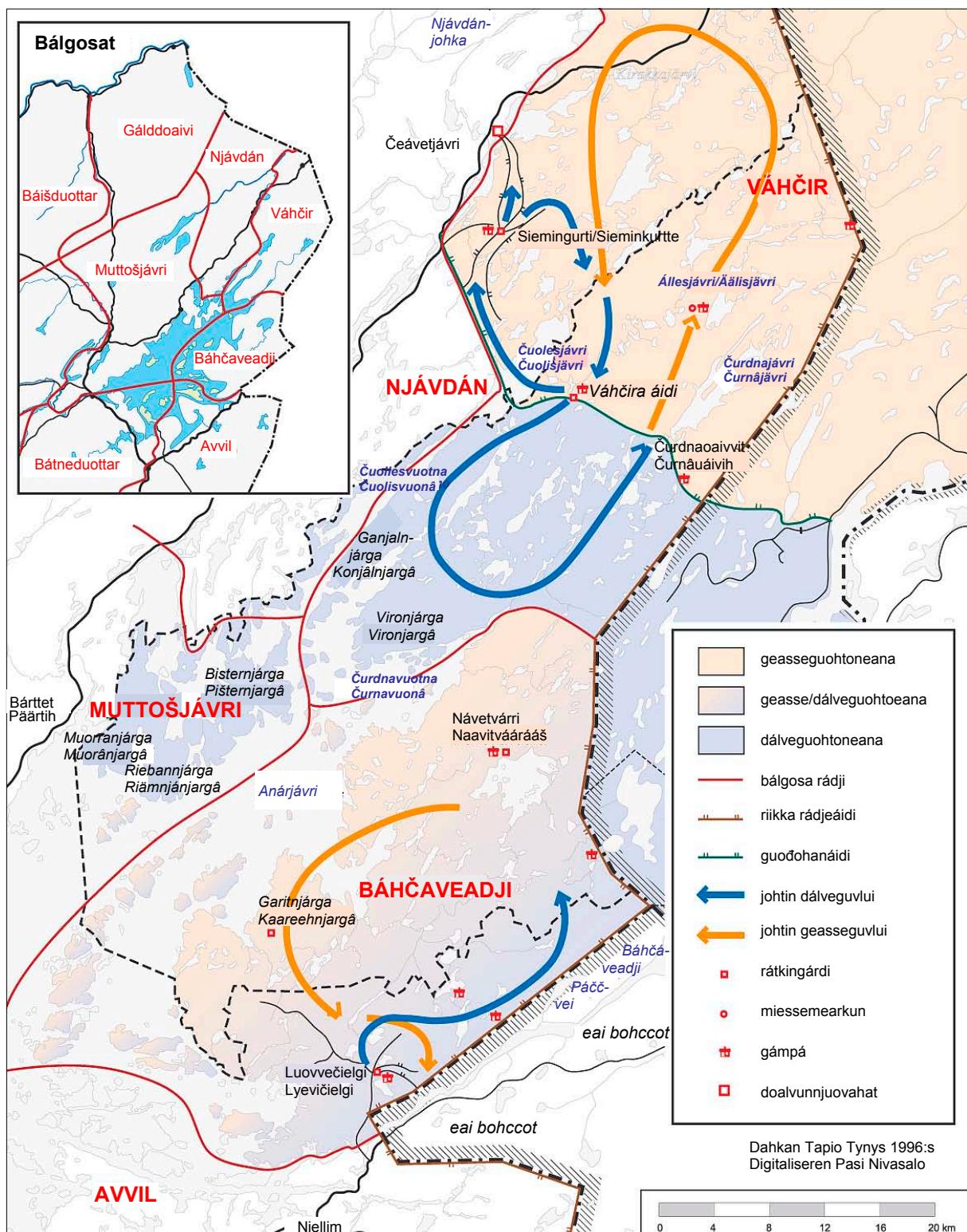
Fuodđo- ja guolledoalu boazodutkanstašuvdna lea inventeren maiddái geasseguohtoneatnamiid dili. 1999:s gárvvásmuvvan dutkamuša mielde **Váhčira bálgosis geasseguohtoneatnamiid ja geassebiepmu mearri sihke eanaviidodaga ja ealihanbohcco ala lei uhcimus oppa boazodoalloguovllus**. Báhčaveaji bálgosis lei dilli buoret geasseguohtoneatnamiid ektui, muhto lei mealgat fuonit go boazodoalloguovllu máttageahčen ja guovddášosiin.

Fuodđo- ja guolledoalu dutkanlágádusa mielde lea navdimis ahte **goittot Váhčira bálgosis geasseguohtoneatnamat lea čielgasit eanet ráddjejeaddji dakhki boazodoalus go dálvęguhtoneatnamat**.

Guohitoneatnamiid molssodeapmi ja boazodoallobarggut 1990-logu gaskkamuttus

Váhčira bálggus čuovvu dábálaččat viehka čielga guohitoneatnamiid molssodanvuogádaga. Bálggus lea juhkkojuvvon áiddiin guovtte sadjái. Guohitoneamolssodanáidi manná Čuolles-jávris Čurdnaovviide (Čurnáuáivih). Bohccuid čohkken álgá golggománu álggus. Dalle bohccot leat ovdalis maimnašuvvon áiddi duohken, go vigget máttásoarjjás jeagelguolbaniidda. Bohccot vuojehuvvojti Siemingurtti (Sieminkurtte) gárdái, gos njuovvanbohccot rátkojuvvvojti ja njuvvojuvvvojti. Merkekeahthes miesit merkejuvvvojti. Gárddis eallu ládestuvvo dálvái áiddi máttásoarjjabeallai Vironjárgii ja Ganjalnjárgii. Giđdadálvve geahččeallu finahuvvo vel Váhčira gárddis, gos sarvát gáldejuvvvojti ja bohccot bealljemerkejuvvvojti. Eallu sáhttá maiddái rátkojuvvot, nuppiiguin sániiguin dat juogaduvvo boazoeaiggádiid dahje eará ákkaid mielde. Cuonjománus bohccot luitojuvvojti geasseguovluide. Dat johtet Váhčira badjosidda ja geasi mielde Čeavetjávrái ja Njávdánjoga gáddelátnjasiidda. Váhčira badjosidda báhcet geassái dušše moadde golbmačuohte bohcco. Bohccot guottadit Váhčira badjosii, ja Állesjávris (Äälisjävri) merkejuvvvojti vuosttas miesit. Nubbi geassemearkun dáhpáhuvvá Soavvilguolbanis (Suávvikuolbba) Njávdánjoga siste (govva 5).

Báhčaveaji bálggus ii leat juohkán iežas guovllu guohitoneamolssodanáiddiin. Bohccuid sáhttá deaivat oppa guovllus birra jagi; dán guovllu eatnamat leat dakkárat ahte dat eai leat čielga dálvędahje geasseguovlut. Dakkár earru goittot lea ahte dálvvi áigge eanaš bohccot guhtot rádjeadvádagas Ruošša ráji lahkosii, gos leat viidáseamos jeageleatnamat. Smávit čorragiid sáhttá deaivat dievváeatnamiin miehtá guovllu, buot uhcimus goittot várra Garitnjárggas, gos leat jeakkit ja láktalágan eatnamat. Ollu barggahit bohccot, mat vigget Čurdnavuona rastá Vironjárgii Váhčira bálgosa beallai, dasgo daid ferte doppe viežžat ja lotnut.

Govva 5. Boazodoalu guohponeatnamiid molssodanvuogádat ja visttit ja rusttegat Váhčira meahcceguovllus 1996:s.

Bohccot guođohuvvojit ovttas ja bibmojuvvojit dálvit suinniguin. Giđđadálve bohccot vuojehuvvojit Luovvečielgi (Lyevičielgi) gárdái ja rátkojuvvojit. Dat, geat háliidit guottehit áiddis, váldet áldduideaset sierra. Guottehanáiddit leat leamaš Bähčaveaji gáddeeatnamiin. Áiddis guotteheami buorrin beallin lea dat, ahte misiid fidne dalán álddu merkii. Heajos beallin lea guohitoneatnamiid guorban ja guovžžat, mat bahkkejtit giđđat guottehanáiddiid lusa; álgogeasis 1994 vuhtte čieža sierra guovžža fitnan áiddi luhtte. Geassit bohccot leat veaittalassii. Bohccuid čohkkegohtet dalán go jávriid jiekja guoddá. Maiddái Bähčaveajis lea váldojuvvon atnui helikopter bohccuid čohkkemis. Biergoastit háliidit njuovvanbohccuideaset álgodálvvvis, ja dat heive bures maiddái boazoeaiggáidda, dasgo dalle bohccot leat buoiddimusat, ja ná seammás jeageleatnamiid geavaheaddji eallu uhccu dálvái. Muhto jos dálvvi boahtin manjona, de meahcis lea váttis johtalit. Juvves eatnamiin galgá leat albma doavdnji, vai sáhttá vuodjit fievruiguin. Ja jos álgodálvi lea bivval ja lea ollu muohta, de jávrrit ja erenomážit Anárjávrii čiekŋalis vuonat sáhttet bissut suttisin gitta juovlamánnui.

Rátkin dáhpáhuvvá álgodálvvvis geaidnogeahčen, Luovvečielgi gárddis. Seammás merkejuvvojit miesit. Vuovdimassii manni bohccot leat fievriduvvon dáid jagiid vuovdinmearrádusaid mielde juogo Norgii dahje Vuomaselkä doalvunnjuovahahkii. Dálvvi áigge bohccuid sáhttá vel finahit Návetvári (Naavitváarááš) gárddis rátkima ja misiid mearkuna várás.

Juvves ja rámšos eatnamat váttásmahttet boazodoallobangguid guktuin bálgosiin muohtahis áigge. Nuppeláhkai go eará bálgosiin, de dáppe badjeolbmot eai vuoaš njealjejuvllagiiguin dahje meahccemohtorsihkkeliiguin. Geasi áigge bohccot bállejtitge lea ráfis.

Váhčira ja Bähčaveaji bálgosa gaskkas ii leat rátjeáidi. Norgga ráji vuostá lea leamaš áidi juo 1950-logu loahpa rájes, ja Ruošša ráji vuostá huksejuvvui áidi dakka manjá joatkkasoadi. Oarjabealde lea Anárjávri sulluidisguin, ja dohko lea leamaš diedusge váttis hukset áiddi. Rátkingárdit bálgosis leat ovdalis máinnašuvvon Luovvečielgi ja Siemingurtti lassin Návetváris, Garitnjárggas ja Áitejávris (Äittijävri). Dáid gárddiid geavahit miessemearkumiidda ja bohccuid rátkimii, dahjege sierra boazoeaiggáidiid bohccuid sirremii, hárvebut njuovvamii. Lea soames gámpá, mas sáhttá idjadit.

Ekonomaš perspektiivvat

Bohccbierggu buvttadanhaddi lea bisson dadjat juo seammán manjimuš 15 lagi, 25–30 márkkis [4,2–5 €]. Seamma áigge boazodoalu golut leat šaddan sullii guovtgegardásazjan. Go dat ledje 1980-logu álggogeahčen sullii 100 márkkii [16,80 €] bohcco nammii jagis, de 1996:s ledje juo lagabui guoktečuohte márkkii [33,60 €]. Máŋggat badjebearrašat elletge ekonomalaččat váttis dilis.

Boazodoallu ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovloláhka doarju boazodoalu. Dát doarjun boahtá ovdan meahcceguovlolága ulbmiliin: Meahcceguovlolága guovddáš ulbmilin lea dorvvastit luondduealáhusaid sajádaga. Dasa lassin meahcceguovloláhka addá vejolašvuoda boazodoalus dárbašlaš geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmái. Meahcceguovlolágas eai leat goittot mielde boazodoalu detáljalaččat stivrejeaddji njuolggadusat. Dat leat boazodoallolágas.

Meahcceguovllut leat guohitoneatnamat. Meahcceguovloláhka ii goittot mearrit guohitoneatnamiid geavaheamis eará go ubmillaš dásis. "Luondduealáhusaid dorvvastemiin" sáhttá áddet dan, ahte guohitoneatnamiid dilli galgá bissut buorrin guhkesáiggeulbmiliin; nuppiiguin sániiguin dat

oaivvildivčii bistevaš geavaheami prinsihpa. Boazodoallolágas guohitoneatnamiid bistevaš geavaheapmi stivrejuvvo ealihanbohccuid alimus loguin. Boazodoallolága mielde ”álgosa ealihanbohccuid alimus logu mearridettiin eana- ja meahccedoalloministerija galgá giddet fuopmášumi dasa, ahte dálvvi áigge bohccuid, mat dollojuvvojít guovllus, lohku ii oačeo mannat badjel **bálgosa dálveguohitoneatnamiid bistevaš geavaheami**”.

Váhčira bálgosa dálveguohitoneatnamiid dilli lea buorre, goittot Davvi-Lappi eará bálgosiid ektui, muhto geasseguohitoneatnamiid dilli lea fuotni dahje eanemustá dohkkehahtti, nugo juo ovdalis lea gávn nahuvvon. Dálvvi áigge dáhpáhuvvi lassebiebman ja boahkoheamit leat dahkan vejolažžan stuorát ja stuorát boazologuid ealiheami badjel dálvvi, ja geasseguohitoneatnamiid dilli lea ná šaddamin deháleabbon go ovdal.

Meahcceguovlolága ulbmilin lea maiddái seailluhit guovllu meahcceguovloiešlági. Nugo ovddit bihtáin boahtá ovdan, de ”meahcceguovloiešláhki” ii goittot oaivvil luonddudili. Meahcceguovláchka dohkkeha boazodoalu birasváikkhuhusaid, beare ovdamearkka dihte guohun dáhpáhuvvá bistevaš vuodú alde. Jeagil ja bohccuid eará biebmošattut bohtet leat ná dađistaga anus. Boazo-áiddit, gámpät ja boazodoalu eará rusttegat gullet meahcceguvlui, ja badjeolbmot sáhttet johtalit meahcceguovllus meahccefievrruiguin geassit ja dálvit, ja sii sáhttet váldit doppe boaldinmuora.

Muhtun muddui ruossalassii manná meahcceguovlolága oaidnu stuorranávddiid hárrái. Lága ulbmil ”meahcceguovloiešlági seailluheapmi” sisdoallá jurdaga ahte meahcceguovllus leat gumppet, guovžžat, geatkkit ja goaskimat. Ulbmil ”luondduealáhusaid dorvvasteapmi” mearkkaša goittot dan, ahte návdelohku ii sahte leat menddo stuoris, dasgo boazodoalu beroštumit galget oktiiheivehuvvot stuorranávdelohkui guovllus. Geavadis ášši stivrema várás lea dahkkojuvvon váldegottálaš návdeprogramma, mas meroštaljoit návdenáliid ubmilsturrodagat sierra osiin Suomas. Stáhta máksá buhtadusa návddiid goddin bohccuin. Gumpé- ja guovžzanálit muddejuvvojít meahccebivdduin.

4.5.2 Plána árvalusat

Boazodoalu stivren ii gula Meahciráđđehussii. Danin Meahciráđđehus ii daga dán plána árvalusaid.

4.6 Muoradat ja dan dikšun ja geavaheapmi

[Fuom! Rievadusat plánii gč. čuvvosiid 1, 2 ja 3.]

4.6.1 Duogáš áššit

Bajilčála lea Muoradat ja dan dikšun ja geavaheapmi iige Vuvddiid giedahallan dan dihte ahte vuovdi ii leat dušše muorat. Vuovdái gullet maiddái bodnegeardi, gieddegeardi ja miesstageardi. Vuovdečuohppamat, maid birra dás lea sáhka, váikkuhit njuolgga dušše muoraide. Eahpenjuolgga čuohppamat diedusge váikkuhit oppa vuovdešattolašvuhtii. Muhto go dasa váikkuhit maiddái eará geavahanhámít ja olbmo eará doaimmat, de bajilčála lea ráddjejuvvon muoradahkii. Muoradaga ahkige ii leat seammá go vuovddi ahki. Meahcceguovllus leat várra šaddan vuovddit juo lagabui 10 000 jagi, vaikko vel meahcceboullimat leat ain duollet dálle duššadan šattuid ahte buot lea ferten fas álgit viehka láhkai álggus. Meahcceguovllu boarráseamos muorat dan sadjái leat várra vuollel 400-jahkásačcat.

Muoradagaid ovdáneami 1800-logu loahpas 1990-lohkui

Váhčira meahcceguovllu muoradagaid ovdáneapmi dovdojuvvo viehka bures sullii čuohte lagi áiggis. Meahciráðdehus lea duon áigge kárten muoradagaid njelljii. Inventeremis lea deaddu biddjojuvvon eanavuođuid ja dain šaddi muoradagaid govvideapmái. Diedđut vuovddi miestta- ja gieddegearddi nuppástusain leat uhccán. Bodnegearddi dilli ja dan nuppástusat dovdojuvvojit buorebut guohtoneanainventeremiid geažil.

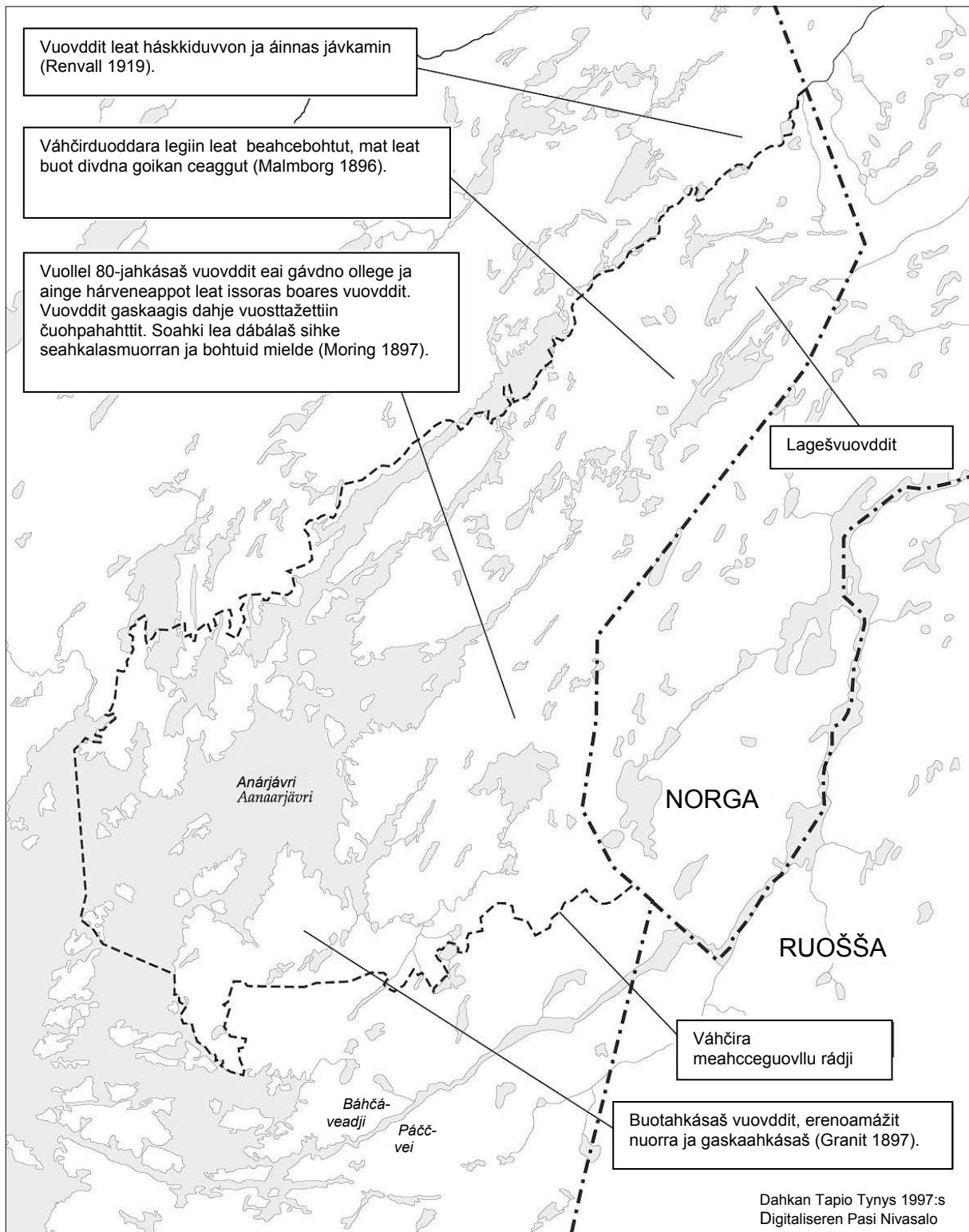
Meahcceguovllu muoradagat leat nuppástuvvan mealgat manjimuš čuohte lagi áiggis. 1800-logu loahpas, goas Meahciráðdehus vuostas háve kártii guovllu eatnamiid ja vuvddiid, vuovdekondukttevrrat deive gaskaahkásaš dahje čuohppanmuttu muoradagaid (govva 6). Nuorra beahcevuovddit dadjat juo váilo meahcceguovllu davágeahčen ja boares vuovddit ledje "ainge hárveneappot". Soagit šadde sieiva soahkevuovdin ja dábálaš seahkalasmuorran.

Beahci oðasmuvai njozet meahcceguovllu davágeahčen ja várra guovddášosiinge 1800-logu loahpageahčen ja 1900-logu álggus. Čoaska geasit ledje dábálaččat. Dilli nuppástuvai 1920-logus. Hui liegga dálkkádatbadji, mii bistii 1940-logu rádjai, dagahii dan ahte beahcevuovddit oðasmuvvagohte johtilit. Danin doppe gos lei hárves vuovdi, muoraid vuollai šaddagohte oðđa muorat. Vuovddit ledje hárvvimusat meahcceguovllu davágeahčen. Doppe lei valjis šaddansadji nuorra muoraide, ja ollu dat šaddege. Beahcevuovddit dievvagohte ja leavvagohte davásguvlui. Oktilaš beahcevuovdeavádat ovdánií davás sullii 15 kilomehtera. Dán liegga áigodaga váikkuhus vuhtto vel dálge muoradagain. Muorat leat šaddagoahtán sierra áiggiid. Bajimusas leat hárvet háikkat, daid gaskkas leat 5–7-mehtera guhkkosaš beazit ja beahcevuovddi "ráigesajiin" leat vel vesátge, mat leat šaddagoahtán 1940-logus dahje dan manjá. – Beazi vuovderáji alde leat leamaš 1930-logu manjá golbma buori oðasmuvvanbaji: 1945–1947, 1960–1961, 1972–1974 ja viehka buorre badji lei maiddái 1986–1987.

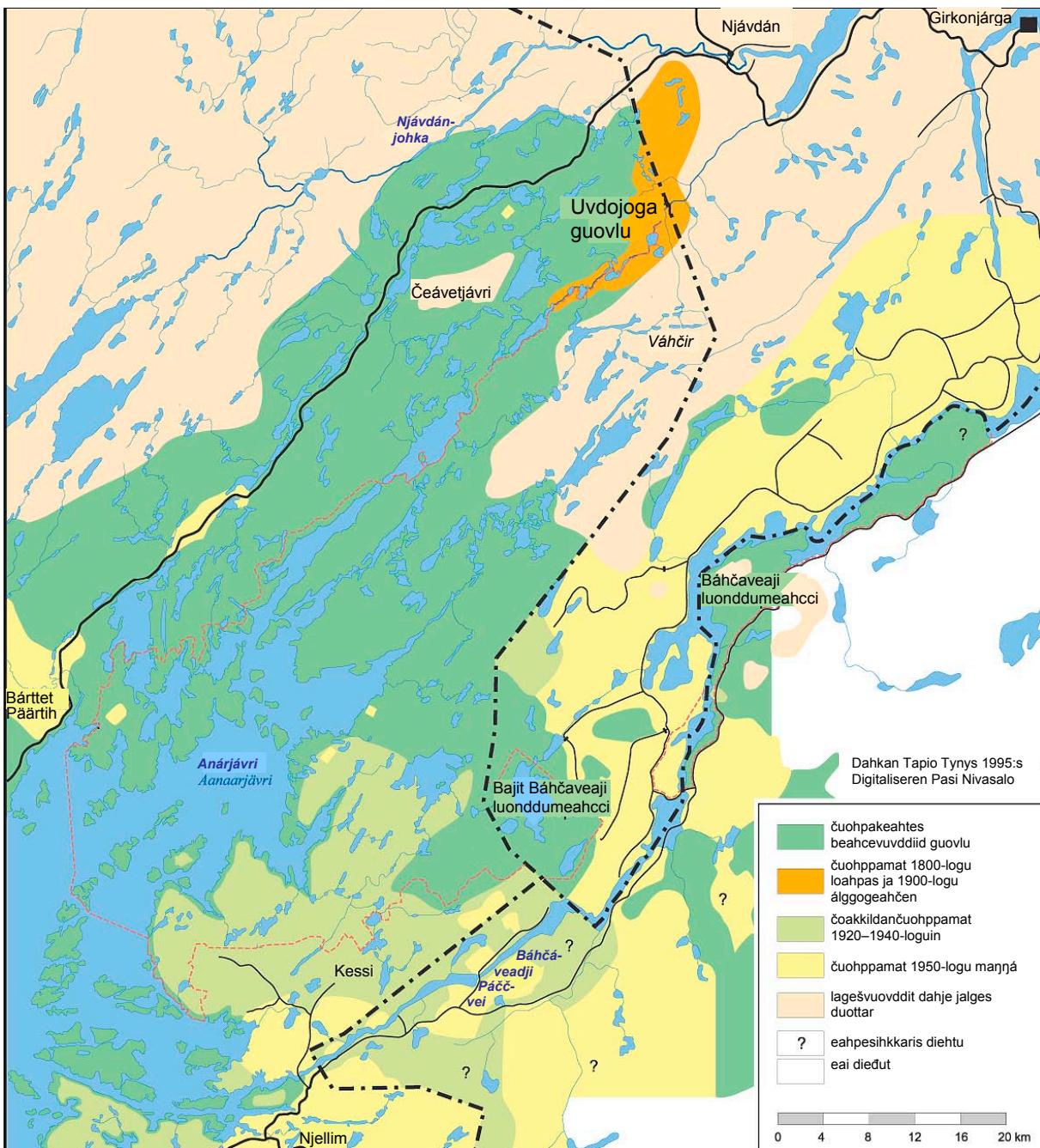
Viiddis čoakkildančuohppamat Kessis 1920-logus (govva 7) veahkehedje beahceuvvddiid oðasmuvvama. Bodii oðđa šaddansadji vesáide. Čoakkildančuohppan ii jalgen vuvddiid, muhto beahceuvvddiid siskkáldas ráhkadus nuppástuvai mealgat, go vuovddis jávkaduvvojedje stuorámus ja boarráseamos muorat. Váikkuhus vuhtto ain dálge. Soarvvit ja stuorra eanamuorat eai leat Kessis nu dábálaččat go meahcceguovllu guovddášosiin ja davágeahčen.

Olbmo váikkuhus vuvddiide lassánií muđuige 1920-logus. Meahcceboulliimiid dustegohte beaktilit (govva 16, s. 77). Meahcceboulliimiid dusten lea eastán nuorra muoradagaid bohciideami, mii lei čuohcán erenoamážit soahkái, mii ng. pionevramuorran dárbbaša valjis čuovgga ja šaddansaji. Biologalaččat agiheabbo soahki šattai ná čákkegoahtit saji beahcái.

Hui garrisit čuzii soahkái 1960-logu lastamáhtoroassu. Lastamáhtu jalgii viidát soahkevuvvddiid, sihke Váhčira badjosiid lagešguovlluin ja maiddái beahcevuovdeguovlluin. Soahki lea dan manjá funet áhtagoahtán. Áhtama leat njoahcudan vel laskan boazoealut, mat leat báikkuid guorbadan oðđa látnjasiid. Norgga Beahčaveaji mihtidemiid vuodul sáhttá árvvoštallat ahte lastamáhtu duššadii sullii 80 % dáid guovlluid soahkevuvvddiin. Ahkideamos lea dat, ahte soahki orru dálge dadistaga geahppáneamen oðasmuvvanjejolašvuodaid vailuma dihte. Govva 17 (s. 80) muitala soagi johtilis geahppáneamis.

Govva 6. Vuvddiid dilli 1800-logu loahpas Anárjávri nuorttabealde.

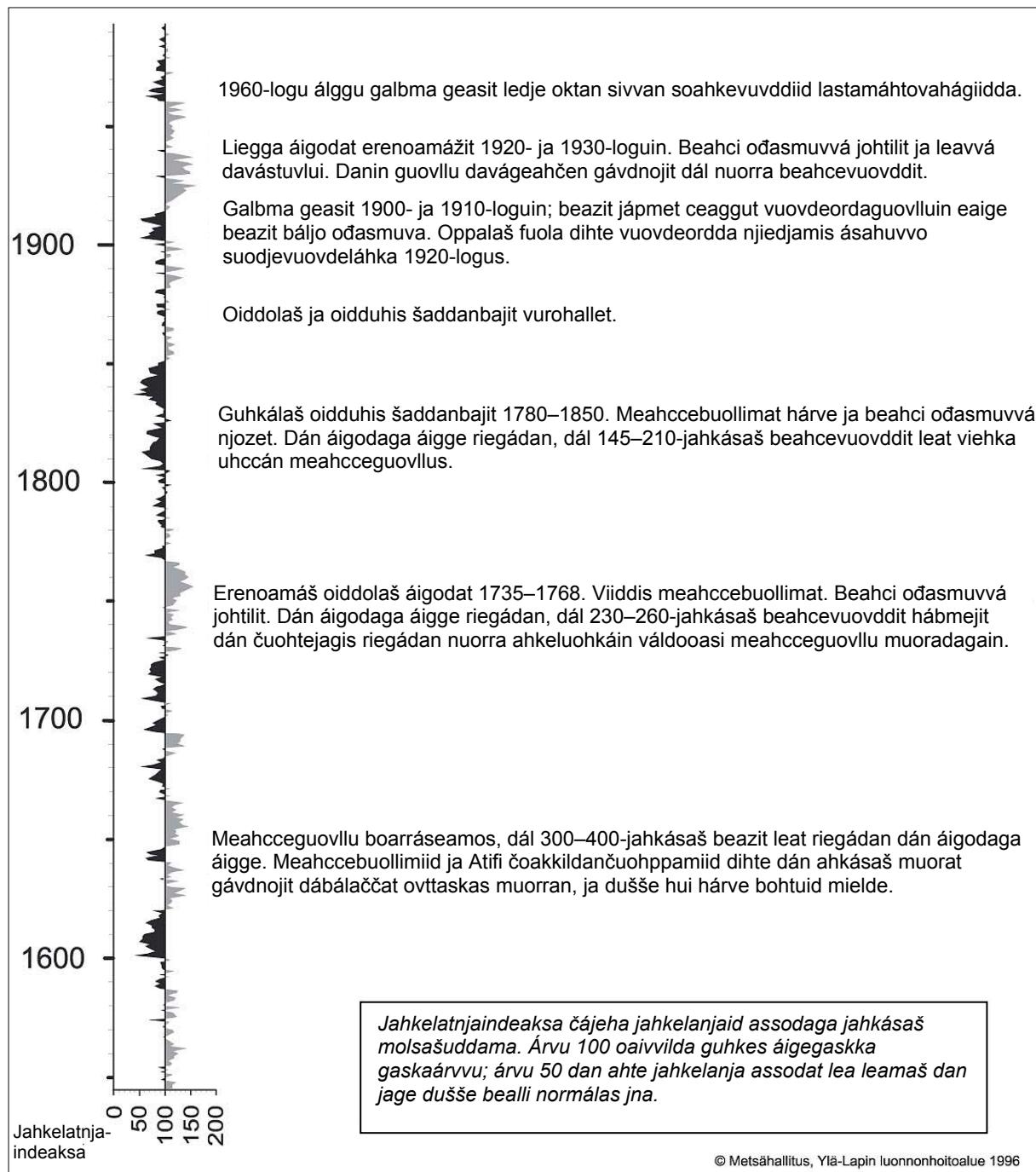
Govva 7. Meahcceguovllus ja dan birrasiin čađahuvvon vuovdečuohppamat. Dilli 1995:s.

Dálá vuovddit

Dálá beahceuvvddiid váldomuorat leat šaddagoahtán, erenoamážit meahcceguovllu guovddášosiin ja davágeahčen, eanaš 1700-logu gaskkamuttus. Dalle lei guhkes liegga áigodat. Viiddis meahcceboullimat ledje dábálaččat. Liegga áigodaga ja meahcceboulliidiid dihte vuovddit ođasmuvvagohte (govva 8).

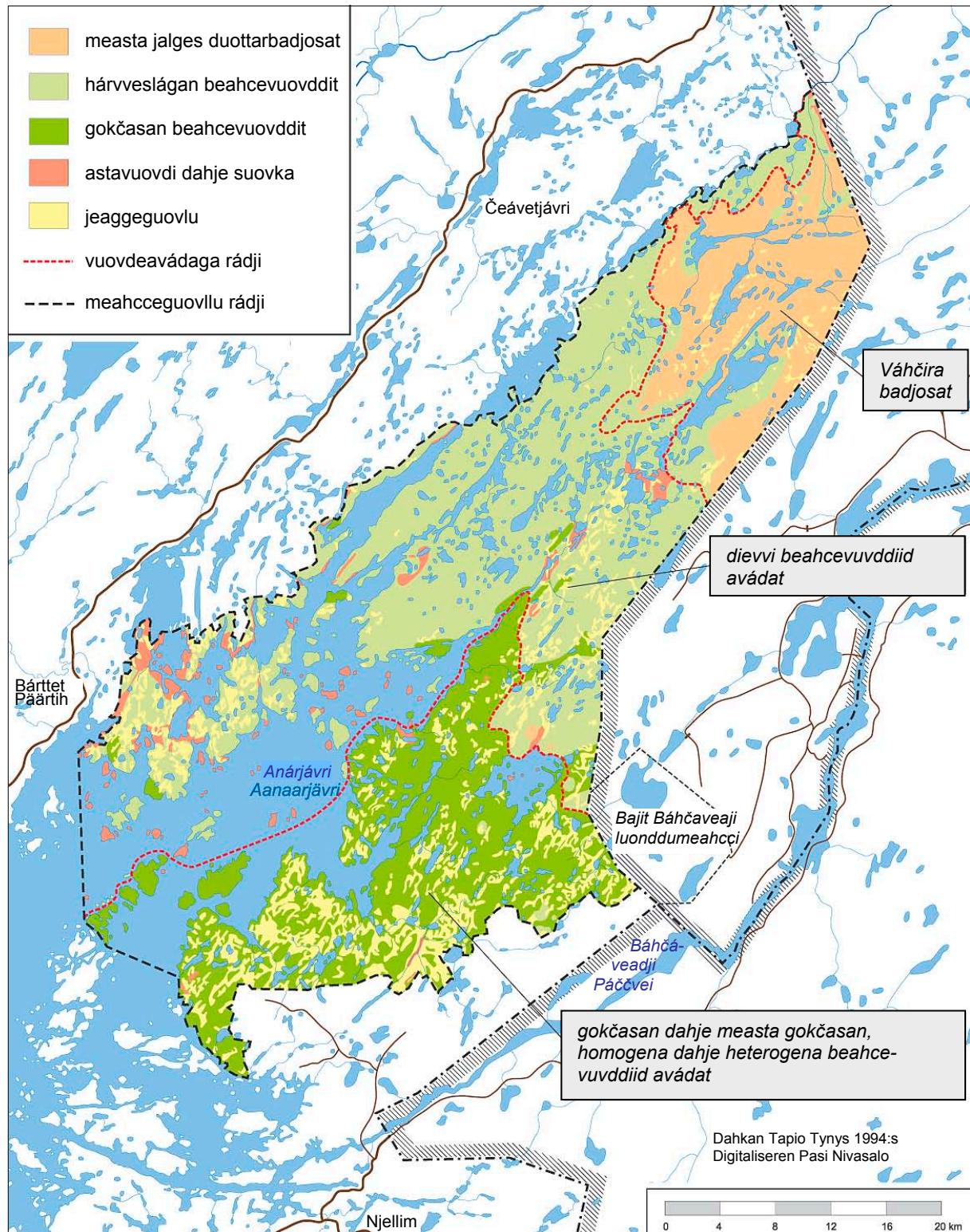
Kessis, meahcceguovllu mágtagehčen, vuovddit leat ođasmuvan viehka jeavddalaččat, muhto dáppge váldomuorran lea hui dávjá badjel 200-jahkásáš beazit. Dat leat bállen leat viehka ráfis meahcceboulliin. Vuovddit eai leat nu gallii buollán goittot 1860-logu manjá. – Meahci ráđđehus lea mearkugoahtán bajás meahcceboulliidiid 1860-logu rájes. Dan manjá lea buollán viidát dušše meahcceguovllu davvenuorttageahčen, Čuollesjávrri johtolaga birrasiin.

Meahcceboulliid dustema, čoakkildančuohppamiid ja bohccuid guohtuma dihte meahcceboullu vuovddit eai leat luonddudilis. Buot eanemus luonddudilis leat meahcceboullu guovddášoasit ja davágeahči, gos eai leat leamaš čuohppamat. Meahcceboulliid dustema mearkkašumi meahcceboullu luonddudilálašvuhtii lea váttis árvvoštallat. Várra dat lea leamaš viehka stuoris. Dálá áddejumi mielde luonddudilálaš boreálavuvoddit čohkiidot sierraahkásash vuovdebohtuin, leat earret eará jalges buollámat ja jeaggesajiid álgovuovddit. Váhcira meahcceboullu ii leat dákkár. Dat lea viehka homogenalaš beahceguovlu, mas eará muorrašlájat ain šaddet čáhkket saji beahcái.

Gova 8. Dálkkádaga molsašuddama ovdanboahtin Váhcira meahcceboullu vuvddiin. Jahkelatnjaindeavssa gáldu: Timonen, M, 1996, Lappi vuvddiid šaddama molsašuddan manjumuš 500 jagi áigge. Vuovdedutkan-lágádusa dieđut 589. Gummerus, Jyväskylä.

Meahcceuovllu vuvddiid sáhttá juohkit golbman avádahkan (govva 9). Máttimusas, Kessis, leat viehka gokčojuvvon beahcevuovddit, mat odasmuvvet viehka jeavddalaččat. Dan davábeale "dievvi vuvddiid avádagas" vuvddiid odasmuvvan lea ollu dan duohken, man liegga geasit ain deivet leat ja leatgo meahcceuollimat, ja soaittáhat váikkuha sakka vuovddi ovdáneapmái. Dál

Govva 9. Vähčira meahcceuovllu vuovdeavádagat ja vuovdegovva 1990-logu gaskkamuttus.

vuovddit leat suohkumin, muhto nuppelágan ovdáneapmige lea vejolaš. Goalmmát avádat, Vahčira badjosat, gullá lagešavádahkii, mii goittot leat sierra sivaid dihte dál measta báljis ja bissu várra guhká dakkárin.

Beahcáma Nihkkela nuoskkit eai goittot vel leat rievdadan vuvddiid, vaikko vel smávva vahágat leatge vuohttimis meahcceguovllu nuorttageahčen. Vuvddiid meahcceguovloiešlági dássi lea liikká allat geainnuhisvuoda dihte – goittot suopmelaš mihtuid mielde.

Nággú Kessi čuohppamiid alde álgun meahcceguovlluid vuodđudeapmái

Váhčira meahcceguovllus lea áibbas sierra sajádat meahcceguovlluid joavkkus. Meahcceguovlluid seailluheami birra buollái garra ságastallan 1987:s, go Báhčaveaji šaldi gárvvásmuvai, ja Meahciráddhehus áiggui čuohppagoahtit Kessi vuvddiid. Šaldi lei huksejuvvon juogalágan buhtadussan UK-meahci vuodđudeami dagahan bargosajiid massimiid ovddas. Nággú Kessi čuohppamiid vuogatvuodalaš ákkain doalvvui loahpas dasa, ahte stáhtaráddi ásahii 30.12.1987 komitea čielggadit Lappi meahcceguovlluid sierra geavahanhámiid ektui ja dahkat evttohusaid dárbašlaš láhkamearrádusaid hárrái.

Komitea barggu boadusin vuodđuduvvojedje dasto 12 meahcceguovllu 1991:s. Váhčira meahcceguovllu máttageažérádjí meroštaljojuvvui nu, ahte Kessi máttageahči bázii ekonomijavuodeguvlun, ja Kessi davágeahči meahcceguovlun. Meahcceguovlokomitea árvalii davágeaži ”luonddudilis seailluhit oaivvilduvvon guovlun”, mas várrugas vuovdegiedahallan livččii vejolaš.

Vuovddi giedahallama mudden

Meahcceguovlolága mielde ”meahcceguovlluid vuovddit seailluhuvvojít luonddudilis dahje dain bargojuvvo ekologalaš vuovdedoaluin. Meahciráddhehus dahká giedahallanrávvagiid meahcceguovlluid ekologalačcat dikšut oaivvilduvvon vuvddiid várás. Dát rávvagat váldojuvvojít dasto vuhtii guovllu dikšun- ja geavahanplána dagadettiin.”

Meahcceguovloláhka ii bija kvantitatiivvalaš dahje kvalitatiivvalaš ákkaid juhkui luonddudilálaš ja ekologalačcat dikšut oaivvilduvvon vuvddiide. Maiddái meahcceguovlolága detáljalaš ákka-stallamiin ii mitaluvvo, mo dát juohku galggašii dahkkojuvvot, muhto gávnahnahuvvo dušše ahte ”meahcceguovlluid seailluhan dihte sirdojuvvo oassi vuovdeeatnamiin eret vuovdedoalu anus”. Majjelis mitaluvvo ahte meahcceguovlluid sierra oasit mearriduvvojít dikšun- ja geavahanplánas.

Meahciráddhehus lea dahkan meahcceguovlolágas gáibiduvvon giedahallanrávvagiid (Meahciráddhehus Tmh. 1317/330/92) ekologalačcat dikšut oaivvilduvvon vuvddiid várás. Dáin rávvagiin mearriduvvojít vejolaš čuohppanvugiin, čuohppanmeriin ja rájiidmearrideamis, muorrarádjamas ja vuovdeluondu suodjaleamis.

Juohku luonddudilálaš ja dikšut oaivvilduvvon vuvddiide ovdanbuktojuvvo dán plánas. Juohku vuodđuduvvá meahcceguovlokomitea árvalussii ja muoradaga luonddudilálašvuodássái. Vuovdegouvllu muoradat, mii árvaluvvo dikšojuvvot, ii leat šat luonddudilis 1920-logu loahpas dahkkojuvvon čuohppamiid dihte.

Meahcceguovloláhka ja dan gáibidan dikšun- ja geavahanplána stivrejít vuvddiid giedahallama. Alimus mearridanválddi geavaha birasministerija, mii nanne dikšun- ja geavahanplána.

Odđa vuovdeláhka (1093/1996) heivehuvvo meahcceguovlluin dušše vuovdelága 12 §:a vuosttas momeantta hárrai. Dán momeanttas čuožžu

Stáhtaráddí sáhttá mearridit suodjevuovdeguovlun guovlluid, main vuovddi sealumii lea dárbu vuovderáji njiedjama hehtten dihte. Suodjevuovdeguovllus vuovddi galgá dikšut ja geavahit erenoamáš várrugasat ja nu, ahte doaibmabijut eai dagat vuovderáji njiedjama. Stáhtaráddí sáhttá addit dárbbašlaš almmolaš mearrádusaid vuvddiid dikšumis ja geavaheamis suodjevuovdeguovllus. Ovdalgo stáhtaráddí addá suodjevuovdegugvli guoskevaš mearrádusa, de galgá gullat eanaeaiggáid, áššáigullevaš gieldda ja eará eiseválddiid. Dasa lassin galgá ráđđadallat sámedikkiin sámedikki birra addojuvvon lágas (974/1995) oaivvilduvvon vuogi mielde.

Odđa suodjevuovdeguovllu rádji manná – dego ovdalge – meahcceguovllu guovddášosiid bokte. Dán plána ”ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovlu” báhcá suodjevuovdeguovllu máttabeallai. Ná vuovdeláhka ii mearrit dan vuvddiid gieđahallamis maidige.

Boazodoallolágas (848/1990) Davvi-Lappi lea čujuhuvvon erenoamážit boazodoalu várás oaivvilduvvon guovlun. Lága mielde ”dán guovllu eatnamiid ii oaččo geavahit dainna lágiin ahte dat **čuohcá garrasit** boazodollui. Eatnama sáhttá luohpadit dahje láigohit dán guovllus dušše dainna eavttuin, ahte eanaeaiggádis dahje láigoheaddjis ii leat vuogatvuhta oažžut buhtadusa bohccuid dagahan vahágiin.” Geavadis dát oaivvilda dan, ahte bálggus dahje dan oassi, eallo-goddi, sáhttá oassálastit ja váikkuhit vuovddi gieđahallama plánemii, ja ahte dat sáhttá dahkat dan áiggi bále. Seammaſullasaš njuolggadus lea maiddái ON:a olmmošvuoigatvuodaid soahpamuša 27. artihkal, man mielde vehádagaike gullevaš olbmuin lea vuogatvuhta bargat iežaset kultuvrrain. Artihkal suddje sámi badjeolbmuid vuogatvuodaid.

4.6.2 Plána árvalus

Muoradaga gieđahallama ulbmilat ja ráddjehusat

Muoradaga giedahallamis leat ekonomalaš, sosiálalaš ja ekologalaš ulbmilat.

Čuohppamat addet barggu ja dietnasiid vuovdebargiide, agoartaváldiide, muora ovddosdikšu industriijai ja vearroboaduid gildii ja stáhtii. Báikkálaččat dát dietnasat mearkkašit ollu, ja ollu dat mearkkašit erenoamážit Njellima gili ja dan olbmuid eallimii.

Muoradaga giedahallama ekologalaš ulbmilin lea oažžut meahcceguvlui áigái vuovddiovddideami álgomuttuid. Erenoamážit dat leat dárbbašlaččat soahkái, mii lea meahcceguovllus vátnumin, ja eará šlájaide, mat šaddet ovttas sogiin. Soahki dárbbaša pionevramuorran rabas šaddansaji. Eana-bihtát, mat boldojuvvojit, láhčet eallinsaji šlájaide, mat leat buollimiin sorjavaččat. Dolla mearkkaša hui ollu vuvddiid lunddolaš ovdáneamis. Sullii 70 lagi joatkašuvvan buollindusten lea mealgat rievadan vuvddiid ráhkadusa. Doaimmat, mat dál árvaluvvojit, buktet goittot muhtun muddui fas dola ekosystema doibmii.

Guhkesággeulbmiin dola atnuiváldin vuvddiid dikšumis gáibida viidáset plána go mii dál ovdanbuktojuvvo, juogalágan meahcceboullinstrategijja. Vuodu láhčin dákkár strategijai gáibida politihkalaš mearrádusaid, várra láhkamearrádusaid rievdaamige. Ášši ii guoskka dušše Váhčira meahcceguvlui, muhto maiddái buot eará vuovdemeahcceguovlluide ja goittot viiddis álbmot-mehciide. Go dán ášši čoavdin boahtá váikkuhit viidát, de danin galget leat mielde májggat

politihkalaš ja hálddahuslaš dásit ja maiddái meahcceguovlluid geavaheaddji ealáhusat: goittot birashálddahus, buollin- ja gádjundoaibma, boazodoallu ja vuovdedoallu.

Ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon vuovdeguovlu

Vuolggasadjin dasa, mo ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon vuovdeguovllu rájít mearriduvvojit, lei meahcceguovlokomitea smiehttamuš, mas dákkár guovlun árvaluvvui viehka dárkilit dat guovlu, mii lei čoakkildenčuhppojuvvon 1929–1930. Guoškkernjárga ii goittot válndojuvvon mielde meahcceguovlokomitea árvalussii. Dan sadjái dasa bodii ovdal čuohpakeahtes guovlu Njámmijoga (Njaamájuuhâ) duohken. Meahcceguovlokomitea árvalusa ollesviidodat lei 18 159 hektára.

Plánema áigge árvalus dákkálmuvai nu, ahte álgovuovdeguovlu Njámmijoga duohken jávkaduvvui eret, seammá go Guoškkernjárgga máttá. Nuppe dáfus guovlu viiddiduvvui Cubbon-járggas ja Garitnjárggas lagabui Anárjávrri gátti. Ná loahpas bohttojuvvui 16 200 hektára viidosaš guvlui, mii lea 89 % meahcceguovlokomitea árvalusas.

Cealkámušaidaddima manjá árvalus uhcciduvvui ainge mealgat. Ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovllu davvirájin árvaluvvo dál Geassejohka (Kessjuuhâ). Seammás guovllu viidodat gahččá 9 270 hektárii dahjege sullii beallái meahcceguovlokomitea árvalusas. Sivvan ná stuorra nuppástussii ledje muhtun moaiti cealkámušat (gč. oassi Árvvoštallan plána biras-váikkhusaid birra). Erenoamážit Báhčaveaji bálgosa oaidnu čuohppamiid ektui čavggai plánen-proseassa áigge. Maiddái birasministerijas dovddahedje ahte sii illá sahtte dohkkehiet ovdan-buktojuvvon rájiidmearrideami. Birasministerija oaidnu bodii ovdan maiddái das, ahte dat válddii mielde, nuppeláhkai go Meahciráđđehus lei jurddašan, oppa Váhčira meahcceguovllu Suoma Natura 2000 -árvalussii, vaikko dat gudii Bátneduoddara meahcceguovllu ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovlluid Natura-árvalusa olggobeallai.

Ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovllu viidodat, 9 900 hektára, lea 6 % oppa meahcceguovllu viidodagas. Meahcceguovllu vuvddiin ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon oassái gullá 9 %. Dán árvvoštallamis vuvddiide leat lohkojuvvon mielde sihke vuovde- ja guorbaeatnamat. Čuovvovaš diedut govvidit dárkileappot ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovllu viidodaga oppa meahcceguovllu viidodaga ektui.

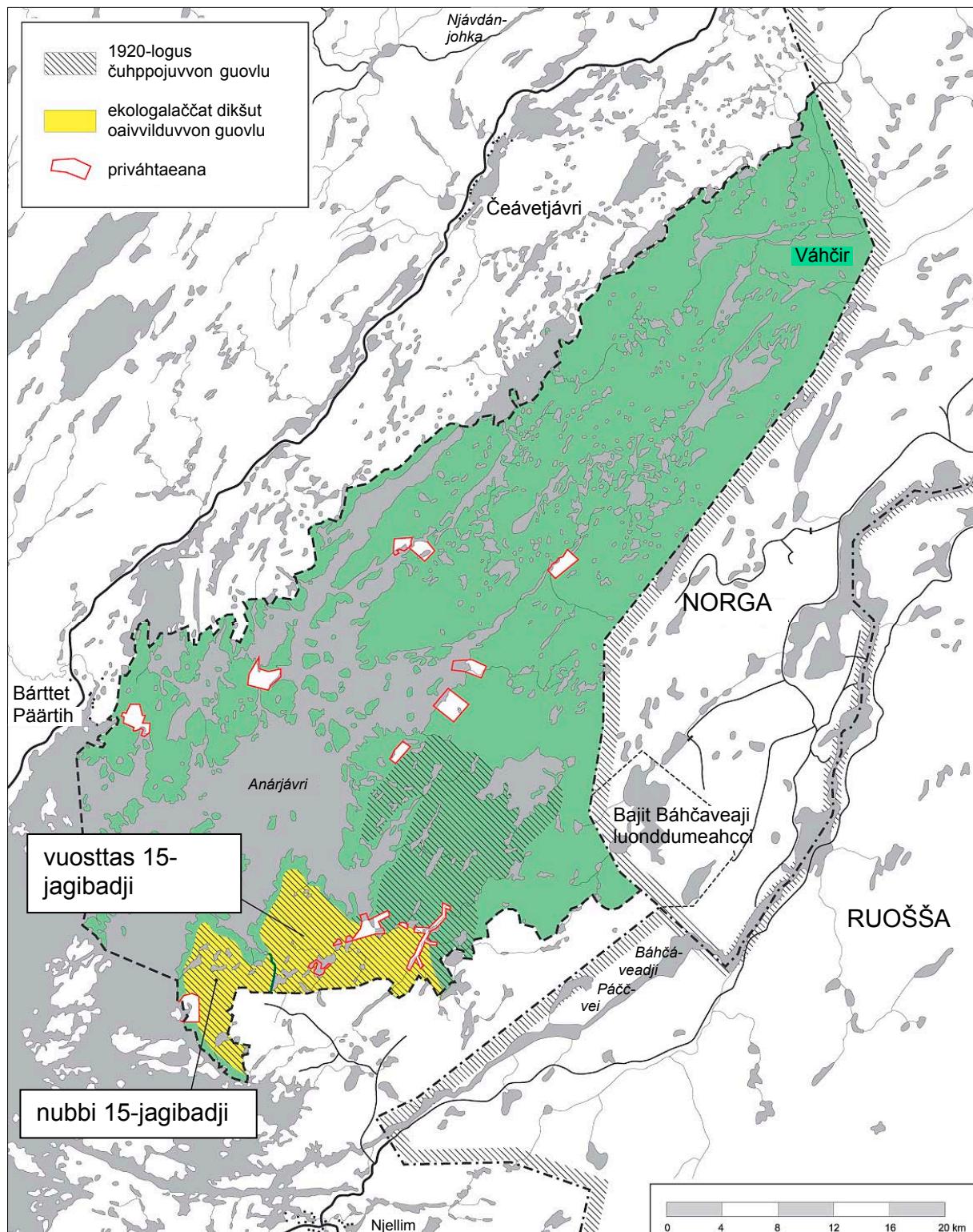
Tabell 1. Ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovlu / Váhčira meahcceguovlu.

Váhčira meahcceguovlu	Ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovlu	%
Vuovdeeana	43 800 ha	5 700 ha
Guorbaeana	38 600 ha	1 700 ha
Joavdelaseana	23 400 ha	1 900 ha
Čázit	49 700 ha	600 ha
Oktiibuot	155 500 ha	9 900 ha
		6 %

Vuovdečuohppamat guhkesággeulbmiliin

Plána vuodđun lea dat, ahte seamma guovllus čuhppojuvvo fas dalle, go ovddit čuohppamis leat gollan 30 jagi.

Guovlu lea juhkkojuvvon guovtte sadjái (govva 10). Vuosttas 15 lagi áigge čuhppojuvvo Garitjávrri ja Máđitčielggi guovllus, nuppi 15 lagi áigge fas Cubbonjárggas. Ná čuohppamat máhccet sullii 30 lagi geažes daid álgaheamis fas Garitjávrri ja Máđitčielggi guovlluide. Dán váldonjuolggadusas sahttá goittot spiehkastit ja juo ovdal máhccat ovdal čuhppojuvvon guvlui – ovda-mearkka dihte geahpedit siepmanmuoraid vesásaji badjelis.

Govva 10. Árvalus čuohppamiid molssoseamis ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon vuovdeguovllus.

Dat ahte gos čuhppojuvvo ja man ortnegis čielgagodii, go lei vuos ságastallojuvvon Bähčaveaji bálgosiin ja fidnojuvvon meahcis báikki alde oahpásuvvamin dillái. Vuosttas čuohppamat čadahuvvojit sámelguovlluin, mat eai mearkkas nu ollu dán áigge dálveguohponeanan. Dákkár čuohppanortnegii váikkuedje maiddái Garitnjárgga buorit boaldinvejolašvuodat. Das ahte gos čuhppojuvvo eai válđojuvvon álggage nu ollu vuhtii muorrabuvttadanákkat (omd. njárbudeamit ja bajildusmuorračuohppamiid dárbu) go ieš ekonomijjavuvddiin.

Čuohppamiid molssodeami geažil čuohppamat čuhcet hávil nu gáržzes guvlui go vejolaš. Guovllu meahcceuovloiešlái seiilluhan dihte dát lea buoret čoavddus go dat, ahte čuhppojuvvošii bieđgguid miehtá dán guovllu. Ja dieđusge ná geahpeda maiddái goluid. Boazodollui guhkes čuohppangaska lea buoret go dađistaga dáhpáhuvvi čuohppamat.

Plána mielde čuhppojuvvošii vuos sullii 45 000 guđahasmehera viđanuppelot jagi áigodaga áigge – dahjege $3\ 000\ m^3/j$. Muoradat šaddá ekologalačcat dikšut oaivvilduvvon guovllu vuovde-eatnamis sullii $70\ 000\ m^3$ dán áiggis dahjege sullii $4\ 700\ m^3/j$. Ná muoradaga mearri boahtá lassánit. Gánnáha fuomáshit ahte ealli muorrameari lassáneapmi báhcá várra goittot uhccin. Muoradagat leat dábálačcat sullii 200-jahkásačcat. Dán ahkásáš vuvddiid ealli muoradaga mearri ii šat báļo lassán, muhto muoradaga mearri lassáneapmi boahtáge vuhttot eanamuorain ja sorvviin, mat dađistaga lassánit.

Vuosttas baji čuohppamat ja daid váikkuhusat

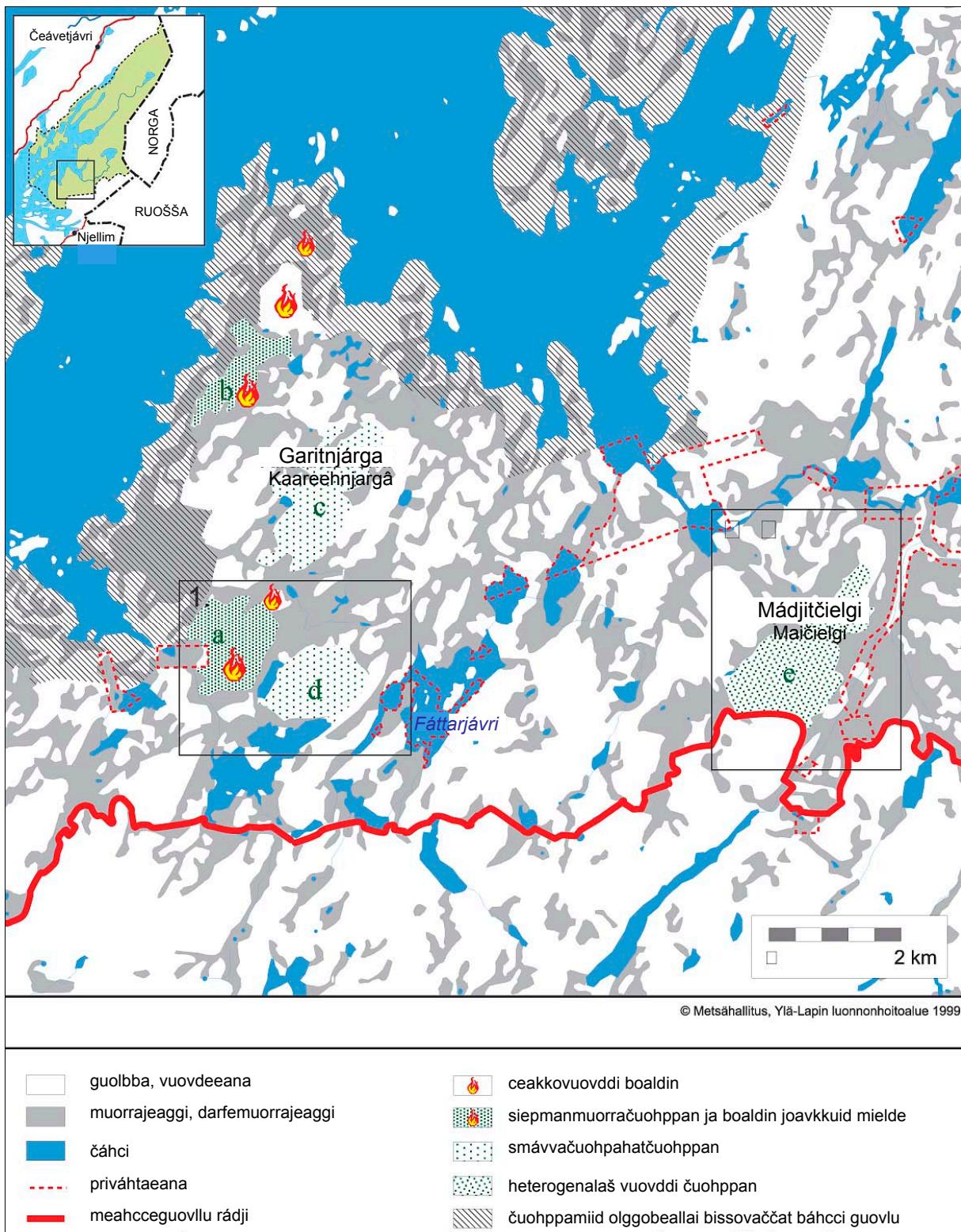
Vuosttas 15-jagi áigge čuhppojuvvo eanaš Garitnjárggas ja Máđitčielggis (govva 11). Garitnjárgga beahceguolbaniin lea miehtá bodnešaddun daļas ja sámil. Muorralágan jeakkit ja viiddis viehka muorahis jeakkit birastahttet garra eanabihtáid. Jeaggáivuđa ja sámelguolbaniid dihte dát guovlu gullá čielgasit Bahčaveaji bálgosa geasseguohponeatnamiidda. Beahceuvvddiid ahki lea dábálačcat sullii 200 jagi. Boares háikkat ja soarvvit leat vánis, dasgo stuorámus ja boarráseamos beazit ja maiddái soarvvit leat dolvojuvvon eret 1920-logu čoakkildančuohppamiin. Báikkuid leat hui suhkkesge vuovddit dego Fáttarjávrri (Faddárjävri) oarjjabealde, báikkuid fas muorat šaddet viehka hárvet. Nuorra beazit leat bohciidan čoakkildančuohppamiin šaddan "ráigesajiide".

Garitnjárggas oassi guovllus čuhppojuvvo nu, ahte guđđojuvvojit joavkkuid mielde ain 50–100 siepmanmuora hektárii. Čuohppanvuloš guovllu sisu guđđojuvvojit čuohpakeahttá dielkkut lekkiide ja daid birrasiidda. Čuohpahat buollahuvvo, ja dolla oažu ovdánit maiddái čuohpahaga sisu vuovdebohtuide ja čuohpahaga ravddaide. Plánas vulgojuvvo das, ahte boaldin dáhpáhuvvá máttaoarjebiekkaid áigge. Máttaoarjebiegga lea oainnat geassit dábálaš dán guovllus. Govas 12 (oasestuorideapmi govás 11) oaidná, mo čuohppanguovllu rájít mearrašuvvet ja mii lea čuohppanvuloš ja ceaggut boaldit oaivvilduvvon viidodagaid gaskavuohta. Mánnašuvvon giedħallan guoská guovlluide a ja b.

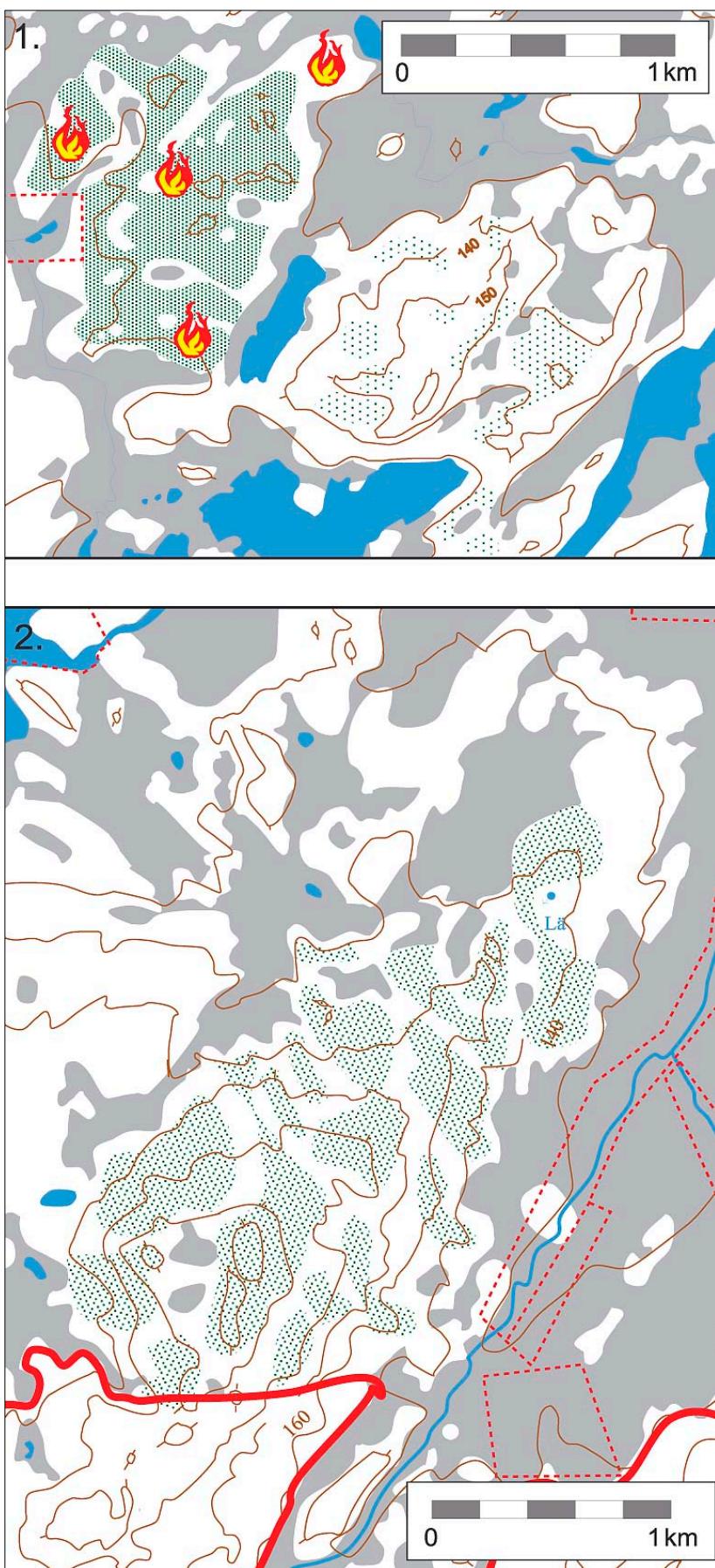
Guovlu c Garitnjárggas čuhppojuvvo nu ahte vuovdi ođasmahttojuvvo vehá ain hávil. Guovllus leat vesábohožat duoppil dáppil. Čuohppamat sulastahttet nappo bajildusmuorračuohppamiid. Sullii 3/4 guovllus guđđojuvvo čuohpakeahttá.

Fáttarjávrri oarjjabeale "eanan" (guovlu d) leat gokčasan beahcevuovddit. Čuohppanvuohkin adnojuvvo siepmanmuorračuohppan, nu ahte čuhppojuvvo vehá ain hávil. Govas 12 oaidná, mo čuohppanguovllu rájít prinsihpalačcat mearrašuvvet. Smávva "ráiggážat" sáhttet leat hámi dáfus mánggaláganat, dat sáhttet leat guhkedáležat ja jorbasat, muhto dat eai oaččo leat gostige badjel 60 mehtera duohken vuovderavddas. Sullii goalmádas giedħallanvuloš eanaviiodagas čuhppo-

juvvo, loahppa báhcá giedđahalakeahttá. Háikkat, soarvvit, soagit ja eanamuorat guđđojuvvojít máninnašuvvon ráiggážiidda.

Govva 11. Vuvddiid giedđahallan vuosttas 15-jagibajis. Govas 12 stuorideamit njuolgočiegahasaiguin ráddjejuvvon guovluuin.

Govva 12. Čuohppanviidodagaid ja gaskaguovluid gaskavuohta giedžahallanguvlluin. Govas ovdanbuktojuvvo prinsihppa, eai loahpalaš rájiidmearrideamit.

Mádjítčielggis (guovlu e) beazit šaddet joavkkuid mielde ja vuovdi lea báikkuid suohkat. Vuovddi bodnegeardin leat dáppege dakjasat ja sámmálat. Boares háikkaid siste šaddet nuorra ja gaska-ahkásáš beazit joavkkuid mielde. Vuovdi čuhppojuvvo nu, ahte dasa báhcet ainge buotahkásáš muoradagat, muhto leat hárvvibut go ovdal. Čuohppanvuloš osiid gaskii guđđojuvvojtit ollásit guoskkakeahtes oasit sullii njealjádas viidodagas.

Čuohppamat dáhpáhuvvet meahcceguovlovuvddiid giedahallanrávvagiid mielde. Vuovddi ahkeja muorrašládjaráhkadusa máŋggabealagahttimis válodgeaddu lea ođasmahtinčuohppamiin. "Ahkeráhkadusa máŋggabealagahttin" oaivvilda vuovddi nuorra ovdánanmuttuid lasiheami meahcceguvlui, mas šaddet dán áigge eanaš boareslágan ja boares muorat. "Muorrašladjáráhkadusa máŋggabealagahttin" oaivvilda pionevramuorrašlájaid (soahki, šállja, leaibi, skáhpi ja suhpi) vuoruheami beazi sajis. Ovdalis mánnašuvvon lastamuorrašlájain eai gávdno dán áigge olus nuorra muorat meahcceguvllus. Ođasmahtinčuohppanválljen dakhá vejolažžan dola geavaheami ođasmahttingiedahallamis, ja dolla fas oidá pionevramuorrašlájaid. Boazoguhton-eatnamiid dilli buorrána goittot guhki vuollai, dasgo dolla ja lassáneaddji čuovga buoridit jeahkála gilvalannávccaid sámmáliid ektui.

Detáljalaš vuovdegiedahallanplána – ovdamearkka dihte giedahallanvuloš osiid rájiid-mearrideapmi – dahkkojuvvo dán prinsihppaplána nannema majnjá, ovdal čuohppamiid. Dalle sihkkarastojuvvo loahpalaččat ahte dehálaš luondo- ja máŋggageavahanárvvut dorvvastuvvojtit sierra luondoárvočielggadusa vuodul. Erenoamáš fuopmášupmi giddejuvvo čuvččá gihkan-báikiid lokaliseremii ja dorvvasteapmái. Čuohppamat dahkkojuvvojtit olmmošbargun čakčat ja dálvit. Muorra geasehuvvo eret meahcis dálvegeainnuid mielde.

4.7 Ruovttudár bomuora váldin ja muora vuovdin ovttaskas olbmuide

4.7.1 Duogáš diedut

Ruovttudár bomuorain oaivvildit dás boaldinmuora, huksenmuora ja eará dár bomuora, dego boazoáidestoaalppuid. Ruovttudár bomuorra, mii váldojuvvo meahcceguvllus, geavahuvvo vuosttažettiin gámpáid liggemii, muhto muhtun muddui maiddái visttiid, rusttegiid ja boazo-áiddiid huksemii. Ruovttudár bomuorra geavahuvvo muhtun čuohte guđahasmehtera jagis. Ruovttudár bomuorra váldojuvvo dábálaččat nu lahka go vejolaš geavahanbáikki. Boaldinmuorran geavahit dábálaččat eanamuoraid ja soagi.

Meahcceguvoláhka ii ráddje ruovttudár bomuora geavaheami. Lága detáljalaš ákkastallamiin gávnahuvvo: "Boaldin- ja ruovttudár bomuora váldin ii maiddái galgga moktige rievaduvvot dálážis." Dát lágbáiki manná oktii dan meahcceguvolága vuodđoprinsihpain ahte láhka ráddje Meahciráđđehusa doaimma, muhto ii njuolgga váikkut ovttaskas olbmuide – "ii leat jurdda ráddjet dálá návddašanvuogatvuodaid". Gánnáha fuomášit maiddái dan, ahte badjeolbmuin lea juo boazodoallolága mielde vuogatvuhta oažžut muora: "Boazodoalu várás oažžu stáhta vuvddiin váldit almmá sierra lobi haga nuvttá boaldin- ja goahtemuorran dárbbashaš muoraid. Boazodoalu várás muđui dárbbashaš muoraid oažžu stáhta vuvddiin oastit govttolaš haddái dan eiseválddi čujuheami mielde, man hálldašanválddi vuollášaš guovlu lea." Maiddái nuortalašlákka sisdoallá nuvttá muorrváldinvuogatvuoda. Measta oppa Váhčira meahcceguvlu gullá nuortalašguvlui.

Meahcceguovlolága ulbmiliid dáfus árbeviolaš muorraváldin ii leat goittot leamaš nu menddo lihkostuvvan. Árbeviolaš muorraváldin vuolgá dan jurdagis ahte muorra galgá válđojuvvot ”vuovdedikšunvuoinjja” mielde. Vuovdedoalloeiseválddit lea logiid jagiid hállan ja haddemearridemiin ciegadan dán prinsihpa olbmuid millii. Nuba olbmot leat oahppan geavahit vuovdedoalu dáfus árvvuhis eanamuoraid ja soagi (mas ovdal ii lean vuovdedoalu dáfus árvu). Dieđusge maiddái soagi buorre buollinárvu ja eanamuoraid goikkisuohita leat álo leamaš olbmuid dieđus.

Meahcceguovloláhka oaidná dán ášši vehá earáláhkai. Meahcceguovllu muorain ii dábálaččat leat vuovdedoalloárvu, dasgo stuorra oassi vuvddiin báhcet goittot čuohppamiid olggobeallai. Eana-muorat lea móvssolaš oassi meahcceguovllu iešlágis, meahcceguovllu guovddáš elemeanta, ja nuba daid galggašii seastit. Eanamuoraid válđimis lea dasa lassin dávjá nu, ahte eanamuorat válđojuvvojit viidát, dasgo dat leat dábálaččat vánis ovta sajis. Ja go soahkevuovvddit leat vátnon sihke meahcceguovllus ja maiddái ekonomijavuvddiin, de daidge galgá seastit. Dáid sivaid dihte lea leamaš dárbu dahkat odđa rávvagiid ruovttudárbomuora válđimii.

4.7.2 Plána árvalus

- 1) Meahciráđđehus čujuha čuohppanbáikki nu lahka gámppá dahje eará geavahanbáikki go vejolaš, vai olbmuid eallinmearkkat bázášedje eanaš gámppáid lahkosidda ja eará guovllut bisošedje meahcceguovlluláganin.

Ágga: Meahcceguovloiešlági seailun. Oanehis fievrídanmátki seastá goluid ja energiija.

- 2) Meahciráđđehus stivre ruovttudárbomuoraid válđima nu, ahte muorran válđojuvvojit vuosttažettiin ealli ceakkobeazit dihto báikkiin, muhto goittotge nu ahte vuovdái eai šatta ”ráigesajit”.

Ákkat: Meahcceguovloiešlági ja luondu máŋgahápmásašvuoda seailluheapmi. Álki fidnet – beahci lea valjis, ja beazis lea buoret boaldinárvu go eanamuorain.

- 3) Meahciráđđehus vuovdá eanamuoraid eanemustá kilomehtera duohken geavahanbáikkis ja soagi eanemustá guovtte kilomehtera duohken geavahanbáikkis. Bárttetlaččat goittotge sáhttet ainge válđit, čujuheami mielde, guktuid muorraávnناسلایاids Muorranjárggas ja Suhpeluovtta (Suvisluohťa) guovllus, eanamuora 3 kilomehtera ja soagi 5 kilomehtera duohken Čivtajoga (Čivtjuuhâ) njálmmis.

Ákkat: Meahcceguovloiešlági seailluheapmi, soahkevuvddiid seastin.

- 4) Meahciráđđehus stivre haddepolitikhainis muora geavaheami ceakkobeahcái.

Ákkat: Meahcceguovloiešlági seailluheapmi, soahkevuvddiid seastin.

- 5) Jos om. árvalusat mannet ruossalassii nuortalašlágain, boazodoallolágain dahje eará láhka-mearrádusaiguin, de čuvvojuvvo dieđusge láhka.

Ágga: Nuortalašlága (253/1995) mielde ”nuortalašguovllus ássi nuortalaččas lea dán guovllus leahkki stáhta eana- ja čáhceguovlluin vuogatvuohta nuvttá: geavahit iežas boaldinmuorradárbbu várás stáhta vuvddiid eanamuora ja goikemuora, ii goittot huksenmuorran dohkálaš muora – –”. Boazodoallolága (848/1990) mielde ”boazodoalu várás oažju stáhtavuvddiin váldit almmá sierra lobi hagá nuvttá boaldin- ja goahtemuorran dárbbašlaš muoraid”.

Árvalus leage dahkkojuvvon boasttoipmárdusaid hehtten dihte; dálá láhkamearrádusat mannet álo plána árvalusa meattá, jos daid gaskkas lea ruossalasvuohta.

4.8 Ruvkedoaibma

4.8.1 Duogáš dieđut

Váhčira meahcceguovllus eai leat ruvkket eaige ná maiddái ruvkebiret. Minerálaid ohcet goittot dadistaga. Dás duođaštussan lea irländalaš Conroy-ovttastumi 100 hektára viidosaš rogganváldin Čuollesjávrri nuorttabealde. Conroy ohcá diamánttaid. Dát váldin lea fámus jagi 1999 lohppii. Eará stuorra ovttastumiin eai leat dál rogganváldimat. Váhčiris váilot maiddái gollerogganváldimat, mat leat nu dábálaččat eará sajis Anáris, ovdamearkka dihte Avviljoga ja Leammi guovllus.

Meahcceguovllu báktevuodđu – árvvoštallan málbmapotentiálas

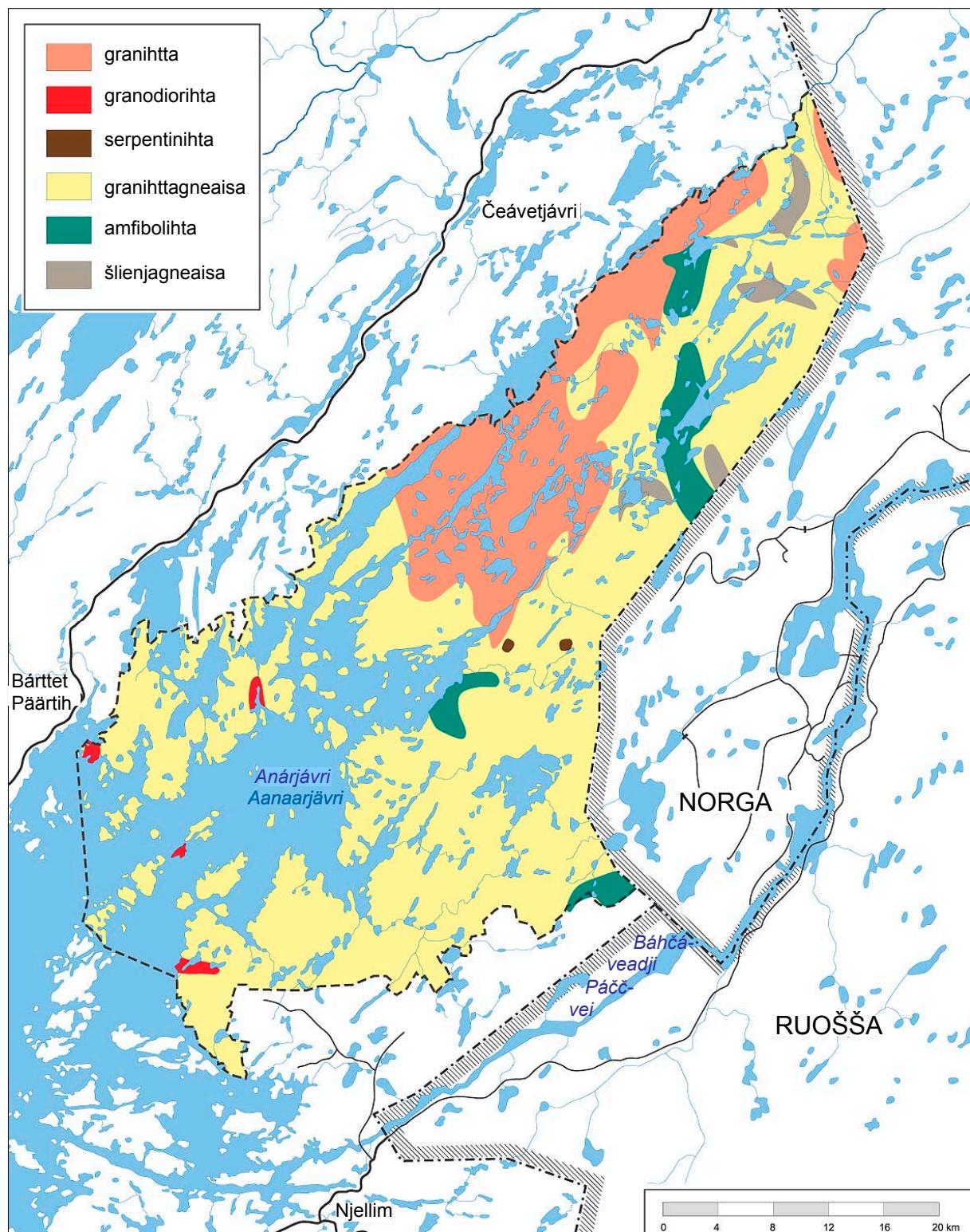
Dán plána duogážin lea vuodđočielggadusoassi, mas govviduvvo maiddái meahcceguovllu báktevuodđu. Govvideami lea dahkan geologa Mikko Honkamo Geologalaš dutkanguovddážis. Honkamo govvida meahcceguovllu báktevuodđu ná: ”Váhčira meahcceguovllu báktevuodđu mávssoleamos geadgešlädjaovttadagat leat Vainnasoainvi (Vannjiikeessimuáivi)–Ganaljávrri (Konjáljävri) granihtta ja moanain sierralágan ja sierraahkásaš geadgešlajain čoggojeaddji granihtagneaisakompleksa (govva 13). Granihtagneaisa ja dan oktavuođas ovdanboahtti šienjagneaissat ja amfibolihtat leat váldominerálan guovllu mätta- ja nuorttageahčen. Guovllu davve-oarjjageahčen báktevuodđu čoggo eanaš Vainnasoainvi granihtas.”

Honkamo árvvoštalai meahcceguovllu málbmaohcama ja málbmapotentiála ná:

Váhčira guovllus leat duollet dálle čađahuvvon muhtun muddui málbmaohcamat, dasgo guovllu ráktogeادgesajiin mávssoleamos lea Čurdnajoga ráktogeادgesajiin, mii ollá Norgga rájis Čurdnajávrri mättabeale Stuorra Roavejávrá (Stuorrå Ruávijävri). (Gánnáha fuomášit ahte dalle go Honkamo čálii dán artihkkala – 1993:s dahje 1994:s – lei hui dábálaš dat áddejupmi ahte Suomas eai gávdno diamánttat.)

Ruvkedoaimma stivrejeaddji njuolggadusat

Málmmaid ja eará ruvkeminéräid ohcama stivre ruvkeláhka ja -ásahus. Eará njuolggadusat, mat váikkuhit sakka ruvkedoibmii, leat goittot čáhceláhka, láhka birasváikkahuusaid árvvoštallamis ja meahcceguovlluin maiddái meahcceguovloláhka ja sámeguovllus dasa lassin láhka sámedikkis ja ON:a olmmošvuoigatvuodasoahpamuša 27. artihkal.

Govva 13. Váhčira meahcceguovllu báktevuodđu.

Meahcceguovlolága guðát paragrásas mearriduvvo ahte ”ruvkelága (503/1965) mieldásaš ruvkebire ii oačo mearridit meahcceguvlui, jos stáhtaráddi ii leat addán dasa lobi”. Lága detáljalaš ákkastallamiin ášši lea daddjojuvvon dárkileappot:

Evttohuvvon lága 4 §:a vuollásaš guovllu luohpadangielldu ulbmilin lea eastit daid doaimmaid, mat sáhttet átit meahcceguvlluid seailluheami. Dát njuolggadus ii goittot guoskka ruvkke vuodđudeapmái. Ruvke vuodđudeuvvo ruvkelágas ásahuvvon ortnega mielde, iige ruvkke vuodđudeapmi gábit evttohuvvon lága 4 §:s oaivvilduvvon geavahan-vuoigatvuoda luohpadeami. Ruvkedoaimma álggaheapmi rievdaalo guovllu meahcceguvloiešlági. Danin evttohuvvo ahte meahcceguvlluin ii očošii álggahit ruvkedoaimma almmá stáhtarádi lobi haga. Paragráfa mielde gávpe- ja industrijaministeriija ii očošii mearridit ruvkelága 4 logus oaivvilduvvon ruvkebire meahcceguvlui, jos stáhtaráddi ii leat addán dasa lobi.

Rogganváldimiid gal sáhttá ruvkelága mielde dahkat meahcceguvllus. Ovdamearkka dihte ruvkelága 12 §:a njuolggadusaid mieldásaš golleroggan lea meahcceguvllus vejolaš dego dássážiige. Golleroggama heajos bealit dusejuvvojit dáhkádusmávssuiguin ja mašiidnaroggamis dasa lassin čáhceláhkamearrádusaid ja biraslohpemeannudanlága (735/1991) mieldásaš vugiiguin.

Dušše stáhtaráddi sáhttá addit lobi ruvkke rahpamii. Mearrádusdahkanvuoigatvuhta lea bajiduvvon alimus dássái. Stáhtaráddái gullá árvvoštallat nuppe dáfus meahcceguvllu seailluheami árvvu ja nuppe dáfus ”eanavuodu riggodagaid” árvvu. Málmmaid, diamánttaid ja eará ”rokkanasminerálaid” ohcan lea goittot lobálaš buot Suoma riikkavuložiidda ja EU:ai gullevaš álbmotlahtuide ja ovttastumiide. Ja go rogganváldimiid oažžun lea vejolaš, de maiddái bodugolliin ávkkástallan lea lobálaš, dasgo eanavuodu golli roggamii ja doidimii lea doarvái rogganváldinvuoigatvuhta. Rogganváldinhan oaivvilda dábálaččat dušše ohcan- ja dutkanlobi, mii doalvu ruvkebire vuodđudeapmái dain hárve dáhpáhusain, goas málbma gávdno doarvái. Bodugolli lea spiekastat dán almmolaš njuolggadusas.

Meahcceguovlolága oppalaš ákkastallamiin gávdno árvvoštallan lága ekonomalaš váikkuhusain. Árvvoštallamis čielggaduvvojit viidát vuovdedoalu gáržuma váikkuhusat, muhto daid váikkuhusaid birra ruvkedoibmii ii mánnasuuvvo sániinge. Dán sáhttá várra dulkot nu, ahte láhka-ásaheaddji ii leat geahččan meahcceguvolága moktige eastit ekonomalaččat mearkkašahtti ruvkedoaimma.

Láhka sámedikkis (974/1995) ásaha eiseválddiide ráddádallangeatnegasvuoda stuorra áššiin. Lága 9 §:a mielde ”eiseválddit ráddádallet sámedikkiin buot viidátváikkuheaddji ja mearkkašahtti doaibmabijuin, mat sáhttet njuolgga ja erenoamáš vuogi mielde váikkuhit sámiid sadjádahkii álgoálbmogin ja mat gusket – rokkanasminerálaid rogganváldima ja ruvkebire vuodđudeami oaivvildeaddji lohpeohcamušaide”. Lágas nappo oaivvilduvvo ahte stáhtaráddi galgá ruvkebire lobi guorahaladettiin ráddádallat sámedikkiin.

Ovddibuin seammasullasaš mearrádus lea riikkavulošvuoigatvuodaide ja politihkalaš vuogatvuodaide guoskevaš riikkaidgaskasaš almmolaš soahpamuša 27. artihkal. Artihkkala mielde čearddalaš, oskui guoskevaš dahje gielalaš vehádagaiide gullevaš olbmuin ii oačo biehttalit vuogatvuoda ovttas iežaset joavkku eará lahtuiguin eallit iežaset kultuvrra mielde. Alimus hálddahusriekti lea dán artihkkala vuodul máhcahan muhtun stuorra ruvkefitnodagaid rogganváldimiid gávpe- ja industrijaministerijai odđasit giedahallanlákai dan manjá, go muhtun bálgosat ledje váidán rogganváldimiin. Alimus hálddahusrievtti mielas ”artihkkala oaivvildan kulturdoaba gokčá maiddái boazodoalu, mii lea mávssolaš oassi sámekultuvrras”. Daddjojuvvon

soahpamuš lea biddjojuvvon Suomas fápmui 23.6.1975 addojuvvon lágain (107/1976) ja 30.1.1976 addojuvvon ásahusain (108/1976). Alimus háddahusrievtti mielas ministeriija livčii galgan vuos ovdal mearrádusaid dakhama čielggadit, mo rogganváldimat boadášedje váikkuhit sámiid boazodollui.

Eará osiin rokkanasminerálaid ohcan ja ávkinatnin meahcceguovllus dáhpáhuvvá ruvkelága ja -ásahusa ja ášši muddejeaddji eará lágaid vuodul seamma vuogi mielde go eará sajisge Suomas.

Meahciráđđehus ruvkelága bearráigeahččin

Ruvkelága čuovvuma bearráigeahččá gávpe- ja industrijaministeriija. Meahciráđđehus dikšu geavadis májggaid bearráigeahčandoaimmaid gávpe- ja industrijaministeriija rávvagiid mielde. Dát bargu vuodđuduuvvá nuppe dáfus dasa, ahte Meahciráđđehus hálida ieš fuolahit iežas hálldašanválddi vuollasaš guovluin, ja nuppe dáfus dasa, ahte gávpe- ja industrijaministerijas ii leat doarvái buorre gieddeorganisašuvdna. Meahciráđđehus ja gávpe- ja industrijaministeriija leaba soahpan bargojuogus. Dasa lassin ruvkeláhka addá eanahálldašeaddjái dihto vuogat-vuodaid, maid Meahciráđđehus atná ávkin.

Geavadis Meahciráđđehusa bargguide gullet **rogganváldimiid** ektui

- dákádusaid meroštallan (vai rogganváldinguovllut šaddet ovddeštuvvot váldináiggi nohkama maŋŋá) ja roggamiid bearráigeahččan
- gaskaboddosaš huksema stivren ja bearráigeahččan
- rogganváldimiid johtin- ja fuolahanoktavuodat – lobit, rávvagiiddahkan ja bearráigeahččan
- boaldinmuora vuovdin.

Meahciráđđehus oažju eanahálldašeaddjin rogganváldinbuhtadusa. Dan surrodat lei 1997:s 60 mk [10 €] / ha. Váldinbuhtadus ii leat gokčan daid goluid, mat leat boahtán Meahciráđđehussii roggamiid stivremis ja bearráigeahččamis.

4.8.2 Plána árvalus

Meahcceguvollága mielde meahcceguvlui ii oačço mearridit ruvkebire almmá stáhtarádi lobi haga. Go láhka bajida mearrádusdahkanvuigatvuoda Meahciráđđehusa bajábeallai, de eai dán plánas leat áššái guoskevaš árvalusat ja ávžžuhusat.

4.9 Eanaávdnasiid váldin

4.9.1 Duogáš dieđut

Eanaávdnasiiguin oaivvildit dás gedđgiid, deavddaeatnama, čievrra, sáddo, láirrá, muoldda, lavnnji ja bajilduslavnnji. Eanaávdnasiid váldima mudde eanaávnasláhka (555/1981). Lága oaivvildan eanaávdnusat leat geadggit, čievra, sáttu, láirá ja muolda. Meahcceguvollágas eai leat njuolggadusat eanaávdnasiid váldimis.

Eanaávdnasiid leat váldán ja váldet ainge Váhčira meahcceguovllus hui uhccán. Muhtun huksejeaddji sáhttá ain dárbbu mielde váldit soames spánnja dievva sáddo ovdamearkka dihte geádgejuolaggi leikemii; muhtun fas muttarda iežas keallára lavnnjiin. Muhto go meahcceguglui eai huksejuvvo bissovaš geainnut, de buolžžat ja eanavuodđu oppalohkái bállejít leat ráfis.

4.9.2 Plána árvalus

- Meahciráđđehus sáhttá ainge vuovdit eanaávdnasiid meahcceguovllu siste dáhpáhuvvi smávva huksema dárbbuide. Eanaávdnasiid galgá váldit nu lahka geavahanbáikki go vejolaš, Meahciráđđehusa čujuheami mielde.

Ákkat:

- 1) Meahcceguovlolága detáljalaš ákkastallamat, main mánnašuvvo ahte meahcceguovlolágain ”ii leat ulbmil raššudit dálá návddašanvuoigatvuodđaid”.
- 2) Meahcceguovlolága ulbmilin lea dorvvastit luondduealáhusaid ja ovddidit máŋggabealat geavaheami ja dan vejolašvuođaid.
- 3) Eanaávdnasiid fievrrideapmi meahcceguovllu olggobealde golahivčii mealgat eanet luonddurriggodagaid, energija ja ruda go daid váldin dasstán huksenbáikki lahkosiiin.

4.10 Astoággeatnu ja luondduturisma

[Fuom! Rievdadusat plánii gč. čuvvosiid 1, 2 ja 3.]

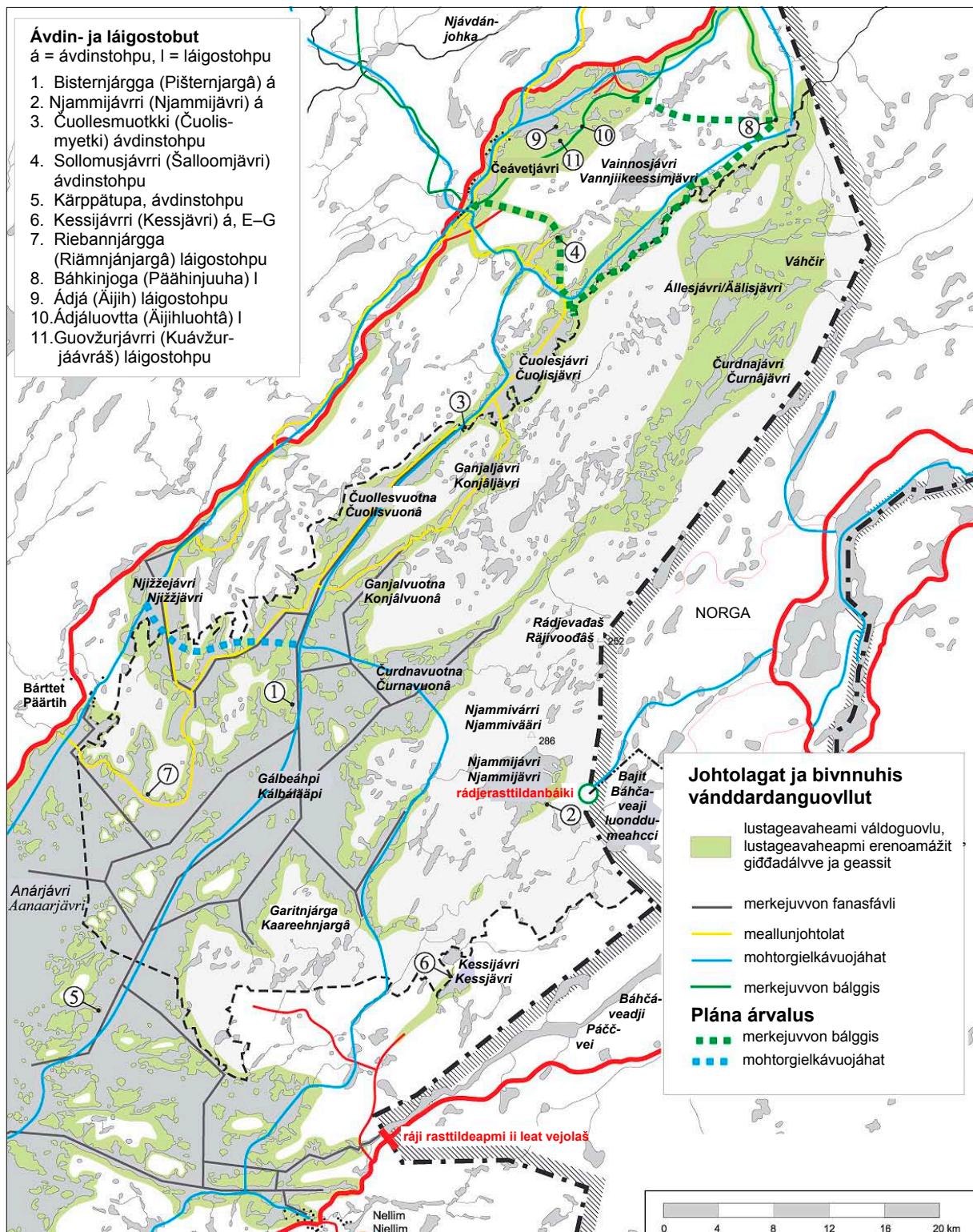
4.10.1 Duogáš dieđut

Astoággeanu sierra hámit leat meahcisvázzin/vánddardeapmi, meallun, suhkan, borjjasteapmi, lustaguolástus, lustameahcástus ja astoággečoaggin. Maiddái mohtorfievrruiguin johtaleapmi, dalle go dainna lea jurdda beassat meahccái, lea oassi astoággeanus. Meahccái mannojuvvo ja doppe máhcojuvvo dadjat juo álo biillain, skohteriin dahje girdiin.

Kárta (govva 14) ovdanbuktá astoággeanu meari ja doarjarusttegiid Váhčira meahcceguovllus. Guokte guovllu geasuhit eanet go eará guovllut. Nubbi lea Anárjávri ja nubbi fas Váhčira badjosat. Luomostallama alimus áiggit leat dálve- ja geaseguovdil, ja lustaguolástus geasuha buot eanemus olbmuid. Meahcceguovllu vuovdeoassi, Kessi, ja dan davvenuorttabeale vuovdeguovlu, eai leat goittot dássážii geasuhan olmmošeatnatvuodđaid.

Dáid jagiid astoágái guoskevaš bálvalusain leat dakhagoahtán sierralágan vuovdinbuktagiid dego oahpistan- ja prográmmabálvalusaid luonddus. Seammás leat hállagoahtán *luondduturismmas*. Dáinna sániin oaivvildit buotlágan turismma, mii laktása lahka lundui ja luondu fállan vásáhus-aide. Sáni loahppaoassi *turisma* čujuha čielgasit fitnodatdoibmii. Čuožáhatguovllu olggobealde boahtti olbmot ostet bálvalusaid turistafitnodatolbmuin.

Luondu *astoággeatnu* lea doaban viidáset. Dasa gullá maiddái báikkálaš olbmuid virkkos-mahttindoiba. Doahpagii ii maiddái gula vealttakeahttá ollege fitnodatdoiba. Meahcceguovllus sátni oaivvildage measta seammá go vánddardeapmi. Dávjá dat dáhpáhuvvá ng. juohke-olbmovuoigatvuodđain.

Govva 14. Astoággeanu deattuhusat sihke johtolagat ja rusttegat Váhčira meahcceguovllus ja dan birrasiin.

Meahcceguovloláhka ii dovdda sáni *luondduturisma* iige maiddái sáni *astoáiggeatnu*. Meahcceguovlolága ákkastallamiin čielgá goittot ahte meahcceguovlolága ulbmilin lea ovddidit astoáiggeanu. Almmolaš ákkastallamiin daddjojuvvo: "Lappi luonduu fállan vánndardan- ja astoáiggejolašvuodaid dorvvastan ja ovddidan dihte ja daid turismageasuhusa seailluhan dihte galget leat meahcceguovllut." Dát báiki čujuha meahcceguovlolága 1 paragrífii, mas gávnna-huvvo ahte "meahcceguovllut vuodđudeuvvojtit – luonduu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid ovddidan dihte". Seamma ášši ovdanbuktojuvvo maiddái lága detáljalaš ákkastallamiin: "Meahcceguovlluid vuodđudeami bokte geahčalit maiddái ovddidit luonduu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid dego ovdamearkka dihte guovlluid vánndardan- ja astoáiggeatnovejolašvuodaid ja vuvddiid mánggabealat geavaheami." Dahjege oanehaččat dadjat: Galgá ovddidit vánndardeami ja astoáiggeanu vejolašvuodaid.

Astoáiggeanu vejolašvuodaid ovddideapmi meahcceguovllus gullá Meahciráđđehussii, dasgo earain – ovdamearkka dihte ovttaskas olbmuin – eai leat dasa báljo vejolašvuodat danin go meahcceguovloláhka gieldá stáhtaearnama luohpadeami ovttaskas olbmuide. Luondduturismma ja dasa guoskevaš gávpedoaimmaid eai dan sadjái geahča gullat meahcceguovlluide, dego cealkámušat ja čadahuvvon ságastallamat plána birra čájehedje (gč. oasi birasváikkhuhusaid árvvoštallamis). Maiddái astoáiggeanu ja vánndardeami vejolašvuodaid ovddideamis galgá sihkkarastit ahte sierra doaimmat eai čuoze guovllu meahcceguovloiešláhkái iige sámekultuvrrain ja luondduealáhusaiguin bargamii.

4.10.2 Plána árvalus

- 1) Meahciráđđehus geahčala várrugasat ovddidit astoáiggeanu, nu ahte váldá vuhtii meahcceguovlolága almmolaš gáibádusaid. Meahciráđđehus ii hukse ollege meahcceguovllu 3. ja 4. avádagas. Dát doaibmalinnjá lea bissovaš iige dan oaččo láivdudit plána dárkkisteami oktavuodas.
- 2) Dálá ávdin- ja láigostobuid geavahanulbmil ii nuppástuva. Eaktun dasa ahte ávdinstobut dađistaga fuolahuvvojtit ja dollojuvvojtit ortnegis lea ahte stáhta čujuha dasa doarvái ruđaid.
- 3) Merkejuvpon skotermádijat ja fanastallan- ja meallunjohtolagat bisuhuvvojtit. Meahciráđđehus dihkkáda Njižzejávrri nuorttabeallai oktavuoda Avvila–Čeavetjávrri skotermádijas Anára–Čeavetjávrri skotermádijji.
- 4) Meahciráđđehusa anus leat – vuosttažettiin bearráigeahčan- ja fuolahandoarjjabáikin, nuppá-dassii Meahciráđđehusa gussiid dahje áššehasaid várás – Vironjárgga, Állesjávrri ja Rádjoiavvi (Räjiuáivi) gámpápát. Dáid gámpápáid geavahanulbmil seailluhuvvo ovddežin.
- 5) Astoáiggeanu ovddideapmi lea oassi meahcceguovllu dikšuma ja geavaheami čuovvun-barggus. Ná ovdalis máinnašuvvon čuoggáid 2–4 sáhttá dárkkistit sullii 10 lagi geažes dahje dárbbu mielde ovdalge. Astoáiggeanu ovddideapmi galgá leat báikkálaččat stivrejuvpon, ja mearrádusat galget válmmaštallot ng. oassálasti plánema prinsihpa vuodul.
- 6) Meahciráđđehus čoavdá dasa vejolaččat sirdašuvvi dálá gámpápáid geavahanulbmila guđege dáhpáhusa mielde. Molssaeavttut leat: 1) Meahciráđđehus láigoha dahje luohpada gámpápá luondduealáhusbargiide, bealuštanfámuide dahje rádjegozáhussii. 2) Meahciráđđehus váldá gámpápá iežas bargoatnui.

5 Johtalus ja johtaleapmi

[Fuom! Rievadusat plánii gč. čuvvosiid 1, 2 ja 3.]

5.1 Duogáš dieđut

Oppa Váhčira meahcceguovllus ássá birra jagi dušše soames bearáš, buohkat earát šaddet juoga sivas mannat meahcceguvlui ja fas máhccat doppe eret. Dát guoská buot meahcceguovllu geavaheaddjiide, lei dal jearaldagas meahcceguovllu ávnnaslaš dahje ii-ávnnaslaš árvvuide vuodđuduuvvi geavaheapmi. Meahcceguvlui mannojuvvo ja doppe máhccojuvvo dán áigge measta juo álo mohtorfievrriuguin. Jat datge, geat johtalit meahcceguovllus vácci, čuoigga, suga dahje mealu, dahket álgomátkki biillain, fatnasiin dahje girdiin.

Buot dávjimusat meahcceguovllus johtalit badjeolbmot, guolásteaddjit, meahccebivdit, čoaggit, astoáiggevásiheaddjit dahje rádjealbmát. Eatnašat sis bohtet meahcceguovllu lagas giliin dahje eará sajis Anára gieldda siste. Soapmásiin lea iežas dahje oktasaš gámpá meahcceguovllus.

5.1.1 Anárjávri mudde johtaleami

Meahcceguovllus johtaluvvo dálkkádaga jahkodatmolsašuddama mielde. Dálveguovdil meahcceguovllus johtalit badjeolbmot ja báiikkálaš bartaeaiggádat guollebivddus. Lagasgiliinge, gitta Avvila ráje, bohtet olbmot juonjastit. Giđa mielde astoáiggegeavaheaddjiid lohku lassána – bohtet bilkejeaddjit ja soames čuoigige oktan gerresiin.

Miessemánu logát beaivvi rájes geassemánu gaskkamuddui – daid beivviid, go bárbmolottit fas máhccet ja bessegohtet – meahcceguovlu guorrana measta oalát olbmuin. Sivvan lea siivvuhisvuhta. Muohta suddá miessemánu álggogeahčen, iige Anárjávri jieňaid alage leat mannamuš. Skohtersiivvut nohket. Siivvuhisvuhta bistá badjel mánotbaji, dasgo easkka geassemánu gaskkamuttus Anárjávri stuorra jarkňat leahkkasit.

Mihcamáraid rájes álgá geasseluomuid áigi ja fanastallanbadji. Suoidnemánnu lea lustaguolásteaddjiid áigi. Dalle johtalit valjis erenoamážit Anárjávri alde, muhto máŋgas dollejít maiddái Váhčira badjosiidda hárre- ja rávdobivdui. Beahcevuovdeguovllus fas ii báljo deaivva olbmo. Vánddardeaddjit leat uhccán. Dábálaččat sii vánddardit Luovvečielgái nohkki meahccegaiñnu geažis Čeavetjávrá. Lubmejeaddjit bohtet suoidnemánu loahpas, muhto siige johtalit eanaš Anárjávri gáddegouovlluin ja sulluin, gos lea viehka álki fidnet luopmániid fatnasi. Borgesja čakčamánnu fas lea buorre guolástanági. Dalle leat juo sevdnjes ijat, ja čuovža ii šat bala seammaláhkai sáimmas go geasseguovdil čuvges ijaid áigge. Lustabivditge eai dihtto šat čakčamáns. Čavčča mielde ihtet meahccái meahccebivdit. Vuosttasat bohtet juo borgemánu loahpas čuonjábivdui, muhto eatnašat goittot easkka čakča–golggománs, goas lea alimus čukčábivdoáigi. Ealgga bivdet viehka uhccán meahcceguovllus – ii danin ahte ealggat vález, muhto danin ahte doppe lea váttis bivdit.

Golggotmánu gaskkamuttus dáhpáhuvvá seammaláhkai go álgogeasis, muhto nuppe gežiid. Anárjávri luovttat jieknugohtet ja bissehit fanasjohtolaga. Easkka skábmamánu gaskkamuttus muohttá dan mađe ahte šaddet skohtersiivvut. Danin ovta mánotbaji áigge meahcceguovllus eai šat báljo dihtto johtaleaddjit. Anárjávri jarkňat jikňot muhtun jagiid easkka juovllaaid birrasiid nu, ahte daid mielde sáhttá johtit.

Skábmamánnu ja áinnas juovlamánnu lea badjeolbmuid njuovadanáigi. Eará johtaleaddjit – earret bartaeaiggádiid dahje juonjasteaddjiid – eai dalle dihtto guovllus. Skábman buollašiid áigge olbmot orodit ovdal stobu luhtte.

5.1.2 Fievrrut

Skohter ja mohtorfanas leat čielgasit dábáleamos fievrut. Ná lea leamaš erenoamážit 1960-logu rájes. 1960-logus meahcis johtin nuppástuvai ollu, nugo mánga earáge ášši Anáris. **Nealjejuvllagiid** eai geavat eai badjeolbmotge meahcceguovllus, dasgo dat lea hui juvvii ja muorráí. **Girdi** geavahit vuosttažettiin Váhčira badjosíidda manni lustaguolásteaddjiit geasi áigge. Dáid jagiid badjeolbmot leat geavahišgoahtán **helikoptera** bohccuid čohkkemii, ja álgodálvvi rátkimiidda ja guovdalasgeasi miessemearcumii. **Biillain** meahcceguvlui ii beasa, dasgo ii leat geaidnu.

5.1.3 Johtaleami álkidahti rusttegat

Johtaleami álkidahttin dihte Mearrajohtinlágádus lea merkon fávliid Anárjávráí. Dát bargu álgghauvvui juo čuohte lagi dás ovdal, goas Čuollesjávrri johtolat lei válđofávli Finnmarkui. Dáid seamma áiggiid leat ceggejuvvon vuosttas ávdinstobut, earret eará Čuollesmuotki (Čuolismyetki) ja Bister (Pišter). Ávdinstobut huksejuvvojedje álgoálggos vánddardeaddjiid dorvun, ja ná lea dán áiggege. Jagi mielde deivet sihke heajos ja buorit siivvut. Meahciráđđehus lea dasa lassin merken soames skohtermáđija meahcceguvlui (govva 14). Daid mielde lea álki johtit váttisge dilis, ovdamearkka dihte borggaid áigge. Borggat jávkadit oatnelanbottas buot luottaid, ja dalle lea stuorra váttisvuodžaid siste áinnas dakkár olmmoš, guhte ii leat hárjánan johtit meahcis. Skohtermáđijaid nubbin ulbmilin lea čohkhet skohterjohtalusa, amas skohteriiguin vuodjin menddo garrasit čuohcit boazodollui ja lundui.

5.1.4 Johtaleapmi ja meahcceguvololága ulbmilat

Sierra johtinhámiid gaskavuohta meahcceguvololága ulbmiidda manná muhtun muddui ruossalassii. Skohter ja mohtorfanas leat dán áigge measta vealtameahttumat, go bargá luondduealáhusaiguin. Meahcceguvololága ulbmilin lea dorvvastit luondduealáhusaid. Ii sáhte oppa jurddašítge boazodoalu skohtera haga. Nuppe dáfus skohteris leat heajosge bealit. Bohccot sáhttet guorralit skohterluottaid mielde endorii. Ja skohteriiguin vuohašeapmi sáhttá headuštit bohccuid guottetáigge nu, ahte áldduit guottadit ovdaláiggiid, ja maiddái golut lassánit boazoealáhusas.

Ja ii sáhte maiddái oppa jurddašítge guolástusa skohtera ja mohtorfatnasa haga. Mohtorfanas lea maiddái hui ávkkálaš murjedettiin, ja meahcceividuge livčii ollu uhcit guovllus, jos eai livče mohtorfatnasat. Maiddái astoáiggeatnu ja luondduturisma dan oassin vuodduduvvet measta ollásit dasa, ahte guvlui mannojuvvo ja doppe máhcojuvvo mohtorfievruuguin. Nuba dán áigge šaddá – go servodat lea stivren ássama eret meahcceguovllus – dadjat juo álo meahcceguovllus geavahit mohtorfievrruid, go bargá luondduealáhusaiguin ja rasilda astoáiggedoaimmaiguin. Bargosajit, skuvllat, buohcceviesut, elerávdnejohatasat, duolvačáhcerusttegat – oppa servodaga infrastruktuvra – leat huksejuvvon geaidnoguoraide. Juoba badjeolbmot leat boazodállolágain stivrejuvvon eret meahcceguovlluin. Boazodáluid ii ožzon vuoddudit meahcceguovlluide, ovddeš ássansajiide, muhto daid galggai hukset geainnuid lahkosiidda. Badjeolbmot johtet beaivválaččat ruovttu olggobealde barggus dego earáge bargit; gámpápáid dihte badjeolmmoš sáhttá goittot ainge jávkat meahcis moanaid beivviid.

Nuppe dáfus jearaldat lea dieðusge guovllu meahcceguovloiešlági seailluheamis. Meahcceguovloiešláhi geahppána, made eanet meahcceguovllus leat olbmo eallinmearkkat ja jienat. Go skohteriin vuodjin ja fanastallan leat čohkkejuvvon goittot čielgasit dihito johtolagaid ala, de dat eai leat čuohcán nu ollu meahcceguovloiešláhkái. Fatnasa luodda jávká seammás čázis, ja skohtermáđija muohta suddá geassit. Heajos váikkuhusat eai bistte guhká ja dáhpáhuvvet dušše duollet dálle ja dat dovdojít ráddjejuvvon guovllus, go fas eanaš oassi meahcceguovllus bissu meahcceguovllulágánin. Ráfáleamos guovlu lea Norgga ráji vuostásaš beahcevuovdeguovlu. Measta birra lagi meahcceguovlu lea ainge jaskes meahcci.

Olbumid johtaleapmi ii čuoze olus lundai. Luondu lea buot rašimus bessenáigge, muhto dalle meahcceguovllus ii leat báljo oktage olmmoš. Ja dálvit, goas skohteriin beassá juohke sadjái, meahcceguovllus lea hui uhccán eallin – bárbmolottit leat máddin ja muohta suddje šattuid ja muohtaga siste ealli smávvaæalliid. Dáidáge leat nu, ahte meahccejohtalus headušta eanet olbumid go luondu. Eanaš eallit eai fíhtte oppa ballatge mohtorfievruuin; dát bealli boahá ovdan meahcástanlágas. Meahcástanlákha gieldá mohtorfievruu geavaheami meahccebivddus.

5.1.5 Johtinoktavuođaid ja johtaleami stivrejeaddji njuolggadusat

Johtinoktavuođaid ja johtaleami stivrejeaddji njuolggadusat gávdnojít goittot meahcceguovlolágas (62/1991), čáhcelágas (264/1961), lágas priváhta geainnuid birra (358/1962), giddodagaid čohkkenlágas (554/1995), meahccejohtaluslágas (1710/1995) ja áibmojohtaluslágas (281/1995) ja daidda guoskevaš ásahusain.

5.1.6 Eatnangeainnut

Meahcceguovlolága várra buot márssoleamos njuolggadus lea lága 5 paragrásas: ”Meahcceguovluide ii oaččo ráhkadir bissovaš geainnuid.” Njuolggadus dorvvasta meahcceguovlolága válđoulbmila, guovllu meahcceguovloiešlági seailluheami. Bissovaš geainnuin oaivvildit geainnu, man mielde sáhttá vuodjít birra lagi. Dát čielgá lága detáljalaš ákkastallamiin, main gávnahuvvo maiddái ahte ”dat [gieldu] ii ná hehttešii nu gohčoduvvon dálvegeainnuid ráhkadeami”. Dálvegeainnuid leage ulbmil geavahit earret eará muoraid fievrídeapmái eret dain meahcceguovlluin, main barget ekologalaš vuovdedoaluin. Dákkár vuovddit leat vuostazettiin Bátneduoddara ja Váhčira meahcceguovlluin.

Váldonjuolggadus ii leat loahpalačcat čadni bissovaš geainnuidge hárrái. Nuppi momeanttas lea spiekastatnjuolggadus: ”Stáhtaráđdi sáhttá goittot addit lobi dakkár bissovaš geainnu ráhkadeapmái, mii lea oktasaš ávkki dahje luondduealáhusaiguin bargama dáfus hui márssolaš.” Nuppiiguin sániiguin oppa riikka dáfus dehálaš geainnu dahje luondduealáhusaide dehálaš geainnu sáhttá ráhkadir, jos stáhtaráđdi nu mearrida.

Seamma paragráfa goalmmát momeanta laktása njuolggadusa fápmuiboahitimii: ”Ovdalis 1 momeanttas oaivvilduvvon gieldu ii guoskka dakkár geidnui, mii ráhkaduvvo ovdal dán lága fápmuiboahima ožžojuvvon vuogatvuoda vuodul.” Meahcceguovlolága detáljalaš ákkastallamat čielggadit momeantta mearkkašumi. Ráhkadangieldu ii guoskka geainnu ráhkadeapmái dalle, go

– – meahcceguovllu rájjid siskkobealee priváhtadálus lea láhkii vuodđuduvvi johtin-vuogatvuohta stáhtaeatnama bokte, geavadis dábálepposit juogo juohkinlága (604/1951) mieldášaš geaidnoservituhtha (servituhtha = suomag. ”rasite”) dahje priváhtageainnuid birra addojuvvon lága (358/1962) mieldášaš geaidnovuoigatvuohta. Jos jearaldagas livčii dakkár

ožžojuvvon vuogatvuhta, mii lea riegádan ovdal evttohuvvon lága fápmuiboahima, de livčii vuogas ahte dán vuogatvuhii vuodđuduvvi geainnu ráhkadeapmi gildojuvvošii. Jos guovllu meahcceguovloiešlákki gillášii das, ahte dákkár vuogatvuhii vuodđuduvvi geaidnu ráhkaduvvošii, de stáhtaráddi sáhtášii evttohuvvon lága 8 §:a mielde dihto eavttuiguin addit lobi geainnu várás vuodđuduvvon servituhta- dahje geavahanvuogatvuoda lotnumii.

Ovdalis máinnašuvvon 8 §:s čuožju čuovvovačat:

Stáhtaráddi sáhttá addit lobi priváhtageainnu várás vuodđuduvvon servituhtavuoigatvuoda dahje geavahanvuogatvuoda lotnumii, jos meahcceguovllus lea vuogatvuoda geavahan dihte jođus dakkár bissovaš geainnu ráhkadeapmái guoskevaš fidnu, mii sáhttá leat vahágim guovllu meahcceguovloiešlági seailluheapmái. Jos meahcceguovllu siskkobeale priváhtaguvlui ii servituhta- dahje geavahanvuogatvuoda lotnuma dihte sáhte lágidit doarvái buori johtinoktavuoda ja dát čuohcá sakka oamasteaddjái, de stáhta lea geatnegahhton oama-steaddji gáibádusa vuodđul lotnut guovllu.

Ovdalis govvividuvvon paragráfa oaivvilda dan, ahte jos Meahciráddhehus áiggošii hehttet boares geaidnovuoigatvuhii vuodđuduvvi geainnu ráhkadeami, de dat šattašii ohcat stáhtarádis lobi geaidnovuoigatvuoda ja dálu lotnumii. Geaidnoráhkadeaddji dan sadjái sáhtášii álggahit geaidnoráhkadeami almmá lobi haga. Geavadis dákkár dilli ii goittot várra sáhte boahtit ovdan Váhčira meahcceguovllus, dasgo priváhta ”niitobálsttái” lea dušše mehtera govdosaš geaidnoservituhta vuodđodállui stáhtaeatnama bokte. Mehtera govdosaš geaidnovuoigatvuhta ii dáidde addit vejolašvuoda bissovaš geainnu ráhkadeapmái.

5.1.7 Čáhceguovlluid johtinfávllit ja johtinvuoigatvuodat

Meahcceguvolágas eai leat njuolgadusat čáhceguovlluid johtinvuoigatvuodaid eaige čáziid alde johtima birra. Dát njuolgadusat gávdnojít **čáhcelágas**. Váhčira meahcceguovllus čáhcelága njuolgadusat bohtet jearaldahkii erenoamážit Anárjávris. Anárjávris leat čáhcelága mieldásaš, čácerievtti mearridan almmolaš johtinfávllit. Daid bajásdoallamis vástida Mearrajohtinlágadus. Almmolaš johtinfávllit leat merkejuvvon galbbaiguin, gáddemearkkaiguin, linnjátávvaliiguin ja eará mearramearkkaiguin lundai ja mearrakártii.

Čáhcelága mielde ”juohkehačas lea vuogatvuhta, beare ii dárbbašmeahtumit headuš earáid, johtit čázádagas, gos dat lea rabas. Čázádaga gehčet leat rabas, jos dat lágalaš vuogatvuoda vuodđul ii leat giddejuvvon. Dat mii ovdalis lea daddjojuvvon čázádagas johtimis, guoská seammaláhkai jieňa alde johtimii.” Dát čáhcelága báiki oaivvilda geavadis dan, ahte buohkat ožžot johtalit friddja ovdamearkka dihte mohtorfatnasiin. Ja go friddja johtinvuoigatvuhta guoská maiddái guovlluide, mat leat jieňa vuolde, de juohkehačas lea maiddái vuogatvuhta johtalit skohteriin dahje eará fievrriuin meahcceguovllu jávrríid alde. Geavadis dát dálvevuoigatvuhta guoská dušše Anárjávrái, dasgo eará jávrrit leat meahcceguovllu ”sisjávrrit”, maidda ii beasa rasstilkeahttá eanaguovlluid.

5.1.8 Meahccejohtalus

Meahccejohtalusláhka mearrida johtimis skohterjohtolagaid alde ja meahcis, geainnuid ja čázádagaid olggobealde. Meahccejohtalus lea earret muhtun spiekastagaid (ovdamearkka dihte badjeolbmot ja rádjebalmát barggus) lobivuloš doaibma. Lobiid birra mearrida eanaeaiggát dahjege Váhčira meahcceguovllus Meahciráddhehus. Meahccejohtaluslága ulbmilin lea dustet

vahágiid, maid mohtorfievrruid geavaheapmi meahcis ja skohterjohtolagaid alde dagaha lundai dahje eará birrasii, luondduealáhusaide, almmolaš astoággeatnui dahje eará oktasaš dahje priváhta ovdui, ja dasa lassin lága ulbmilin lea ovddidit johtalusdorvvolašvuoda. Meahcceguovlágas eai leat meahccejohtalussii guoskevaš njuolggadusat.

Váhčira meahcceguovllus eai leat meahccejohtalúsága mieldásaš **skohterjohtolagat**. Skohterjohtolagat leat geaidnojaluslága 2 §:s meroštallon geainnut, maid mielde lea ”almmolaš vuogatvuohta vuodjit skohteriin eará meahcis merkemiin sirrejuvvon johtolaga mielde muohttaga áigge”. Meahccejohtalúsága mielde ”meahcceguvlui sáhttá vuodđudit skohterjohtolaga mearridemiin dan birra guovllu dikšun- ja geavahanplánas”.

Meahciráđđehus lea stivren meahcceguovllu meahccejohtalusa merkemiin dohko nu gohčodjuvvon skohtermáđijaid (govva 14). Dáid máđijaid mielde johtima várás earát go gieldalaččat šaddet háhkät lobi, mii máksá. Sii eai oaččo spiehkastit eret dán máđija alde eará sajis go guovlluin, gokko lea jiekjagovččas.

Meahciráđđehus lea miedihan lustaguolásteaddjiide johtinlobiid Anárjávrri Čurdnajávrái čujuhuvvon johtolaga mielde. Norgii manni ja doppil deike boahtti olbmot leat ožzon johtinlobi Guoškkervuona (Kyeškervuonâ) ja Piilola gaskasaš oktavuhtii. Soapmásat lagasgiliid turista-fitnodatolbmuin leat ožzon guovlluguovdasaš dahje mudui čájehuvvon áigodatlobi stivrejuvvon luondduturismii.

Maiddái Anára gieldalaččat dárbbasit meahccejohtalusbobi, muhto sidjiide dat lea leamaš nuvttá. Anára gieldalaččaide Meahciráđđehus lea Riikkabeivviid sávaldaga mielde addán guhkeságigge, oppa gieldda gokči meahccejohtalusbobiid. Ovdamearkka dihte Váhčira meahcceguovllus eai leat guovlluguovdasaš dahje áigái guoskevaš ráddjehusat dálvvi áigge. Meahciráđđehus ii leat miedihan geasi áigái meahccejohtalusbobiid meahcceguvlui.

Anára gieldalaččaid nuvttá lobit vuodđuduvvet ásahussii Meahciráđđehusa birra (30.12.1993). Ásahusa mielde nuvttá bálvalusaide gullá earret eará ”báikkálaš olbmuid vuogatvuohta geavahit Meahciráđđehusa hálldašanválldi vuollasaš guovllu meahccejohtalúsága (670/1991) mielde meahccejohtalussii”.

5.1.9 Áibmojohtalus

Áibmojohtalussii guoskevaš njuolggadusat gávdnjoit **áibmojohtalúságas**. Áibmofievrruid loktaneami ja seaivuma birra mearriduvvo earret eará čuovvovaččat: ”Áibmofievrruid girdileapmái ja seaivumii oažžu áibmojohtalúságadusa addin mearrádusaid mielde gaskaboddosaččat geavahit rabas čáhceguovllu ja dasa lassin guovllu oamasteaddji dahje hálldašeaddji lobiin eará eana- ja čáhceguovllu, vaikko guovlu ii leat dakkár ulbmila várás sierra lágiduvvon.” Meahciráđđehusas ovdalis mánnašuvvon áibmojohtalúsága báiki lea dulkojuvvon nu, ahte girdit sáhttet seaivut meahcceguovllu jávriide ja loktanit dain almmá Meahciráđđehusa lobi haga, muhto helikoptera seaivun goike eatnama ala lea lobivuloš dihto spiehkastagaiguin (ovdamearkka dihte rádjegozáhusa girdimat).

Meahccejohtalúságas eai leat áibmojohtalussii guoskevaš njuolggadusat.

5.1.10 Juohkeolbmovuoigatvuodat

Juohkeolbmovuoigatvuodat leat fámus meahcceguovllus. Ná buohkain lea vuogatvuhta johtalit iehčanassii meahcceguovllus goas dahje gos ihkinassii. Maiddái gaskaboddosaš idjadeapmi lávus dahje tealttás gullá juohkeolbmovuoigatvuodaaide.

5.2 Plána árvalus

- 1) Meahciráđđehus ii vuodđut meahcceguvlui meahccejohtaluslága mieldásaš skohterjohtolagaid. Meahcceguovllu dálá skohtermáđijat seailluhuvvojt.

Ágga: Meahciráđđehusa mielas meahccejohtaluslága mieldásaš skohterjohtolat lea oktasaš ja bissovaš geidnui buohastahti johtinjohtolat, man ii oaččo vuoddudit meahcceguovlolága mielde almmá stáhtaráđi lobi haga.

- 2) Meahciráđđehus miediha geasi áigái meahccejohtaluslobiid meahcceguvlui dušše dihto dáhpáhusain ja hui mávssolaš sivaid dihte.

Ágga: Meahcceguovloiešlági seailluheapmi.

- 3) Plána ii rievdat meahccejohtaluslobiid miediheami dálvvi áigái.

Ágga: Meahcceguovllu májggabealat geavaheami ovddideapmi.

- 4) Meahciráđđehus dihkkáda oktavuodamáđija Avvil–Čeavetjávri-johtolagas Anár–Čeavetjávri-johtolahkii. Oktavuodamáđidja boahtá Njižzejávri nuorttabeallai. Oktavuodamáđidja ii leat meahcceguovlolága mieldásaš skohterjohtolat nugo eai leat earáge dálá skohtermáđijat.

Ágga: Om. guokte johtolaga leat ovtta guvlui ja mannet lahkalagaid. Oktavuodamáđidja geahpeda joavdelas vuodjima. Energija-, áige- ja golloseastimat.

- 5) Jos meahcceguvlui áigu boahtteáiggis ráhkadit dahje doppe jávkadit eret skohtermáđijaid dahje eará johtolagaid, de daid birra galgá mearridit oassálasti plánema meannudanvugiin nu, ahte stivrevuvvo báikkálaččat. Máđijaid ráhkadeapmi dahje jávkadeapmi lea oassi meahcceguovllu dikšuma ja geavaheami čuovvunbargguin.

Ágga: Bissovaš mearrádusdahkanproseassa lea buoret go bissovažžan jurddašuvvon mearrádusat. Avádatjuohku lea dat bargoneavvu, mainna sáhttá oktiuheivehit meahcceguovlolága sierra ulbmiliid.

5.3 Plána ávžžuhusat

- Ganjaljávrái ja Čuollesjávrái ii galgga dahkat fanastallama álkidahti fávlemerkemiid (gádde-mearkkaid dahje eará mearramearkkaid) iige daid birra galgga almmustuhttit mearrakárttaid čiknjodat- jed. dieđuigin. Čuollesmuotkki fanasgeassinjohtolaga ii oaččo muhttit nu, ahte dat dagašii vejolažžan stuorát fatnasiid geassima muotkki badjel.

Ágga: Meahcceguovloiešlági seailluheapmi. Go olbmot eai dovdda mánnašuvvon geađgás jávriiid, de dat hehtte geavaheamis stuorra ja johtilis fatnasiid.

6 Geavahanvuogatvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi

6.1 Duogáš dieđut

Váhčira meahcceguovllus leat sullii 50 láigoguovllu dahje dakkár eará guovllu, man geavahanvuogatvuoda stáhta lea luohpadan. Dán stuorámus joavkun leat nuortalašlága mieldásaš guolástanbartaguovllut, mat leat 15. Luondduealáhuslága mieldásaš doarjjabáikeguovllut leat 13. Boazodoallolága mieldásaš soahpamušat leat logemađe – eanaš bigálusbáikkit oktan gámpáigui ja maiddái guodohanbáikkit ja boazoáideguovllut. Rádjegozáhusas leat váile logi láigoguovllu, eatnašat dain leat gámpápíd várás. Meahciráddhehusas leat iežas anus golbma gámpá. Ovddibuid lassin leat 3 bissovaš ássanviessosaji ja okta dutkanulbmilii láighuvvvon guovlu. Kárttas dán avádagain leat čájehuvvvon dat guovllut, main lea ássanvisti – dahjege geavadis measta buot láigo-dahje geavahanvuogatvuodaguovllut.

Meahcceguovllu siskkobealde leat sullii čuohte priváhtadálu, main lea dábálaččat mehtera govdosaš johtinvuoigatvuhta (servituhta) stáhtaeatnamis. Dábálaččat dát servituhtat eai leat dárkileappot spesifiserejuvvon; nuppiigui sániiguin eanamihtidandoaimmahuasain lea nannejuvvvon servituhtaid leahkin, muhto dat ahte gokko bálgát johtet, ii leat merkejuvvon kártaide. Muhtun dáluin lea maiddái sátkovuoigatvuhta. Eai leat goittot dakkár servituhtat, mat dagašedje vejolažžan ráhkadir geainnu, mii lea birra lagi anus.

Stáhtaeatnama ja geavahanvuogatvuodaid luohpadeami birra lea mearriduvvvon meahcceguovlolága 4 paragráfa vuosttas momeanttas. Das daddjojuvvo: "Meahcceguvlui gullevaš stáhtaeatnama dahje dasa guoskevaš geavahanvuogatvuoda ii oačo luohpadit iige láigohit almmá stáhtarádi lobi haga." Nuppi momeanttas gávn nahuvvojít spiehkastagat váldonjuolggadussi: "Ii goittot dárbbas leat lohpi geavahanvuogatvuoda luohpadeapmái boazodoalu, guolástusa, meahccebivdu dahje čoaggima dárbbuide 7 §:s máinnašuvvvon dikšun- ja geavahanplána mielde iige guovllu luohpadeapmái dakkár fitnu várás, masa lea dárbu bealuštangárvvisvuodaid dahje rádjegozáhusa doaimma dáfus." Paragráfa goalmá momeanttas daddjojuvvo ahte "eatnama dahje dasa guoskevaš geavahanvuogatvuoda luohpadeapmái ja láigoheapmái heivehuvvo muđui, mii vuogatvuoda birra luohpadit stáhta eanaopmodaga ja sisabođuid buvttadeaddji vuogatvuodaid addojuvvvon lágas (687/1978) mearriduvvo".

Meahcceguovlolága detáljalaš ákkat čilgejtit viidáseappot ášsi. Luohpadangielddu ulbmilin lea dorvvastit meahcceguovlolága guovddáš ulbmila dahjege meahcceguovllu seailuma meahcceguovlun. Njuolggadus dahká dan geavadis nu, ahte hehtte priváhta huksendoaimmaid, ovda-mearkka dihte luopmoguovddážiit huksema. Ii sáhte hukset, jos ii leat eana, gosa hukset. Njuolggadus ii goittot leat loahpalaš. Stáhtaráddi sáhttá luohpadit geavahanvuogatvuoda, jos plánejuvvon fidnu oktasaš ávkki dáfus mearkkaša ollu. Ákkastallamiin gávn nahuvvo maiddái ahte njuolggadus ii guoskka čáhceguovlluid geavahanvuogatvuodaide.

Go meahcceguovlolága ulbmilin lea maiddái dorvvastit luondduealáhusaid ja ovddidit mánjgga-bealat geavaheami, de lea paragráfa 2 momeanttas spiehkastatnjuolggadus 1 momeantta luohpadangielddu hárrái. Stáhtarádi lohpi ii dárbbasuuvvo, jos guovlu dahje dan geavahanvuogatvuhta luohpaduvvo boazodoalu, guolástusa, meahccebivdu dahje čoaggima dárbbuide. Guovllu luohpadeapmi boahdágoittot jearaldahkii dušše dikšun- ja geavahanplána mielde. Njuolggadus ii bija eará eavttuid luohpadeapmái go luohpaduvvvon guovllu geavahanulbmila ja

Meahciráððehusa stivrema. Go njuolggadus lea ná loažžadit daddjojuvvon, de Meahciráððehuš šaddá dan geavahettiin dorjet ain meahcceuovlolága almmolaš ulbmiliidda ja eará láhka-mearrádusaide.

Dasa lassin gávnahuvvo vel ákkastallamiin ahte guovllu ja dan geavahanvuogatvuoda luohpadeapmi lea vejolaš almmá stáhtarádi lobi haga rádjegozáhusa ja bealuštanfámuid dárbuide. Njuolggadus nanne rádjegozáhusa dálá láigoguovlluid seammaláhkai go dan nuppi momeantta spiehkastatnjuolggadus dorvvasta dálá nuortalašlága, luondduealáhuslága ja boazodoallolága mieldásaš láigo- ja geavahanvuogatvuodaguovlluid.

Geavahanvuogatvuoha oaivvilda geavadis dábálačcat vuogatvuoda huksset stáhtaeatnamii ássanvistti; muhto dat sáhttá leat maiddái ovdamearkka dihte sátkovuoigatvuoha dahje johtin-vuoigatvuoha dahje guvlui guoskevaš eará vuogatvuoha. Meahcceuovlolága fápmuiboahdin- ja sirdašuvvannjuolggadusain leat maiddái geavahanvuogatvuodaide guoskevaš njuolggadusat. Dain gávnahuvvo: "Meahcceuovlluide dán lága fápmuiboadedettiin čuohcci servituhtta-vuoigatvuodat ja daidda buohastahti geavahanvuogatvuodat ja láigosohpamušat báhcet ain fápmui. Meahciráððehus sáhttá joatkit soahpamušii vuodđuduvvi vuogatvuodaaid fámusleahkin-aiggi nannejuvvon dikšun- ja geavahanplána mielde."

6.2 Plána árvalus

- 1) Meahciráððehus sáhttá luohpadit geavahanvuogatvuodaaid boazodoalu dárbuide meahcceuovllu bálgosiidda.
- 2) Meahcceuovllu ovtešavádahkii Meahciráððehus sáhttá luohpadit geavahanvuogatvuodaaid guolástanulbmilii dakkár ohccái, guhte deavdá luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) ásahan gáibáidusaid.
- 3) Nuortalašlága (253/1995) mielde nuortalašguovllus ássi nuortalaččain lea vuogatvuoha nuvttá cegget Meahciráððehusa lobiin boazo-, meahcástan- ja guolástanbarttaid, guollekealláriid ja vuorkkáid dárbbašlaš báikkiide. Lobi oažžu dušše dalle, jos áššáigullevaš vistti ceggema sáhttá atnit nuortalačča ja su bearraša birgenlági dahje luondduealáhusain bargama dáfus vealtameahttumin.
- 4) Meahciráððehus sáhttá láigohit ámmátlagan guolástussii doarjjabáikki Sáhpánnjárgga (Säplingnjargâ) guollegiettis dahje erenoamáš mívssolaš sivaid dihte eará sajis ovtešavádagas.
- 5) Geavahanvuogatvuodaaid luohpadeapmi ii oaččo raššudit sámiid vuogatvuoda bargat iežaset kultuvrrain.
- 6) Geavahanvuogatvuodasoahpamušat dahkojuvvoyit mearreáigái. Jos doarjjabáikki geavahanulbmil nuppástuvvá nu, ahte manná meahcceuovlolága vuostá, de Meahciráððehusas lea vuogatvuoha burgit soahpamuša.
- 7) Meahciráððehus joatká dárbbu mielde meahcceuovllus fámus leahkki láigosohpamušaid, goittotge dainna eavttuin ahte láigohuvvon guovlluid geavahanulbmil ii nuppástuva nu, ahte manná meahcceuovlolága vuostá.

- 8) ”Nuortalašguovllus ássi nuortalačcas lea dán guovllu siskkobeale stáhta eana- ja čahceguovlluin vuogatvuhta nuvttá doallat sátkuid ja guolástanbiergasiid goikadanbáikkiid almmá sierra lobi haga.” [bihttá nuortalašlágas]

7 Priváhtaeatnamat

Meahcceguovllu siste leat sullii čuohte priváhtadálu. Dat leat sullii 40 sierra, boares vuodđodálu eatnamiin. Oassi dain vuodđodáluin leat seilon juogekeahatá, oassi leat juhkkjuvvon smávva donttiide.

Priváhtaeatnamiin leat čuodemat ássanvistti oktan sávnniiguin ja vuorkkáiguin. Olbmot áasset eanaš áigodagaid mielde; jahkásaš geavaheapmi molsašuddá soames jándora finadeamis measta juo birrajagáš ássamii. Ássit geavahit visstiideaset astoáiggeatnui, ruovttudárboguolástussii, meahccebivdui ja čoaggimii. Muhtumat láigohit gámpápäideaset luondomátkkálaččaide. Eanemus gámpápäid geavahit giđđadálvve, geassit ja čakčat. Álgogeasis 10.5.–20.6. ja álgodálvvis 10.10.–20.11. meahcceguovlu jaskkoda, go visstiid lusa lea siivvuhisvuoda dihte váttis beassat. Maiddái dálveguovdil lea hui jaskat. Ássit leat eret eanaš Anára gielddas, muhko gávdnojít joavkkus maiddái olgobáikegoddelaččat – ja leaba oamasteaddjiid siste soames olgoriikalašge.

Priváhtaeatnamiid oamasteaddjit gussiideasetguin leat stuorra geavaheaddjijoavku meahcceguovllus. Ja nugo ovdalis lea juo gávn nahuvvon, de sii geavahit meahcceguovllu luondu astoáiggeatnui, ruovttudárboivdui, čoaggimii ja muhtun muddui maiddái meahccebivdui. Muhtumat – dábálaččat báikkálaš olbmot – áasset stuorra oasi jagis meahcceguovllus, dasgo eallin šaddá doppe hálbbibun go čoahkkebáikkiin. Dát mearkkaša ollu Anára gielddas, gos lea stuorra bargguhisvuhta. Ássan ”oidno” dábálaččat dušše dasstán visstiid birrasiin, muhtun čuohte mehtera duohken ássanvisttis.

Meahciráđđehus lea háhkan priváhtadáluid stáhtas. Dát guovllut leat seammás šaddan oassin lágas mearriduvvon meahcceguovllus. Meahcceguololágas daddjojuvvo: ”Jos guovlu, mii ii leat stáhta oamastusas, muhko mii lea meahcceguovllu rájiid siste, sirdašuvvá stáhta oamastussii, de dat lohkkojuvvo meahcceguvli gullevažžan.” Stáhta eanaháhkama leat dikšon eaktodáhtolaš eanalonuhemiiguin ja ruđain. Dáluid árvu lea mearrašuvvan huksenvuoigatvuoda mielde dahjege dálú huksenbáikkiid logu ja kvalitehta mielde. Váttisvuohtan lea leamaš dat, ahte leat nu uhccán čujuhan ruđa dán ulbmilii.

7.1 Plána árvalus

- Meahciráđđehus geahčala háhkat dás duohkoge priváhtaeatnamiid stáhtii eaktodáhtolaš gávppiiguin dahje eanalonuhemiiguin.

Ákkastallan: Priváhtaeatnamat mearkkašit meahcceguololága ulbmiliid dáfus guovtteláhkai. Nuppe dáfus daidda boahtti ássan geahpeda guovllu meahcceguolvloiešlági, man seailluheapmi lea lága guovddáš ulbmil. Nuppe dáfus visstt fállit doarjabáikkiid njealját ulbmila mieldášaš meahcceguovllu máŋggabealat geavaheapmái. Dálut háhkkojuvvojít vuosttažettiin dainna ákkain, ahte gos dat leat meahcceguovllus. Meahciráđđehus geahčala háhkat stáhtii priváhtaeatnamiid vuosttažettiin meahcceguovllu guovddášguovlluin ja daid lahkosiin. Muhko ii leat nu dehálaš háhkat dáluid juo huksejuvvon guovlluin meahcceguovllu ovtešavádagas.

8 Luonddusuodjalus

Luonddusuodjalus ii leat luonddu geavaheamis sierra ášši, muhto buot geavaheamis leat mielde maiddái suodjalanbealit. Ovdamearkka dihte bisteavaš geavaheami prinsihppa gullá sihke vuovde-doalu ja boazodoalu ja maiddái bivddu prinsihpaide. Nuba ášsit, mat ovdanbuktojuvvojit čuovvovaččas, leat dakkár sierradoaimmat ja -bealit, mat juoga sivas eai leat boahtán ovdal juo ovdan.

8.1 Váhčira meahcceguovllu sajádat luonddusuodjalusas

Váhčira meahcceguovlu gullá davviboreála vuovdeštollašvuodaavádahkii, ja dan siste Vuovde-Sámi šaddoeatnandiedalaš guvlui. Dát guovlu gullá beahcevuovdeguovlluide. Vuovde-Sámi guovlu lea Suomas hárvenaš bures suodjaluvvon, goittot jos jurddaša muoradaga suodjaleami ja vuovdedoalu. Badjel bealli Vuovde-Sámi muoradagain leat ráfáidahton. Maiddái ruvkedaibma, geainnuid ráhkadeapmi ja luonddu rievdaedadji eará huksen lea hehttejuvvon viidát. Boazodoallu ja bivdu dáhpáhuvvet bisteavaš geavaheami prinsihpa mielde.

Riikkaidgaskasaš luonddusuodjalanperspektiivvas geahčadettiin Váhčira meahcceguovllu árvu lea vuosttažettiin dan viiddis, viehka luonddudilálaš beahcevuovdeguovllus (govva 7). Dát guovlu lea ovdamearkka dihte mealgat viidáset go Norgga stuorámus luonddudilálaš vuvddiid guovlu dan davábealde Badje-Báhčaveaji álbmotmeahcis (Øvre Pasvik nasjonal park), mii muđui maiddái gullá dán seamma ollisvuhtii. Dieđusge maiddái guovllu meahcceguovloiešláhki addá dasa sierrasajádaga Eurohpas. Ruošša meahcceguovluid ektui Váhčir lea uhcci. Guovllu goalmmát mihtilmasuohtha lea Anárjávri, Eurohpa stuorámus jávri poláragierduu davábealde. Anárjávvi suodjalanárvvu geahpeda goittot dulvadeapmi. Báhčaveajis leat čieža fápmorusttega; dain njeallje leat Ruošša bealde ja golbma Norgga bealde. Meahcceguovllu eará golganguovllut, Uvdojoga ja Vážzágota golganguovlu, leat seilon ollásit huksekeahttá.

Ealliid dáfus Váhčira meahcceguovlu lea golmmalágan ealliidjoavkku molsašuvvanguovlu dego oppa Davvi-Lappi. Dáppe gávdnojít eurohpalaš, sibirjálaš ja arktalaš šlájat. Eurohpalaš šlájaide gullet earret eará neahti, vuovdevánddis, leaibeloddi ja girjelivkkár. Sibirjálaš šlájat leat valjis. Daidda gullet ovdamearkka dihte ealga, guovssat, gaccepáš, čáhppesčoavžju, gárggogoalsi, bigán (sáhpánskuolfi) ja stálobeibboš. Arktalaš šlájain buot dábálepmosat leat boaimmáš, čearret ja rievssat; sieiva jalges duottaralážiid šlájat leat goittot hui uhccán. Arktalaš njičehasat dego njálla ja goddesáhpán váilot.

Dahkkojuvvon šattolašvuodakártemiin Váhčira meahcceguovllus eai leat gávdnon áitatvuloš bohccešattut eaige gáiskkit. Čánáid ja čánáhagaid dovet dássázii nu funet ahte lea váttis dadjat maidige sihkkariid daid gávdnomis, ja danin dieđut dáid šlájaid áitatvulošvuodasge leat eahpesihkkaris vuodu alde. Áitatvuloš šlájaid registeris ledje guokte máinnašumi daid gávdnomis 1999:s.

Lottiin áitatvuložat leat goaskin ja rievssatfálli, mat guktot gullet luohkkái ”vára vuolde”. Luohkkái ”gánnáha čuovvut” gullet gáhkcor, dovtta, čiekčá, cizásfálli, bieggafálli ja ruksesguškil. Dáin ruksesguškil ja bieggafálli leat hui hárvenaččat, iige Váhčira meahcceguovlu rievtti mielde leatge daid albma eallinbiras. Cizásfálli lea dábálaš ja várra čiekčáge gávdno nu valjis go dat oppalohkkái sáhttá gávdnot ná davvin. Hárvenaš dat liikká lea. Dovtta lea dábálaš, gáhkcor hárveneabbo.

Geatkki deaivvai meahcceguovllus jeavddalaččat vel 1970-logu álggus, muhto dat bivdojuvvui dasto muhtun jegis measta sogaheapmen. Dán áigge geatki lea ráfáidahton. Dan deaivá duollet dálle, muhto dat ii goittot šat várra čivgga guovllus. Geatki gullá hui áitativuloš ealliide. Gumppe deaivá duollet dálle. Guovžanálli gal lea nanus, ja sáhttá leat juoba lassáneamen. Guovžanálli lea oktasaš Norgga ja Ruošša beale náliin. Guovža lea ráfáidahton Norggas, ja várra dan dihte náli guovddášguovlu lea doppe sirdašuvvan meahcceguovllus lagabui ássanvisttiid, gos gávdno buorebut biepmu. Albbas ii gula guovllu fásta šlájaide, muhto fitná duollet dálle doppe. Čeavris ii várra gula meahcceguovllu fásta šlájaide, vaikko vel dan sáhttágé ain oainnestit. Goddi nogai bivddu ja boazodoalu ovdáneami dihte 1800-logus, ja seamma áiggiid (1861:s) báhčcojuvvui maiddái manjimuš mádjit Báhčaveajis, meahcceguovllu máttabealde. Báikenamma Mádjitjohka (Maijujuuhâ) orru čájeheamen dan, ahte mádjit lea goas nu gullan meahcceguovllu šlájaide.

Dieđut rikkehemiiin dego divriin ja hevnniin leat váilevaččat. Goittotge lea várra nu, ahte meahcceguovllus sáhttá gávdnot soames áitativuloš šlájaide, mat dárbbašit eallinbirasin buollán sajiid.

Meahcceguovllu sibirjálaš loddešlájat leat eurohpalaččat geahčadettiin miellagiddevaččat. Sibirjálaš šlájaide gullet earret eará dakkár šlájat dego ruonájuolčoavžžu, čáhppesčoavžžu, guovssat, gaccepáš, gárggogoalsi, bigán ja stálobeibboš. Dát leat Váhčiris dábálaš dahje viehka dábálaš lottit. Dáid šlájaid nális stuorra oassi besse Suoma bealde, ja nuba Suomas lea sierra ovddasvástádus daid suodjaleamis. Ii miikkige lea áitimín dáid šlájaid meahcceguovllus.

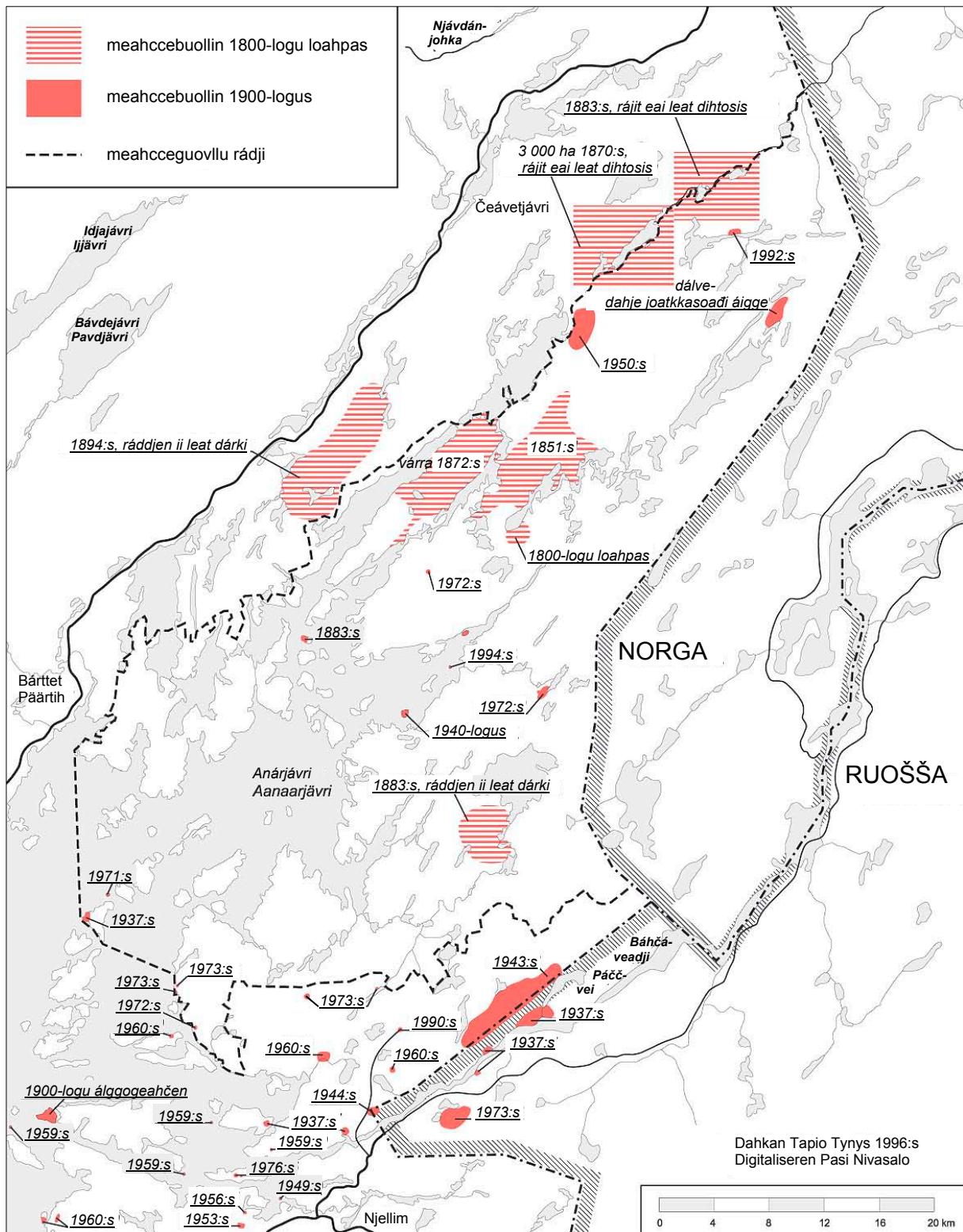
Birasministerija lea árvalan Váhčira meahcceguovllu Natura 2000:ii. Váldegottálaš ollašuhttin-vuohkin birasministerija mánnaša meahcceguovlolága ja dasa vuodđuduvvi dikšun- ja geavahan-plána.

8.2 Luondu rievdadan dahkkit

Vaikko Váhčira meahcceguovlu lea fáhkkestaga jurddašettiin buorre muddui luonddudilis, de duohtadilli lea goittot das guhkkin eret. Olmmoš oaidná dan, mii lea – muhto ii dan, mii váilu.

Meahcceguovllus eai leat leamaš meahcceboullimat 70 jahkái dan dihte, go dat leat álo dalán čáskaduvvon gitta 1920-logu rájes (govva 15). Jos jurddaša ahte vuovddit bullet luonddudilis gaskamearálaččat čuođi jagi gaskkaid, de Váhčiris lea goas nu buollán gaskamearálaččat duhát hektára jegis. Luondu ii goittot váldde vuhtii gaskaárvvuid. Muhtumin sáhettet vássit logit jagit ahte eai leat stuorát buollimat, ja dasto moatte jegis sáhettet buolit logitduháhat hektárat. Buollimat eai maiddái leat leamaš dássidit miehtá guovllu. Sáhttá leat nu ahte juoga goike beahceguolbba lea buollán muhtun logi jagi gaskkaid, go fas juoga jeakki birastahti eanabihtá ii leat buollán moatte-golmmačuohte jahkái, ja sáhttá leat ainge guhkit áigi manjimuš buollimis. **Meahcceboullimiid dusten** dáidáge leat dat dahkki, mii lea buot eanemus rievdadan luonddudilálašvuoda. Ja go vuovddi lunddolaš ovdáneapmi lea juo guhká hehttejuvvon, de meahcceguovllus váilot vuovddi lunddolaš ovdáneami birraohjima álgomuttut.

Nubbi stuorra nuppástus dáhpáhvai 1942:s, go Anárjávrri dulvadišgohte. Sivvan **dulvadeapmái** lei nihkkelmálbma ja dan ovddosdikšun dihte huksejuvvon Kolosjoga suddadanrusttet Beahcámis. Málmma suddadeapmái galggai issorasat elerávdnji; go dan guokte suddadanuvnna gárvvás-muvve, de dat ledje málmmi stuorámusat, ja dan guokte konvertora fas ledje Eurohpa stuorámusat. Elerávnnji háhkan dihte Báhčaveaji Njoammelgeavganjái (Njuámmilcooskâs) huksejuvvui fápmorusttet, ja Anárjávrri dulvadišgohte Oaivvošguikii (Uáivuškuoškâ) huksejuvvon buođuin. Suddadanrusttet gearggai doaibmat goittot dušše 16 mánontbaji suopmelaččaid

Govva 15. Dokumenterejuvvon meahccebuollimat. Gáldut: Meahciráddhehusa takserengirjijt ja -kárttat jagiin 1896–1897. H.R. Sandberga mátkemuitalus. Meahciráddhehusa meahccebuolinraporttajagi 1870 mannjá (jagiid 1885–1911 dieđut váilot guovllu máttageahčen, jagiid 1906-1911 ja 1931-1937 dieđut váilot guovllu daváqeahčen).

geahču vuolde. Go suopmelaččat šadde vuolgit eret Beahcámis, de duiskalaččat geahččaledje joatkit dainna ruvkiin ja suddadanrusttegiin, muhto dát dilli ii bistán galle vahku. Dan manjá sii šadde geassádišgoahtit ovdáneaddji ruksesarmeа ovddas. Ovdalgo duiskalaččat vulge, de sii duššadedje suddadanrusttega nu ahte bávkaledje 150 mehtera allosaš bohcci dan ala. Sii bávkaledje maiddái buođu ja fápmorusttrega, go geassádišgohte čakčat 1944. Bávkaleami manjá Anárjárvvi čáhcedássi luitii beannot mehtera – juoba mehterbeale vuollelii go lávii dalle luonddudilis ovdal dulvadandoaimmaid álgaheami, dasgo Báhčaveaji lusmmi ledje čiekjudan fápmorusttetbargguid oktavuodas.

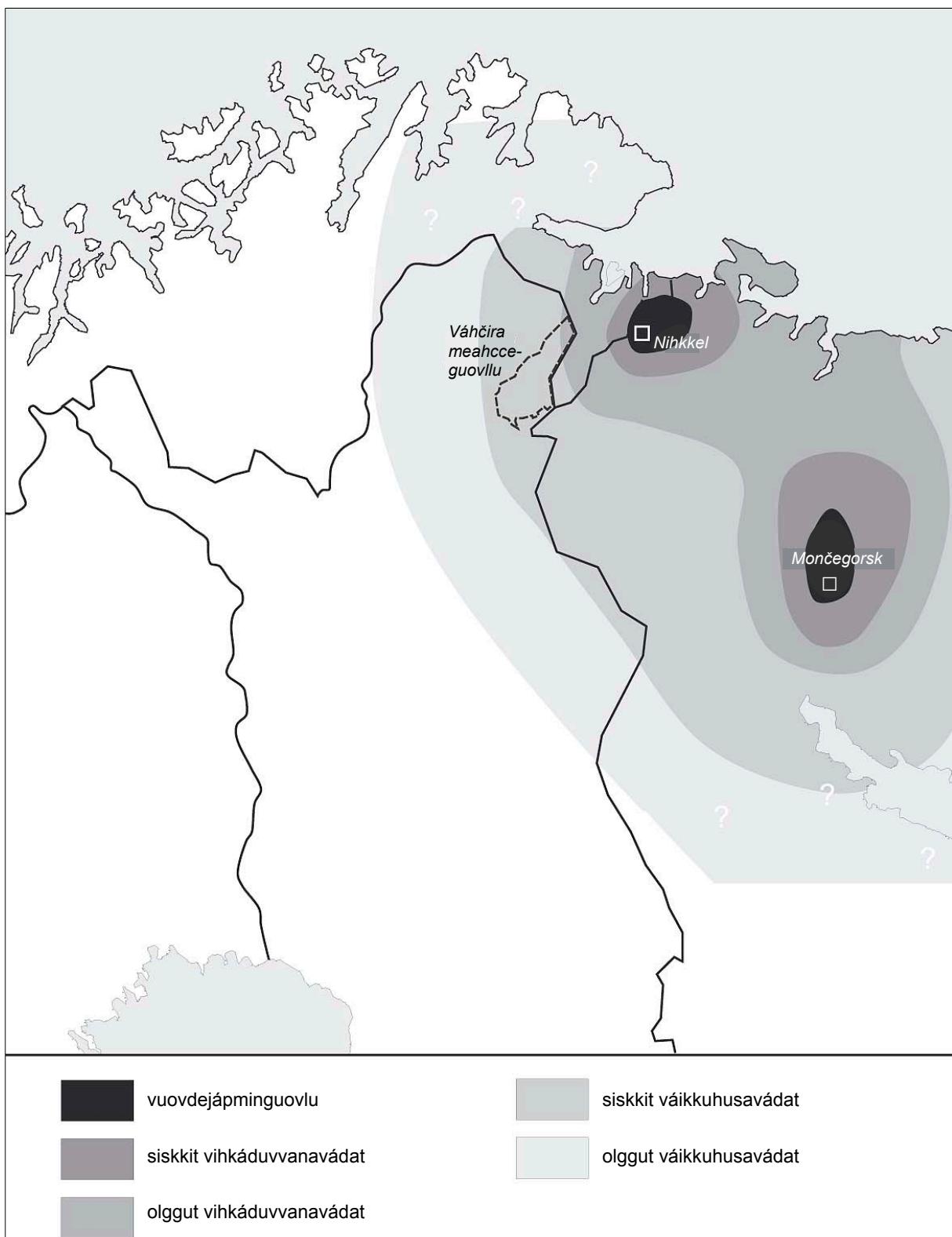
Dulvadandoaimmat álge fas njukčamánus 1948, dál ruoššaid doaimmas. Dálá dulvadeapmi vuodđduuvvá Suoma, Sovjetlihtu ja Norgga gaskasaš, 29.4.1959 dahkkojuvvon soahpamuššii. Jávri dulvaduvvo dán áigge Tiäbđoogeavgná fápmorusttegiin ja buođuin. Dat leat sullii 6 kilomehtera duohken riikkarájis Ruošša bealde.

Ovdal dulvadandoaimmaid álgaheami Anárjávrri gaskamearálaš čáhcedássi lei 118,07 mehtera mearradási bajábealde. Čáhcedási allodat molsašuttai nu, ah te jávri lei buot alimus dásis giđđadulvvi manjá suoidnemánu álggus, ja luitii dasto čavčča ja dálvvi mielde sullii 1,25 mehtera. Buot vuolimusas čáhcedássi lei válbora sulaid. Dulvadandoaimmat rievadadedje vuosttažettiin čáhcedási jahkásaš molsašuddanritmma. Čáhcedássi doalahuvvo dál gitta álgodálvái allin, ja dasto čáhcedássi luoitin dáhpáhuvvá ollásit dálvvi áigge, goas jávri lea jienjas. Čáhcedási allodaga molsašuddan, gaskamearálaččat 1,45 mehtera, lea daninassii leamaš dušše 0,2 mehtera stuorát go dalle luonddudilis. Jávri lea goittot sullii mehterbeale allelis go luonddudilis. Dulvadeami vuolleráji hárrái čáhcedássi ii leat luitojuvvon nu vuolás go dulvadaneavttut dagašedje vejolažžan. Lobivuloš čáhcedási dulvadangaska lea 2,36 mehtera.

Dulvadeami heajos bealit bohtet eahpelunddolaš jahkeritmmas ja jávri čáhcedási badjáneamis. Dulvadandoaimmat leat geahpedan gáddeavádagas sorjavaš ealániid ja guliid, ja maiddái várra lottiid. Ovdal dulvadandoaimmaid álgaheami jahkásaš guollesálaš lei gaskamearálaččat 250 tonna, dulvadeami manjá 100 tonna. Čáhcedási badjáneapmi mehterbeliin lovtii gáttiid ja duššadii gáddeštattolašvuoda. Čáhcedási uhccánaš badjáneapmi čavččabeallai hehtte šattolašvuoda bohciideami gáddeavádaga bajágeahčai, ja dasa lassin bárut loktet dadjat juo šattuhis čáhceráji. Dálvvi áigge dáhpáhuvvá čáhcedási luoitin ii várra dutkamiid mielde váikkut nu ollu, dasgo buvttadeaddji avádat lea čielgačázat Anárjárris čiejal, ja dušše uhca oasáš das jiekju.

Dulvadandoaimmaid rehkenastet buktit vuositun fápmodoalloekonomijai 25 miljovnna márkkii [4,2 milj. €] jagis. Ruošša ja Norgga leaba máksán Supmii buhtadusa dulvadandoaimmaid heajos beliin. Guolit leat dikšojuvvon geatnegahtton gilvimiiguin.

Áimmu eahpebuhtisvuodat laktásit dulvadeapmái, dasgo Báhčaveaji fápmorusttegiid huksegohte Kolosjoga nihkkelsuddadanrusttrega elerávdnjedárbbu dorvastan dihte. Nihkkelsuddadanrusttet, dálá Petschenga Nikel, ja dan lagas Zapoljarnyi suddadanrusttet leat čielgasit stuorámus luoitingáldut. Nuorta-Lappi vuovdevahátdutkamuša mielde Anára gieldda nuorttamus oassi, guorba Váhčira badjosat, lea Suoma Sámi guovluuin buot stuorámus vára vuolde. Dát badjosat gullet ng. olggut, oinnolaš vahágiid guvlui. Dán avádagas nuoskeluoitimiid váikkuhusat vuhttojít eará jeagelšlájaid valljodatgaskavuodaid nuppástuvvamin ja beazi goahccegežiid jápmimin. Eará oassi meahcceguovllus gullá siskkit, ii-oinnolaš vahágiid avádahkii, gos ii leat njuolggo áitta šattolašvuhtii (govva 16).

Govva 16. Guoládaga nuoskeluoitimiid váikkuhus meahcceguvlui. Gáldu: Tikkanen E. (doaim.) 1995: Guoládaga nuoskeluoitimmat Lappi vuvddiil noadđin. Eana- ja meahccedoalloministeriija & Vuovdedutkanlágádus.

Váhčira badjosiid jávrrit leat juo luonddusteaset hui bahá suvrut, dasgo daid golganguovllut lea gáržžit, eanavuoddu guorbbas ja asehaš ja šattolašvuohta vánis, dan maŋŋá go lastamáhtu dušadii lagežiid 1960-logu gaskkamuttus. Jávrrit eai báljo bastte neutraliseret sivrraid ja alkaliijaid. Nuba jávrrit sahhtet áiggi mielde suvrut ja jápmít, jos suvrudeaddji váikkuhus bisso dálá dásis. Čázádagaid gierdannávccaide čuhcet eanemus Guoládaga industriija heajos váikkuhusat. Anár-jávrri suvrun orru njohcon ja dáid jagiid čáziid dustennávccat leat uhccánaš buorránan.

Guollegilvimat leat buktán guvlui oðða guollešlájaid (govva 3). Gilvimiid duohkenge lea Anár-jávrri dulvadeapmi. Dulvadeami heajos beliid buhtten dihte Alimus hálddahusriekti mearridii 27.11.1975 dulvadanlobi hálddašeaddji gilvit iežas goasttádusain eana- ja meahccedoallo-ministeriija dohkkehan plána mielde Anárjávrái sierra guliid veajehiid. Alimus hálddahusriekti nannii seammassullasaš mearrádusa Anárjávrri oalgečáziide 10.5.1984. Dáid mearrádusaid mielde čáhce- ja birasráðdehus galggai gilvit Anárjávrái jahkásacčat uhcimustá 100 000 vádjolan-mahtásaš jávreluosa dahje guovzura, 250 000 geasiboares rávddu dahje vástideaddji árvvu ovddas stuorát ránesrávdduid ja 1 000 000 geasiboares čuovžža. Go birashálddahus oðasmuvai, de dulvadanlohipi geatnegasvuodaidisguin sirdojuvvui 1.3.1995 eana- ja meahccedoalloministerijai.

Geatnegahton gilvimiid álggahedje Anárjávrái 1976:s ja oalgečáziide 1985:s. Go iežas čázádat-guovllu veajehat eai lean doarvái fidnemis dalle álgojagiid, de daid buktigohte guollešaddadan-lágádusain miehtá Suoma gitta jahkái 1986.

Gilvimiid geažil Anárjárris leat dál njeallje dasa vieris guollešlája: **jávreluossa, ránesrávdu, planktončuovža ja máivi**. Dasa lassin sierra čázádatguovlluid guollenálit leat seahkanan. Vieris guollešlájain goittot dušše máivi lassána, datge ii nu jeavddalaččat. Máivenálli lea boahán Anárjávrái–Anára guollešaddadanlágádusas gárgidan guliin ja Dearpmáža Vuollejárris (Vyeli-jávri), gosa máivvi gilve 1960-logus. Máivvi eai goassige oaivvildan gilvit Anárjávrái. Dohko dat goittot bodii jogaid mielde, ja dan johtilis laskan nuppástuhtii oalát guolástusa ja guolásteaddjiid eallima muhtun jagi áigge 1980-logu loahpas.

Guollegilvimat leat rievadan čáhceluonddu. Dát rievdamat eai leat dárkilit dieðus. Goittot guollešlájaid lunndolaš gilvu biepmu alde lea botnjasan ja guollešlájaid valljodatgaskavuoðat nuppástuvvan. Maiddái seamma šlája sierra nálit leat seahkanan.

Ödda šlájat leat maiddái **minka** ja **bisámroahttu**. Bisámroahtu leat deaivan meahcceuovllus goittot Fáttarjárris, Njižzejárris, Lavdnjejárris (Lavnejävri) ja Anárjárrri Gukseluovttas (Kukseluohjtá). Báhčaveajis, lahka meahcceuovllu, dat lea dábálaš. Bisámroahttu lea amerihkálaš šládja, mii lea boahán guvlui iežas julgiiguin eará sajis Suomas dahje Ruoššas. Miňka, maiddái amerihkálaš šládja, lea boahán Guoládagas, gosa dan bukte 1930-logus. Šattuin olbmuid mielde boahán kulturšlájat gávdnojít eanaš boares ja dálá ássangittiin.

Meahcceuovllus leat maiddái muhtun kulturšattut, maid olmmoš lea buktán dahje mat leat boahán olbmo fárus. Dat gávdnojít goittot eanaš dušše dasttán ássanbáikkid lahkosiin. Dákko gánnáha mánnašit ahte okta dáin oðða šlájain, namalassii móttamerihkálaš buđet, lea šaddan máŋgga eará šlája dorvun ja suodjin. Buđeha šaddadeami álggaheapmi (Anáris 1822:s) dáhkidii sihkkaret áigáiboadu, iige olbmuin lean buđeha atnui váldima maŋŋá seammalágan dárbu bivdit nealgáseaset meahcivalji, ovdamearkka dihte njuvččaid ja eará čáhcelottiid giđđat sutiin.

Liiggálaš **bivdu**, várra ovttas boazodoalu viidánemiin, sogahuhtii goddenáli. Mádjiga gávdnomis meahcceguovllus eai leat áibbas sihkkaris diedut, muhto goittot Báhčaveajis dat bivdojuvvui lohppii 1860-logus. Garra bivddu dihte geatki vánui sakka 1970-logos álggus, goas dat ii lean vel ráfäidahtton. Maiddái gumpe dušše finada dán áigge guovllus.

Maiddái **giljobaš** lea gávdnon meahcceguovllus. Vel 1900-logu álggus dan lohke lean dábáleabbo Davvi-Lappis go čuonjá. Giljobačča nohkama sivvan atnet vuosttažettiin eallinbirrasiid rievda ja meahccebivddu giljobačča fárren- ja dálvebáikkiin Ruošas ja Kazakstanis.

Vuovdedoalu birasváikkhuhusat álge juo várra 1600-logus Uvdojoga leagis, goas doppe vuodji-gohte muora Jiekjameara rittu dárbbuide. Alimus muttus čuohppamat ledje 1800-logu loahpägeahčen ja 1900-logu álggus (govva 7). Measta oppa guovlu jalgejuvvui. Jiekjameara johtiid dagahan meahcceboullimat bolde čuohppamiin seilon vuovdebohtuid. Dán áigge šadet eanaš nuorra ja gaskaahkásaš beahcevuovddit, main lea viehka vánis boares muorat.

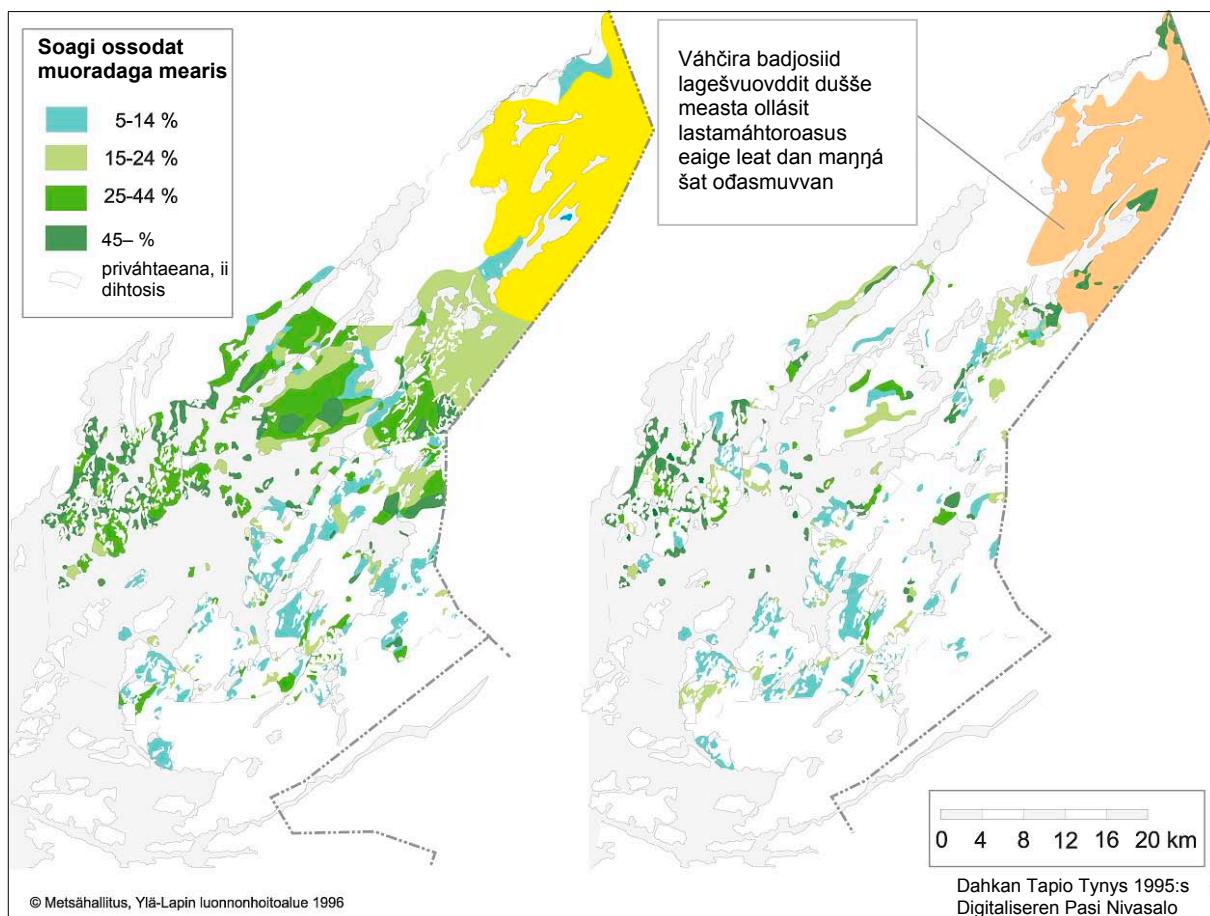
Oppa meahcceguovllu máttageahči Njammijávrri dásis máttásoarjjás giedhallojuvvui čoakkildenčuohppamiin 1920-logu loahpas. Vuovddit eai jalgejuvvon eige ráhkaduvvon geainnut, muhto go válđojuvvojedje eanaš boarráseamos ja stuorámus muorat, de vuovddi ráhkodus rievddai mealgat. Norgalaš Korsmo mielde mannet sullii 150 lagi, ovdalgo muoradat juksá dan ráhkadusa, mii lei ovdal čoakkildenčuohppamiid álggaheami; nappo vel sullii 80 lagi. Čuohppamiid váikkahuhs vuhtto dán áigge nu, ahte luonddudilálaš muoradahkii mihtimas háikkat, soarvit, guovdnjemuorat ja stuorra, eatnamii gahčan muorat gávdnojít čuhppojuvvon guovllus mealgat uhcit go meahcceguovllu guovddášosiin ja davágeahčen. Boares čuohppamiin leat báhcán muittuhit maiddái logit, juo sakka mieskan gámpábázahusat Kessis.

Geassejoga bodni čorgejuvvui muhtun muddui **muoraid golgadeami** várás čuohppamiid okta-vuodas. Dát čorgen dáidá váikkuhan viehka uhccán johkii.

Boazodoalu birasváikkhuhusat dovdojit earáláhkai go ovdamearkka dihte vuovdedoalu birasváikkhuhusat. Go juoga guovlu čuhppojuvvo, de čuhppojuvvon guovllu luondu nuppástuvvá sakka ja johtilit ja nu, ahte nuppástusat oidnojít, dasgo eatnašat vuovddi muorain dolvojuvvoyit eret. Čuohppamat čuhcet dušše smávva oassái guovllus hávil, go dat loahppaoassi seailu guoskka-keahttá goittot gitta čuovvovaš čuohppanhávvai. Bohccuid guohtun fas čuohcá bodne-, giedde- ja miesttageardái ja muoradaga nuorravuođamuttuide. Guohtun dáhpáhuvvá miehtá oppa guovllus. Jahkásaš nuppástusat luonddus báhcet goittot uhccin ja danin daid lea váttis fuomášit. Bohccot guhtot jeahkáliin dušše gierragiid, muhto muđui jeageleana báhcá.

Meahcceguovloláhka lea dahkojuvvon boazodoalu dorvun, ja danin boazodoalu birasváikkhuhsaid galgá sahttit dohkkehít nu guhká go guohtun dáhpáhuvvá bistevaš vuodu alde. Boazodoallágas guohtuma bistevašvuoda gáibádus lea čadnojuvvon dálveguohntoneatnamiid dillái. Dát vuodđuduuvvá dan boares áddejupmái ahte dálveguohntoneatnamiid gierdannávccat leat mimimadahkki, mii mearrida alimus boazologu. Dálvit dáhpáhuvvi lassebiebman ja luhtehas-boahkoheamit leat goittot rievadan dili nu, ahte dán áigge lea vejolaš ealihit nu stuorra ealuid ahte geasseguohntoneatnamiid dilli sahttá goittot dihto guovlluin nuppástuvvat mealgat.

Geasseguhtun lea váttásmahttán ovdamearkka dihte soagi ja eará lastamuoraid oðasmuvvama. Boazodoallu dáidá goittot leat dušše okta dahkki dán ásshis. Go meahcceboulliid leat čáskadišgoahtán beaktilit 1920-logu rájes, de dat lea bealistis dolvon seamma guvlui. Soahki, skáhpi ja šállja leat pionevramuorrašlájat, mat levvet siepmanniin johtilit buollámiidda. Ja go buollámat eai leat riegádan, de vuovddi lunddolaš ovdánanojtu lea leamaš hehttejuvvon juo sullii 70 lagi. Oðða lastavuovddit eai riegát, ja seahkalasuvvddiin soahki lea šaddan čáhkket saji beahcái, mas lea guhkit ahki. Erenoamáš garrisit lea čuohcán vuovdegovvii mäddái 1960-logu lastamáhtoroassu. Lastamáhtu dušsadii soahkeuvvddiid viidát, ja soagi mearri gahčai várra sullii njealjádassii dan dilis, mii lei dan ovdal (govva 17). Bohccotge váttásmahtte bealisteaset vesáid oðasmuvvama; ovdamearkka dihte Váhčira badjosat leat bisson duššadeami manjá measta báljisín.

Govva 17. Soahki lea geahppánan sakka 1960-logu lastamáhtoroasu manjá. Govain dilli ovdal duššadeami ja dan manjá 1980-logus. Gáldut: Ekonomalaš kárta Ohcejoga dikšunguovllus, kárten j. 1941–42, 2. kártasiidu. Ekonomalaš kárta Ohcejoga dikšunguovllus, kárten 1962:s, 11. kártasiidu. Ekonomalaš kárta Anára dikšunguovllus; kárten j. 1954–55, kártasiiddut 1, 2, 3 ja 4. Ekonomalaš kárta Anára dikšunguovllus; kárten j. 1981–82, kártasiiddut 1, 11, 13, 14 ja 15. Geassit 1994 govvejuvvon áibmogovat, materíala ivdni-infra, govven FM-kartta Oy.

8.3 Luonddu dili čuovvun

Meahciráđđehus vuodđduuvvui 1859:s, ja dan rájes dat lea čoaggán dieđuid iežas hálldašan guovlluin. Meahcceboulliid dusten lei okta dan deháleamos bargguin dalle vuosttas logiid jagiid áigge. Juohke meahcceboullimis dahkkojuvvui raporta. **Meahcceboullinraporttat** leatge boarráseamos, meahcceguovllu birra čállojuvvon dokumeanttat.

Meahciráđđehus kártegodii meahcceguovllu ja dan muoradagaaid 1896:s. Vuosttas **vuovde-inventerema** maŋjá meahcceguovllu vuovddit leat inventerejuvvon moanaid gerddiid. Vuvddiid ovdáneami birra dihttojuvvo ná viehka bures sullii čuohte lagi áiggis. Ovdamearkka dihte čuovvovaš govvapárra, mii áiccalmahttá soagi meari nuppástuvvama, vuodđduuvvá dáiđda dieđuide. Maŋimuš bargoneavvun Meahciráđđehusa luondduriggodagaid hálldašeapmái lea boahtán 1999:s gárvásmuvvan **luonddukárten**, mas Davvi-Lappi meahcceguovlluid, suodjalanguovlluid vuovdedoalloguovllu olggobeale eará guovlluid eallinbirrasat kártejuvvojedje, ja dahkkojuvvui báikediehtovuogádat.

Vuovdedutkanlágádus lea mihtidan meahcceguovllu vuvddiid 1920-logu rájes, oassin **váldegottálaš vuovddiid inventeremis**. Dátge bargu joatkašuvvá. Vuovdedutkanlágádus geavaha iežas inventeremis bisteniskkadansajiid. Dain sáhttá čuovvut muoradaga ja šattolašvuoda nuppástusaid guhkesáiggeulbmiliin.

Turku allaoahpahaga Geavu dutkanstašuvdna lea dutkan ja kárten vuđolaččat Anára Sámi luonddu 1950-logu rájes. Danin maiddái dán áigge dovet viehka bures meahcceguovllu bohccešaddo- ja gáiskešlájaid.

Lappi birasguovddáš (ovdal Lappi čáhce- ja birasbire) lea dutkan meahcceguovllu čáziid kvalitehta erenoamážit lagi 1987 rájes, goas suvruma čuovvunfierpmádat viiddiduvvui Davvi-Suomas.

Fuodđo- ja guolledoalu dutkanlágádus lea dutkan guovllu guliid ja boazoguohtoneatnamiid dili. 1996:s gárvásmuvai dutkamuš Davvi-Lappi dálveguhtoneatnamiid birra ja 1999:s dutkamuš geasseguhtoneatnamiid dili birra.

Dieđut guovllu lottiid birra vuodđduuvvet eanaš báikegotti loddebuđaldeaddjiid bargui. Go 1999:s gárvásmuvai nubbi váldegottálaš Atlas-kárten, de sáhtii juo hallat jeavddalaš čuovvumis.

Norgalaččat leat juo čuodi lagi áigge kárten ráji duohken iežaset bealde Bähčaveaji ealliid ja dain dáhpáhuvvan nuppástusaid. Sivvan dákkár stuorra beroštupmái lea dat, ahte taiga ja taigašlájat ollet Norggas dušše Bahčaveaileahkái. Stuoranávddiid čuovvun lea ollán gitta Suoma beallai. Norgalaččat leat maiddái čielggadan sierra birasdahkkiid váikkuhusa, ovdamearkka dihte čoakkildančuohppamiid váikkuhusa lottiide. Dán áigge luonddu dili dutkama joatká Norgga bealde Svanhovda birasguovddáš.

8.4 Luonddusuodjalus ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovllut eai gula ieš luonddusuodjalanguovlluide. Dat eai vuodđduuvvon luonddusuodjalnlága vuodđul, dasgo – nugo meahcceguovlolága almmolaš ákkastallamiin daddjojuvvo – "Luonddusuodjalanguovllut eai geavadis duhtat meahcceguovlluid luonddudállodollui ja máŋgga-bealat geavaheapmái guoskevaš buot dárbbuid. Dasa lassin lea dárbu vuodđudit dakkár guovlluid,

mat eai leat dábálaš ekonomalaš anus, muhto mat eai livče maiddái seamma čavgadit suodjaluvvon go luonddusuodjalanylága (71/1923) [1096/1996] mielidásáš suodjalanguovllut.”

Dát prinsihppa oidno meahcceguovlolága 2 momeanttas, mii ovdanbuktá meahcceguovlolága heivehansuorggi: ”Meahcceguovlluid seailluheami ja geavaheami hárrái galgá čuovvut, mii dán lágas daddjojuvvo. Dasa lassin galgá guovlluid seailluheami ja geavaheami hárrái čuovvut, mii eará sajis lágas mearriduvvo.” Meahcceguovlolága detáljalaš ákkastallamiin paragráfa mearkkašupmi čilgejuvvo čuovvovačcat:

Meahcceguovlluid luonddudilálašvuoda seailluhan dihte evttohuvvojít láhkii váldojuvvot meahcceguvlui gullevaš eanaguovllu luohpadangieldu, geainnuid ráhkadangieldu ja ruvkebire mearridangieldu. Muđui guovllut geavahuvvošedje vuosttažettiin guđege doaimma muddejeaddji láhkamearrádusaid mielde. Nuba ovdamearkka dihte boazodoallu, meahccebivdu, guolástus ja meahccejohtalus muddejuvvošii daid birra addojuvvon almmolaš njuolggadusaid vuodul. Boaldin- ja ruovttudárbomuora geavaheami ii maiddái leat jurdda moktige rievdadit dálázis. Maiddái luondduealáhuslákka (610/1984) ja nuortalašlákka (611/1984) heivehuvvošedje ainge meahcceguovlluin muđui go ahte huksema dáid lágaid vuodul sáhtášii stivret dikšun- ja geavahanpláanas mearriduvvon báikkiide. Oassi meahcceguovllu vuvddiin seailluhuvvošedje luonddudilis, ja oasis dain sáhtášii bargat ekologalaš vuovdedoaluin nu go dikšun- ja geavahanpláanas dárkleappot čájehuvvo.

Nugo ovdalis ovdanbuktojuvvon dieđuid vuodul čielgá, de meahcceguovloláhka hehtte dihto doaimmaid, mat rievdadit sakka luonddu, muhto muđui meahcceguovlluin lea láhkamearrádusaid ektui seamma sajádat go daid birastahti guovllunge.

Luonddusuodjalanyláhka odasmahttojuvvui 1996:s. Odđa láhka (1096/1996) ii bajit meahcceguovlluid sierra ovdan. Dat heivehuvvo meahcceguovllus nugo earáge guovlluin.

8.5 Luonddusuodjalanyláhka meahcceguovlolága, boazodoallolága ja čáskadanlága ektui

Luonddusuodjalusa lea stivremín luonddusuodjalanyláhka (1096/1996). Lága ulbmilin lea bajásdoallat luonddu máŋggahápmásašvuoda, gáhttet luonddučábbodaga ja duovddaárvvuid ja doarjut luondduriggodagaid ja luonddubirrasa bistevaš geavaheami. Luonddusuodjalusas galgá viggat **juksat ja seailluhit Suoma luondotiippaid ja luonddudilálaš ealánšlájaid govtolaš buori suodjalandási.**

Luondotiippa suodjalandássi lea govtolaš buorre, go dan lunddolaš leavvanviidotat ja oppalaš-viidodat leat doarvái dorvastit luondotiippa seailuma ja dan ekosystema ráhkadusa ja doaibmil-vuoda guhkesággeulbmiliin, ja go luondotiippi mihtimas ealánšlájaid suodjalandássi lea govtolaš buorre. Ealánšlája suodjalandássi lea govtolaš buorre, go šladja bastá guhkesággeulbmiliin seailut eallinfámolažjan lunddolaš eallinbirrasiinnis.

Váhčira meahcceguovllu suodjalandili ja -dárbbu galgá guorahallat ovdalis mánnašuvvon ákkaid vuodul. Dán guorahallamis galgá váldit vuhtii dan, ahte luonddusuodjalanyláhka vuodđun lea **oppa riikka** luondotiippaid ja oppa riikka ealánšlájaid govtolaš buorre suodjalandássi; ja vel dan, ahte ekonomalaš, sosiálalaš, čuvgehuslaš, guovlluguovdasaš ja báikkálaš bealit váldojuvvojít vuhtii. Mearkkašahhti lea maiddái doaba *guhkesággeulbmiliin*.

Váhčira meahcceguovlu gullá davvi-boreála vuovdeavádahkii. Dán avágaga vuovddit leat buoremusat suodjaluvvon Suomas, goittot jos jurddaša dušše muoradagaid ja daid čuohppamiid. Dilli nuppástuvvá, go muitá ahte vuovdái gullet maiddái bodne-, giedde- ja miesttageardi ja vuovddi ovdáneami sierra muttut. Meahcceboulliid dusten ja bohccuid guohtun leat ovttas rievdadan davvi-boreála vuvddiid nu, ahte luonddudilálaš luondotiippat eai geavadis šat báljo gávdno ollege. Dilli lea rievdan vehážiid, logiid jagiid sisa, ja logit jagit maiddái manašedje, ovdalgo rievdan guovluid fas fidnešii luonddudillái.

Beahcevuvddiid, lagešvuvddiid ja eará luondotiippaid luonddudilálašvuoda ii goittot sáhte oppa gáibiditge meahcceguovllus, dasgo meahcceguovlolága guovddáš ulbmilin lea meahcceguovloieš-lági seailluheami lassin dorvvastit boazodoalu. Váhčira meahcceguovlu lea oaivvilduvvon maiddái guohponeanan. Guohponeatnamiid geavaheapmi galgá leat goittot bistevaš vuodu alde. Bistevaš geavaheapmi lea meroštallojuvvon boazodoallolágas (848/1990): ” – bálgosa ealihan-bohccuid alimus logu mearridettiin eana- ja meahccedoalloministeriija galgá giddet fuopmášumi dasa, ahte dálvvi áigge eai galgga leat bálgosa rájiid siste eanet bohccot go **bálgosa dálveguohponeatnamat girdet**”. Meahcceguovllu dálveguohponeatnamat leat viehka buorre ortnegis, goittot Anára mearcabire eará bálgosiid ektui. Váhčira bálgosis leat Anára gieldda buoremus dálveguohponeatnamat. Geasseguohponeatnamiid dilli fas lea fuotni Váhčira bálgosis.

Láhka čáskadan- ja gádjundoaimmas (559/1975) lea hui čielggas: ”Dat guhte fuobmá dahje boahtá diehtit ahte juoga lea buollán dahje eará lihkohisvuhta lea dáhpáhuvvan dahje dáhpáhuvvamin iige sáhte ieš dalán čáskadit dola dahje dustet vára, lea geatnegohtton farggamusat almmuhit daidda, geat leat váras, dahkat buollin- dahje lihkohisvuodaalmmuhusa ja álgít návcçaidis mielde čáskadan- dahje gádjundoaimmaide” (lága 28. paragráfa). Čáskadan-eiseválddiin ii ná leat geavadis báljo válljenmunni, go dolla buollá meahcceguovllus. Buollimat galget čáskaduvvot.

Meahcceboulliid dusten ja bohccuid guohtun, áinnas dalle jos deivet lastamáhtoroasut, väikkühit loahpas dasa – ahte lastamuorat ja dain sorjavaš šlájat várra geahppánit dađistaga. Ja made uhcit leat báhcán lastamuorat, de dađe eanet bohccot guhtot daid vesáid. Dán jorggu dili lea váttis bissehit iige dat várra lihkostuva dušše guohponeatnamiid molssodemiin, jos ii geahččal seammás väikkühit lastamuoraid odasmuvvamii väikkuheaddji eará dahkkiide. Dálá láhka-mearrádusat eai goittot atte menddo stuorra vejolašvuodaid nuppástusaide. Dás ii leat jearaldat dušše ekologalaš, muhto maiddái sosiálalaš ja ekonomalaš áššis. Ja dat guoská várra oppa Davvi-Lappi; ii dušše Váhčira meahcceguvlui.

8.6 Plána árvalusat

8.6.1 Eallinbirrasiid suodjaleapmi

- 1) Meahciráđđehus čuovvu meahcceguovllu dili ja dan nuppástusaid ja informere das mearri-deaddjiid.

Ágga: Dát lea oassi Meahciráđđehusa luonddusuodjalanbargus. Oktan dehálaš čuovvungaskaoapmin lea gárvvásmuvvamin báikdiehtovuogádat meahcceguovllu biotohpain.

Árvvoštallon lassegolut ja barggolašvuodaváikkuhusat Meahciráđđehussii: Eai lassegolut eaige lassebarggut.

- 2) Meahciráððehus viggá ovttastahti rollii Váhčira badjosiid suodjaleamis. Váhčira badjosiiguin oaivvildit Uvdojoga ja Vážžajoga čázádatguovlluid ja Čurdnajávrri čázádatguovllu (71.193), mii lea oassi Báhčaveaji čázádatguovllus.

Ákkat: Guovllu leat áitimin Guoládaga industrijia rišša- ja lossametállaluoitimat, maid váikkuhusa vel garra guohtun sáhttá lasihit. Guovllu soahkevuovddit dušše lastamáhtoroasus 1960-logu gaskkamuttus ja bohccuid guohtun lea hehtten soahkeuvvddiid odasmuvvama. Májggat dutkan-organisašuvnnat leat juo čielggadan guovllu dili. Earret eará Lappi birasguovddás ja Suoma birasguovddás leaba čuvvon guovllu čáziid kvalitehta ja dan ovdáneami. Meahcedutkanlágádus lea oktiuheivehan Nuorta-Lappi meahccevahádtutkama, mas ledje mielde májggat dutkan-organisašuvnnat. Fuodđo- ja guolleedoalu dutkanlágádus lea čielggadan dálveguohitoneatnamiid dili ja lea dál dahkamin vástideaddji čielggadusa geasseguohitoneatnamiid dilis. Fuodđo- ja guolleedoalu dutkanlágádus lea maiddái čielggadan guovllu guolledili, nugo maiddái Meahciráððehus. Meahciráððehus lea kárten guovllu biotohpaid. Guovllu leat ná juo ollu dutkan ja čuvvon, muhto dutkiid gaskasaš oktavuohta ja oktavuohta guovllu geavaheaddjiiguin lea leamaš uhccán.

- 3) Meahciráððehus boaldá čuohpahagaid, ja čuohppamiid oktavuoðas boaldá maiddái ceakkovuovddi.

Ágga: Májggahápmásašvuoda seailluheapmi.

Árvvoštallon lassegollo- ja barggolašvuodáváikkahuusat Meahciráððehussii: Lassegolut ja lasse-bargobijus luonddusuodjalandoibmii 4 000 mk [670 €] /j, 1 vk/j. Vuovdedoallu máksá iežas oasi iežas fitnodatdoaimma boäuiguin. Golut luonddusuodjaleami ja vuovdedoalu gaskkas juogaduvvojit buollán ceakkovuovddi ja boaldinviidodaga gori mielde. Golut leat rehkenaston 10 lagi áigodaga gaskamearalaš jahkegoluid mielde, vaikko dat geavadis bohtetge 2–3 jahkái.

8.6.2 Šlájaid suodjaleapmi

- 4) Meahciráððehus dakhá veahkkálagaid dutkiiguin plána guovllu goaskimiid ja rievssatfálliid suodjalan dihte. Geavadis dán bargui gullet ee. jeavddalaš jahkásaš besiid bearráigeahčan ja bessema lihkostuvvama guorahallan ja dárbbu mielde doaibmabijut bessema dorvvastan dihte.

Ágga: Áitatvuloš šlájaid suodjaleapmi. Vástošlájat. Goaskima gávdnon ja lassánanboadus doaibmá buhttenággan boazodollui.

Árvvoštallon lassegolut ja barggolašvuodáváikkahuus: 10 000 mk [1 680 €] /j, 2 vk/j.

- 5) Meahciráððehus kárte gáhkkoriid gávdnomá meahcceuovllus.

Ágga: Gáhkkor, seammá go ovdalis mánnašuvvon goaskin ja rievssatfálli, leat šlájat, maid Meahciráððehus lea válljen iežas vástošlátjan. Vástošlájat leat šlájat, maid populašuvnnaid ja eallinbirrasiid govtolaš buori suodjalandásis erenoamážit Meahciráððehusas lea ovddasvástádus. Vástošlájat gávdnojít ollásit dahje muhtumassii Meahciráððehusa guovllu siste.

Árvvoštallon lassegolut, go leat dássejuvvon 10 lagi áigodahkii, leat 12 000 mk [2 020 €] /j, barggolašvuodáváikkahuus 6 mónotbaji.

- 6) Meahciráððehus oassálastá meahcceuovllu čukčá- ja rievssatnáliid jeavddalaš čuovvumii. Náliid ovdáneapmi čuvvojuvvo fuodðodárkongolmmačiegahasaiguin. Meahciráððehus vuodðuda meahcceuuvlui golbma odða fuodðodárkongolmmačiegahasa, maid dat lohká ja raportere jahkásacčat, sihke geassisit ja dálvit. Gč. fuodðodikšun.

Ákkat: Bivddu stivren bistevaš ovdáneami prinsihpa vuodul. Šlájaid gávdnomis ja nuppástusain das sáhttá dahkat jurddabohtosiid birrasa dilis. Veardidandiedut vuovdedoallogoulluide.

Árvvoštallon gollo- ja barggolašvuodáváikkahuus Meahciráððehussii 20 000 mk [3 360 €] /j, 1 mb/j.

- 7) Meahciráððehus čohkke dieðuid meahcceuovllu áitatvuloš šlájain ja daid gávdnomis ja náliid ovdáneamis. Meahciráððehus álggaha dárbbu mielde áitatvuoš šlája čuovvuma. Čuovvun oaivvilda šlája valljivuoda, leavvanviidodaga ja dávjá maiddái lassáneami-registrerema dihto áigegaskkaid ja eallinbirrasis dáhpáhuvvi nuppástusaid čielggadeami.

Ágga: Áitatvuloš šlájaid suodjaleapmi.

Árvvoštallon gollováikkahuus Meahciráððehussii: Eai lassebarggut eaige lassegolut.

Buot buohkanassii árvalusat mearkkašit Meahciráððehusa luonddusuodjalandoibmii 46 000 márki [7 730 €] jahkásaš lassegoluid. Dát ruhta manná measta ollásit bálkkáide ja mätkegoluide. Dárbašlaš lassebargobijus lea 2,5 mánnotbaji lagi nammii.

8.7 Plána ávžžuhusat

- 1) Galgá dárkkistit láhkamearrádusaid nu, ahte meahcceboullimat sáhttet goittot muhtun muddui gullat luonddusuodjalanguovlluid ja meahcceuovlluid lunddolaš proseassaide. Dárkkisteami oktavuodas galgá čielggadit ovdamearkka dihte vástogaskavuodaid ja buhtadusgeatnegas-vuodaid vuorddekeahthes vahágiid deaivvadettiin.

Ákkat: Luondu máŋgahápmášvuoda seailluheapmi.

- 2) Galgá čielggadit buollindustema, bohccuid guohtuma ja lunddolaš headuštusdahkkiid oktasaš váikkuhusaid luondu máŋgahápmášvuhti meahcceuovlluin ja suodjalanguovlluin. Galgá ohcat odða vugiid luondu dikšuma, geavaheami ja suodjaleami oktiivehan dihte.

Ákkat: Ekologalaš sivat (máŋgahápmášvuoda seailluheapmi), ekonomalaš sivat (ealáhusaid dorvvasteapmi) ja sosiálalaš sivat (eallinvugiid gudnejahttin).

- 3) Meahciráððehus geahččala bálkáhit luonddusuodjalanbargguide báikkálaš olbmuid.

Ágga: Sosiálalaš bistevašvuohta.

9 Plána ekonomalaš váikkuhusaid guorahallan

Plánas leat geahčalan oktiiheivehit ekologalaš, sosiálalaš ja ekonomalaš bisteavašvuoda gáibádusaid. Go meahcceguovlolága guovddáš ulbmilin lea seailluhit meahcceguovloiešlági ja sámekultuvrra ja dorvvastit luondduealáhusaid, de sosiálalaš ja ekologalaš deattuhusat leat plánas eanet guovddážis go ekonomalaš bealit.

Vaikko *meahcceguovloárvu* bajida várra vuosttažettiin mángasa millii ekologalaš árvvuid, de dán doahpagis leat goittos seamma nannosit mielde soasialaš bealit; eai leat meahcceguovllut, jos eai leat seamma áigge olbmuid ássan guovllut. Oppa doaba *meahcceguovlu* lea oarbbis olbmuid ja olbmuid eallinmearkkaid haga. Dás boahtá ovdan ahte meahcceguovloárvvut leat sosiálalaš árvvut. Maiddái meahcceguovlolága ulbmil dorvvastit sámekultuvrra ja luondduealáhusaid sisdoallá jurdaga dihito eallinvuogis ja kultuvrras, mas ruhta ii leat nu guovddážis go dat lea odđa-áigásaš oarjeriikalaš servodagain; ahte buot ii sáhte iige oppa gánnátge mihtidit ruđain, muhto gávdnojít earáge árvvut. Plánas leage vulgojuvvon das, ahte lea dehálet dorvvastit guovllu sealuma meahcceguovlluláganin ja árbevirolaš eanageavahanhámiid anus go ohcat doppe odđa ekonomalaš árvvuid.

Ovdalis govviduvvon vuolggasajiid vuodul sáhttá juo dadjat ahte plánas eai leat mágssolaš njuolggo ekonomalaš váikkuhusat. Plána seailluha dálá eanageavahanhámiid, muhto ii ovdan-buvtte báljo odđa beliid. Oppa riikka ekonomijai plána maiddái ii olus mearkkaš, dasgo riikka dáfus dehálaš čovdusat, ovdamearkka dihte rukvedoaimma stivren, leat juo válđojuvvon mielde meahcceguovloláhkii.

Plána njuolggo ekonomalaš váikkuhusat dovdojít Meahciráđđehusa doaimmain. Meahci-ráđđehussíhan gullá vástidit meahcceguovllu luondu suodjaleamis ja ávdinstobuid ja johtolagaid bajásdoallamis. Dát barggut máksojuvvoyt vearroruđaiguin, ja daidda čujuhuvvojít ruđat stáhta-bušeahdas. Plána mearkkaša servodatlaš doaimmaid lassáneami, erenoamážit luonddusuodjalusas.

Luonddusuodjalusa **lassedoaimmat** šaddet máksit 46 000 márki [7 730 €] jagis dahjege oktiibuot 460 000 márki [77 300 €] čuovvovaš 10 lagi áiggis. Dárbašlaš lassebargobijus lea 2,5 mb/j. Measta buot lassebarggut leat čuovvunbarggut, ja nuba jahkásaš lassegolut leat bissovaččat.

Astoáiggeanu servodatlaš lassebarggut šaddet máksit 200 000 márki [33 600 €] čuovvovaš logi lagi áigge. Dán supmis bealli, 100 000 márki [16 800 €], leat hávil boahtti gollu, masa gullet odđa skohtermáđijaid ja vánddardanjohtolagaid plánen, njáskan ja merken ja dárbášat. Bajás-doallangolut leat jahkásaččat. Daid árvu lea sullii 10 000 márki [1 680 €] jagis dahjege 100 000 márki [16 800 €] čuovvovaš 10 lagi áiggis. Bajásdoallangolut čoggojít earret eará skohtermáđijaid merkemis. Ovdamearkka dihte skohterjohtolagaid, mat leat jienja alde, galgá dihkádit álgodálvvis, ja jávkadit fas dihkáid válbora sulaid.

Ovdanbuktojuvvon lassedeoaimmaid barggolašvuodáváikkhuhs lea sullii 1 mánotbadji jahkásaččat 10 lagi áigodahkii.

Ekologalaš vuovdedoalu vejolašvuoda doalaheapmi ii buvtte maidige odđa ekonomalaš árvvuid, muhto ovdal juo geahpeda ovđđit vuordámušaid.

Lea váttis dadjat, mo plána mearkkaša guhkesáiggeulbmiliin guovllu ekonomijai. Go plána stivre astoággeanu ja dan sajáiduvvama, de dát dieđusge mearkkaša juogaláhkai guhki vuollai. Buot buohkanassii plána ii goittot várra rievdat olus meahcceguvlui boahtti njuolggo sisaboåuid iige maiddái goluid.

10 Meahcceguovllu geavaheami stivren boahtteáiggis

Dál lea veajemeahttun dadjat, makkár lea málbmi 10 lagi geažes, ja vel váddáset lea mannat einnosit dan guhkkeli. Dušše rievdan lea sihkkar. Olbmuid árvvut ja jurdagat nuppástuvvet. Ealáhusatge nuppástuvvet. Nuppit sáhttet nanosmuvvat ja nuppit fas mannat manjás ja buot ealáhusain dáhpáhuvvet siskkáldas nuppástusat. Olbmuid dárbbut speadjalastet meahcceguvlui ja rievdadit meahcceguovllu geavaheami ja dan sierra ovdanboahtinvugiid.

Maiddái luonddus dáhpáhuvvet lunddolaš ja olbmo dagahan nuppástusat. Ovdamearkka dihte lastamáhtu duššada ain duollet dálle vuvddiid meahcceguovllus. Áibmonuoskkit leat áitimin eren-oamážit Váhcira badjosiid suvrunhearkkes čáziid ja daid ealániid. Guhkesággeulbmiliin guovddáš gažaldahkan badjána, mo meahccebuollimiid čáskadeapmi váikkuha meahcceguovllu lundai ja dan mánggahápmásašvuhtii.

Dadistaga dáhpáhuvvi nuppástusaid dihte plánas **eai dábálaččat árval bissovaš čovdosiid**. Dan sadjái árvaluvvo meahcceguovllu stivrejeaddji **proseassa bissovaš doaibman**. Sáhttá navdit ahte dál plánas ovdanbuktojuvvon guovddáš čovdosiid – dego ovdamearkka dihte vuvddiid giedħallama ja luondduturismma ja luondduealáhusaid doarjjabáikkiid dárbbu – galgá dárkkistit manjumustá 10–15 lagi geažes. Duon áiggis mánggat dálá lágat, mat váikkuhit meahcceguovllu geavaheapmái, bohtet nuppástuvvat. Lágat sáhttet rievdat – ovdamearkka dihte luonddusuodjalán-láhka, huksenláhka ja meahccejohtalusláhka leat rievdan dáid lagiid. Maiddái Natura 2000 -programma váikkuhusat eai leat vel loahpalaččat čielgan.

Ovdalis máinnašuvvon bissovaš proseassa oaivvilda dan, ahte Meahciráðdehus dárkkista plána nu, ahte dat **stivrejuvvo báikkálaččat**. Dárkkisteapmi góibida ahte sierra berošteaddjijoavkkut galget gullojuvvot ja sin doaivagat ja fuolat vuhtiiváldojuvvot dahjege oassálasti plánema. Guovddáš oassebealit leat earret eará bálgosat ja nuortalaččaid siidačoahkkin. Gieldda bealde dárkkistemi stivre Anára gieldda ovttasbargojoavku, man Meahciráðdehus lea ásahan.

11 Árvvoštallan plána birasváikkhusain

11.1 Manin árvvoštallan?

Meahcceguovlluid dikšun- ja geavahanplána dahkan ii gula daidda fitnuide, main ng. YVA-lága (Láhka biraváikkhusaid árvvoštallanmeannudeamis 468/1994) vuodul galgá dahkat birasváikkhusaid árvvoštallama. Lága 5. logus, mii giedahallá "almmolaš čielggadangeatnegasvuða", gávnannahuvvo goittot ahte: "Birasváikkhusat galget čielggaduvvot ja árvvoštallot doarvái bures, go eiseválddit válmmaštallet dakkár plánaid ja prográmmaid, maid ollašuhttimis sáhttet leat mearkkašahtti birasváikkhusat, muhto maidda eai heivehuvvo 2 logu njuolggadusat árvvoštallanmeannudeamis."

Árvvoštallama dahkan vuodđuduvvá ovdalis mánnašuvvon lága 24 §:ii ja birasministerija bivdagii. Birasministerija bivdda bodii dan manjá, go plánaárvalusas ledje juo addojuvvon cealkámušat.

Birasministerija ii bivdán vástideaddji árvvoštallama, go nannii Bátneduoddara ja Kemihaara meahcceguovlluid dikšun- ja geavahanplánaid. Bievrrašjávrri meahcceguovloplána birra ministerija bivddii árvvoštallama giđdat 1999. Ministerija bivddii čielggadit, "**mo Bievrrašjávrri meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána ja dan ollašuhttin váikkuhivčii birrasii ja sámiid sajádahkii ja vejolašvuodaide bargat iežaset kultuvrii guoskevaš boazodoaluin.**" Seamma oktavuođas dat ovdanbuvttii ahte vástideaddji árvvoštallan galgashii dahkojuvvot ja lakojuvvot maiddáí Giehtaruohtasa ja Váhčira meahcceguovlluid dikšun- ja geavahanplánaide.

Jearaldat lea nappo vuosttažettiin plána kulturváikkhusaid ja sosiálalaš ja ekonomalaš váikkuhusaid árvvoštallamis "doarvái bures", dego lágas gáibiduvvo.

11.2 Árvvoštallama vuolggasajit

Árvvoštallan lea dahkojuvvon čuovvovaš vuolggasajid vuodul:

- 1) Go plána bargogohčus – meahcceguovloláhka – gáibidii loahpalaš boađusin **dušše ovtta molssaeavttu ovdanbuktimi**, de dás ovdanbuktojuvvvo birasministerija rávvaga mielde (Rávvagat plánaid ja prográmmaid birasváikkhusaid árvvoštallamis, Birasministerija 1998), masa plána árvalusat vuodđuduvvet ja buktojuvvorit ovdan daid buorit ja heajos bealit. Gánnáha fuomášit ahte barggu álggahettiin ledje moanat molssaeavttut. Dain plána árvalusat leat vehážiid válljašuvvan, hápmášuvvan ja dárkkálmuvvan meahcceguovllu geavaheaddjiiguin dollojuvvon ságastallamiid oktavuođas.
- 2) Almmolaš árvvoštallama vuolggasadjin lea dat, ahte **birasváikkhusat bohciidit dábálaččat dušše plána árvalusaid ja ávžžuhusaid birra** – ns. áššiin, maid plána rievdada dan dilis, mii lei ovdal plánema álggaheami. Nappo; jos meahcceguovllu juoga geavahanvuogi birra ii leat árvalus, de eai leat plánas maiddáí birasváikkhusat. Seammaláhkai jos meahcceguovllu geavaheapmi lea rievdamin plánas ja Meahciráđđehusas sorjákeahttá, de eai rievdama birasváikkhusat árvvoštallojuvvo.

Meahciráđđehusas leat meahcceguovllus golbma rolla. Dat sáhttá leat

- a) njuolgga váikkuheaddji doaibmi
- b) geavaheami stivrejeaddji lobimiediheaddji dahje
- c) oaivilváikkuheaddji, mas ii leat mearridanváldi.

Njuolgga váikkuheaddjin Meahciráđđehus lea vuovdečuohppamiin ja vánddardeami ja asto-áiggeanu rusttegiid dakkkin. Meahcceguovllu eará geavaheaddjiid Meahciráđđehus stivre earret eará meahccejohtalusas, guolástusas ja meahccebivddus. Geavadis dát oaivvilda vuosttažettiin daid lobiid, mat miedihuvvojot olgobáikegoddelaččaide, ja rávvagiid dakhama dasa, ahte mo lobit miedihuvvojot. Oaivilváikkuheaddjin Meahciráđđehus sáhttá leat ovdamearkka dihte guohton-eanaáššiin ja áibmojotalusa stivremis.

- 3) Lea dehálaš fuomášit ahte dikšun- ja geavahanplána mudde njuolgga dušše Meahciráđđehusa doaimma. Dát oaivvilda earret eará dan, ahte Meahciráđđehus ii sáhte dábálaččat spiekastit plána árvalusain almmá oasis Plána čuovvun máinnašuvvon giedahallama haga. Meahciráđđehus ii sáhte maiddái álgit dakkár fitnuide, main livčče mearkkašahtti birasváikkahuhusasat, jos dat eai leat válđojuvvon mielde plánii.

Meahciráđđehussii ovdanbuktojuvvojedje plána dakhama sierra muttuin sierralágan doaivagat. Oasi dain sáhttii dohkkehít, oasi ii. Dat oassi, mii dohkkehuvvui, oidno plána árvalusain. Dat oassi, mii ii dohkkehuvvon, ii dan sadjái oidno gostige. Hilgojuvpon árvalusat leat goittot móvssolaš oassi plána dahkanproseassas, ja dat govvidit bealisteaset, mo gudege plána árvalussii lea bohttojuvpon. Hilgojuvpon árvalusaid giedahallan lea leamaš seamma móvssolaš ášši plána dakhamis go plánii šaddan ieš evttohusatge. Dákko gánnáha addit ovdamearkka: Čeavetjávrri gilledoaibmagoddi árvalii johtolagaid ja gámpápáid huksema Váhčira badjosidda. Váhčira bálggus vuostálastii árvalusa. Dán sivas – dahjege sámekultuvrra ja luondduealáhusaid dorvvastan dihte – ja maiddái guovllu meahcceguovloiešlági seailluhan dihte Meahciráđđehus ii sáhttán guorrasit árvalusaide.

Plánain vurdojuvvojot dábálaččat konkrehtalaš fitnut – dego huksen, roggan, luondduriggodagaid ávkinatnin jed. Meahcceguovlopánemis ii dábálaččat leat ná, muhto máŋgii dilli lea aiddo nuppe gežiid. Dahjege made uhcit Meahciráđđehus hukse, doaibmá ja ovddida, de dade buorebut meahcceguovlolága ulbmilat ollašuvvet. Dát bealli – ahte ii ”ovddiduvvo” – sáhttá leat báhcán cealkámušaddiin fuomáškeahttá; hilgojuvpon fitnut go eai oidno plána árvalusain.

Maiddái dat plána váikkuhusat, mat ollašuvvet eahpenjuolggaa, nu ahte eai oidno njuolgga plána árvalusain, sáhttet leat báhcán fuomáškeahttá. Ovdamearkka dihte sámediggi váidalii cealkámušastis dan, ahte plánas váilo sámekultuvrra dorvvasteaddji doaimmat. Dat leat goittot valjis mielde plánas. Dorvvastandoaimmat eai goittot oidno njuolgga ovdamearkka dihte sámi badjeolbmuide dahje guolásteaddjiide guoskevaš árvalussan, muhto dat oidnojít nu ahte ráddjejuvvojot gilvaleaddji eanageavahanhámit.

- 4) **Plánas sáhttá leat muhtumin birasváikkahuus almmá árvalusa hagage.** Plána sáhttá ovdamearkka dihte buktit ovdan meahcceguovllu birra odda ja móvssolaš dieđuid, mat váikkuhit almmolaš oaivilii, ja stivrejít ná daid, geat dahket mearrádusaid.
- 5) Plána váikkuhusat sámekultuvrii ja dasa guoskevaš boazodollui guorahallojot vuosttažettiin **Sámiid bistevaš ovdáneami prográmma ja sámedikki ja bálgosiid cealkámušaid ektui.** Muđuige plána árvalusat veardiduvvojot cealkámušaide ja barggu áigge fidnejuvpon beali-válđimiidda.

- 6) Árvvoštallama vuolde lea plánaárvalus dakkárin, go dat lea daid nuppástusaid maŋjá, maid cealkámušaidaddin ja ráddádallamat sámedikkiin ja nuortalašrádiin dagahedje. Jearaldagas ledje viehka stuorra nuppástusat. Dat bohte earret eará čuohppanplánii ja dan bokte maiddái avádagaid rájiide. Álgoplánas lei mielde árvalus Meahciráddhehusa vejolašvuodás ovddidit luondduturismma, muhto dat váldojuvvui eret. Buot nuppástusat giedahallojedje ja dohkkehuvvojedje loahpas vel Anára ovtasbargojoavkkus, mas ledje mielde ovddasteaddjit sihke Anára gielddas ja sámedikkis.
- 7) Oččodanvuloš birasváikkahuhsat leat mánnašuvvon meahcceguovlolágas. Dat leat:
- guovllu meahcceguovloiešlági seailluheapmi
 - sámekultuvrra dorvvasteapmi
 - luondduealáhusaid dorvvasteapmi
 - guovllu máŋgabéalat geavaheami ja dan vejolašvuodáid ovddideapmi.

11.3 Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána birasváikkahuhsat

11.3.1 Avádatjuohku

Plánas árvaluvvo ahte meahcceguovlu galgá juhkojuvvot njealljin sierra avádahkan. Árvaluvvon juohku riegádii plánenproseassa áigge. Vuosttas árvalusas ledje duše guokte avádaga, muhto gillečoahkkimiin dákkára atne menddo roava juohkun. Juogu njealljin avádahkan eai šat moaitán, ja várra dan atne buorrin čoavddusin sihke báikkálaččat ja váldegottálaččat. Juogu dohkkehedje buot oassebealit earret sámedikki, ja dát juohku lei ollugiid mielas vuđolaččat guorahallojuvvon. Guovtte cealkámušas avádagaid rájiid hálidgedje vehá rievadat.

Dáin nuppi, Anára luonduustibat r.o.:a cealkámuša, sáhtii váldit buorre muddui vuhtii, dasgo cealkámušaid dihte rievdaduvvon čuohppanárvalus dagai dárbašlažjan rievadat rájiid. Dan sadjái Lappi geaidnobire cealkámuš, mas árvaluvvui ahte meahcceguovllu máttanuorttageahči galggai sirdojuvvot njelješavádagas vuolit luohkkái dan dihte ahte Njellimis várra ráhkaduvvui vel goas nu odđa geaidnu Norgga Nyrudii, ii váldojuvvon vuhtii. Gehččojuvvui ahte vaikko geaidnu ráhkaduvvošiige meahcceguovllu ráji lahkosiidda, de meahcceguovllu ravddat sáhtáshedje ainge gullat njelješavádahkii, gos lea buot čavgadeamos suodjalandássi.

Avádatjuohku **stivre meahcceguovllu geavaheami guhkesággeulbmiliin**. Juohku leage oaivvilduvvon viehka **bissovaš mearrádussan**. Ja vaikko plána stivre njuolgga duše Meahciráddhehusa doaimma, de dat váikkuha eahpenjuolggaa maiddái meahcceguovllu lundui ja meahcceguovllu buot geavaheaddjiide.

Árvalusa konkrehtalaš birasváikkahuhsat

- Árvalus bisuha dálá dili, iige dagat sosiálalaš ja kultuvrrain bargamii guoskevaš nuppástusaid.
- Meahcceguovllu guovddášoasit dahjege njealját avádat boahtá seailut hui meahcceguovlluláganin.
- Meahcceguovllu guovddášosiide eai boađe bálvalanrusttegat.
- Meahcceguovllu guovddášoasit seilot dadjat juo duše luondduealáhusaid anus; dát dorvvasta maiddái sámekultuvrra.

- Dat mii ovdalis lea daddjojuvpon guovddášosiid birra, guoská vehá láivvit hámis maiddái nuppi ja goalmmát avádahkii.
- Mán̄ggabealat geavaheami ovddideapmi čohkkejuvvo 1. avádahkii. Árvalus vuolgá dálá dilis, mas meahcceguovllu geavaheapmi čoahkkana hui čielgasit Anárjávrái ja dan gádde-eatnamiidda. Ássan, priváhtaeatnamat, láigoguovllut ja johtolagat ovdamearkka dihte leat eanaš dán avádagas.
- Avádahkii gullet eanaš čázit, mat eai leat guohtoneatnamat. Ná mán̄ggabealat geavaheapmi ja dan ovddideapmi čohkkejuvvo guvlui, mii lea buot uhcimus ávkin boazodollui.
- Mán̄ggabealat geavaheapmi sajáiduvvá buot lagamussii geainnuid ja eará infrastruktuvrra, mas leat positiivvalaš ekologalaš, sosiálalaš ja ekonomalaš birasváikkhuhusat.
- Om. birasváikkhuhusat ja dákko vel máinnaškeahes birasnuppástusat ovdanbuktojuvvojít dárkleappot ássáigullevaš eanageavahanhámi oktavuođas.

11.3.2 Guollečáziid dikšun ja guolástus

Plána árvalusat

- 1) Meahcceguovllu mange váldogolganguvlui ii oaččo gilvit dasa vieris guollešlájaid dahje -náliid, jos dulvadanmearrádusain ii leat dasa addojuvpon lohpi. Váldogolganguovllut leat Báhčaveaji čázádatguovlu, Uvdojoga čázádatguovlu ja Vážzágjoga čázádatguovlu.
- 2) Uvdojoga golganguovlu guđđojuvvo ollásit gilvimiid olggobeallai.
- 3) Dat meahcceguovllu čázit, maidda eai dieđuid mielde leat gilván guliid, eai gilvojuvvo boahtteáiggisge guolit.
- 4) Spiehkastettiin das, mii čuoggáin 2 ja 3 lea daddjojuvpon, gilvimat galget leat vejolaččat, jos juoga čázi eamiguollenálli lea várás sogahuvvat. Dáin dáhpáhusain gilvimiid galgá dahkat sirdingilvimiigui seamma váldogolganguovllu náliigui ja nu, ahte geavahuvvojít hávdumis seamma váldogolganguovllu meađđemát.

Eanaš cealkámušaddit eai commenteren árvalusaid. Kommenterejeaddjiin Anára luonduustibato, Suoma luonddusuodjalanlihttu ro ja Lappi birasbire ro ledje hui miehtásat árvalusaide, muho deattuhedje dasa lassin ahte lei dárbu ráddjet guolástusa. Anára guolledoalloráđđallangoddi dohkkehii dan hámis árvalusaide. Lappi TE-guovddáža guolledoalloovttadagas lei buot eanemus fuopmášahttámuš dáidda árvalusaide. Dat buvtii ovdan ee. ahte "roava gilvindoaimmain lea 1990-logus luhppojuvpon ja sadjái lea boahtan vuohki, mas guhtegi jávri ja čázádat dikšojuvvo dasa buot heivvoleamos vuogi mielde". Cealkámušas ii goittot boade ovdan, mo diekkár dárkilis dikšunvuohki lea leamaš dássázii vejolaš, dasgo máinnašuvvon guolledoalloovttadat árvala ahte Meahciráđđehusas ja boahtteáiggis doarvái buorit guolástančuovvundiedut.

Guolledoalloovttadat árvalii maiddái ahte galggai sáhttit geavaht Čeavetjávrái vuodđuduuvvon báikkálaš hávdunrusttega, go dorjojuvvojedje ja ealáskahattojuvvojedje sierra guollenálit. Dát jurdda lea váldojuvpon mielde 4 árvalussii.

Árvalusaid konkrehtalaš birasváikkuhusat

- meahcceguvllu guollenáliid genetihkalaš buhtisvuhta ii šatta áitojuvvot goittot oðða gilvimiid dihte
- meahcceguvlui eai boade lasi vieris guollešlájat
- guolledávdavárra geahppána
- luonddudilis seailluhit oaivvilduvvon čáziid árvu guollečáhcín boahtá várra lassánit; dát addá nuppe dáfus oðða ekonomalaš vejolašvuodaid, muhto láhčá seammás vuodú dasa mo luondduturisma galgá stivrejuvvot, vai sámekultuvra ja luondduealáhusaid sajádat dorvvastuvvošii.

11.3.3 Meahcivallji ja dan dikšun ja meahccebivdu

Plána árvalusat

- 1) Meahciráððehus vuodðuda meahcceguvlui golbma oðða fuodðdárkongolmmačiegaha. Okta dain biddjojuvvo Garitnjárgii, meahcceguvllu máttageahčai, gos ekologalaš vuovde-giedħallan lea vejolaš. Nubbi biddjojuvvo luonddudilis seilon (ja seailluhit oaivvilduvvon) muoradagaid guvlui Čurdnavuona ravidii, ii goittot gáddeeatnamiidda muhto siseatnamii. Goalmmát fuodðdárkongolmmačieghas vuodðduuvvo Vironjárgga–Ganjalnjárgga guovl-luide. Meahciráððehus vástida dáid golmmačieghasaid jahkásaš lohkamis ja reporteremis.
- 2) Meahciráððehus doarju dutkama, mii čielggada meahcivalji gávdnama sierra eallinbirrasiin ja eallinbirrasiid rievdamia.
- 3) Meahcástanlága mielde gieldalaččain lea vuogatvuhta bivdit nuvttá meahcceguvllus. Earáide Meahciráððehus vuovdá dihtoeriid mielde ráddjejuvvon meari meahcástanlobiid. Lobiid mearis jahkásacčat mearridettiin galgá čuovvut bistevaš geavaheami prinsihpa. Ekologalaš bistevašvuoda lassin galgá dalle váldit vuhtii maiddái sosiálalaš ja ekonomalaš bistevašvuoda gáibádusaid.
- 4) Ovttas Anára meahcivaljidikšunovttastusain Meahciráððehus ovddida meahccebivddu nu, ahte meahccebivddu ovddosdikšunárvu lassána. Dát oaivvilda dan, ahte lohpebivdui geahččalit laktit báikkálaš oahpistan- ja fuolahanbálvalusaid.
- 5) Meahciráððehus čielggada ovttas Anára meahcivaljidikšunovttastusain, mo sáhtášii máhcahit fas eurohpamádjiga meahcceguvlui.
- 6) Anára meahcivaljidikšunovttastus ja Meahciráððehus bargagoahtiba ovttas Mátta-Várjjaga gielltain, Statskogiin ja Svanhovda birasguovddážiin.

Meahcceguvlolahka ii mudde meahcivalji ja dan dikšuma iige meahccebivddu. Danin dán plánii eai leat váldojuvvon eará go

- a) meahcivaljidikšumii ja meahccebivddu stivremii guoskevaš dihto prinsihpat ja
- b) Meahciráððehusa lohpebivddu stivrejeaddji árvalusat.

Árvalusaid konkrehtalaš birasváikkahuhsat

Meahcceguovllus ii lean oktage fuodđodárkongolmmačiegahas, go plánen álggahuvvui. Meahciráđđehus vuodđudii Garitnjárgga golmmačiegahasa 1999:s dán, dalle vel álgoplána árvalusa vuodul. Guokte eará árvaluvvon fuodđodárkongolmmačiegahasa leat vel vuodđutkeahttá. Árvalus fuodđodárkongolmmačiegahasaid vuodđudeami ulbmilin lea dovdagoahtit buorebut fuodđonáliid. Dieđut fuodđonáliin ja daid ovdáneamis láhčet vuodu ekologalaččat bistevaš meahccebivdui.

Lohkamiin lea maiddái luonddusuodjalanulbmil. Erenoamáš dehálaš lea čielggadit čuvčá gávdnoma meahcceguovllus ja dan náli ovdáneami. Čuvčá atnet meahcivaljidutkamis buorrin indikátorin meahcceluondu dilis. Dehálaš lea maiddái čielggadit, spiehkastago Váhčira meahcceguovllu oktilaš vuovdeguovlu meahcivalji dáfus Anára gieldda eará guovlluin, ovda-mearkka dihte ekonomijavuvddiid guovllus. Buot buohkanassii árvalusas fuodđodárkongolmmačiegahasaid birra lea positiivvalaš ekonomalaš birasváikkahuhs.

Árvalus dutkamuša doarjumis viggá seamma váikkuhusaide. Meahciráđđehusas gárvvásmuvvá lagi 1999 loahpa rádjai luonddukárten ja dasa guoskevaš báikediehtovuogádat. Dat addá buriid vejolašvuodjaid dutkat meahcivalji ja dan eallinbirrasiid oktavuođa.

Meahciráđđehusa leat moaitán Anára gielddas moatte manjimuš lagi áigge (1998–1999) čukčálobiid vuovdimis juo ovdal fuodđodárkongolmmačiegahasaid gárvvásmuvvama, liigestuorra lohpelogen, heajos bearráigeahččamis ja maiddái das, ahte dat ii leat váldán vuhtii meahcivaljidikšunovttastusa oaiviliid. Erenoamážit 1999:s ledje ollugat dan oaivilis ahte čuvčá lohpebivdu lei sihke sosiálalaččat ja ekologalaččat bistemeahttun vuodu alde.

Oppalaš árvalusa bokte ráddjejuvvon ja dihtoeriid mielde dáhpáhuvvi lohpevuovdimis leat háliidan buktit oidnosii dan, ahte lohpevuovdima galgá báikkálaš dásis dohkkehít. Dáinna árvalusain leat maiddái háliidan deattuhit meahcceguovlluid sierrasajádag. Meahcceguovlolága golbma vuosttas ulbmila – guovllu meahcceguovloiešlági seailluheapmi, sámekultuvrra dorvvasteapmi ja luondduealáhusaid dorvvasteapmi – sisollet jurdaga báikkálaš meahccekultuvrra gudnejahttimis. Ná ovdamearkka dihte lohpebivddu johtilis laskan lea sihke sosiálalaččat ja kultuvrralaččat bistemeahttun vuodu alde.

Meahciráđđehus ii sahte okto vástidit meahccebivdu ekologalaš bistevašvuodas. Das vástideaba vuosttažettiin eana- ja meahccedoalloministerija ja Lappi meahcivaljidikšunbire. Daid bargun lea mearridit jahkásaš ráfáiduhtimiin, meahcástanáiggiin ja dihtoeriin. Meahccebivdu ekologalaš bistevašvuhtii sáhttet váikkuhit maiddái anárlaš meahccebivdit, dasgo sii ožžot nuvttá dihtoeriid haga bivdit meahci (ealga- ja guovzabivddu várás leat dihtoearit). Árvvoštallamiid mielde lohpebivdu oassi sállašis lea báhcán dáid manjimuš jagiid vuollel 10 proseantan.

Plána árvalus meahcástanlobiid ovddosdikšumis nu, ahte daidda laktojuvvojít idjadan- ja oahpistanbálvalusat, váikkuha bures báikegoddái sihke sosiálalaččat ja ekonomalaččat. Lobi oasti dáfus ášši sáhttá leat nuppe gežiid, muhto sáhttá geahččat ahte lea dárbu stivret báikkálaččat meahccebivdu, jos meahcceguovlolága ulbmilat galget ollašuvvat.

Árvalusa eurohpamáđjiga máhcahanvejolašvuodja čielggadeamis galgá vuosttažettiin atnit luonddusuodjalandahkun. Muhto lea buorre muitit ahte mádjít lea goas nu leamaš hui dehálaš sámekultuvrras. Nuba árvalusas sáhttá oaidnit maiddái kultuvrralaš beali.

Árvalusas ovttasbarggu ovddideami birra Norgga eiseválddiiguin ja organisašuvnnaiguin lea ekologalaš birasulbmil. Earret eará guovžanálit ja muhtumassii maiddái ealganálit leat oktasaččat ja danin daid galggašii dikšutge ovttas.

11.3.4 Čoaggin

Plánas eai leat mielde čoaggimii guoskevaš árvalusat eage ávžžuhusat. Nuba **plánas eai** maiddái **leat njuolggó birasvíkkhuhsat**. Maiddái eahpenjuolgga plána ii várre váikkut čoaggimii.

11.3.5 Boazodoallu

Boazodoalu stivren ii gula Meahciráđđehussii, ja nuba **plánas eai leat boazodollui guoskevaš njuolggó árvalusat**.

Plána ii ovdamearkka dihte váikkut boazoeaiggáduššamii iige dan juohkáseapmái suoma ja sámi boazoeaiggáduššamii. Plána ii maiddái ráddje moktige boazodoallovoigatvuoda, muhto oppa meahcceuovlu bissu ainge guohtonguovlun. Bálgosat sáhttet maiddái hukset dárbašlaš visttiid ja rusttegiid ovddeš, ovdal dán plána leamaš vieru mielde. Boazodoalloláhka dorvvasta viehka friddja boaldinmuorrváldima. Seamma lága mielde Meahciráđđehus eatnama hálldašeaddjin ja láigoguovlluid hálldašeaddjít eai sáhte oažžut buhtadusaid bohccuid dagahan vahágiin. Meahccejohtalusláhka addá badjeolbmuide vuoigatvuoda geavahit mohtorfievrruid boazobargguin sihke geassis ja dálvit.

Eahpenjuolgga plánas leat dan sadjái ekologalaš, sosiálalaš ja ekonomalaš birasvíkkhuhsat.

Plána dahkama manjá gárvvásmuvvan dutkamuš geasseguohntoneatnamiid dilis nannii dan, maid plána dagadettiin juo jurddašedje. Erenoamážit Váhčira bálgosa geasseguohntoneatnamat leat heajos ortnegis, iige geasseguohntoneatnamiid geavaheampige lean ekologalaččat bisteavaš vuodu alde. Plánas ovdanbuktojuvvon fuolla soagi odasmuvvamis ii leat dušši ballu. Oanehis áiggi sisá dán ášši ovdanbuktin čuohcá funet boazodollui; diehtu rihkku gova ealáhusas, mii lea nu ollásit vuoigáiduvvan iežas birrasii. Guhki vuollai dán čuolmma ovdanbuktin váikkuha goittot positiivvalaččat. Go guohntoneatnamat leat buorre ortnegis, de boazodoalluge gánnáha. Plána lea ná – ovttas eará čielggadusaiguin – ládestan ohcat odda čovdosiid guohntoneatnamiid dili buoridan dihte. Jearaldagas ii leat dušše ekologalaš, muhto maiddái sosiálalaš ja ekonomalaš ášši. Guohntoneatnamiid dili ii sáhte buoridit dušše bohccuid geahpedemiin, muhto seamma áigge galgá lágidit ee. luohppi badjeolbmuid sosiálalaš ja ekonomalaš dilálašvuodaid.

Plána váikkuha eahpenjolggá boazodollui eará eanageavahanhámiide guoskevaš árvalusaid bokte. Dát váikkuhusat guorahallojít dárkileappot áššáigullevaš geavahanhámiid oktavuoðas, ja dákkó dušše juogalágan čoahkkáigeassun. Váikkuhusat leat oanehaččat čuovvovaččat.

Avádatjuohku

- Avádatárvalusaid mielde bisošedje meahcceuovllu golmmeš- ja njelješavádagat measta ollásit luondduealáhusaid anus. Dain mívssoleamos lea boazodoallu. Maiddái ovtteš- ja guvttešavádagain eará geavahanhámiid váikkuhus báhcá uhccin. Go avádatjuohku lea oavvvilduvvon bissovažžan, de dat dorvvasta boazodoalu beroštumiid guhkás boahtteáigái.

Meahccebivdu

- Meahcástanlobiid meari čatnan bistevaš ekologalaš, sosiálalaš ja ekonomalaš ovdáneapmái doallá dihtoeari uhccin, ja nuba vejolaš headušteamit boazodollui báhcet uhccin.
- Oahpistan- ja fuolahanbálvalusaid laktin lohpebivdui sáhttá fállat vejolašvuodaid lasse-dietnasiidda.

Čuohppanárvalusat

- Vuosttažettiin Báhčaveaji bálgosa sávaldaga mielde čuohppanárvalus lea uhcciduvvon sullii beallái meahcceguvlokomitea árvalusas. Dat ahte man ortnegis čuohppamat čađahuvvojít, vuodđuduvvá bálgosa árvalussii. Čuohppamat dáhpáhuvvet eanaš sámel- ja daňasguovlluin, mat mearkkašit uhccán guohtoneanan. Čuohppamiidda guoskevaš eatnama ja ceakkovuovddi boaldin buorida guhki vuollai bohcco biebmošattuid šattu.

Astoággeanu ja luondduturismma ovddideapmi

- Mearrádus, man mielde luondduturisma ii gula meahcceguvlui, dorvvasta dan, ahte guovlu bissu guohtoneanan, gos leat duše uhccán headušteamit.
- Várrugasvuhta vánddaranrusttegiid ráhkadeamis ja eará astoággeanu vejolašvuodaid ovddideamis manná oktii boazodoalu beroštumiiguin.
- Árvalus das ahte astoággeatnu galgá leat báikkálaččat stivrejuvvon oassálasti plánema prinsihpa mielde, sihkkarastá dan ahte badjeolbmot sáhttet leat váikkuheamen meahcceguovllu dikšumii dál ja boahtteáiggis.

Johtalus ja johtaleapmi

- Árvalus leat vuodđutkeahttá skohterjohtolagaid meahcceguvlui bisuha badjeolbmuid vejolaš-vuodaid váikkuhit meahcceguovllu meahccejohtalussii.
- Dálá skohtermáđijaid bajásdo Allan álkidahttá maiddái badjeolbmuid johtaleami ja buorida dorvvolašvuoda. (Heajos beallin lea dat, ahte bohccot sáhttet ruohttat skohtera ovddas guhkesge gaskkaid.)
- Árvalus, man mielde johtolagaid ja máđijaid ráhkadeapmi/jávkadeapmi galgá dáhpáhuvvat báikkálaččat stivrejuvvon oassálasti plánema prinsihpa mielde, addá badjeolbmuide vejolaš-vuoda váikkuhit ásshái.
- Árvalus, mii dábálaččat hehtte meahccejohtaluslobiid oažžuma geasi áigái, manná oktii boazodoalu beroštumiiguin.

Geavahanvuogatvuodaid luohpadeapmi

- Geavahanvuogatvuodaid eai várra olus luohpat earáide go bálgosiidda. Dát manná oktii boazodoalu beroštumiiguin.

Luonddusuodjalus

- Árvalusaiguin ja ávžžuhusaiguin vigget dikšut meahcceguovllu nu, ahte meahcceguovllu luondu seailu mán̄ggahápmásazjan ja maiddái buvttadeaddji guohtoneanan.

11.3.6 Muoradat ja dan dikšun ja geavaheapmi

Plánaas ovdanbuktojuvvo meahcceuovlolága mieldásaš ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon vuovdeguovllu rájiidmearrideapmi ja čuohppamiid molssodeapmi dán guovllus. Vuosttas 15 lagi čuohppanárvalus lea spesifiserejuvvon kártii. Čuohppamat čađahuvvojít olmmošbargun ja muorat geasehuvvojít eret dálvegeainnuid mielde. Čuohppamiid dihte ii nappo ráhkaduvvo geaidnofierpmádat meahcceuovlui.

Čuohppanárvalus vuodđuduvvá meahcceuovlokomitea árvalussii ja dan vuodul dahkkojuvvon meahcceuovloláhkii ja lága ákkastallamiidda. Lága mielde "meahcceuovlluid vuovddit seailluhuvvojít luonddudilis dahje dain bargojuvvo ekologalaš vuovdedoaluin". Lága ákkastallamiin gávnahnahuvvo ahte juohku om. guovluide galgá dahkkojuvvot dikšun- ja geavahan-plánaas. Gánnáha fuomášit ahte meahcceuovlokomitea, mii maiddái dutkkai vuovdedoalu ekologalaš, sosiálalaš ja ekonomalaš váikkhusaid, bodii loahpas árvalusastis dakkár guvlui, mii lea sullii guovtgeardásash dás árvaluvvon guovllu ektui.

Árvalusa konkrehtalaš birasváikkhuhusat

Čuohppanárvalus guoská guvlui, mii lea čuhppojuvpon 1920-logu loahpas. Vuovddis čoakkil-duvvojedje dalle stuorámus ja buoremus muorat, mat ledje dábálaččat maiddái boarrásepmosat. Soarvvit geavahuvvojedje boaldinmuorran ja muorragolgadanrusttegiidda. Čuohppamat rievadedje vuovderáhkadusa sullii 150 jahkái, ja nuba vuovdi ii dál – 70 lagi čuohppamiid manjá – leat máhcecan luonddudillásis. Nappo dákko ii sáhte hállat boares, luonddudilálaš vuovddi čuohppamis.

Plána vuodđun dahkkojuvpon vuovdečielggadusat čájehedje ahte meahcceuovllu vuovddit eai leat šat luonddudilis, muhto olmmoš lea váikkuhan daidda sakka juo sullii 70 lagi áigge, ee. čuohppamiin, čáskademiin dalán meahcceboulliidi ja guodohemiin. Dáid sivaid dihte vuovdeguovlu lea ovttabealaguvvan sihke ahkeráhkadusa ja muorrašládjaráhkadusa dáfus. Jos ii dahkkojuvvo mihkigie ášši njulgen dihte, de oppa vuovdeguovllus šaddá vehážiid sieiva boares vuvddiid guovlu.

Dáinna čuohppanárvalusain ja dasa guoskevaš eanaboaldimiin ja ceakkovuovddi boaldimiin lea ulbmil máhcahit luonddu májggahápmášvuoda – ee. nuorra ahkeluohkáid, soagi ja eará lastamuoraid ja buollámiid šaddošlájaid. **Ná vuovdečuohppamis ja dasa guoskevaš boaldimis lea positiivvalaš ekologalaš birasváikkhuhus.**

Čuohppamiid buorrin beallin lea barggolašvuodaváikkhuhus ja fitnodekonomalaš vuoit. Ovdanbuktojuvpon čuohppanmearri, sullii 3 000 guđahasmehtera jagis, mearkkaša njuolgga sullii beannot fásta vuovdebargibargosaji, ja barggut plánemis, lagasfievrrideamis, biillain fievrrideamis ja eará bargguin sullii bealle olmmošbargojagi. Eahpenjuolggage čuohppanárvalus, go válzá vuhtii barggolašvuodaváikkhuhusaid, mearkkaša golbma–njeallje olmmošbargojagi, dasgo čuohppamiin lea álgobuvttadanhpmin iežas lasseváikkhuhus. Plána čuohppanárvalus mearkkaša sullii 300 000 márki [50 420 €] jahkásaš ceakkomuorrasisaboađuid.

Čuohppamiid dihte meahcceuovllu ravdii bohtet geainnut. Ovdamearkka dihte Báhčaveaji bálggus ávkašuvvá das, ahte Meahciráđđehus doallá čuohppamiid áigge geainnu rabas Luovdečielggi bigálusbáikái.

Cealkámušat čuohppamiid birra

Eanaš cealkámušaddit eai sierra váldán beali čuohppamiidda. Sáhttage jurddašit ahte go dat leat dohkkehan plána oppalaččat, de dat leat dohkkehan maiddái plána čuohppanárvalusaid.

Anára gielda guottiha sakka cealkámušastis čuohppamiid ollašuhttima.

Čuohppanárvalusa leat maiddái moaitán. Bähčaveaji bálggus, Lappi luonddusuodjalanbire ro ja Suoma luonddusuodjalanlihttu ro leat vuostálastán dan. Anára luondduustibat ro ja Arktalaš guovddáš evttoheigga čuohppanárvalusa uhcideami. Njellima gilledoaibmagoddi lei guovtte gávdnái. Lappi birasguovddáš hálidii vel guorahallat ášši.

Sámediggi ii cealkámušastis váldán beali dasa, ahte man ollu, mo, gos ja goas galggai čuhppojuvvot. Cealkámušastis dat goittot gávnnahii ahte

Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánas ii leat válndojuvvon vuhtii vuogat-vuodaortnega ollisvuohta sámiid hárrái oppalaččat ja nuortalaččaid hárrai sierranassii meahcceguovllus, mii báhcá nuortalašguovllu sisa. Dán váilevašvuoda dihte plána deattuha turismma ja vuovdedollui guoskevaš beliid nu, ahte sámiid sajádat bargat iežaset kultuvrii gullevaš ealáhusaiguin boahtá dán plánas raššut, mii manná ruossalassii vuodđovuoigat-vuodaiguin ja olmmošvuogatvuodaid ollašuhttinulbmiliiguin.

Lea duohtha ahte čuohppanplána ja astoággeanu ovddideapmi leat giedahallon viidát dán plánas. Dát boahtá das, ahte čuohppamat leat hui guovddážis oppa dán meahcceguovloáššis sihke riikka dásis ja riikkaidgaskasaččat – earret eará meahcceguovlluid vuodđudeapmi álggahuvvui Kessis, Váhčira meahcceguovllu máttageahčen. Ja go dikšun- ja geavahanplána bargun lea stivret namalassii Meahciráddehusa ja dan doaimma, de lea čielggas ahte vuovdedoallu ja astoággeanu ovddideapmi gullet dán plána móvssoleamos osiide. Gánnáha fuomášit maiddái dan, ahte meahcceguovlolágas ja dan ákkastallamiin ii leat makkárge máninnašupmi sámiid vuodđovuoigat-vuodain iige olmmošvuogatvuodain. Dat ahte dat váilot sihke lágas ja dan ákkastallamiin, sáhttá boahtit juogo das, ahte daid eai leat hálidian mielde, dahje das, ahte diet fáttát leat šaddan áigeguovdilin easkka meahcceguovlolága ásaheami dahjege lagi 1991 manjá.

Sámedikki almmolaš oaidnu čuohppamiidda čielgá "Sámiid bistevaš ovdańeami prográmmas" (man sámediggi lea válmmaštallan veahkkálagaid birasministerijain). Sámedikki mielde "vuvddiid muorrariggodagaid sáhttá geavahit odasmuvvannávciaid olis, báikkálaččat ja nu, ahte muorra ovddosdikšojuvvo guhkkelii".

Plána árvalus deavdá bures eavttu "odasmuvvannávciaid olis". Čuohppanárvalus lea dušše sullii badjelaš bealli vuovddi šattus, dahjege ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon vuovdeguovllu ja ealli ja jápmá muoradaga (eanamuorat, soarvvit) mearit bohtet lassánit. Gáibádus das, ahte muorra galgá geavahuvvot báikkálaččat, lea ollašuvvan dáid manjumuš jagiid sahándimbariid, ruovdegeaidnobielkoávdnasiid ja soagi hárrái. Beahcefíübermuorra lea fievríduvvon Gipmii, gos dat lea ovddosdikšojuvvon sellulosan ja energiian. Ja mii boahtá *guhkás ovddosdikšumii*, de sámediggi ii čilge maid dat dainna oaivvilda. Meahciráddehusa dulkoma mielde muora dálá geavaheami sáhttá atnit guhkás ovddosdikšumin; ovdamerkka dihte vehá badjelgehččojuvvont sellulosa lea gaskamuddu hui guhkás ovddosdikšojuvvont báberbuktagiidda. Sellulosa geavaheamis badjel bealli muoras (ligniidna, bárku) geavahuvvo energijabuvttadeapmi bistevaš ja birasustitlaš vuogi mielde, mii ii lasit áibmogearddi čitnadioksiidaguorpmi.

Báhčaveaji bálgosa oaidnu čuohppamiidda rievddai plánenproseassa áigge jagiid 1995–1999. Dán áiggis bálgosis leat leamaš golbma sierra boazoisida. Go plánen álggahuvvui, de bálgosis gulaskuddui, mii livčii sin mielas vuohkkaseamos ovdánantuohki, go vulgojuvvo das, ahte ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovlu livčii seammá go mii lea meahcceguvlokomitea árvalusas. Bálgosa mielas gánnáhii čuohppat vuos Garitnjárggas, dasto Cubbonjárggas ja dan manjá vel Geassejoga duohken, jos dohko lei oppalohkái dárbu mannat. Garitnjárgga guovllu fitne Meahciráddhehusa ja bálgosa ovddasteaddjit ovttas báikki alde dárkkisteamen ja gávnnahedje ahte dan vuvddiin ledje eanaš sámeleatnamat, mat eai mearkkaš dálveguohponeanen nu ollu. Cealkámušastis plána birra Báhčaveaji bálggus vuostálastii goittot čuohppamiid. Ággan lei dat, ahte čuohppamat bálgosa máttageahčen gavdnješedje bohccuid davás ja ain Váhčira bálgosa sisa. (Dilli lea dál rievdamin, go Vironjárgii leat huksemin rádjeiddi.)

Báhčaveaji bálgosa bohccot gullet 12 boazoeaiggádii. Sis gávccis leat sámit ja njealjis suompelaččat. Dasa lassin bálgosis lea soames boazu. Lohkobohccot, maid mielde vuogatvuodat ja geatnegasvuodat mearrašuvvet, leat 1 325 heakka. Lohkobohccuin badjelaš bealli gullet sámi boazoeaiggádiidda ja váile bealli suompelaš boazoeaiggádiidda (main muhtumat leat náitalan sápmelaččain).

Váhčira ja Njávdáma bálgosat leat ng. nuortalašbálgosat, main bohccuid eaiggádušset eanaš nuortalaččat. Muttošjávrri bálggus lea várra maiddái dakkár, mas sámit leat eanetlohkun. Muttošjávrri bálggus ii vuostálastán cealkámušastis dikšun- ja geavahanplána iige dat váldán beali čuohppamiidda. Váhčira ja Njávdáma bálgosat eaba addán cealkámuša. Váhčira bálggus lei goittot viššalit mielde dahkamin plána.

11.3.7 Ruovttudárbomuora váldin ja muora vuovdin ovttaskas olbmuide

Plána árvalusat

- 1) Meahciráddhehus čujuha čuohppanbáikki nu lahka gámppá dahje eará geavahanbáikki go vejolaš, vai olbmuid eallinmearkkat bázášedje eanaš gámppáid lahkosiidda ja eará guovllut bisošedje meahcceguvlluláganin.
- 2) Meahciráddhehus stivre ruovttudárbomuoraid váldima nu, ahte muorran váldojuvvojít vuostazettiin ealli ceakkobeazit dihto báikkiin, muhto goittotge nu ahte vuovdái eai šatta "ráigesajit".
- 3) Meahciráddhehus vuovdá eanamuoraid eanemustá kilomehtera duohken geavahanbáikkis ja soagi eanemustá guovtte kilomehtera duohken geavahanbáikkis. Goittotge bárttetlaččat sáhttet ainge váldit, čujuheami mielde, guktuid muorraávnaslájaid Muorranjárggas ja Suhpeluovtta guovllus, eanamuora 3 kilomehtera ja soagi 5 kilomehtera duohken Čivttajoga njálmnis.
- 4) Meahciráddhehus stivre haddepolithkainis muora geavaheami ceakkobeahcái.
- 5) Jos om. árvalusat mannet ruossalassii nuortalašlágain, boazodoallolágain dahje eará láhka-mearrádusaiguin, de čuvvojuvvo dieđusge láhka.

Árvalusa konkrehtalaš birasváikkhuhusat

Árvalusa deháleamos ággan lea guovllu meahcceguvloiešlági seailluheapmi. Jurddan lea dat, ahte mađe uhcit olbmo eallinmearkkat guovllus vuhttojat, de dađe eanet meahcceguvllulágan guovlu lea. Árvalus seastá maiddái guovllu soahkeuvvddiid, mat – dego vuodđočielggadusas ”Váhčira meahcceguvllu vuvddiid ovdáneapmi” lea čájehuvvon – eanaš dušše 1960-logu lastamáhtoroasu áigge eaige leat dan manjá ođasmuvvan. Árvalus dorvvasta ná goittot uhccánaš guovllu máŋgahápmašvuoda seailuma. Dušše uhccánaš danin, go meahcceguvllu soahkeuvvddiid boahtteáigi čuožžu vuosttažettiin meahcceboulliin ja das, ahte man ollu geasseguoh toneatnamiid geavahit ja dán guovtte ášsi ovttasváikkhuhusas.

Árvalus viggá rievdadit báikkálaš vieruid dahjege kultuvrra. Báikkálaš kultuvrii lea gullan dat, ahte boaldinmuorran geavahuvvojat goike eanamuorat ja soahki, maid sahttet viežzat guhkkinge. Eanamuora buorrin beallin lea leamaš dat, ahte dan ii dárbbaš goikadit, ja danin dan geavaheapmi lea dahkan vejolažžan ”giedas njálbmái eallima”. Ealli ceakkobeahci fas ii buole, jos dan ii goikat.

Sáhttá leat váttis luohpat boares vierus, muhto dasa galgá viggat ekologalaš ja estetikhalaš sivaid dihte. Meahciráđdehus lea ieš leamaš bajásdoallamin árbeviolaš vuogi. Dat lea logiid jagiid oahpistan olbmuid geavahit eanamuoraid. Vuodđun dákkár jurddašanvuohkái lea leamaš vuovde doalloágga: Lea buoret váldit juo jápmán muora go vel šaddi ceakkobeazi, mas sáhttá šaddat dimbbarmuorra. Dákkár rávvema ja bearráigeahčama dihte Anára gieldalaččat leat juo uhccivuoda rájes hárjánan jurddašanvuohkái ahte galgá vuosttažettiin geavahit eanamuoraid.

Meahcceguvololáhka buvtii goittot mielddis ođđa árvvuid – ee. dan, ahte **eatnamii gahččan muoras lea árvu daninassii**; dat lea mívssolaš elemeanta meahcceguvllu luonddus. Go meahcceguvllus eai dábálaččat boade bargat vuovdedoaluin, de ii dárbbaš maiddái jurddašit muoraid šaddadeami dimbbarmuorran. Muora árvu meahcceguvllus ii čuoččo dan teknihkalaš kvalitehtas iige dan vuovdinárvvus, muhto das ahte gos dat lea, makkár lea oaidnit, man boaris, stuoris, makkár buljat ja guovnnit das leat ja eará mihtilmasvuodain.

Vaikko árvalus sáhttá leat sosiálalaččat ja kultuvrralaččat váttis, de das lea goittot **positiivvalaš ekonomalaš váikkhuhus**. Olbmot sahttet dál oažžut boaldinmuora dasstán lahka gámpapá, gos dan lea hálbi rádjat eret ja fievrredit.

11.3.8 Ruvkedoaibma

Váhčira meahcceguvllu dikšun- ja geavahanplána ii váikkut rokkanasminerálaid ohcamii iige ruvkedoibmii, ja nuba **pláñas eai leat birasváikkhuhusat**.

Anára gienda árvalii cealkámušastis ahte ”pláñas galgá ráhkkanit dasa, ahte guvlui dárbbu mielde sáhttá vuodđudit ruvkebiriid ja álggahit ruvkedoaimma”. Gienda ii čilge, mii dát ”ráhkkanepmi” sahtášii leat.

Meahcceguvololága mielde **ruvkebire vuodđudeapmái galgá leat stáhtarádi lohpi**. Nuba jos meahcceguvllus gávdno juoga, man gánnáha roggat/loggut, de fidnu ja dan birasváikkhuhusat giedahallojat alimus vejolaš dásis.

11.3.9 Eanaávdnasiid váldin

Plána árvalus

- Meahciráððehus sáhttá ainge vuovdit eanaávdnasiid meahcceuovllu siste dáhpáhuvvi smávva huksema dárbbuide. Eanaávdnasiid galgá váldit nu lahka geavahanbáikki go vejolaš, Meahciráððehusa čujuheami mielde.

Árvalus ii rievdat dálá vuogi. **Plánas eai leat ná birasváikkhuhusat.**

11.3.10 Astoággeatnu ja luondduturisma

Dát oassi rievddai mealgt cealkámušaidaddima ja dan manjá dáhpáhuvvan ságastallamiid (sámediggi ja nuortalašráddi) manjá. Ovdamearkka dihte juo bajilčállagis mánnašuvvon doaba *luondduturismma* sadjái válđojuvvui loahpalaš plánas eanet neutrála doaba *astoággeatnu*, mii ii sisdoala vealttakeahtá ollege oktavuođa fitnodatdoibmii.

Erenoamážit moitojuvvui árvalusa dat báiki, mas Meahciráððehussii várrejuvvui vejolašvuhta hukset boahtteáiggis láigostobuid meahcceuovllu ovttše- ja guvttešavádahkii. Vaikko vejolašvuhta huksemii lei álgoplánas mearriduvvon báikkálaččat stivrejuvvot, de dát ii lean doarvái ovdamemarkka dihte sámediggái. Maiddái Báhčaveaji bálggus almmuhii cealkámušastis vuostálastit sihke láigostobuid ja "isidaston láigostobuid" huksema. Lappi TE-guovddáža dálon-guovloossodat lei maiddái guovtte gávdnái. Dat deattuhii ahte buot huksemis ja láigoheamis galgá gullat báikkálaš olbmuid ja erenoamážit luondduealáhusaiguin bargi olbmuid.

Plánaárvalusas lei mielde maiddái ávžžuhus meahcceuovlolága rievdaamis nu, ahte geavahan-vuoigatvuodaid luohpadeapmi luondduturismma dárbbuide livčii vejolaš dikšun- ja geavahan-plánas čájehuvvon vuogi mielde.

Árvalusa ávžžuhus lei dahkkojuvvon ekonomalaš perspektiivvas. Dat geahčalii buoridit boaitto-beale giliid eallinvejolašvuodaid. Geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi lei árvalusas ráddjejuvvon; huksen luondduturismma dárbbuide galggai leat dárkilit rávvagiiguin stivrejuvvon ja ráddjejuvvon. Erenoamážit Bártehis jurddašedje ahte luondduturismma ovddideapmi ii lean vejolaš, jos ovttaskas olbmot eai sáhte oažžut meahcceuovllus báikki, gosa hukset doarjja-báikkiid. Olbmot jurddašedje ahte meahcceuovlähka dálá hámis hehtte luondduturismma ovddideami ja ahte dat čuohcá funet boaittobeale giliid birgenvejolašvuodaide. Bárttetlaččat ovdanbukte ee. ahte guolásteaddji fárus johtaleaddji luonddumátkkálaš sáhtii leat mealgt stuorát dienasin go ieš guolli; ahte guolástus iešalddes ii dán áigge gánnát, go guolis mákset nu uhccán, muhsto jos guolástusa laktá luondduturismii, de dalle dat sáhtášii gánnáhišgoahtit. Dat gáibidivčii goittot gáhtu oaivvi ala meahcceuovllus.

Ávžžuhusa moite dahje eahpidedje goittot nu ollu (sámediggi, nuortalašráddi, Arktalaš guovddáš ja Lappi TE-guovddáš) ahte dat guđđojuvvui eret loahpalaš plánas. Ávžžuhusa lei álkit guođđit eret, go Meahciráððehusasge eai lean áibbas sihkkarat ávžžuhusa dárbašlašvuodás.

Dahkkojuvvon nuppástusat oaivvildit dan, ahte ii Meahciráððehus iige mihkigie earáge beliid boade ovddidit luondduturismma vejolašvuodaid stáhtaeatnamiin meahcceuovllus. Lágas mearri-duvvon meahcceuovlui gulakeahtes priváhtaeatnamiin dát lea goittot vejolaš.

Dat ahte luondduturismma ovddidanvejolašvuhta lei várrejuvvon plánaárvalusas Meahcirádđehussii bodii das, ahte mihkigie eará fitnodagaid ii sáhte meahcceguovlolága mielde oažžut meahcceguovllus doarjjabáikki dán ulbmilii. Mánggat cealkámušaddit balle goittot várra ahte árvalus dolvvošii Meahcirádđehusa (ja dan Villi Pohjola -nammasaš ovttadaga) monopolii, eaige dat dan hálidian. Ovdamearkka dihte Njellima gilledoibaigmogoddi västidii: "Meahcirádđehusa monopolasajádat báikkálaš luondduturistafitnodatolbmuid ektui ii leat govtolaš čoavddus ja dan galgashii danin rievadit."

Vaikko luondduturismma vejolašvuoden eai ovddiduvvoge, de plána guoddá Meahcirádđehussii vejolašvuoden ovddidit vánddardeami ja juohkeolbmovuoigatvuodaide vuodđduuvvi eará astoággeanu vejolašvuoden aid vuosttažettiin meahcceguovllu ovtteš- ja guvttešavádahkii. Gánnáha fuomáshit maiddái dan, ahte odđa boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlähka (45/2000) addá vejolašvuoden geavahit luondduealáhusdoarjjabáikkiid mátkkalaččaid idjadeapmái, oahpisteapmái ja eará bálvalandoibmii dalle, go dat dáhpáhuvvá luondduealáhusain bargama oktavuođas.

Konkrehtalaš birasváikkahuhsat árvalusaid mielde

1. árvalus: Meahcirádđehus ovddida várrugasat astoággeanu, vuosttažettiin vánddardeami, ja válđá vuhtii meahcceguovlolága almmolaš góibádusaid. Meahcirádđehus geahčala leat hukse- keahttá meahcceguovllu 3. ja 4. avádagas. Dát doaibmalinnjá lea bissovaš, iige dan oaččo láivudit plána dárkkisteami oktavuođas.

Vuosttas árvalus lea almmolaš prinsihppa astoággeanu ovddideamis. Das máinnašuvvon **várrugasvuodaprinsihppa** manná oktii Rio-soahpamušain. Árvalusa sahttá atnit **dorvvastando- aibman**, man ulbmilin lea hehttet johtilis nuppástusaid, maid lea váttis fas máhcahit ja mat sáhtáshedje áitit guovllu meahcceguovloiešlági, sámekultuvrra ja luondduealáhusaid. Árvalusa ekologalaš, kultuvrralaš ja sosiálalaš birasváikkahuhsat leat danin positiivvalaččat.

Árvalus buot huksema vealtamis meahcceguovllu 3. ja 4. avádagas lea maiddái dahkkojuvvon guovllu meahcceguovloiešlági seailluhan dihte ja sámekultuvrra ja luondduealáhusaid dorvvastan dihte. Árvalus guoská dušše Meahcirádđehusa iežas doibmii, iige hehtte ná ovdamearkka dihte boazodoalus dárbašlaš rusttegiid huksema.

Árvalus guoddá goittot vejolašvuoden ovddidit astoággeanu, vuosttažettiin vánddardeami, vejolaš- vuoden aid meahcceguovllu ovtteš- ja guvttešavádagas, iige dat leat áibbas veadjemeahttun golmmeš- ja njelješavádagasge.

Árvalusa goalmmát cealkka sisdoallá áigedimenšuvnna: "**Dát doaibmalinnjá lea bissovaš.**" Dáinna fámolaš **dorvvastandoaimmain** leat hálidian hehttet guhki vuollai dáhpáhuvvi rievдama. Plána dárkkistuvvo ain gaskkohagaid, muhto guovllu meahcceguovloiešlági seailluhan dihte, sámekultuvrra ja luondduealáhusaid dorvvastan dihte dihto mearrádusat árvaluvvojtit bisuhuvvot guhkás boahtteáigái.

2. árvalus: Dálá ávdin- ja láigostobuid geavahanulbmil ii nuppástuva. Eaktun ávdinstobuid jotkkolaš fuolahussii ja ordnemii lea ahte stáhta čujuha dasa doarvái ruđaid.

Árvalusas leat guokte jurdaga: ahte ovdal plána leamaš ávdin- ja láigostobut bissot ovddešlágan anus ja nuppádassii ahte servodat dorvvasta ávdinstobuid fuolahusa ja bajásdoallamis dárbašlaš ruhtadeami.

Árvalusa álgooassi ii ná dagat birasváikkahuhsaid – dilli bissu ovddežin. Árvalusa ruhtadanbealli ii leat seamma čielggas. Ávdinstobuid fuolahuhs ruhtaduvvo eana- ja meahccedoalloministerija ruðaiguin, muhto go birasministerija nanne dikšun- ja geavahanplána, de sáhttá árvalus báhcit duodalaš mearkkašumi haga. Dát ii boade Meahciráððehusas iige leat Meahciráððehusa mearridanválldi vuolde.

3. árvalus: Merkejuvvon skotermáðijat ja fanastallan- ja meallunjohtolagat seilot. Meahciráððehus dihkáda Njižžejárvri nuorttabeallai oktavuoða Avvila-Čeavetjárvri-skotermáðijas Anára-Čeavetjárvri-skotermáðidjii.

Árvalusa álgooassi sisdoallá jurdaga boares johtolagaid sealumis. Seailluheapmi ii dagat birasnuppástusaid.

Árvalus odða skotermáðijas lea riegádan báikegoddelačcaid doaivagiid vuodul. Dat boahárievdadit uhccánaš meahcceguovllu geavaheami. Odða skotermáðidja ovttastahtášii guokte dál ovta guvlui johtti máðija. Nubbi dain guorada Anárjárvri gáttiid Anáris Čeavetjávrái. Nubbi manná Čeavetjávrái Avvilis nu ahte manná vuos Avviljoga mielde ja dasto Anárjárvri ja Čuollesvuona mielde ja loahpas vel eatnamiid mielde.

Odða máðijas lea leamaš eanaš dušše positiivvalaš birasváikkahuhs. Dat čohkke skohtervuodjima eanet ja eanet máðijaid ala ja lasiha dorvvolašvuða. Ovttahtti máðidja oanidivčii johtimátkkiid ja geahpedivčii ná boaldámuša golahusa.

4. árvalus: Meahciráððehusas leat – vuosttažettiin bearráigeahčan- ja fuolahuhsdoarjjabáikin, nuppádassii Meahciráððehusa gussiid dahje ášsehasaid várás – Vironjárgga, Állesjárvri ja Rádjaoivvi gámpápát. Dáid gámpápáid geavahanulbmil bisuhuvvo ovddežin.

Árvalus bisuha dan dili, mii lei ovdal plána dakhama, eaige das leat ná birasváikkahuhsat.

5. árvalus: Astoággeanu ovddideapmi lea oassi meahcceguovllu dikšuma ja geavaheami čuovvunbarggus. Ná ovdalis mánnašuvvon čuoggáid 2–4 sáhttá dárkkistit sullii 10 jagi geažes dahje dárbbu mielde ovdalge. Astoággeanu ovddideapmi galgá leat stivrejuvvon báikkálačcat, ja mearrádusat galget válmmaštallot ng. oassálasti plánema vuodul.

Árvalus lea meahcceguvololága ja YVA-lága mielde, go váldá vuhtii sosiálalaš ja kultuvrralaš bistevašvuða gáibádusaid. Das lea čielgasit positiivvalaš sosiálalaš ja kultuvrralaš birasváikkahuhs.

6. árvalus: Meahciráððehus čoavdá dasa vejolačcat sirdašuvvi, dálá gámpápáid geavahanulbmila guðege gámpápá hárrái. Molssaeavttut leat: 1) Meahciráððehus láigoha dahje luohpada gámpápá luondduealáhusbargiide, bealuštanfámuide dahje rádjegozáhussii. 2) Meahciráððehus váldá gámpápá iežas bargoatnui.

Árvalusas addojuvvojt rávvagat, mo galgá meannudit Meahciráððehussii boahtti gámpápáiguin. Dákkár dáhpáhusat várra bohtet hui uhccán. Ovdamearkka dihte rádjegozáhus lea juo luohpan eanaš gámpápáinis. Meahciráððehus lea láigohan daid ovddosgvlu bálgosiidda dahje váldán iežas atnui dahje muhttán gámpápá virggálaš ávdinstohpun, degó lea dáhpáhuvvan Piitolai. Boahtte-áiggis lea jurdda doaibmat sullii seammaláhkai.

Sámediggi ja luondduturismma ovddideapmi

Sámedikki ja nuortalašrádi cealkámušaid mielde álggoálgošaš plánaárvalus lei menddo čadnojuvvon turismii, ja dat fas livčii raššudan sámiid sajádaga. Maŋjelis dáhpáhuvvan ráddádallamiin dat buvttiiga čielgasit ovdan ahte eaba dohkket Meahciráđđehusa odđa láigo-stobuid meahccegului. Plána rievdaduvvuige dasto nu, ahte láigostohpovejolašvuohta jávkai.

Ovddibu vuodul sáhtášii árvvoštallat ahte máinnašuvvon orgánat livčiiga čielgasit luondduturismma vuostá. Ná ii goittot leat. Dát boahtá ovdan, go dutká **Sámiid bistevaš ovdáneami prográmma**, man sámediggi lea válmmaštallan ovttas birasminiserijain, ja mii lea dohkke-huvvon sámedikki čoahkkimis 28.3.1998, ja sámedikki **cealkámuša Anára giellda turismma ovddidanprográmma birra** jagiide 2000–2006. Cealkámuš lea beivejuvvon 30.6.1999.

Bistevaš ovdáneami prográmmas leat muhtun konkrehtalaš oainnut turismma ektui. Prográmma **ekonomalaččat** bistevaš geavaheampái guoskevaš oasis gávnahuvvo ahte

Stuorra olmmošmeriide vuodđuduvvi turisma doalahuvvo dálá guovlluinis. Astoággebálvalusaid fállamis stáhtaeatnamiin sohppojuvvo ovtaárvosaš oassebeallin stáhta eiseválddi dahje fitnodatlágádusa ja sámedikki gaskkas, nu ahte válđojuvvo vuhtii sáme-kultuvrii gullevaš ealáhusaiguin bargan. Sámiid mihtilmasuodaid ávkinadni smávva olmmošjoavkuide vuodđuduvvi turisma ovddiduvvo sámealáhusaid dievasmahti ealá-hussan [siterejeaddji vuollásárgen], nu ahte adnojuvvo ávkin dat turismma ovddideapmi, mii dahkkojuvvo oassin Nuortameara Agenda 21 bargguš.

— — Sámiid turismadoaibma ovddiduvvo sámekultuvrra ja dan árbevirolaš máhtu vuodul. Giddejuvvo fuopmášupmi alladássasaš sámi turismadoibmii ja viggojuvvo dasa, ahte turisma ovddiduvvo sápmelašvuoda vuodul.

Dikšun- ja geavahanplána sulastahttá ollu dán prográmma. Plána dego prográmmage ulbmilin lea doalahit stuorra olmmošmeriide vuodđuduvvi turismma dálá guovlluinis meahcceguovlluid olggobealde.

Sámedikki ja Meahciráđđehusa ráddádallamiin (geassemánnu 2000) bodii čielgasit ovdan ahte sámediggi ii hálloit meahccegului lasi gámppáid dahje turismma eará doarjarusttegiid, ii goittot nu ahte Meahciráđđehus daid hálldaša. Dán oainnu sáhttá dulkot nu, ahte bistevaš ovdáneami prográmmii mielde válđojuvvon máinnašupmi "turisma ovddiduvvo sámealáhusaid dievasmahti ealáhussan" ii oaivvil meahcceguovlluid, dahje dasto nu, ahte jos doarjarusttegat huksejuvvojít, de dat galget leat sámiid divššu ja hálldašanválddi vuolde.

Sámiid bistevaš ovdáneami prográmmas árvaluvvo ahte sámediggi ja fitnodatlágádus Meahciráđđehus soabašeigga ovtaárvosaš oassebeallin astoággebálvalusaid fállamis. Meahcceguovlolága mielde meahcceguovllut leat goittot dušše Meahciráđđehusa hálldašan- ja dikšunválddi vuolde. Maiddáí meahcceguovlolágas daddjojuvvo ahte stáhta ii oaččo luohpadit eatnama ja dasa gullevaš geavahanvuoigatvuoda. Spiehkastahkan leat luondduealáhusaid dárbbut. Luondduturisma ii leat goittot meahcceguovlolága mielde luondduealáhus. Nuba vaikko Meahciráđđehusas leage ráddádallangeatnegasvuohta sámedikkiin ja vaikko Meahciráđđehus stivre luondduturismma nu, ahte váldá vuhtii báikkálaš ja erenoamážit sámi perspektiivva, de ii Meahciráđđehusa ja sámedikki goittot sáhte atnit juridihkalaččat ovtaárvosažžan. Dán ášši ii sáhte plána bokte rievdadit.

Sámedikki cealkámušas Anára gieldda turismma ovddidanprogramma birra jagiide 2000–2006 gearduhuvvojat ovdalis ovdanbuktojuvvon, bistevaš ovdáneami programmii gullevaš jurdagat. Daid lassin cealkámušas gávdnojat čuovvovaš árvalusat:

- Vai sámekultuvra ja turistaealáhusa sáhttá ovttastahttit nu bures doaibmi ollisvuohtan go vejolaš, de dan galgá ovddidit sámiid iežaset vuolggasajid vuodul. Dat fitnodatolbmot ja ealáhusbargit, geat dovddadit iežaset birrasiin ja leat ieža oassin dán kultuvrras ja eallin-vuogis, leat buoremus áššedovdit bálvalusaid ovddideamis.
- Vuodđun turismma ovddideamis galgá váldit dan, ahte sámiid árbevirolaš ealáhusat eai galgga bággehallat čáhkket saji turismii ja ahte dáiguin ealáhusaiguin bargama vejolašvuodat eai gáržžiduvvo. Turismma ovddideamis galgá váldit vuhtii erenoamážit dan, ahte turisma galgá leat stivrejuvvon ja galgá vuodđuduvvat eakti ja rivttes dieđuide sámekultuvrra birra.

Meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána ii bija eastagiid om. árvalusaide, muhto manná oktii daiguin. Plána ii leat goittot miikkige turismma ovddidanplánaid, muhto ovdal juo plána, mainna biddjojuvvojat rájit turismma šaddamii, ja plána, mainna stivrejuvvo turisma nu, ahte dan heajos bealit eai nu olus čuoze ee. luondduealáhusaide. Plánas ovdanbuktojuvvon rávvagat mannet ná oktii sámedikki árvalusaiguin.

11.3.11 Johtalus ja johtaleapmi

Konkrehtalaš birasváikkahuhsat árvalusaid mielde

1. árvalus: Meahciráđđehus ii vuodđut meahcceguvlui meahccejohtaluslága mieldásáš skohter-johtolagaid. Meahcceguovllu dálá skohtermáđijat bisuhuvvojat.

Dát árvalus rievddai cealkámušaidaddima manjjá. Guorahallamis fitnan árvalusas lei mielede máinnašupmi ahte ”meahcceguovllu dálá skohtermáđijaid sáhttá goittot dárbbu mielede muhttit johtolatdoaimmahusain meahccejohtaluslága (1710/1995) mieldádaš skohterjohtolahkan”. Meahciráđđehus dárkkistii goittot iežas oainnu dán ášsis ja lea dál dan oaivilis ahte meahcce-johtaluslága mieldásáš skohterjohtolat lea almmolaš ja bissovaš geidnui buohtastahti johtinfávli, man ii oaččo vuodđudit meahcceguvollága mielede almmá stáhtarádi lobi haga. Meahciráđđehusa ulbmilin ii leat lasihit meahccejohtalusa meahcceguovllus, muhto ulbmilin lea doallat dan govttolaš dásis ja hálldašuvvon hámis. Dán dakhá vejolažžan buoremusat dálá vuohki, man earret eará Davvi-Lappi bálgosat dorjot.

Árvalusas leat mielede dálá dilli iige dagat birasváikkahuhsaid.

2. árvalus: Meahciráđđehus miediha geasiágái meahccejohtaluslobiid meahcceguvlui dušše dihto dáhpáhusain ja erenoamáš móvssolaš sivaid dihte.

Árvalus manná oktii meahcceguvollágain. Dat bisuha dálá dili, iige dagat ná birasnuppástusaid. Gánnáha fuomášit ahte árvalus ii guoskka badjeolbmuid. Sis lea meahccejohtaluslága vuodul vuogatvuohta maiddái geasi áigge geavahit mohtorfievruid boazobargguin.

3. árvalus: Plána ii dagat nuppástusaid meahccejohtaluslobiid miediheapmái dálvvi áigái.

Árvalus bisuha dálá dili iige dagat ná birasváikkahuhsaid.

4. árvalus: Meahciráððehus dihkkáda oktavuoðamáðija Avvil–Čeavetjávri-johtolagas Anár–Čeavetjávri-johtolahkii. Ovttahttinmáðidja boahtá Njižzejávrri nuorttabeallai. Ovttahttinmáðidja ii leat meahccejohtaluslága mieldásas skohterjohtolat nugo eai leat earáge dálá skohtermádijat.

5. árvalus: Jos meahccegugvlui lea jurdda boahtteáiggis hukset dahje doppe jávkadit skohtermádijaid dahje -johtolagaid dahje eará johtolagaid, de daid birra galgá mearridit oassálasti plánema meannudeami bokte báikkálaččat stivrejuvvon vuogi mielde. Máðijaid ja johtolagaid huksen dahje jávkadeapmi lea oassi meahcceguovllu dikšuma ja geavaheami čuovvunbarggus.

Árvalus lea ovttalágan dorvvolašvuodadoibma go oasis Astoáiggeatnu govviduvvon, čuovvumii guoskevaš árvalus. Árvalusas lea positivvalaš sosiálalaš ja kultuvrralaš birasváikkhuhus.

Plána ávžžuhus

- Ganjaljávrái ja Čuollesjávrái ii galgga dahkat fanastallama álkidahti fávlemerkemiid (gáddemearkkaid dahje eará mearramearkkaid) iige daid birra maiddái galgga almmustuhtit mearrakárttaid čikŋodat- jed. dieđuiguin. Čuollesmuotkki fanasgeassinohtolaga ii oaččo rievadit nu, ahte dat dagašii vejolažjan dálá stuorát fatnasiid badjelgeassima muotkki badjel.

Ávžžuhus geahččala bisuhit guovllu meahcceguovloiešlági.

11.3.12 Geavahanvuogatvuoda láigoheapmi ja luohpadeapmi

Meahciráððehus lea stivren doarjjabáikiid luohpadeami boazodállolága, luondduealáhuslága dahje nuortalašlága njuolggadusaid mielde. Dáinna ulbmiliin ovdamemarkka dihte Anárjávrri várás lea dahkojuvvon ovttas gielldain bálstenplána, mas guolástandoarjjabáikiid huksen lea stivrejuvvon Sáhpánjárgii, Guovdosullui (Kuávdugsuálui), Oaivesullui (Uáivisuálui) ja Garrasullui (Korrâsuálui).

Go meahcceguovloláhka ásahuvvui 1991:s, de maiddái dasa válđojuvvui mielde vejolašvuhta luohpadit geavahanvuogatvuodaid luondduealáhusulbmiidda. Láhka ii meroštala goittot moktige eará luohpadaneavttuid go dan, ahte geavahanvuogatvuodaid sahttá oažžut dušše luondduealáhusulbmiidda, ja ahte ášši birra galget addojuvvot rávvagat dikšun- ja geavahanplánas.

Go meahcceguovlolága njuolggadus lea hui loažžadit daddjojuvvon, de Meahciráððehusa bargun bázii mearridit, maid láhkáasaheaddji lei oaivvildan. Leago dás namalassii jurdda doarjut luondduealáhusaid doarjjabáikiid huksema meahccegugvlui, dasgo meahcceguovlolága oktan ulbmilin lea dorvvastit luondduealáhusaid? Vai galgágo dán lágabáikki goittot dulkot áibbas nuppe gežiid, dasgo lágabáikki váldonjuolggadus gilddii geavahanvuogatvuodaid luohpadeami, ja luohpadeapmi luondduealáhusaid ulbmili lea dušše spiekastat váldonjuolggadussii?

Vuositas plánaevttohusa árvalusat dahkojuvvvojedje dan vuodul, ahte meahcceguovlolága gehče viiddidit vuogatvuoda oažžut guolástan- dahje eará doarjjabáikiid meahccegugvlui. Erenoamážit Bárteha gilledoaibmagoddi guottihii dákkár vejolašvuoda várrema.

Evttohusa árvalusaid goittotge moite cealkámušaddit. Go árvalus maiŋjá giedahallojuvvui Anára gieldda ovttasbargojoavkkus, mas ledje mielde gieldda ja sámedikki nammadan ovddasteaddjit, de gieldda ovddasteaddji ii lean nu mielas odđa guolástandoarjjabáikkiid luohpadeapmái. Son vuostálasttii dan dainna ákkain ahte ášši lea juo oktii čovdojuvvon bálstenpláanas. Ovttasbargojoavku earáge lahtut eai lean gáibideamen odđa doarjjabáikkiid, vaikko vel eai báljo vuostálastánge daid.

Odđa boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanláchka, mii bodii fápmui 2000:s, čavgii geavahan-vuoigatvuodaid luohpadaneavttuid. Go maiddái sámediggi doaladuvai kritihkalaččat doarjjabáikkiid luohpadeapmái, de čielggai ahte álgoárvalusaid galggai vel dárkkistit. Nuppástusat dahkkojuvvoyedje, vai árvalusat manašedje oktii odđa boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadan-lágain ja nuortalašlágain. Maiddái háliiduvvui ahte nuortalašlágas máninnašuvvon ovddut gávnna-huvvojít sátnedárkilit iige daidda dušše čujuhuvvo. Sámedikki árvalusa vuodul lasihuvvui čuokkis, man mielde geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi ii oaččo funet čuohcit sámiid vuogatvuhtii bargat iežaset kultuvrrain; dahjege geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi ii oaččo čuohcit boazodollui, meahccebivdui, guolástussii iige čoaggimii.

Meahcceguovloláhka ii geatnegahte Meahciráđđehusa luohpadit guvlui guoskevaš geavahan-vuoigatvuoda. Dat dušše addá dasa vejolašvuoda – áibbas nuppeláhkai go lea váldonjuolggadusas, mii gielrá luohpadeami. Nuba Meahciráđđehus sáhttá muddet lobiid meari meahcceguovlolága ulbmiliid mielde.

Konkrehtalaš birasváikkhuhusat árvalusaid mielde

- 1) Meahciráđđehus sáhttá luohpadit geavahanvuoigatvuodaid boazodoalu dárbbuide meahcceguovllu siskkobeale bálgosiidda.

Árvalus bisuha boazodoalu hárrai dálá vuogi, man mielde boazodoalu doarjjabáikeguovlluid sáhttá luohpadit bálgosiidda, muhto ii ovttaskas badjeolbmuide. Ášši lea ovdánan dákkárin jagiid mielde bálgosiid ja Bálgosiid ovttastumi sávaldaga mielde.

Árvalus ii dagat nuppástusaid dan dili ektui, mii lei ovdal dán plána dahkama, ja nuba árvalusas eai leat birasváikkhuhusat.

- 2) Meahcceguovllu ovttéšavádahkii Meahciráđđehus sáhttá luohpadit geavahanvuoigatvuodaid guolástanulbmilii ohccái, guhte deavdá luondduealáhuslágas (45/2000) ásahuvvon gáibádusaid.

Árvalus bisuha sullii dálá dili. Vaikko meahcceguovlolága oktan ulbmlin lea dorvvastit luondduealáhusaid, de goittotge lea gehččojuvvon ahte geavahanvuoigatvuodaid oažžun guolástanulbmilii ii oaččo leat meahcceguovllus álkit go eará guovluin.

- 3) Nuortalašlága (253/1995) mielde nuortalašguovllus ássi nuortalaččain lea vuogatvuhta Meahciráđđehusa lobiin nuvttá bidjat boazo-, meahcástan- ja guolástanbarttaid, guollekealláriid ja vuorkkáid dárbbašlaš sajiide. Lobi oažžu dušše, jos áššáigullevaš vistti ceggema sáhttá atnit nuortalačča ja su bearraša birgenlági dahje luondduealáhusain bargama dáfus ákkastallon doaibman.

Árvalusas geardduhuvvojít dušše nuortalašlága várás dahkkojuvvon rávvagat. Eai leat birasváikkhuhusat.

- 4) Meahciráddhehus sáhttá láigohit ámmátlágan guolástusa várás doarjjabáikki Sáhpánjárgga guollegettis dahje erenoamáš mágssolaš sivaid dihte eará sajis meahcceuovllu ovteš-avádagas.

Dáinna árvalusain leat háliidan guoddit ámmátguolásteaddjiide vejolašvuoda doarjjabáikeguovllu fidnemii. Sáhpánnjárgga guollegetti lea dán áigge ollásit várrejuvvon, muhto jos doppe luovvanit guollegett, de daid sáhttá láigohit ovddosgului ámmátguolásteaddjiide. Guovllu meahcceuovloiešlági seailluhan dihte dán vuogatvuoda leat háliidan ráddjet Sáhpánnjárgii ja eará sadjái dušše erenoamáš mágssolaš sivaid dihte. Dát oaivvilda dan, ahte oðða doarjjabáikeguovllut eai lassán, dahje lassánit dušše hui uhccán. Eai báljo birasváikkhuhusat.

- 5) Geavahanvuogatvuodaid luohpadeapmi ii oaččo čuohcit funet sámiid vuogatvuhtii bargat iežaset kultuvrrain.

Árvalus dorvvasta guovllu sámiid sajádaga luondduealáhusbargin.

- 6) Geavahanvuogatvuodasoahpamušat dahkkojuvvoyit mearreáigái. Jos doarjjabáikki geavahanulbmil rievda nu, ahte manná meahcceuovlolága vuostá, de Meahciráddhehusas lea vuogatvuhta burgit soahpamuša.

Árvalus geahčala dorvvastit dan, ahte doarjjabáiki geavahuvvo boahtteáiggisge boazodoalu ja guolástusa dárbbuide. Erenoamážit bearrandáhpáhusain doarjjabáikki geavahanulbmil sáhtáshii nuppástuvvat johtilit luondduealáhusain bargamis luomostallamin, jos dat dušše livčii vejolaš. Mearreáigásashašvuhta ja gáibádus geavahanulbmila bissumis seammán lea dahkkojuvvon hehttet dákkár sirdašuvvama.

Erenoamážit Anára gielda deattuhii cealkámušastis ahte geavahanvuogatvuodaid luohpadeapmi ii oaččo doalvut dasa ahte riegádit bissovaš ássansajit, ja maiddái dan, ahte guovllut galge máhccat fas Meahciráddhehussii, jos geavahanulbmil nuppástuvvá.

- 7) Meahciráddhehus joatká dárbbu mielde meahcceuovllus láigosoaahpamušaid, mat leat dál fámus, goittotge dainna eavttuin ahte láigohuvvon guovluid geavahanulbmil ii oaččo rievdat nu, ahte manná meahcceuovlolága vuostá.

Árvalus vuodđuduuvvá meahcceuovlolága fápmuiboahtin- ja sirdašuvvannjuolggadusaide. Meahcceuovllus eai leat dán áigge fámus láigosoaahpamušat, mat sáhtáshedje áítit meahcceuovlolága ulbmiliid. Danin Meahciráddhehusa ii gánnát loahpahit ovttabeallásaččat láigosoaahpamušaid, go dat šaddet oðasmuhttinmuddui.

Árvalus ii dagat oðða birasváikkhuhusaid.

- 8) ”Nuortalašguovllus ássi nuortalaččas lea vuogatvuhta dán guovllu siskkobeale stáhta eana-ja čáhceguovlluin nuvttá doallat sátkkuid ja guolástanbiergasiiid goikadanbáikkiid almmá sierra lobi haga.”

Árvalus lea njuolggó sitáhta nuortalašlágas. Árvalus ii rievdat dálá dili.

11.3.13 Priváhtaeatnamat

Plána árvalus

- Meahciráððehus joatká priváhtaeatnamiid háhkama stáhtii eaktodáhtolaš gávppiiguin dahje eanalonuhemiiguin.

Priváhtaeatnamiid háhkan stáhtii lea birasváikkusuaid dáfus eanaš buorre ášši. Dat dorvvasta guovllu meahcceguvloiešlági ja guovllu sosiálalaš bisteavašvuoda. Priváhtaeatnamat leat gávppiid bokte vehážiid sirdašuvvan earáid go báikkálaš olbmuid oamastussii. Guovllu olbmot sáhttet oaidnit priváhtaeatnamiid odđa bartaássiid áittan goittot nu guhká, go ohppet dovdat sin buorebut. Maŋŋá lea ollu dan duohken, gudnejahttetgo oddaássit báikkálaš olbmuid árbevirolaš návddašan-vuoigatvuodaid (ee. guollečázit), opmodaga ja vieruid.

11.3.14 Luonddusuodjalus

Plána árvalusat

- 1) Meahciráððehus čuovvu meahcceguvllu luondu dili ja dan nuppástusaid ja informere das mearrideaddjiid.
- 2) Meahciráððehus viggá ovttastahti rollii Váhčira badjosiid suodjaleamis. Váhčira badjosiguin oaivvildit Uvdojoga ja Vážžajoga čázádatguovlluid ja Čurdnajávrri čázádatguovllu (71.193), mii lea oassi Báhčaveaji čázádatguovllus.
- 3) Meahciráððehus boaldá čuohpahagaid, ja čuohppamiid oktavuoðas boaldá maiddái ceakkovuovddi.
- 4) Meahciráððehus dakhá veahkkálagaid dutkiiguin plána guovllu goaskimiid ja rievssatfálliid suodjalan dihte. Dán bargui gullá ee. jeavddalaš jahkásaš besiid bearráigeahčan ja bessema lihkostuvvama guorahallan ja dárbbu mielde doaibmabijut bessema dorvvastan dihte.
- 5) Meahciráððehus kárte gáhkkoriid gávdnama meahcceguvllus.
- 6) Meahciráððehus oassálastá meahcceguvllu čukčá- ja rievssatnáliid jeavddalaš čuovvumii. Náliid ovdáneapmi čuvvojuvvo fuodđodárkongolmmačiegahasaiguin. Meahciráððehus vuodđuda meahcceguvlui golbma odda fuodđodárkongolmmačiegahasa, maid dat lohká ja rapportere jahkásacčat, sihke geassit ja dálvit. Gč. Fuodđodikšun.
- 7) Meahciráððehus čohkke dieđuid meahcceguvllu áitatvuloš šlajain ja daid gávdnomis ja náliid ovdáneamis. Meahciráððehus álggaha dárbbu mielde áitatvuoš šlája čuovvuma. Čuovvun oaivvilda šlája valljivuoða, leavvanviidodaga ja dávjá maiddái lassáneami registererema dihto áigegaskkaid ja dasa lassin eallinbirrasis dáhpáhuvvi nuppástusaid čielggadeami.

Árvalusaid konkrehtalaš birasváikkusuas

Dát leat árvalusat, main Meahciráððehus lea ieš doaibmin, ja maid lea danin vejolaš viehka sihkkarit čađahit, beare birasministerija ruhtada fitnuid. Dušše čuokkis guokte, mii giedħallá Váhčira badjosiid suodjaleami, lea ollu dan duohken mo eará ovttasbargobrealit háliidit ja sáhttet oassálastit suodjaleapmái.

Árvalusat leat ekologalaš birasváikkahuhsaid dáfus positiivvalaččat. Maiddái árvalusaid ekonomalaš váikkahuhs lea goittot guhki vuollai positiivvalaš, dasgo dalle go luondu veadjá bures, de maiddái olbmot vedjet bures. Dasa lassin árvalusat buktet bargovejolašvuodžaid.

Árvalusaid sosiálalaš ja kultuvrralaš váikkahuhsaid lea váddáset árvvoštallat. Diedut luondu dilis ja dan nuppástusain eai velttakeahttá leat olbmuid miela mielde; áinnas jos čielgá ahte juoga geavahanhápmi – vuovdedoallu, boazodoallu, meahccebivdu, guolástus, vánddardeapmi – sáhttá leat vahágín luondu máŋggahápmásašvuhtii dahje luondu buvttadannávccaide. Sáhttá leat maiddái nu, ahte olbmot, geat ellet gos nu áibbas eará sajis go meahcceguovllus dahje dan lahkosiin, bohtet oidnosii góibádusaideasetguin, jos luondu dilis vuhttogohtet heajos bealit. Dát sáhttá dagahit sosiálalaš deattuid ja várra váttisge ruossalasvuodžaid, dasgo árbevirolaččat olbmot leat hárjánan ieža atnit fuola iežaset áššiin, juoba nu ahte meaddádit, muhto eai leat hárjánan jearahit earáin rávvagiid.

Plána ávžžuhusat

- 1) Galgá dárkkistit láhkamearrádusaid nu, ahte meahcceboullimat sáhttet goittot muhtun muddui gullat luonddusuodjalanguovlluid ja meahcceguovlluid lunddolaš proseassaide. Dárkkisteami oktavuodas galgá čielggadit ovdamearkka dihte vástogaskavuodžaid ja buhtadusgeatnegasvuodžaid vuorddekeahthes vahágiid deaivvadettiin.
- 2) Galgá čielggadit buollindustema, bohccuid guohtuma ja lunddolaš headuštusdahkkiid oktasaš váikkahuhsaid luondu máŋggahápmásašvuhtii meahcceguovlluin ja suodjalanguovlluin. Galgá ohcat odđa vugiid luondu dikšuma, geavaheami ja suodjaleami oktiivehanen dihte.
- 3) Meahcirádđehus geahčala bálkáhit luonddusuodjalanbargguide báikkálaš olbmuid.

Ávžžuhusat okta ja guokte vuodđuduvvet vuodđočielggadusain ovdanboahtán áicamii, man mielde meahcceguvloluondu lea ovttabealaguvvamin meahcceboulliid dustema ja olbmo doaimmaid dihte. Vuodđočielggadusat čájehedje ahte luondu máŋggahápmásašvuhta ii biso dušše luondduriggodagaid geavaheami stivremiin, muhto galgá maiddái fuolahit luondu iežas proseassaid jotkkolašvuodas.

Vuosttas ávžžuhusas lea positiivvalaš ekologalaš váikkahuhsa lassin maiddái ekonomalaš ja kultuvrralaš bealli. Jos diktá juoba veháge meahcceboulliid, de dat sáhttá leat vahágín boazodollui ja eará priváhtaopmodahkii, mii gávdno meahcceguovllus. Vai ávžžuhusa láhkamearrádusa rievdaamei birra sáhtášii dohkkehít, de danin galgášii ráhkkanit maiddái vástogažaldagaid čielggadeapmái ja vahátbuhtadusaide. Maiddái árbevirolaš kultuvrrain ávžžuhus manná ruossalassii. Dola, man olmmoš ii hálddaš, atnet álo áittan ja uhcimustá headuštussan. Ovdamearkka dihte čáskadanláhka vuolgá das, ahte buollinsadjái boahtti olmmoš galgá farggamusat čáskadišgoahtit dola. Ná dán ávžžuhusa ollašuhttin dáidá leat váttis ja áddjás ášši.

Nuppi ávžžuhusas gávn nahuvvo ahte mii eat vel dieđe doarvái bures, mo buollindusten, bohccuid guohtun ja lunddolaš headuštusat ovttas váikkuhit. Lea dárbu lassedutkamiidda ja odđa vugiide luondu suodjaleami, dikšuma ja geavaheami oktiivehanen dihte. Ávžžuhusas eai boade ovdan makkárge negatiivvalaš bealit.

Goalmmát ávžžuhusas, mas ávžžuhit Meahciráððehusa bálkáhit suodjalanbargguide báikkálaš olbmuid, leat aivve positiivvalaš birasváikkuhusat. Sátni luonddusuodjalus sisdoallá Anáris positiivvalaš oppalašmearkkašumistis fuolakeahttá negatiivvalaš áittagovaid: Leago jurdda vuodjelit olbmuid oahpes guovllus eret, doalvugo suodjaleapmi bargosajid, leago suodjaleapmi dušše olggobalde stivrejuvvon ja mo váikkuha Natura 2000? Báikkálaš olbmuid oassálastima suodjalanbargguide lea álkit dohkkehít ja lea juoba buorre ášsi. Dat buktá barggu ja áigáiboađu guvlui. Báikkálaš olbmuide sáhttá váikkuhit, ja sis leat dábálaččat seamma dahje muhtumussii seamma árvvut go earáinge. Go nuppástusevttohusat bohtet siskkobealde, de daid lea várра álkit dohkkehít. Ávžžuhus lea ná sosiálalaččat, kultuvrralaččat ja ekonomalaččat positiivvalaš.

11.3.15 Plána ekonomalaš váikkuhusaid guorahallan

Dán bihtás eai leat mielde makkárge árvalusat, muhto dás guorahallojuvvojit dušše – nugo bajilčállagis sáhttá oaidnit – ovdal dahkkojuvvon árvalusaid ekonomalaš váikkuhusat dahjege golut Meahciráððehussii. Vaikko dán oasis eai leatge birasváikkuhusat, de dán oktavuođas gánnáha guorahallat viidáseappot plána ekonomalaš beliid.

Dikšun- ja geavahanplánaid heajos beallin lea leamaš dat, ahte vaikko birasministerija nannege daid, de dat ii leat goittot mearkkašan dan, ahte birasministerija ja eana- ja meahccedoallo-ministerija livččiiga ekonomalaččat čatnasan plánaide. Ekonomijja lea leamaš uhcit dahje eanet boduid buot dahkkojuvvon plánain. Meahciráððehus lea ohcan ruhtadeami sihke vánddardan- ja suodjalanbargguide bušehta dagadettiin, ja vaikko plána fitnut leatge válđojuvvon mielde oassin bušeahuttaárvalusas, de eai fitnuide leat goittotge vealttakeahttá gávdnon rudat. Erenoamážit vánddardeami ovddideapmái lea leamaš dáid jagiid hui váttis fidnet ruđaid. Nuba plána ekonomalaš ulbmilat sáhttet báhcit ollašuvakeahttá.

11.3.16 Meahcceguovllu geavaheami stivren boahtteáiggis

Plána árvalus

- Go dilli rievđá dađistaga, de eai plánas dábálaččat árvaluvvo bissovaš čovdosat. Dan sadjái árvaluvvo meahcceguovllu geavaheami stivrejeaddji proseassa bissovaš doaibman. Sáhttá navdit ahte dál dán plánas árvaluvvon guovddás čovdosiid – dego vuvddiid giedħahallama, astoággeanu ovddideami ja luondduealáhusaid doarjjabáikkiid dárbbu – galgá dárkkistit manjumstá 10–15 jagi geažes. Duon áiggis mánggat dálá lágat, mat váikkuhit meahcceguovllu geavaheapmái, bohtet rievdat. Lea jáhkkinis ahte lágat rivdet – ovdamearkka dihte luonddu-suodjalanlákha, huksenlákha ja meahccejohataluslákha leat rievdan dáid jagiid. Natura 2000 -programma váikkuhusat eai leat vel loahpalaččat čielgan.

Ovdalis mánnašuvvon bissovaš proseassa oaivvilda dan, ahte Meahciráððehus dárkkista plána báikkálaččat stivrejuvvon vuogi mielde. Dárkkisteapmi oaivvilda sierra berošteaddjijoavkkuid gullama ja sin doaivagiid ja fuolaid vuhtiiváldima (oassálasti plánema). Gieldda dáfus dárkkisteami jodiha Meahciráððehusa ásahan Anára gieldda ovttasbargojoavku.

Árvalusa birasváikkuhus

Árvalus čuovvu ollásit YVA-lága ja lea birasváikkuhusaid dáfus positiivvalaš.

11.4 Váhčira meahcceguovlu oassin Natura 2000 -fierpmádagas

11.4.1 Luondotiippat ja šlájat, maid vuodul guovlu lea válđojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii

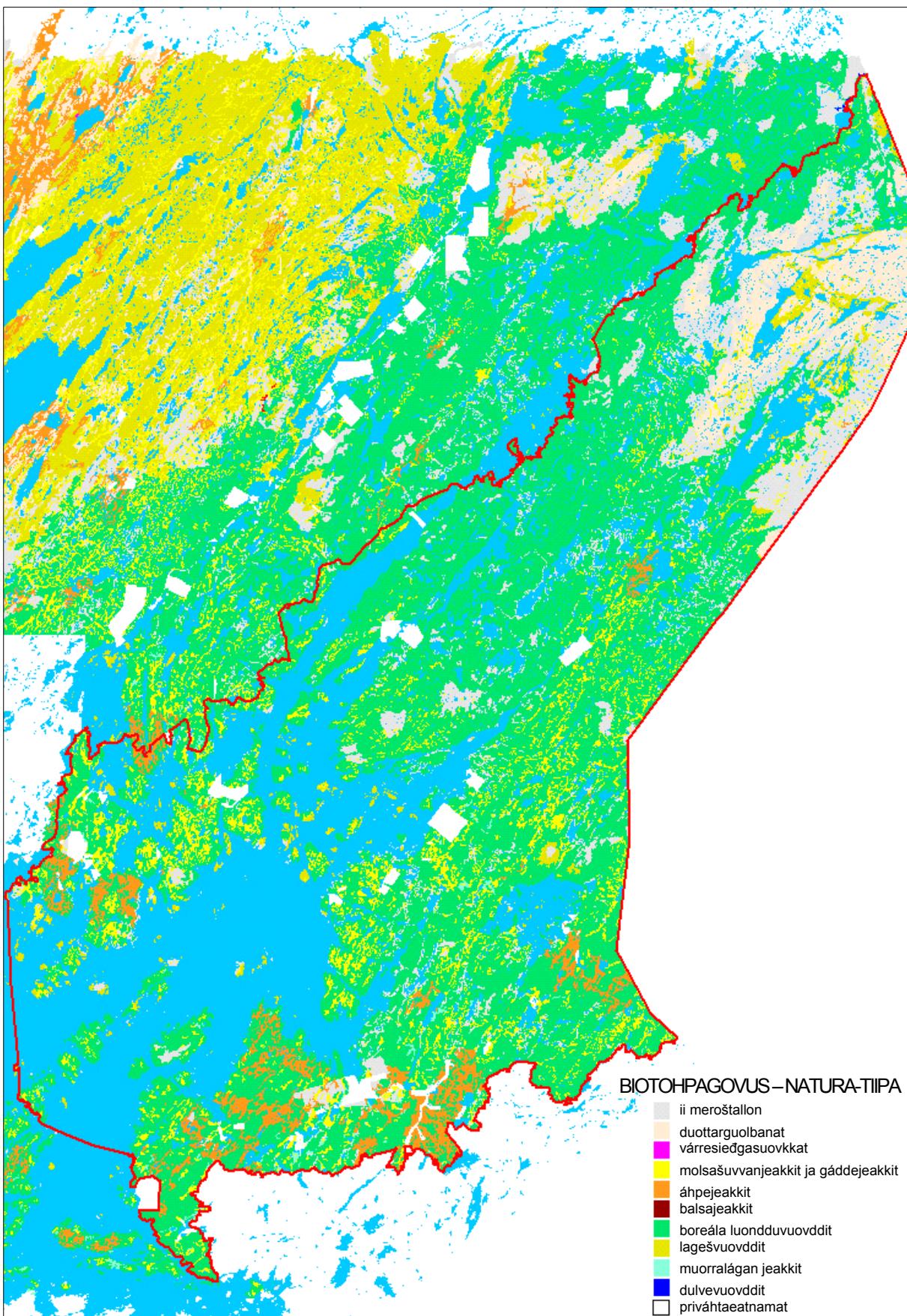
Váhčira meahcceguovlu gullá Natura 2000 -fierpmádaga Suoma evttohussii, man birra stáhtaráddi dagai mearrádusa 20.8.1998. Váhčira meahcceguovlu -nammasaš Natura-guovllu viidodat lea 157 368 ha. Guovlu lea evttohuvvón válđojuvvot Natura 2000 -fierpmádahkii SCI-guovlun dan suodjalanyluloš luondotiippaid ja šlájaid vuodul. Máninnašuvvón luondotiippat ja šlájat ovdan-buktojuvvojít luondodirektiivva (92/43/ETY) čuvvosiin I ja II. Váhčira meahcceguovlu -nammasaš Natura-guvlui guoskevaš diehtoskovis leat luondodirektiivva čuvvosa I mielde 11 luondotiippa, main viidásepmosat leat boreála luondduvuovvdit (35 %), guorba čielgačázat jávrrit (25 %), áhpejeakkít (10 %), alpiinnalaš ja boreála duottarguolbanat (10 %), muorralágan jeakkit (5 %) ja silikáhtabávttit, maid alde šaddet šattut (5 %). Dasa lassín luondotiippain gávdnojít vel lagešvuovvdit, várresieđgabohtut ja humusdoalli jávrrit ja láddot. Uhccánaš leat maiddái duottarjogat ja ádjagat ja dulvevuovvdit. Erenoamáš dehálažjan guovllu luondotiippain EU oaidná boreála luondduvuvvddiid, áhpejekkiid, muorralágan jekkiid ja dulvevuvvddiid.

Luonddukárten-prošeavttas jagiid 1996–2000 inventerejuvvojedje buot Davvi-Lappi luonddu-suodjalan- ja meahcceguovllut ja vuovdedoalloguovllu buot olggobeale guovllut. Kárten čáđahuvvui odđa biotohpainventerénávvaga (Eeronheimo 1996) mielde. Kártema boadusin riegádan báikediehtovuogádahkii leat dássázii válđojuvvon mielde 11 Natura 2000 -luondotiippa (tabealla 2 ja govva 18). Natura -luondotiipaklassifiserema duddjojít ain ovddosguvlui lagi 2002 áigge, ja nuba dieđut eai leat vel áibbas loahpalačcat.

Tabealla 2. Luonddukárten-dieđuid vuodul Váhčira meahcceguovllus gávdnojít čuovvovaš Natura 2000 -luondotiippat. Luondotiippat = Natura 2000 -luondotiippat eanaguovllus luonddukárten-dieđuid vuodul. Gokču % = Natura-diehtoskovis almmuhuvvón luondotiippat, gokču %. * = eai gula jeaggeovttastumiide.

Luondotiippat	Ha	%	Gokču %
Boreála luondduvuovvdit	69 413	45	35
Molsašuvvanjeakkít ja gáddejeakkít*	10 081	6	-
Duottarguolbanat	5 984	4	10
Áhpejeakkít	4 579	3	10
Lagešvuovvdit	2 462	2	4
Muorralágan jeakkít*	528	0	5
Dulvevuovvdit	3	0	0
Meroštallon Natura-luondotiippat oktiibuot	93 050	60	
Meroštalaakeahttá / eai gula Natura luondotiippi	14 078	9	
Várresieđgabohtut			3
Silikáhtabávttit			5
Čázit	49 200	31	
Humusdoalli láddot ja jávrrit			3
Guorba čielgačázat jávrrit			25
Oktiibuot	156 328		
Priváhteatnamat	2 373		

Luondodirektiivva čuvvosa II eallišlajain guovllus gávdnojít diehtoskovi mielde geatki ja čeavrris. Luondodirektiivva šlájat leat ráfáidahhton luonddusuodjalanlága vuodul.

Govva 18. Váhčira meahcceguovllu ja lahkosiid eanaguovlluid Natura 2000 -luondotiippat luonddukártenmateriála vuodul.

Váhčira meahcceguovllu Natura 2000 -diehtoskovis leat almmuhan guovllus gávdnot 22 EU:a loddeditrektiivva čuvvosii I gullevaš loddešlája (tabealla 3). Dáin golbma leat Suoma áitavuloš-vuođaklassifiserema mielde áitavuložat.

Tabealla 3. Direktiivva 79/409/ETY čuvvosii I gullevaš loddešlájat Váhčira meahcceguovllu Natura-guovllus. Bissovaš = orru guovllus birra lagi. Fárrejeaddji = fárre dálvái eret. Bessejeaddji = besse ja šaddada čivggaidis guovllus / geavaha guovllu lassánanguovlun. Dálvádeaddji = orru badjel dálvvi guovllus. Vuoiŋŋasteaddji = bessenguovllu olggobeale guovlu, man geavahit fárren-, johtin- dahje lámiágge. C = dábálaš, R = hárvenaš, V = hui hárvenaš, P = gávdno guovllus, muhto populašuvnna sturrodaga ii sahte árvvoštallat.

Namma	Bissovaš	Populašuvdna		
		Bessejeaddji	Fárrejeaddji	Vuoiŋŋasteaddji
Cizášfálli	<i>Falco columbarius</i>		R	
Bearalskuolfi	<i>Aegolius funereus</i>	R		
Bigán	<i>Surnia ulula</i>	R		
Lidnu	<i>Bubo bubo</i>	V		
Gáhkcor	<i>Gavia stellata</i>		R	
Bižus	<i>Pluvialis apricaria</i>		C	
Dovtta	<i>Gavia arctica</i>		C	
Guorga	<i>Grus grus</i>		V	
Čearret	<i>Sterna paradisaea</i>		R	
Njukča	<i>Cygnus cygnus</i>		R	
Ruonájuolčoavžju	<i>Tringa glareola</i>		C	
Čukčá	<i>Tetrao urogallus</i>	C		
Ruovddagas	<i>Dryocopus martius</i>	V		
Čáihni	<i>Picoides tridactylus</i>	R		
Jeaggehávut	<i>Circus cyaneus</i>		R	
Rávgoš	<i>Philomachus pugnax</i>		R	
Loađgu	<i>Asio flammeus</i>			
Áitavuloš šládja			1–5P	
Áitavuloš šládja			R	
Áitavuloš šládja			R	
Gárggogoalsi	<i>Mergus albellus</i>	1–5P		
Bávgoš	<i>Phalaropus lobatus</i>			

Natura-árvalusa manjá lea gárvvásmuvvan Váhčira guovllu birra loddečielggadus (Osmonen 2002), mii dievasmahttá ja dárkkálmuhhttá Natura loddeditrektiivva čuvvosa dieđuid. Čielggadusa vuodul guovllus gávdnojit 24 šlája, mat bohtet ovdan loddeditrektiivvas (tabealla 4).

11.4.2 Plána váikkuhusat

Stáhtarádi mearrádus Suoma Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádatevttohusa dohkkeheamis mearkkaša ahte luonddusuodjalanlága (1096/1996) 65. ja 66. §:s mearriduvvon vuogatvuoda-váikkuhusat leat boahztán dáin guovlluin čuovvunlhákai. Nuba jos dihto fidnu dahje plána juogo okto dahje go guorahallá eará fitnuiguin dahje plánaiguin ovttas sáhtá mearkkašahtilhákai rašudit Natura-guovllu luondduárvvuid, de fitnu ollašuhhti galgá árvvoštallat váikkuhusaid (LsL 65 §). Eiseváldi ii oaččo miedihit lobi iige dohkkehít plána, jos váikkuhusaid árvvoštallan- ja cealkámušmeannudeapmi čájehit ahte fidnu dahje plána mearkkašahtilhákai rašuda Natura-guovllu luondduárvvuid (LsL 66 §). Ovdalis máinnašuvvon luonddusuodjalanlágas oaivvilduvvon mearkkašahtti rašudeami ceahkki ja dan čuoziheapmi namalassii daidda luondduárvvuide, mat leat vuodđun guovllu laktimii Natura 2000 -fierpmádahkii, dahká dábálaččat vejolažžan guovllu dábálaš geavaheami, jos ovdamearkka dihte luonddusuodjalanlhákii vuodđuduvvi ollašuhtimis ovttaskas dáhpáhusain ii nuppeláhkai daddjojuvvo.

Tabeallia 4. Váhčira meahcceguovllu bessenlottiid loddedirektilvašlájat Váhčira loddečielggadusa vuodul (Osmonen 2002). EN = hui áitativuložat, VU = vára vuolde, NT = gánnáha dárkot.

Šládja		Áitativulošvuođa luohkká
Cizášfálli	<i>Falco columbarius</i>	VU
Bigán	<i>Surnia ulula</i>	-
Lidnu	<i>Bubo bubo</i>	-
Gáhkcor	<i>Gavia stellata</i>	NT
Čiekča	<i>Pandion haliaetus</i>	NT
Láfol	<i>Charadrius morinellus</i>	NT
Goaskin	<i>Aquila chrysaetos</i>	VU
Dovtta	<i>Gavia arctica</i>	-
Guorga	<i>Grus grus</i>	-
Čearret	<i>Sterna paradisaea</i>	-
Njukča	<i>Cygnus cygnus</i>	-
Ruonájuolčoavžžu	<i>Tringa glareola</i>	-
Čukča	<i>Tetrao urogallus</i>	NT
Ruovddagas	<i>Dryocopus martius</i>	-
Čáihni	<i>Picoides tridactylus</i>	NT
Ruksesguškil	<i>Limosa lapponica</i>	NT
Bakku	<i>Tetrastes bonasia</i>	-
Giellavealgu	<i>Luscinia svecica</i>	-
Rávgoš	<i>Philomachus pugnax</i>	NT
Hurri	<i>Tetrao tetrix</i>	NT
Áitativuloš šládja, 2 st		EN
Gárggogoalsi	<i>Mergus albellus</i>	-
Bávgoš	<i>Phalaropus lobatus</i>	-

Natura 2000 -guovlluid suodjaleapmi ja geavaheapmi

Luondodirektiivva 92/43/ETY 6. artihkkala njuolggadusain gávn nahuvvo ahte luondotiippaid hárrái suodjalandássi lea govttolaš buorre, go

- dan lunddolaš leavvanviidotat ja guovllut, mat das gávdnojit, leat stáddásat dahje viidumin
- sierra ráhkodus ja sierra doaimmat, mat leat dárbbašlaččat dan seailluhan dihte guhki vuollai, gávdnojit ja daid sáhttá várra einnostit boahtteáiggis
- guvlui mihtilmas šlájaid suodjalandássi lea govttolaš buorre.

Stáhtarádi mearrádusas (Vn 20.8.1998) lea gudege Natura-guovllu hárrái spesifiserejuvvon mo suodjaleapmi ollašuhttojuvvo. Nuba ain máninnašuvvo láhka, man njuolggadusaid mielde dorvvastuvvojat dat luonduárvvut, maid vuodul guovlu lea evttohuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii. Váhčira meahcceguovlu ollašuhttojuvvo meahcceguololága (62/1991) vuodul. Guovllu geavaheapmi ja dikšun mearrašuvvá meahcceguololága ja dikšun- ja geavahanplána vuodul. Meahcceguololágas leat meroštallon dat ulbmilat, maid mielde guovlu stivrejuvvo. EU:a luondodirektiivva luondotiippaide ja šlájaise guoskevaš njuolggadusat leat fámus Váhčira meahcceguovllus. Meahcceguololága ulbmiliid ollašuhti dikšun- ja geavahanplána ii raššut guovllu luondotiippaid ja šlájaid govttolaš buori suodjalandási.

Guollečáziid dikšun ja guolástus

Plána čuoggás Guollečáziid dikšun ja guolástus ovdanbuktojuvvon doaibmabijut gusket Natura 2000 -diehtoskoviid čuovvovaš luondotiippaide: guorba čielgačázat jávrrit ja humusdoalli láddot ja jávrrit.

Meahcceguovllu mange vál dogolganguvlui ii oaččo gilvit dasa vieris guollešlájaid dahje -náliid, jos dulvadanmearrádusain ii leat addojuvvon dasa lohpi. Meahcceguovllu guollenáliid genetihkalaš buhtisvuhta ii ná šatta áitojuvvot goittot odđa gilvimiid dihte eaige meahcceguvlui boade vieris guollešlájat. Luonddudilis seailluhit oaivvilduvvon čáziid árvu guollečáhčin boahtá várра lassánit.

Plána árvaluvvon doaibmabijut eai áitte Natura 2000 -fierpmádaga luondotiippaid dahje šlájaid govtolaš buori suodjalandási.

Meahcivalji ja dan dikšun ja meahccebivdu

Plána čuoggás Meahcivallji ja dan dikšun ja meahccebivdu árvaluvvon doaibmabijut gusket buot Natura-luondotiippaide, mat gávdnojut guovllus. Dasa lassin doaibmabijut váikkuhit direktiivva 79/409/ETY čuvvosa I loddešlájain vuosttažettiin čukčái.

Meahcceguvololáhka ii mudde meahcivaljidikšuma iige meahccebivdu. Plána eai ná leat eará go muhtun prinsihpat meahcivaljidikšuma ja meahccebivdu stíremis ja árvalusat Meahcirádđehusa lohpevuovdimis. Meahcirádđehus vuovdá ráddjejuvvon meari dihtoeriid mielde meahcástanlobiid olgobáikegoddelaččaide. Lobiid mearri dárkkistuvvo jahkásacčat bistevaš geavaheami prinsihpaid mielde.

Meahcirádđehus lea mielde čuovvumin meahcceguovllu čukčá- ja rievssatnáliid. Meahcirádđehus vuodđuda golbma fuodđodárkongolmmačiegahasa meahcceguvlui. Fuodđodárkongolmmačiegahasaid vuodđudeami bokte háliidit čielggadit ainge vuđoleappot náliid molsašuddama ja daidda váikkuheaddji dahkkiid ovttas RKTL:ain.

Meahcirádđehusa luonddukárten ja dasa guoskevaš báikediehtovuogádat addet buriid vejolaš-vuođaid dutkat maiddái eallinbirrasiid váikkuhusa šlájaid náliidmolsašuddamii.

Plána árvaluvvon doaibmabijut meahcivaljis ja dan dikšumis ja meahccebivddus eai rašsut Natura 2000 -fierpmádaga luondotiippaid dahje šlájaid govtolaš buori suodjalandási.

Čoaggin

Plána eai leat čoaggimii guoskevaš árvalusat eaige ávžžuhusat. Dán plána eai leat njuolggó váikkuhusat daidda luondotiippaide dahje šlájaide, maid vuodđul guovlu lea vál dojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii.

Boazodoallu

Meahcceguvololáhka doarju boazodoalu. Meahcceguvololáhka galggašii eará ulbmiliid lassin dorvvastit luondduealáhusaid ja sámekultuvrra. Dasa lassin meahcceguvololáhka addá vejolaš-vuođa boazodoalus dárbašlaš geavahanvuoigatvuodđaid luohpadeapmái. Meahcceguvololágas eai goittotge gávdno njuolggadusat, mat stivrejít detáljalaččat boazodoalu. Dat leat boazodoallolágas (848/1990). Boazodoalu stivren ii gula Meahcirádđehussii.

Meahcceguovllut leat oaivvilduvvon boazoguohtoneanan, muhto meahcceguovloláhka mearrida guoh toneatnamiid geavaheamis dušše ulbmillaš dásis. "Luondduealáhusaid dorvvastemiin" oaivvildit dan, ahte guoh toneatnamiid dilli galgá bissut buorrin guhkesággeulbmiliin. Jearaldagas leat bistevaš geavaheami prinsihppa. Boazodoalu váikkuhusaid guoh toneatnamiidda sáhttá dohkkehit nu guhká go bohccuid guoh tun dáhpáhuvvá bistevaš geavaheami prinsihpa mielde. Dáid jagiid leat fuomášan ahte bohccuid guoh tun lea njoahcudan ee. soagi oðasmuvvama. Vaikko pláanas eai leat árvalusat boazodoalu stivrema birra, de gánnáha ovttas bálgosiiguin ohcat vugiid guoh toneatnamiid dili buoridan dihte.

Boazodoalu váikkuhusat čuhcet guoh tuma bokte buot guovllus gávdnojeaddji Natura 2000 -luondotiippaide. Pláanas eai leat árvalusat boazodoalu stivremis, ja nuba plána ii váikkut Natura-luondotiippaid ja -šlájaid govttolaš buori suodjalandássái.

Muoradat ja dan dikšun ja geavaheapmi

Ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon vuovddit

Natura-diehtoskovis leat árvvoštallan ahte boreála luondduvuovddit leat Váhčira meahcceguovllus 35 % Natura-guovllu viidodagas. Luonddukártendieđuid mielde boreála luondduvuovddit Váhčira meahcceguovllus leat sullii 45 % guovllu viidodagas (tabealla 2 ja govva 18).

Boreála luondduvuvddiide leat lohkkojuvvon vuovddit, maid gieraoaksegokču lea badjel 10 % (FAO:a meroštallan). 1920–30-loguin riegádan vuovderádjebéahcevuovddit, vađat, vesábohtut ja nuorra vuovddit eai gula máinnašuvvon meroštallama mielde luondduvuvddiide. Dakkár vuovddit, mat leat giedahallon 1950-logu manjjá dálá vuovdegiedahallanvugiiguin dahje main leat šaddadan vuovddi dahje čádahan vesádikšunbargguid, eai maiddái gula boreála luondduvuvddiide. Boreála luondduvuovddi meroštallan dakhá vejolažžan boares čoakkildančuohppamiid dahje smávvalágan ruovttudárbomuora válđima. Ovddibu vuodul sáhttá gávn nahit ahte Váhčira meahcceguovllu ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovlluid vuovddit devdet buorre muddui boreála luondduvuovddi meroštallama.

Boreála luondduvuovddit Váhčira meahcceguovllus leat 69 413 ha. Ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovllu viidot dat lea 9 900 ha. Dat lea sullii 6 % oppa meahcceguovllu viidodagas ja sullii 14 % Váhčira meahcceguovllu boreála luondduvuvddiide viidodagas. Vuvddiid dikšuma ja geavaheami olggobeallai báhcá sullii 60 000 ha Váhčira meahcceguovllu boreála luondduvuvddiin. Vuovdeeana ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovllus lea 5 700 ha, mii lea 13 % meahcceguovllu vuovdeeatnama viidodagas. Luonddukártendieđuid (Sihvo 2001) vuodul Váhčira meahcceguovllu vuovdeeatnamis lea beahci oktiibuot 2 576 500 m³ (tabealla 5).

Tabealla 5. Luonddukártendieđuid vuodul Váhčira meahcceguovllu muoradaga geassu muorrašlájaid ja válđojoavkkud mielde (m³).

Muorrašlájja	Vuovdeeana	Guorbaeana	Joavdelaseana	Oktiibuot
Beahci	2 576 500	911 500	10 600	3 498 600
Guossa	-	-	-	-
Lodnjesoahki	5 400	-	-	5 400
Soahki	84 500	41 500	600	126 600
Lageš	100	15 800	1 000	16 900
Suhpi	2 800	1 300	-	4 100
Earát	-	-	-	-
Oktiibuot	2 669 300	970 100	12 200	3 651 600

Plánas ovdanbuktojuvvo, mo meahcceguovlolága mieldásaš ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon vuovdeguovlluid rájit galget mearriduvvot ja čuhppanmolssodeapmi čadahuvvot dán guovllus. Čuhppanárvalus vuodđuduvvá meahcceguovlokomitea árvalussii ja dan vuodul dahkkojuvvon meahcceguovloláhkii ja lága ákkastallamiidda. Lága mielde "meahcceguovlluid vuovddit bisuhuvvojtit luonddudilis dahje dain bargojuvvo ekologalaš vuovdedoaluin". Čuhppanárvalus guoská guvlui, mii lea čuhppojuvvon 1920-logu loahpas.

16.–17.9.2002 birasministerija ja Meahciráđđehusa ovddasteaddjít fitne báikki alde dárkkisteamen Váhčira meahcceguovllu ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon guovlluid. Dárkkisteami okta-vuodas sii oahpásmuvve daidda guovlluide, mat leat dán plána mielde árvaluvvon giedđahallot vuosttas 15-jagibaji áigge. Dárkkisteamis mannojuvvui čađa Garitnjárgga guovlu. Nubbi guovlu, mii galgá giedđahallojuvvet vuosttas 15-jagibaji áigge, lea Máđjítčielggis.

Giedđahallanvuloš vuovdegovvosat ja dat ahte maid ákkaid mielde dat válljejuvvojtit, dárkkál-muvvet báikki alde čadahuvvonen dárkkisteamis. Giedđahallanvuloš govvosat dárkkálmuuvvet buorebut ja buorebut rádjama plánema oktavuodas. Vuovdegovvosat, mat válljejuvvojtit giedđahallamii, leat homogenalaš ja sieivalágan muorrás beahcevuovddit. Mieskamuorat ja lastamuorat dán govvoosi leat viehka uhccán. Govvosat, main muoradaga ráhkadusas leat lunddolaš molsaš-uddamat ja main boreála luondduvuovddi earáge dovdomearkkat leat mearkkašahttiláhkai, guđđojuvvojtit giedđahallama olggobeallai goittot vuosttas 15-jagibaji áigge.

Vuosttas 15-jagibaji áigge lea plánas árvaluvvon čuhppojuvvet muorra jahkásaččat sullii $3\,000\text{ m}^3$ dahjege oktiibuot sullii $45\,000\text{ m}^3$. Gaskamearálaš čuhppanjávk hektára ala lea árvvu mielde $30\text{--}50\text{ m}^3$. Čuhppanvuloš viidodahkan šaddá ná vuosttas 15-jagibaji áigge $900\text{--}1\,500$ hektára.

Čuhppama oktavuodas eatnamis leahkki muoradat ja válđooassi ceaggut báhcán jápmá muoradagas guđđojuvvojtit vuovdái. Čuhpahagaide guđđojuvvojtit maiddái boares háikkat, soagit, šáljat, leaibbit ja subit duovddamuorran ja dorvvastit luonduu máňggahápmášvuoda seailuma. Muoradat, mii guđđojuvvo ceaggut, ja eanamuorat sihkarastet dan, ahte guovllus gávdno dadistaga mieskamuorra. Čuhppamiiguin ja daidda guoskevaš eanaboaldimiin ja ceakkovuovddi boaldimiin lea ulbmil lasihit luonduu máňggahápmášvuoda – ee. nuorra ahkeluohkáid, soagi ja eará lastamuoraid ja buollámiid šaddošlájaid. Čuhppama ulbmilin lea ná maiddái ovdeštit vuovddi ovđánit boreála luondduvuovdin. Natura 2000 -luondotiparávagirjjis gávnahnahuvvo ahte hui boares, váŋkás vuovddi, masa áibbas iešalddes fargga idášedje "ráigesajit" ja mieskamuorat, ovđánemi sahittá jođálmahittit ee. boaldimiin. Ovddeštandohkálašvuoda lasiha čuožáhaga lagas-vuohta juoga bures seilon luonddudilálaš dahje dan láhkásaš boares vuovdái.

Ovdalgo plánejuvvojtit guovllut, mat galget merkejuvvet čuhppojuvvet, de dáid guovlluid luondduárvvut galget kártejuvvet. Kártemiin čielggaduvvojtit guovlluid luondduárvvut ja vejolaš áitatvuloš ealánslájat.

Ruovttudár bomuora váldin ja muora vuovdin ovttaskas olbmuide

Plána árvalus lea ahte Meahciráđđehus čujuha čuhppanbáikki nu lahka gámpá dahje eará geavahanbáikki go vejolaš, vai olbmo eallinmearkkat báhcet eanaš gámpápáid lahkosiidda ja eará guovllut bisošedje meahcceguovlluláganin. Ruovttudár bomuora váldojuvvo vuosstažettiin ealli ceakkobezii. Dáinna árvalusain geahččalit seastit guovllu soahkevuvddi, mat buorre muddui dušše 1960-logu lastamáhtoroasus ja mat eai leat dan maijá ođasmuvvan. Natura-diehtoskovis luondodirektiivva lagešluondotiipi gullá 4 % guovllus. Davvi-Lappi luonddukártenmateriála vuodul lagešvuovddit Váhčira meahcceguovllus leat 2 462 ha dahjege 2 % viidodagas (govva 18).

Váhčira meahcceguovlu gullá obban nuortalašguvlui, gos nuortalaččain leat dihto sierra-vuoigatvuodat ee. ruovttudárbonmuora váldima ektui. Nuortalašlága (253/1995) mielde

Nuortalašguovllus ássi nuortalaččas lea vuogatvuohta nuvttá váldit dán guovllus leahkki stáhta eana- ja čáhceguovlluin boaldinmuorran stáhtavuvddiin eanamuoraid ja goike muora, ii goittotge huksenmuorran dohkálaš muoraid; ja dasa lassin oažžut vealtameahttun dárbbuide meahcchálddašaneiseválddi čujuheami mielde dihto sajiin huksen-, boaldin- ja eará ruovttudárbonmuora.

Jurddaboadus

Jurddaboadusin ovdalis ovdanbuktojuvvon dieduid vuodul sáhttá gávnahit ahte plána árvalusat Váhčira meahcceguovllu ekologalaččat dikšut oaivvilduvon vuvddiid muoradaga dikšumis ja geavaheamis ja ruovttudárbonmuora váldimis eai raššut boreála luonduvuovddi eaige eará Natura-luondotiippaid dahje šlájaid govtolaš buori suodjalandási.

Ruvkedaiba

Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána ii váikkut ruvkemineralaid ohcamii iige rukke-doibmii, ja nuba plána ii váikkut daidda Natura-luondotiippaide ja šlájaide, maid vuodul guovlu lea váldojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii. Meahcceguovlolága mielde ruvkebire vuodđudeapmái galgá leat stáhtarádi lohpi. Ná jos meahcceguovllus goas nu gávdno juoga maid gánnáha roggagoahtit, de dákkár fidnu ja dan váikkuhusat daidda luondotiippaide dahje šlájaide, maid vuodul guovlu lea váldojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii, šaddet giedhallojuvvot stáhtarádis.

Eanaávdnasiid váldin

Plána árvalusas Meahciráddhehus sáhttá ainge vuovdit eanaávdnasiid meahcceguovllu siste dáhpáhuvvi smávvalágan huksema dárbbuide.

Nuortalašlága (253/1995) mielde ”nuortalašguovllus ássi nuortalaččas lea stáhta eana- ja čáhceguovlluin, mat leat dán guovllu siste, vuogatvuohta nuvttá oažžut vealtameahttun dárbbuide meahcchálddašaneiseválddi čujuheami mielde dihto sajiin huksen- ja eará ruovttudárbbu váras čievrra ja deavddaeatnama”.

Plána ii rievdat dálá vuogi iige váikkut daidda Natura-luondotiippaide ja šlájaide, maid vuodul guovlu lea váldojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii.

Astoáiggeatnu ja turisma

Meahciráddhehus geahččala ovddidit astoáiggeanu – vuosttažettiin vánddardeami – várrugasat ja vealtá huksemis meahcceguovllu golmmeš- ja njelješavádagas, mat leat dán guovllus buot eanemus meahcceguovlluláganat. Árvalus lea dahkojuvvon meahcceguovloiešlági seailluhan dihte ja sámekultuvrra ja luondduealáhusaid dorvvastan dihte. Árvalus ii goittot hehtte ovdamarkka dihte boazodoalus dárbbašlaš rusttegiid huksema, muhto árvalus stivre Meahciráddhehusa iežas doaimmaid. Árvalus guoddá goittot vejolašvuoda astoáiggeanu ovddideapmái ovttšeš- ja guvttešavádagas, iige dat leat áibbas veadjemeahttun maiddái golmmeš- ja njelješavádagas.

Plána árvalusas ávdin- ja várrenstobuid geavahanulbmil ii nuppástuvu. Merkejuvvon skohtermádijat ja fanastallan- ja meallunjohtolagat seilot. Ulbmilin lea ahte boares johtolagat seilot. Váikkuhusat Natura 2000 -luondotiippaide čuhcet vuosttažettiin skohtervuodjima bokte (gč. Johtalus ja johtaleapmi).

Plána árvalusas astoággeanu stivrema ja plánejuvvon avádatjuogu bokte dorvvastuvvo guovllu Natura 2000 -luondotiippaid ja šlájaid govttolaš buorre suodjalandássi.

Johtalus ja johtaleapmi

Meahciráddheusa ulbmilin ii leat lasihit meahccejohtalus meahcceguovllus. Meahciráddhehus ii vuodđut meahcceguvlui meahccejohtaluslaga mieldásash skohterjohtolagaid. Meahcceguovllu dálá skohtermádijat bisuhuvvojtit. Meahciráddhehus miediha geasiáigái meahccejohtaluslobiid dálá mádijaide meahcceguvlui dušše dihto dáhpáhusain ja hui mávssolaš sivaid dihte.

Báikegoddelaččain lea vuogatvuhta nuvttá ja friddja johtalit skohteriin stáhta hálddašan guovlluin. Dán "friddja" vuogatvuhitii dán plánas ii guskojuvvo. Dálvvi áigge dáhpáhuvvi meahccejohtalus stivrejuvvo merkejuvvon skohtermádijaiguin. Mádiidja meahcis lea sullii gaska-mearálačcat mehtera govddu. Viidotaga dáfus dan váikkuhus luonddukártendieđuid vuodđul Natura 2000 -luondotiippaide Váhcira meahcceguovllus lea čuovvovaš: molsašuvvanjeakkit ja gáddejeakkit 1 ha, áhpejeakkit 0,9 ha, boreála luondduvuovvddit 1,6 ha ja muorralágan jeakkit 0,1 ha. Skohtermádjidja čuohcá nappo oktiibuot 3,6 ha:a viidotahkii (0,004 %) Váhcira meahcceguovllu Natura 2000 -luondotiippain. Dasa lassin skohtermádija váikkuhus čázadagaide ja daidda luondotippaide, mat eai gula Natura 2000 -luondotiippaide, lea 21,4 ha.

Plánas eai leat árvaluvvon nuppástusat meahccejohtaluslobiid miediheapmái dálvvi áigái. Meahccejohtalus stivrema bokte leat sáhttán sakka geahpedit heajos váikkuhusaid. Skohtermádijat eai áitte daid luondotiippaid ja šlájaid govttolaš buori suodjalandási, maid vuodđul guovlu lea válđojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii.

Geavahanvuogatvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi

Meahcceguvolágas bisuhuvvui vejolašvuhta luohpadit geavahanvuogatvuodaid luondduealáhusaid ulbmiliidda. Plána árvalusas Meahciráddhehus luohpada geavahanvuogatvuodaid boazodoalu dárbbuide daidda bálgosiidda, mat leat meahcceguovllu siste. Árvalus bisuha dálá vuogi.

Meahcceguovllu ovttéshavádahkii Meahciráddhehus sáhttá luohpadit geavahanvuogatvuodaid guolástanulbmili dakkár ohccái, guhle deavdá luondduealáhusaid ruhtadanlágas (45/2000) ásahuvvon eavttuid. Árvalus bisuha sullii dálá dili.

Ámmátlágan guolástusa várás Meahciráddhehus sáhttá láigohit guolástusa doarjjabáikki Sáhpánn-járgga guollegettis dahje erenoamáš mávssolaš sivaid dihte eará sajis meahcceguovllu ovttéshavádagas. Dáinna árvalusain leat háliidan guodđit ámmátguolásteaddjiide vejolašvuoda oažžut doarjjabáikeguovllu. Geavahanvuogatvuodasoahpamušat dahkkojuvvojtit mearreáigái. Jos doarjjabáikki geavahanulbmil nuppástuvvá nu ahte manná meahcceguvolága vuostá, de Meahciráddhehus sáhttá burgit soahpamuša. Plána árvalus oaivvilda dan, ahte ođđa doarjjabáikeguovllut eai lassán dahje lassánit hui uhccán.

Nuortalašlága (253/1995) mielde nuortalašguovllus ássi nuortalaččain lea vuogatvuohta nuvttá cegget Meahciráddhehusa lobiin boazo-, meahccebivdo- ja guolástanbarttaid, guollekealláriid ja vuorkkáid dárbbashaš sajiide. Dasa lassin nuortalašguovllus ássi nuortalaččas lea vuogatvuohta stáhta eana- ja čáhceguovlluin, mat leat dán guovllus, nuvttá doallat sátkkuid ja guolástan-biergasiid goikadansajiid almmá sierra lobi haga.

Plána árvalusat eai váikkut Natura 2000 -luondotiippaid dahje šlájaid govtolaš buori suodjalan-dássái.

Luonddusuodjalus

Meahciráddhehus dakhá veahkkálagaid dutkiiguin plána guovllu goaskimiid ja rievssatfálliid suodjalan dihte. Geavadis Meahciráddhehus jahkásáččat bearráigeahččá besiid ja dárkkista bessema lihkostuvvama ja dárbbu mielde dorvvasta bessema. Plána árvalusas Meahciráddhehus kárte direktiivašlájaide gullevaš gáhkkora gávdnomá meahcceuovllus. Plána álgoárvälsä-muvvama manjá lea čielggaduvvon loddešláadjadilli (Osmonen 2002), mas lea čielggaduvvon mángga earáge loddediträktiivašlája gávdnon meahcceuovllus. Bearráigeahččamiin ja kártemiiguin geahččalit bisuhit ja buoridit direktiivašlájaid govtolaš buori suodjalandási.

Meahciráddhehus lea dán dikšun- ja geavahanplánaárvälsä-muvvama manjá válmmaštallan fitnu, mas kártejuvvo johkaskálžžuid gávdnon ja populašuvnnaid dilli Davvikalohta davvenuorttageahčen. Fidnui lea ohccojuvvon Barents Interreg III A Kolkarctic -ruhtadeapmi. Suoma hárrá Váhčir lea mávssolaš guovlu dán fitnus.

Meahcceboulliid beaktulis dusten dáid manjimus logiid jagiid áigge lea hehtten nuorra ahke-luohkáid riegádeami ja soagi odasmuvvama. Plána árvaluvvon eanaboaldimiid ja ceakkovuovddi boaldima bokte sáhttá ahkeráhkadusa ja muorrašládjáráhkadusa dáfus ovttabealat vuovde-guovlluid mánggabéalagahttit, ja dákkár doaibmabijut dorvvastit bealisteaset guovllu govtolaš buori suodjalandási.

Meahciráddhehus čuovvu guovllu luonddu dili ja dan nuppástusaid ja fuođdonáliid ovdáneami ja čohkke dieduid dain áitatvulos šlájain, mat gávdnojít guovllus. Čuovvumiid bokte, plána árvalusa bokte ja ekologalaččat dikšut oaivvilduvvon vuvddiid, astoáiggeanu, johtalusa ja johtaleami ja eará doaimmaid dárkkistemiiguin guhkimustá 10–15 lagi gaskkaid dorvvastuvvo guovllu govtolaš buorre suodjalandássi.

Čoahkkáigeassu

Plána árvalusat eai čuoze funet daidda luondotiippaide ja šlájáide, maid vuodul guovlu lea laktojuvvon Suoma Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádaga Suoma evttohussii. Dasa lassin plána dorvvasta Natura-fierpmádaga luondotiippaid ja šlájaid seailuma boahtteáiggisge earret eará meahccejohthalusa stivremiin, áššáigullevaš oahpistan- ja bálvalanrusttegiiguin, guovllu luonddu-dili čuovvumiin ja bearráigeahččamiin.

Čoahkkáigeassun sáhttá gávn nahit ahte Váhčira dikšun- ja geavahanplána ovddida Váhčira meahcceuovllu ja Váhčira Natura-guovllu luondduárvvuid sealuma. Plána lea ná dehálaš oassi Natura 2000 -fierpmádaga ollašuvvamis.

Birasministerija nannenreive

BIRASMINISTERIIJA

Beaivemearri

Dnr

22.10.2007

YM15/5741/2001

Meahciráđđehus

Čujuheapmi Meahciráđđehusa reivvet Birasministerijai Dnr 1238/40/99/3.12.2001 ja
4384/623/2003/20.3.2007

Ášši Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána nannen

Ášši válmmaštallan

Meahciráđđehus lea 3.12.2001 sádden Birasministerijai Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána nannenlákai meahcceguovlolága (62/1991) 7 §:a vuodul. Dan maijyá Meahciráđđehus lea dievasmahttán plána nu, ahte lea árvvoštallan plána váikkuhusaid Váhčira meahcceguovllu Natura 2000 -guovllu luonduárvvuide (lohku 11.4 Váhčira meahcceguovlu oassin Natura 2000 fiermádagas). Meahciráđđehusa bivdaga vuodul Sámediggi doaimmahii 16.6.2006 árvvoštallama dikšun- ja geavahanplána váikkuhusain sámekultuvrii. Go Davvi-Lappi luondduriggodatplána dárkkisteami oktavuođas jagiid 2005-2006 mearriduvvui luhppojuvvot Davvi-Lappi meahcceguovlluid čuohppamiin, de Meahciráđđehus lea dahkan 20.3.2007 beivenčuvvosa Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánii dákko bokte. Seammás plána lea dárkkistuvvon Vironjárgga (Vironjargá) fuolahan- ja gozihanstobu ja Interreg-Tacis -fidnun plánejuvvon Piilola meahccebálgá ráhkadeami hárrái. Eará osiin Meahciráđđehus ii leat rievdadan plána.

Birasministerija lea bivdán, nu ahte lea váldán vuhtii ráđđehusa árvalusa ákkastallamiid, Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána birra sierra ministerijaid ja guovddášvirgedoaimmahagaid sihke Bálgosiid Ovtastusa ja Sámedikki cealkámušaid. Fidnejuvvon cealkámušaid mielde plána lea adnojuvvon dábálaččat buorrin vuoddun Váhčira meahcceguovllu dikšumii ja geavaheapmái. Sámediggi dan sadjái hálividččii ministeriija guodđit nannekeahattá dikšun- ja geavahanplána, dasgo lága vuolitdássášaň njuolggadussan dat Sámedikki mielas gáržida sámiide vuodđovuoigatvuohan dorvvastuvvon kultuvrrain ja dasa gullevaš ealáhusaiguin bargama.

Guovddážis ovdalis mánnašuvvon cealkámusain ovdanbukton áššiin leat leamaš doivojuvvon nuppástusat Váhčira dikšun- ja geavahanplána dievasmahtimiin ja majimuš beivemis. Ng. Piilola meahccebálgá ráhkadeapmi gal lea bohcidahttán ruossalas oainnuid, ja nuba Anára gielda lea árvalan ahte galggašii lágiduvvot ođđa cealkámuš- ja gullanmean nudeapmi dikšun- ja geavahanplána divvojuvvon veršuvnnas. Dasa lassin gieldda mielas Meahciráđđehusa meahcceguovlluid dikšun- ja geavahanplánaid giedahallama njoahcivuohta čuohcá Anára gieldalaččaid vuogatvuodadorvui iežaset ássanbirrasa ja luondduriggodagaid ávkinatnimis. Birasministerija sádde cealkámušaid, maid lea ovđal ožzon, Meahciráđđehussii diehtun ja heivvoláš osiin vuhtiiváldinlhákai Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána ollašuhtedettiin.

ČUOVUS 1. 2(5)

Sámedikki stivra lea 7.6.2006 giedahallan árvvoštallama Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána váikkhusain sámiid kultuvrii ja dat lea doaimmahuvvon Meahciráddhehussii válđojuvvot mielde dikšun- ja geavahanplána čuovusin. Čoahkkáigeassun Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánas Sámediggi gávnaha ahte "plánas leat plánenvuogi ja plána sisdoalu hárrai moanat čuoggát, mat leat sihke meahcceguovlolága njuolggadusaid ja ulbmiliid vuostá ja mannet ruossalassii sámiid vuogatvuodaid dorvvastemiin. Dikšun- ja geavahanplána čuohcá lága ja riikkaidgaskasaš soahpamušaid vuostá sámekultuvrii gullevaš ealáhusaide, erenoamázit vejolašvuodaide bargat boazodoaluin dilis, goas meahcceguovloláhka bodii fápmui ... Sámediggi sámiid virggálaš ovddasteaddjin vuostálastá plána nannema dán hámis maiddái dan sivas ahte plánas eai leat oppa sáhttánge váldit vuhtii meahciráddhehuslágas daddjojuvvon sámekultuvraa dorvvastangeatneahttima eaige ovttadássášvuodalága addin vejolašvuoda sámiid positiivvalaš sierragiedahallamii."

Birasministerija lea 2.10.2003 ja 20.6.2007 deaivvadan Sámedikkiin ja ráđđadallan dainna, nugo sámediggelága 9 §:s daddjojuvvo, ja dain ráđđadallamiin leat giedahallan earret eará Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána ja dan nannema.

Plána guovddáš ulbmilat ja ákkat

Meahciráddhehus lea dahkan Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána ja dan dárkkistemiid nu, ahte lea gullan báikkáláš ja guvllolaš berosteaddjijoavkkuid ja guovllu geavaheaddjiid. Báikkáláš olbmuid, boazodoalliid ja luondduealáhusbargiid vuogatvuodat ja sin doaimmaid prinsihpat leat maiddái guorahallon. Válmmaštallamis plána lea hábmejuvvon nu, ahte dat dorvvasta Váhčira meahccáivuoda seailuma ja sámekultuvrain ja luondduealáhusaiguin bargama. Daigin gilvaleaddji eanageavanhámít leat gáržziduvvon. Meahcceguovllu váimmusoasit seilot measta ollásit luondduealáhusaid anus. Vuvddiid guođđin ollásit vuovdedoalu olggobeallai váikkuha maiddái Váhčira meahccáivuoda ja luonddudili seailumii ja ovđáneapmái.

Meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánas dahkkojuvvorit dikšuma ja geavaheami guovddáš vuoddoprinsihpat ja sohppojuvvorit oktasaš doaibmaprinsihpat. Plánas eai dábálaččat mearrit geavatlaš operatiivvalaš doaimmain; ovdamerkka dihte doaimmaid áigedávvalis, ovttaskas geavahansoahpamušaid dahkamis, rusttegiid dárkilis báikkis ja lohpemeriin jna. Mánggaid doaibmabijuid šaddá guorahallat guđege dáhpáhusa hárrai sierra ja dárkileappot plánet, ja dákkár plánaid vuodul dahkkojuvvorit dasto mearrádusat. Plánas vulgojuvvo das, ahte ekologalaččat, sosiálalaččat ja ekonomalaččat bistevaš dilli galgá seailluhuvvot dahje buoriduvvot dakko bokte go meahcceguovloláhka addá dasa vejolašvuodaid.

Meahcceguovlolága riikkabeaigiedahallama oktavuodas vuoddoláhkaváljagoddi celkii dikšun- ja geavahanplána birra dan, ahte das eai livčče guovllu geavaheaddjiide guoskevaš mearrádusat, muho dat guoskkašii dušše plánejuvvon eiseváldedoaimmaide. Váljagotti mielas plána ii hehtt báikkáláš olbmuid meahccebivddu, guolástusa ja boazodoalu iige earáge daidda buohtastahti guovllu árbevirolaš geavanhámi (PeVL 6/1990 vp s. 1).

Váhčira meahcceguovlu gullá measta ollásit nuortalašlága (259/1995) 2 §:a mieldásaš nuortalaččaid ruovttuguvlui, mas nuortalaččain leat guoskevaš lága dorvvastan sajádat ja vuogatvuodat. Dasa lassin meahcceguovllus leat boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága

(45/2000) mieldásaš doarjjabáikeguovllut ja boazodoallolága (848/1990) mieldásaš gámppát ja eará rusttegat. Dasa lassin meahcceguovlu fállá murjen-, guolástan- ja meahcástanvejolašvuodaid ja dakko bokte áigáiboahtolasi daidda, geat barget eará ámmáhiiguin. Luondduealáhusaiguin bargan máŋgga hámis gullá oassin báikkálaš kultuvrii.

Erenoamážit turismma ja olgobáikegoddelaččaid lustageavaheami hárrái Meahciráđđehus lea geahčalan leat viehka várrugas. Dálá johtolagat ja rusttegat bisuhuvvojit, muhto odđa bálvalanrusttegiid ii leat báljo jurdda lasihit boahttevaš logi lagi áigge. Plánas árvaluvvo ahte okta odđa mohtorgielkávuojáhatoktavuohta galggaši dihkáduvvot Avvila-Čeavetjávrri mohtorgielkávuojáhagas Anára-Čeavetjávrri mohtorgielkávuojáhahkii. Olgobáikegoddelaččaide eai maiddái almmá sierra siva dihte miedihuvo geasiáigásáš meahccejohtaluslobit. Buot gávppálaš doaibma lea smávis ja dasa galgá leat lohpi. Go meahcceguovllu dikšun- ja geavahandoaimmat plánas biddjojuvvojt 1. ja 2. avádagaide Anárjávrri lahkosíidda ja čohkkejuvvo mohtorfievruiguin johtaleapmi dihto johtolagaide, de ná ovddiduvvojit meahcceguovlolága ulbmilat.

Plána oassin Natura 2000 -fierpmádaga ollašuhttimis

Váhčira meahcceguovlu gullá Suoma Natura 2000 -fierpmádahkii. Luonddusuodjalanlága (1096/1996) 65 ja 66 §:s mearriduvvon vuogatvuodáváikkuhusat leat guovllus fámus. Jos fidnu dahje plána juogo okto dahje ovttas eará fitniguin dahje plánaiguin sáhttá mearkkašahttiláhkai čuohcit Natura-guovllu luondduárvvuide, de fitnu ollašuhti galgá árvvoštallat váikkuhusaid (LsL 65 §). Eiseváldi ii oaččo miedihit lobi iige dohkkehít plána, jos váikkuhusaid árvvoštallan- ja cealkámušmeannudeapmi čájehit ahte fidnu dahje plána čuohcá mearkkašahttiláhkai Natura-guovllu luondduárvvuide (LsL 66 §).

Om. luonddusuodjalanlága oaivvildan mearkkašahti čuohcima dássi ja dan guoskadeapmi namalassii daidda luondduárvvuide, mat leat guovllu Natura-fierpmádahkkii laktima vuodđun, addá dábálaččat vejolašvuoda geavahit guovllu dábálaš vuogi mielde, jos ovdamearkka dihte luonddusuodjalanláhkii vuodđuduuvvi ollašuhttimis ii ovttaskas dáhpáhusaid birra nuppeláhkai daddjojuvvo. Dál nannenláhkai leahkki Natura-guovllu ollašuhttinvuohkin lea meahcceguovloláhka. Meahcceguovlolágas leat meroštallon dat ulbmilat, mat stivrejít guovllu geavaheami iige guovllu laktin Natura 2000 fierpmádahkii rievdat iešalddes dán ášši. Dát lea gávnnahvuvon maiddái stáhtarádi mearrádusas 20.8.1998 Suoma Natura 2000 - fierpmádatevttohusa dohkkehéami birra guolástusa, meahcebivddu ja eará luondduealáhusaid hárrái.

Meahciráđđehus lea laktán Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánii dárkilet árvvoštallama birasváikkuhusain ja árvvoštallama plána váikkuhusain meahcceguovllu luondduárvvuide. Daid vuodul Birasministeriija geahčá ahte dikšun- ja geavahanplána ii dagat dakkár váikkuhusaid, mat mearkkašahttiláhkai čuozášedje Váhčira meahcceguovllu Natura 2000 - guovllu luondduárvvuide. Plána sáhttá árvvoštallat ovddidit luondduárvvuid seailuma ja dat lea dehálaš oassi Natura 2000 -fierpmádaga ollašuhttimis.

Nannen ja joatkkadoaimmat

Meahcceguovlolága ulmiliid birra; guovlluid meahccáivuođa seailluheamis, sámekultuvrra ja luondduealáhusaid dorvvasteamis ja luonddu máŋggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid

ČUOVUS 1. 4(5)

ovddideamis galgá fuolahit meahcceguovlluid dikšumis ja geavaheamis mearridettiin. Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána oktan čielggadusosiiguin lea mánggabealat ášsegirji, mii addá buori vuodu lágidišgoahtit meahcceguovllu dikšuma ja geavaheami. Plána ovddida dálá láhkamearrádusaid olis maiddái birasheaduštusaid ovddalgihtihehttema ja vejolašvuodaid bargat sámekultuvrrain Váhčira meahcceguovllus.

Birasministerija mielas Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána nannen vástida meahcceguovlolága ulbmiliid ja ovddida lága ollašuhtima. Danin Birasministerija nanne Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána maŋjelis máinnašuvvon spiehtastagaiguin ja fuopmášuhtimiiguin nugo dat boahtá ovdan Meahciráđđehusa refereansareivviid (1238/40/99/3.12.2000 ja 4384/623/2003/20.3.2007) čuvvosiin.

Meahcceguovllu muoradaga ja dan dikšumii ja geavaheapmái guoskevaš dikšun- ja geavahanplána logus (4.6) čuoggá 4.6.2 Birasministerija ii nanne dan hámis, muhto teavstta sadjái boahtá dikšun- ja geavahanplána beivenčuvvosa Vuovdedoallu -loku ja dasa guoskevaš odđa árvalus. Plána Lustageavaheapmái ja luondduturismii guoskevaš logu (4.10) čuoggá 4.10.2 árvalusas 4 daddjojuvvo: "Meahciráđđehusa anus leat - vuosttažettiin bearráigeahčan- ja fuolahandoarjjabáikin, nuppádassii Meahciráđđehusa gussiid dahje ášsehasaid várás - Vironjárgga, Allesjárvri (Äälisjärv) ja Rádjaoivvi (Räjiuáivi) gámpápát. Dáid gámpápáid geavahanulbmil seailluhuvvvo ovddežin." Máinnašupmi Meahciráđđehusa gussiid ja ášsehasaid geavaheamis ii leat spesifiserejuvpon ja lea váilevačat ákkastallon, ja nuba Birasministerija guođdá dan nannekeahttá ja góibida, ahte guoskevaš gámpápáid geavahanulbmil galgá laktásit gozihan- ja fuolahanbargguide. Jos gámpápáid geavahanulbmila hálida rievadait dahje viiddidit das mii ovdalis máinnašuvvo, de das galgá dahkat sierra plána ja árvalusa Birasministerija nannenláhkai.

Lustageavaheapmái ja luondduturismii guoskevaš logu (4.10) árvalus nr 5 addá vejolašvuoda maiddái árvalusaid 2-5 dárkkisteapmái sullii 10 lagi geažes dahje dárbbu mielde ovdalge. Árvalussii nr 6 guoskevaš čielggadusas birasváikkahuuslogus (11.3.10.) siiddus 107 daddjojuvvo ahte Meahciráđđehussii vejolačat sirdašuvvi gámpápáid sáhttá muhttit maiddái virggálačcat ávdinstohpun. Doaibmabidjoárvalusas dát ii máinnašuvvo, ja nuba geavahanulbmila ii sáhte rievadait almmá ahte plána rievaduvvvo dahje dárkkistuvvo dákko bokte. Ministerija mielde dallege dárkkistuvvon plánat dahje ovdamearkka dihte vejolaš odđa huksen (vrd. čuokkis 1., "Meahciráđđehus ii hukse maidige meahcceguovllu 3. ja 4. avádagain." ja loku 11.3.10 siidu 105) góibidit dárkilet plána ja Birasministerija nannema, vai šattašedje oassin lágfámolaš Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánas.

Meahccejohtalussii guoskevaš logu (5.7) árvalusa nr 5 ektui ministerija gávnaha ahte mohtorgielkávuojáhagaid ja eará johtolagaid huksemis dahje jávkadeamis oassálasti plánema bokte galgá maiddái dárbbu mielde dahkat odđa plána ja bidjet dan Birasministerija nannenláhkai. Dát fuopmášahttin guoská viidáseappotge plána logus 10. čilgejuvpon meahcceguovllu geavaheami stivrejeaddji bissovaš, báikkálačcat stivrejuvpon prosessii ja dasa guoskevaš vejolaš rievadusaide ja dárkkálmuhtimiidda. Dasa lassin gávnahuvvvo ahte meahccejohtalusa ja luondduriggodagaid geavaheami stivremis ja goziheamis leat ollisuohantan mearkkašahtti hástalusat, maid ii sáhte čoavdit dušše meahcceguovlolága mieldásaš dikšun- ja geavahanplána vuodul. Stírema ja goziheami mearkkašumi deattuha dat, ahte dikšun- ja geavahanplánas eai árvaluvvo rievadusat meahccejohtaluslobiid mieđihanyuohkái eaige lobiid mieđihaneavttut spesifiserejuvvo menddo dárkilit.

Ruvkedoibmii guoskevaš logu (4.8, Ruvkedoaimma stivrejeaddji njuolggadusat -čuokkis) hárrái Birasministerija gávnaha ahte meahcceguovloláha bidjá vejolaš ruvkedoaimma álggaheami

erenoamáš guorahallama vuollai, dasgo ruvkedoibmii galgá leat stáhtarádi lohpi. Lobi miedihanvejolašvuodaid guorahaladettiin galget váldojuvvot vuhtii maiddái eará go ekonomalačat mearkkašahti áššit. Váhčira meahcceguovlu gullá maiddái Natura 2000 - fierpmádahkii, ja nuba ruvkelága (503/1965) 71 §:a mielde ruvkelága mieldásáš lohpeašši čoavddedettiin ja eará eiseváldemearrádusa dagadettiin ja muđui ruvkelága mieldásáš doaibmabiju dagadettiin galget čuvvojuvvot luonddusuodjalanylága njuolggadusat Natura 2000 - guovlluid hárrái.

Geavahanvuogatvuodaid láigoheapmái ja luohpadeapmái guoskevaš logu (11.3.12) prinsihpat ja árvalusat ovddidit meahcceguovlolága ulbmila. Birasministerija mielde goittotge geavahansoahpamušaid dahkamis galgášii geahčalit nu ovttalágan meannudeapmái go vejolaš sierra meahcceguovlluin.

Birasministerija deattuha Váhčira meahcceguovllu dikšuma ja geavaheami ollašuhttimis goziheami ja váikkuhusaid árvvoštallama ja daid vuodul dahkat jurddašuvvon doaimmaid mearkkašumi earret eará geahpedan dihte daid headušstandahkkiid, maid Sámediggi buktá ovdan iežas árvvoštallamis. Birasministerija sáhttá ákkastallon siva dihte dohkkehít dikšun- ja geavahanplána rievdadanevttohusaid, mat vejolačat ovddidit meahcceguovlolága ulbmila, jos láhkaásahanákkat dahje guovlluid hálddašan- ja geavahanákkat rivdet eará sivaid dihte go meahcceguovlolága dihte, dahje dáhpáhuvvan ovdáneapmi muđui addá ákkaid dárkkistit plána.

Birasministar

Kimmo Tiilikainen

Luonddusuodjalangoziheaddji

Pekka Salminen

DIEHTUN:

Lappi birasguovddáš
Anára gielda
Sámediggi
Muttošjávrri, Njávdáma, Báhčaveaji ja Váhčira bálgosat
Lappi luonddusuodjalanbire

Plána beivenčuovus

Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána lea gárvvásmuvvan ja sáddejuvvon biras-ministeriija nannenlähkai 2001:s (plánaárvalus lea beivejuvvon 24.1.2001). Dán manjá plánii laktinlähkai lea dakkkojuvvon Natura-dievasmahttin 2002:s. 2004:s Meahciráđđehus bivddii sámedikkis árvvoštallama plána váikkuhusain sámekultuvrii. Ovdal árvvoštallama dakhama plána jorgaluvvui sámegillii. Sámediggi doaimmahii bivdojuvvon árvvoštallama 2006:s. Jagiid 2005–2006 Davvi-Lappi luondduriggodatplána beivejuvvui. Dán beivemis dakkkojuvvoyedje mearrádusat, mat váikkuhit maiddái Váhčira meahcceguovllu geavaheapmáí.

Ovdalis máinnašuvvon sivaid dihte plánenproseassa lea bistán guhká ja plánii lea dárbu dakhak čuovvovaš rievdadusaid ja lasáhusaid.

Vuovdedoallu

[Dikšun- ja geavahanplánas lohku 4.6 Muoradat ja dan dikšun ja geavaheapmi]

Davvi-Lappi luondduriggodatplána dárkkisteami oktavuođas mearriduvvui ahte Davvi-Lappi meahcceguovlluid čuohppamiin luhppojuvvo.

Odđa árvalus vuovdedoalu hárrái:

Váhčira meahcceguovllus ii čuhppojuvvo iige vuvdojuvvo muorra vuovdeindustriija dárbbuide. Ruovttudárbumura sahttá vuovdit plána árvalusaid mielde guovllu ássiide ja bartastalliide. Váhčira meahcceguovllus sahttá čujuhit guovlluid nuortalašlágas daddjojuvvon muorraváldimii. Boaldinmuoraid váldimis čuvvojuvvojít plána vuodđon-juolggadusat. Vuvddiid vejolaš ovddeštandoaimmat (ee. buollánjoatkka) leat vejolaččat doaibmabidjoplána mielde, mii dakkkojuvvo sierra.

Vironjárgga (Vironjargâ) fuolahan- ja gozihanstobu huksen

[Dikšun- ja geavahanplánas lohku 4.10 Astoággeatnu ja luondduturisma]

Dálá gámpá, mii lea Meahciráđđehusa bargoanus, lea gillán guohpavahágiid. Meahciráđđehusa ulbmilin lea gaikkodit boares gámpá ja hukset sadjái odđa vistti guhkkelií gáttis. Gámpá bálvälivččii Davvi-Anára bálvalanrusttegiid fuolahusa, meahccegoziheami ja luonddusuodjaleami čuovvunbargguid. Gámpá geavahuvvošii dušše Meahciráđđehusa bargodoaimmain ja eiseváldeoaimmain.

Árvalus formulerejuvvo gámpá hárrái čuovvovaččat:

Meahciráđđehus hukse Vironjárgga fuolahan- ja gozihanstobu sadjái odđa stobu huksenlobi mielde. Ovddeš stohpu gaikkoduvvo. Odđa stohpu lea oaivvilduvvon geavahuvvot dušše Meahciráđđehussii gullevaš bargodoaimmain ja eiseváldedoaimmain.

Piilola meahccebálgá ráhkadeapmi

[Dikšun- ja geavahanpláanas lohkui 4.10 Astoággeatnu ja luondduturisma]

Dál lea jodđus moattejagáš (6.3.2006–30.10.2007) Interreg–Tacis-fidnu Anára–Báhčaveaileagi luonddusuodjaleami ja luondduturismma doarjun dihte. Fitnus leat mielde Suoma, Norgga ja Ruošša biraseiseválddit, gielddat ja turismafitnodagat.

Okta fitnu konkrehtalaš ulbmil lea merket ja ráhkadir meahccebálgá Suoma Kessis Njammijávri (Njammijávri) Piilola bokte ráji rastá Norgga Báhčaveaileahkái. Dát bálggis lea juo dál Suoma bealde gitta Njammijávri rádjai dáluid gaskasaš boares bálggin. Odđa bálggis boadášii dušše Njammijávris riikkaráji rádjai. Ulbmilin lea ráhkadir bálgá meahcceguglui heivvolaš vuogi mielde smávvásit nu, ahte ráhkadeamis válđojuvvošii vuhtii luonddudilli. Odđa bálvalanrusttegin bálgá gurrii boadášii okta dolastallanbáiki, mas livččii áššáigullevaš boaldinmuorra- ja bázahus-fuolahus. Dolastallanbáiki boadášii gosa nu Skáidejávri (Skáidáájávri) ja Goldinjávri (Koldemjávri) birrasiidda. Bálggis šattašii avádahkii 3. (Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanpláana árvalusas 24.1.2001 lea várrejuvvon johtolatráigi dán oktavuođa várás.)

Maiddái Davvi-Lappi eanagoddelávas (Lappi Lihttu dohkkehan 19.5.2006), mii lea dál biras-ministeriijas nannenláhkai, lea olgolihkadanohtolatlinnjá merkejuvvon kártii.

Árvalus:

Meahciráđđehus sáhttá merket ja ráhkadir meahccebálgá dárbbašlaš rusttegiiguin gaskii Kessijávri–Njammijávri–Piilola rádjerasttildanbáiki.

Birasministeriija nannengirjji vuodul plánii válđojuvvon rievdadusat

LOHKU 4.6 Muoradat ja dan dikšun ja geavaheapmi

Birasministeriija: Meahcceguovllu muoradahkii ja dan dikšumii ja geavaheapmái guoskevaš dikšun- ja geavahanplána logu (4.6) čuoggá 4.6.2 birasministeriija ii nanne dan hámis, muhto dan sadjái boahtá dikšun- ja geavahanplána beivenčuvvosa Vuovdedoallu-lohku ja dasa guoskevaš odda árvalus.

Beivenčuovus:

Vuovdedoallu

[Dikšun- ja geavahanplánas lohku 4.6 Muoradat ja dan dikšun ja geavaheapmi]

Davvi-Lappi luondduriggodatplána dárkkistami oktavuođas mearriduvvui ahte Davvi-Lappi meahcceguovllut eai šat čuhppojuvvo.

Beivenčuvvosa árvalus vuovdedoalu hárrái:

Váhčira meahcceguovllus ii čuhppojuvvo iige vuvdojuvvo muorra vuovdeindustriija dárbbuide. Ruovttudárbomura sáhttá vuovdit plána árvalusaid mielde guovllu ássiide ja bartastalliide. Váhčira meahcceguovllus sáhttá čujuhit guovlluid nuortalašlágas daddjojuvvon muorraváldimii. Boaldinmuoraid váldimis čuvvojuvvoyit plána vuodđonjuolggadusat. Vuvddiid vejolaš ovddeštandoaimmat (ee. buollánjoatkka) leat vejolaččat doaibmabidjoplána mielde, mii dahkkojuvvo sierra.

Meahciráđđehusa lasáhus plánii nannema maŋŋá:

Birasministeriija nannii beivenčuvvosa mieldásáš árvalusa.

LOHKU 4.10 Astoággeatnu ja luondduturisma

Birasministeriija: Astoággeatnui ja luondduturismii guoskevaš plána logu (4.10) čuoggá 4.10.2 árvalusas nr 4 daddjojuvvo: "Meahciráđđehusa anus leat – vuosttažettiin gozihan- ja fuolahan-doarjjabáikin, nuppádassii Meahciráđđehusa gussiid dahje áššehasaid várás – Vironjárgga, Álles-jávrri (Äälisjävri) ja Rádjaoaivvi (Räjiuáivi) gámpápát. Dáid gámpápáid geavahanulbmil eailluhuvvo ovddežin." Mánnašupmi Meahciráđđehusa gussiid ja áššehasaid geavaheamis ii leat spesifiserejuvvon ja dat lea váilevaččat ákkastallon, ja nuba birasministeriija guoddá dan nannekeahttá ja gáibida ahte guoskevaš gámpápáid geavahanulbmil galgá guoskat gozihan- ja fuolahanbargguide. Jos gámpápáid geavahanulbmila hálida rievdadit dahje viiddidit ovdalis mánnašuvvon ulbmilis, de dan birra galgá dahkkojuvvot sierra plána ja árvalus birasministeriija nannenláhkai.

Birasministeriija: Astoággeatnui ja luondduturismii guoskevaš logu (4.10) árvalus nr 5 addá vejolašvuoda maiddái dárkkistit árvalusaid 2–4 sullii 10 jagi geažes dahje dárbbu mielde ovdalge. Árvalusa nr 6:ii guoskevaš čilgehusas birasváikkahuuslogus (11.3.10) siiddus 103 daddjojuvvo

ahte Meahciráddhehussii vejolačcat sirdašuvvi gámpái ráðdehussi sahhtá rievadadit maiddái virggálaš ávdinstohpun. Doaibmabidjoárvalusas dát ii mánnašuvvo, ja nuba geavahanulbmila ii sahte rievadadit almmá ah te plána rievadaduvvo dahje dárkkistuvvo dákko bokte. Ministeriija mielde dallege plánaid dahje ovdamearkka dihte vejolaš odđa huksema várás (vrd. čuokkis 1, "Meahciráddhehus geahčala leat huksekeahttá meahcceuovllu 3. ja 4. avádagas." ja lohku 11.3.10 siidu 102) galgá leat dárkilet plána ja birasministeriija nannen, vai dat šattašii oassin lágfámolaš Váhčira meahcceuovllu dikšun- ja geavahanpláanas.

Beivenčuovus:

Vironjárgga fuolahan- ja gozihanstobu huksen

[Dikšun- ja geavahanpláanas lohku 4.10 Astoággeatnu ja luondduturisma]

Dálá gámpá, mii lea Meahciráddhehusa bargoanus, lea gillán guohpavahágiid. Meahciráddhehusa ulbmilin lea gaikkodit boares gámpá ja hukset sadjái odđa vistti guhkkelii gáttis. Gámpá bálvalivččii Davvi-Anára bálvalanrusttegiid fuolahusa, meahccegoziheami ja luonddusuodjaleami čuovvunbargguid. Gámpá geavahuvvošii dušše Meahciráddhehusa bargodoaimmain ja eiseváldeoaimmain.

Beivenčuovus formulerejuvvo gámpá hárrái čuovvovačcat:

Meahciráddhehus hukse Vironjárgga fuolahan- ja gozihanstobu sadjái odđa stobu huksenlobi mielde. Ovddeš stohpu gaikkoduvvo. Odđa stohpu lea oaivvilduvvon geavahuvvot dušše Meahciráddhehussii gullevaš bargodoaimmain ja eiseváldeoaimmain.

Meahciráddhehusa lasáhus plána nannema maŋŋá:

Birasministeriija nannii beivenčuvvosa árvalusa Vironjárgga stobu huksemis. Jos gámpái id geavahanulbmil rievadaduvvo dahje huksejuvvojít odđa gámpát meahcceuovllu 3. ja 4. avádagahkii, de dahkkojuvvojít daid birra dárkilet plánat oktan árvalusaiguin ja sáddejuvvojít birasministerijai nannenláhkai. Rádjoaivvi gámpá lea Meahciráddhehusa gozihan- ja fuolahandoarjjabáikin, mii dollojuvvo lohkas dálvvi áigge ja ášehasaid anus rabas ávdinstohpun badjel geasseáigodaga 1.6.–30.9. Állesjárvri gámpá lea dušše Meahciráddhehusa bargoanus lohkkaduvvon fuolahan- ja gozihandoarjjabáikin.

LOHKU 5 Meahccejohatalus

Birasministeriija: Meahccejohatalussii guoskevaš logu (5.7) árvalusa nr 5:a hárrái ministeriija gávnaha ahte mohtorgielkávuojáhagaid ja eará johtolagaid ráhkadeami dahje jávkadeami birra oassálasti plánema vuodul galgá dárbbu mielde dahkkojuvvojít odđa plána ja bidjat dan birasministeriija nannenláhkai. Dát fuopmášupmi guoská viidáseappotge dán plána logus 10 čilgejuvvo meahcceuovllu geavaheami stivrejeaddji bissovaš, báikkálačcat stivrejuvvo prosessii ja daidda plána rievadadusaide ja dárkkálmuhttimiide, mat vejolačcat dahkkojuvvojít dán proseassas. Dasa lassin sahhtá dadjat ahte meahccejohatalusa ja luondduriggodagaid geavaheami stivremis ja goziheamis gávdnojít oppalačcat mearkkašahtti hástalusat, maid ii sahte čoavdit dušše meahcceuovlolága mieldášaš dikšun- ja geavahanpláana vuodul. Stivrema ja goziheami mearkkašumi deattuha dat, ahte dikšun- ja geavahanpláanas eai árvaluvvo meahccejohataluslobiid mieđihantuohkái rievadadusat eaige mieđihaneavttut spesifiserejuvvo menddo dárkilit.

ČUOVUS 3. 3(3)

Beivenčuovus:

Árvalus:

Meahciráđđehus sáhttá merket ja ráhkadir meahccebálgá dárbbashaš rusttegiiguin gaskii Kessijávri–Njammijávri–Piilola rádjerasttildanbáiki.

Meahciráđđehusa lasáhus plána nannema maŋŋá:

Birasministeriija nannii beivenčuvvosa árvalusa Piilola bálgá ráhkadeamis. Jos Váhčira meahcceguglui plánejuvvojut ođđa mohtorgielkávuojáhagat ja eará ođđa johtolagat dahje jávkaduvvojut boares vuojáhagat ja johtolagat, de dahkkojuvvo ođđa plána ja biddjojuvvo dat birasministeriija nannenláhkai.

Sámedikki árvvoštallan Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána váikkuhusain sámekultuvrii

S Á M E D I G G I
S Ä M I T I G G E
S Ä Ä 'M T E 'G G
S A A M E L A I S K Ä R J Ä T

Meahcirádđehus, meahcceguovlóplánen
PL 36, 99801 Avvil

Dnr 387/D.a.6

Ášši: Sámedikki árvvoštallan Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja
geavahanplána váikkuhusain sámekultuvrii

Sámedikki stivra lea čoahkkimistis 7.6.2006 giedahallan dán áššečuoggás oaivvilduvvon
árvvoštallama ja cealká das čuovvovačča.

1. Vuolggasajit

Sámit leat Suomas álgoálbmot, mas lea iežas giella ja kultuvra. Vuodđoláhka dorvvasta sámiide álgoálbmogin vuogatvuoda bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra (PL 17.3 §) dáidda áššiide guoskevaš ieštivtrejumi vuodul sámiid ruovttuguovllus nu go lágas mearriduvvo (PL 121.4 §). Vuodđolága kultuvra-doaba sisdoallá maiddái sámiid kultuvrra ávnناسلاš vuodđun leahkki árbevirolaš eanageavahanhámiid dego boazodoalu, guolástusa ja meahccebivddu. Vuodđolága ulbilin lea dorvvastit bissovaččat sámiid sajádagá álgoálbmogin láhkamearrádusaaid, hálddahusa ja ekonomalaš doaimmaid vuodul. Almmolaš válđi lea vuodđolága (PL 22 §) mielde geatnegahtton fuolahit sámiid vuodđovuoigatvuodaid ja olmmošvuoigatvuodaid ollašuvvamis.

Váhčira meahcceguovlu gullá ollásit sámiid ruovttuguvlui. Dasa lassin guovlu gullá measta ollásit nuortalašlága (259/1995) 2 §:a mieldášaš nuortalašguvlui, gos nuortalaččain leat guoskevaš lága dorvvastan sajádat ja vuogatvuodat.

Sámekultuvrii gullevaš ealáhusaiguin bargama suodjala dasa lassin sámiid hárrái ON:a riikkavulošvuoigatvuodaide ja politikhalaš vuogatvuodaide guoskevaš olmmošvuoigatvuodasoahpmuša 27 artihkal, mii lea Suomas fámus lágadásis. Artihkkala mearrádus gáibida ON:a olmmošvuoigatvuodakommišuvnna dulkoma mielde dan, ahte ekonomalaš doaimmat galget plánejuvvot ja heivehuvvot nu, ahte sámiid ealáhusaid dego boazodoalu ekonomalaš gánnáheapmi seailu. (Lánsman ja earát v., Suopma, váidda nr 511/1992)

Jagi 2005 álggus fápmui boahtán meahcirádđehuslága mielde Meahcirádđehusa servodatlaš geatnegahttimin sámiid ruovttuguovllus lea heivehit iežas hálddašan luondduriggodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami nu, ahte vejolašvuođat bargat sámekultuvrrain dorvvastuvvojít (4.2 §). Njuolggadus ollašuhittá vuodđolága sámiid álgoálbmotkultuvrra jođiheami hárrái (PL 17.3 §). Riikkabeivviid vuodđoláhkaváljagoddi čujuhii dán vuodđoláhkii vuodđuduvvi doibmii, go gávnahii árvalussii guoskevaš cealkámušastis (PeVL 38/2004 vp) ahte sámekultuvrii gullet

**árbevirolaš ealáhusaid dego boazodoalu, guolástusa ja meahccebivddu lassin
maiddái daid dálá heivehanhámít.**

Árvvoštallama vuolggasadjin lea dat, ahte boazodoallu, meahccebivdu ja guolástus leat sámekultuvrra guovddás ávnناسلاš vuodđu. Dát vuogatvuodalaš vuolggasadji lea geatnegahti meahcceuovloplánema virolašvuodđaid ja dikšun- ja geavahanplána sisdoalu ektui. Árvvoštallamis guorahallojuvvo dán geatnegahtima ollašuvvan Meahciráddehusa vuogis dulkot ja čuovvut dahje guođđit čuovokeahttá lága Váhčira meahcceuovllu dikšun- ja geavahanplánas. Guorahallan gáibida muhtumassii viiddiduvvon perspektiivva vuhtiiváldima, mas maiddái Meahciráddehusa oppalaš doaibmaprinsihpat ja -linnját galget giedahallot dakko gokko dat meroštallet ja stivrejít meahcceuovloplánema. Dáin doaibmalinnjáin, dulkomiin ja árvvuin leat mielde ášsit, mat sáhttet mannat ruossalassii sámiid vuogatvuodđaiguin dahje doalvut doaibmamálliide, mat eai doarjo sámekultuvrra ávnناسلاš vejolašvuodđaid ollašuvvama dahje čuhcet dasa.

Meahcceuovlolága (62/1991) váldoulbmilin leat 1) guovllu meahccáivuođa seailluheapmi 2) sámekultuvrra dorvvasteapmi 3) luondduealáhusaid dorvvasteapmi ja 4) guovllu máŋgabéalat geavaheami ja dan vejolašvuodđaid dorvvasteapmi. Ráddehusa árvalusa mielde (HE 42/1990) meahcceuovlolága heiveheami gáibádussan lea dat, ahte *doaimmat dorvvastit boazodoaluin ja luondduealáhusaiguin bargama vejolašvuodđaid uhcimustá seamma dásis go dat ledje lága fápmui boadedettiin*. Sullasaš vuolggasadji lea ON:a KP-soahpamuša 27 artihkkala mearrádusas, mii gáibida sámiid kulturhápmái gullevaš ealáhusa ekonomalaš gánnáheami seailuma sámiid joavkku lahtuide.

Oktan vuohkin juksat dáid ulbmiid sámiid hárrái lea 2004:s fápmui boahtán ovttadássásašvuodjaláhka (21/2004), mii guoská 2 §:a 1 čuoggá mielde iehčanas ámmáhiin dahje ealáhusain barginjolašvuodaide ja ealáhusa doarjumii. Láhka, mii guoská maiddái Meahciráddehussii, viggá duođalaš ovttadássásašvuoda juksamii dárbbu mielde *positivvalaš sierragiedahallama* vugiiguin dego lága 7.2 §:s boahtá ovdan.

Meahciráddehusa meahcceuovloplánema vuodđovihkin lea dat, ahte plánemis vulgojuvvo ekologalaš-ekonomalaš, eahpejuridihkalaš vuodu alde. Plánemis leat mielde moanat čanasjoavkkut, maid politihkalaš deaddoárvu - eaige vuogatvuodalaččat áššái váikkuheaddji bealit - mearrida guhkás plánema vuogatvuodalaš vuolggasajiid ja láhkamearrádusaid dulkoma. Dábálaččat turismma lassáneapmi gehččojuvvo plánas vealtameahttun doaibman ja turismma ovddas sáhttet hoigaduvvot eret oppalašvuogatvuodalaš, sámiide kultuvrralaš vuodđovuoigatvuohtan dorvvastuvvon árbevirolaš ealáhusat dego boazodoallu, guolástus ja meahccebivdu. Jos áššái váikkuheaddji buot láhkamearrádusat dahje vuogatvuodavirolašvuodat eai leat álgoálggusge leamaš mielde plánaárvalusas, de gehččojuvvo leat doarvái ahte váilu njuolggadusat dahje vuogatvuodavirolašvuodat válđojuvvoj plánii maŋálgihtii almmá, ahte dát lasáhusat moktige váikkuhivčče plána sisdollui. Dán vuodu alde leat meahcceuovloplánade dahkkojuvvon guovddás doahpagat dego meahcceuovlákii vuodđuduvakeahthes ja turismii guoskevaš avádatjuohku, meahccejohataluslákii vuodđuduvakeahthes meahccejohatalusvuojáhat, meahciráddehuslákii ja meahcceuovlákii vuodđuduvakeahthes doaba

**luonddutismma ovddideapmi, meahccejohtaluslágain ruossalassii manni
lustageavahandoaba ja láhkii vuodđuduuvakeahes báikkálaš olbmuid "vuoigatvuohta"
meahccejohtaluslohpái.**

Dáid vuolggasajiid vuodul guorahallojuvvo čuovvovačas, man muddui sámiid vejolašvuodat bargat iežaset kultuvrrain leat hedjonan meahcceuovlolága ásaheami vejolašvuodaide.

**2. Meahcirádddehusii guoskevaš rievadusat meahcceuovlolága ásaheami
majŋá**

Bajilčala guoská Meahcirádddehusa iešlágis, doaibmaprinsihpain ja doaibmavuogis dáhpáhuvvan rievadusaide meahcceuovlolága ásaheami majŋá. Meahcirádddehus lei lága (264/1991) mielde "stáhtalágadus", muhto rievddai 1993:s lága (1169/1993) vuodul stáhta fitnodatlágadussan. Dalle das dakkkojuvvui joavkoorganisašuvdna, mas ledje fitnodatdoaibmavuđđosaš ovttadagat. Ovttastumi sierra boađussurggiin ja nieidaovttastumiin lea riikkaviidosaš organisašuvdna ja daidda lea mearriduvvon boađusvástu. Seammás Meahcirádddehus-konseartna doaibma meroštallojuvvui *máŋggabuvttabuvttadeapmin*, mii vuodđuduuvai buorre muddui ee. vuovdedollui ja lustabálvalusaid buvttadeapmái. Lustabálvalusaiguin oaivvildit sihke servodatlaš bálvalusaid oppalaš lustageavaheami ovddidan dihte ja gávppálaš luonddubálvalusaid ja luonddutismma ovddideami.

Villi Pohjola lea manjelis nieidaovttastupmin sierranahttojuvpon boađussuorgi, mii jodiha luonddutismii vuodđuduuvvi fitnodatdoaimma nu, ahte gilvala luonddutismma buvttadeaddji eará fitnodagaiguin ja báikkálaš luonddubálvalusbuvttadeaddjiiguin meahcceuovlluid alde. Iešalddes dát oaivvilda dan, ahte Meahcirádddehus ii leat šat ollásit bealehis doaibmi, muhto dat vuodjá seammás iežas fitnodekonomalaš beroštumiid, vaikko Davvi-Lappi luonddudikšunguovllu boađusulbmilat leatge heivehuvvon eanet vástidit báikkálaš dilálašvuodaid go eará sajis riikkas. Vai livčëii gilvalandilis bealeheapme, de Meahcirádddehus earret eará juohká oasi stáhta almmolaš guolástan- ja meahcástanlobiin turismafitnodagaide vuovdinlákai. Loahpaid Meahcirádddehus vuovdá iežas čuoččuhan oamasteaddjihálldašeami oassin geasa beare. Ná sámiide vuodđovuoigatvuohtan dorvvastuvvon guolástan- ja meahcástanvejolašvuodaid ollašuvvan báhcá ollásit eiseváldegoziheami olggobeallai fitnodekonomalaš vuolggasajiid vuodul árvvoštallojuvvot.

Meahcirádddehusa odastus bodii fápmui lagi 2005 álggus, ja dan manjŋá Meahcirádddehus ii leat šat vuovdán meahcástanlobiid turismafitnodagaid bokte. Dasa lassin Meahcirádddehusa Davvi-Lappi luonddudikšunguovlu lea loahpahuvvon, mii lea seammás loahpahan sámiid ruovttuguovllus guovlluhovdii ovdal gullan barggu oktiuhevehit Meahcirádddehusa doaimmaid ja sámiid árbevirolaš ealáhusaiguin bargama. Doaibmaválddi sirdašuvvan sámiid ruovttuguovllus Roavvenjárgii ja Tikkurilai jávkada čovdosiin dan ovddasvástadusa ja áššedovdamuša, mii ovdal lei Davvi-Lappi luonddudikšunguovllu guovlluhoavddas.

3. Váhčira dikšun- ja geavahanplána

Lustageavaheapmi ja luondduturisma

Meahcceguovlopláne ma dáfus Meahciráddehusa fitnodatlágádusiešláhki lea mearkkašan ee. dan, ahte *lustageavaheamis* lea šaddan plánema odđa vuodđosuorgi, mii lea guovddážis Meahcirádđehusa doaimmas ja man luonddugeavahandárbbuid geahččalit dorvvastit. Lustageavaheapmi ii leat mánnašuvvon meahcceguovlolága ulbmiliin, main mánnašuvvo guovllu máŋgabéalat geavaheami dorvvasteapmi. Lustageavaheapmi lea Meahcirádđehusa iežas ákkastalakeahtes dulkon meahcceguovlolágas. *Luondduturisma* lea nubbi doaba, man Meahcirádđehus lea laktán meahcceguovlluide. Meahcceguovlluid dikšun- ja geavahanplánain dábálaččat molsašuddiláhkai ákkastallon doahpagiid sajis Váhčira plánas lea vuos daddjojuvvon ahte doahpagat lustageavaheapmi ja luondduturisma eai vuodđuduva meahcceguovloláhkii, ja dasto dát doahpagat leat plánas dárkilit govviduvvon. *Luondduturismain* oaivvildit fitnodatdoaimma, mas čuožáhatguovllu olggobealde boahtti olbmot ostet oahpistan- ja prográmmabálvalusaid luonddus johtaleami várás turismafitnодагаин. Sámedikki cuiggodeami maŋjá luondduturisma-doahpaga sadjái válđojuvvui loahpalaš plánas eanet neutrála doaba lustageavaheapmi, mii ii doala sistis vealttakeahttá ollege oktavuođa fitnodatdoibmii (11.3.10 s. 103 [101]). Lustageavaheapmi čuohcá uhcit sámiid vejolašvuodaide bargat iežaset kultuvrrain go luondduturisma.

Luondu lustageavaheapmi oaivvilda meahcis ja vuosttažettiin juohkeolbmovuoigatvuoda vuodđul dáhpáhuvvi báikkálaš dahje eará sajis boah tán olbmuid vánddardeami. *Lustageavahanhápmin* Váhčira dikšun- ja geavahanplánas mánnašuvvojít lustavázzin/vánddardeapmi, meallun, suhkan, borjjasteapmi, lustaguolástus, lustameahccebivdu ja lustačoaggin. Oassin lustageavaheamis lundui beassan dihte leat plánas dasa lassin mánnašuvvon – muhtumassii boastut – mohtorfievrruiguin dego biillain, mohtorgielkkáin, mohtorfatnasiin dahje girdiin dáhpáhuvvi johtin (4.10.1 Duogáš s. 61 [59]).

Vuosttažettiin juohkeolbmovuoigatvuhtii vuodđuduuvvi lustageavahanhápmin ii sáhte atnit ovdamearkka dihte meahcis johtaleami mohtorgielkkáin, mii lea meahccejohotaluslága (1710/1995) vuollášaš doaibma, masa galgá leat eanaeaiggáda lohpi, ja dát guoská sihke báikkálaš olbmuid ja eará sajis boah tán olbmuid. Dás mualuvvo dárkileappot maŋjelis (logus Meahccejohatalus). Meahccejohatalus, man lea sierraláhkan muddemin meahccejohatalusláhka, ii vuogatvuodđalaččatge dáidde gullat lustageavaheapmái, dasgo meahccejohataluslága 1 §:a ulbmilin lea earret eará *hehttet headuštusaid, mat čuhcet oppalaš lustageavaheapmái mohtorfievrruid geavaheami dihte meahcis.*

Mohtorfievrruiguin dáhpáhuvvi lustageavaheapmi gilvala sakka boazodoaluin, mii muđuige gánnáha ekonomalaččat hui funet ja šaddá gilvalit eará geavaheaddjíiguin maŋjimuš meahcceguovlluid alde, iige dáid geavahanjoavkkuid beroštumiid sáhte álggage álo oktiiheivehit. Sámi badjeolbmuid dienasdássi lea bissovaččat EU-Suoma geafivuodáráji vuolábealde dahjege vuollel bealli riikka veahkadaga gaskamearálaš dienasdásis (KM 2001:14, s. 103). Váhčira guovllu dáluhis nuortalaččat ja anáraččat eai sáhte oažžut lassedietnasiid iežaset dálu buvtadeamisge dego guovllu látteveahkadat.

Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplásas *daddjojuvvo ahte luonduu máŋggabealat geavaheami ovdideapmi* (*galgá leat: gárgeheapmi*) *oaivvilda ákkastallamiid mielde vuosuttažettiin lustageavaheami* (s. 14 [22]). Muhtumassii dán gárgeheami ektui meahcceguovlu lea ee. juhkkojuvvon avádagaiide, muhto dát ii vuodđuduva lustageavaheami hárrái meahcceguovloláhkii. Meahcceguovloplásas árvaluvvon, meahccejohtalussii vuodđuduuvvi lustageavaheami doaibmalinnját lasihit boazodoalu ja lustageavaheami gaskasaš soahpameahttunvuoda ovddežisge. Lea čielgas ahte mohtorfievruiguiin dáhpáhuvvi lustageavaheapmi dahje beanavuodjindoibaia ii heive guovllu meahccáivuođa seailluhanulbmilii.

Meahcceguovloplánema dálá jurddašanvuogi mielde buohkaid beroštumit galggašedje dorvvastuvvot meahcceguovllus, muhto dákkár jurddašanvuohki doalvu boastto politihkkii gáržžeslágan meahcceguovlluin, main sierra luonddugeavanhámít leat gilvaleamen eatnamiid alde. Sámekultuvrra dáfus dát mearkkaša dan, ahte sámiid luonddugeavaheapmái guoskevaš sierradárbbut (álgóálbmogin) duvdiluvvojot oktasaš luonddugeavahandárbbuid, dego lustageavaheami, vuollásažžan. Lassáneaddji lustageavaheapmi ovttas eará báikkálaš olbmuid luonddugeavahemiin ja eará vejolaš luonddugeavanhámiiguin gáržžida mealgat sámiid vejolašvuodaid bargat iežaset kultuvrrain meahcceguovllus. Jearaldat lea dalle das, ahte boazodoalu, guolástusa ja meahccebivddu ja dakko bokte sámekultuvrrain bargama vejolašvuodat didolaččat gáržžiduvvojot. Dát lea ovdamearka das, mo riikkavuložat eai giedahallojuvvo ovttadássásaččat.

Sámiid kultuvrralaš vuogatvuodat álgóálbmogin *galge plánema válmmaštallamis válđojuvvet sierra vuhtii lága KP-soahpamuša 27 artihkkala mielde*. Dán jage fápmui boahtán ovttadássášašvuodaláhka (21/2004), mii vuodđuduuvvá EU-rádi guovtte direktiivi, lea ovddežisge čielggasmahttán ášši. Maiddái Meahciráđđehus lea dahkan lága 4 §:a mieldásaš ovttadássášašvuodaplána. Riikkabeivviid bargoeallin- ja dásseárvováljagoddi celkkii smiehttamušastis (7/2003 vp) maiddái sámiid sajádaga birra ovttadássášašvuodaplásas čuovvovačča: "Erenoamáš fuopmášumi galgá giddet sámiid sajádahkii álgóálbmogin ja sámekultuvrra deháleamos ávnناسlaš vuodu dahjege boazodoalu dorvvasteapmái. Eiseválddit galget dadistaga ovddidit sámiid vejolašvuodaid bargat boazodoaluin ja háhkat das aígáiboaduset."

Buot buohkanassii jearaldat ii leat dušše boazodoalu dárbbuin muhto seammás maiddái guovllu luonddudilálašvuoda dásis ja meahccáivuođas. Lassáneaddji lustageavaheapmi – áinnas go dat dábálaččat oaivvilda lassánan mohtorfievrogeavaheami dahje vuodjinbeatnagiiguin johtaleami guovllus – mearkkaša dan, ahte maiddái meahcceguovllu luonddudilli ja meahccáivuohta gillájít. Meahciráđđehus dulko meahcceguovlolága boastut, go geahččala veagal heivehit mohtorfievruiguiin dáhpáhuvvi lustageavaheami meahcceguovlluid geavanhápmiin. Dát guoská sihke báikkálaš olbmuid ja olgobáikegoddelaččaid astoáiggi geavaheapmái.

Avádatjuohku, huksen ja luohpadeamit

Avádatjuohku njealljin avádahkan vuolgá plásas das, ahte buot ulbmiliid – dego meahcceguolvluonnddu seailluheami, sámekultuvrra dorvvasteami, huksema ja guovlluid lustageavaheami – lea váttis juksat oppa guovllus, ja nuba guovlu

ČUOVUS 4. 6(14)

juhkkojuvvo avádagagaide, main deattuhuvvojit sierra doaimmat ja beroštumit (s. 17–20 [26–28]).

Avádatjuohku plánas oaivvilda sámedikki mielas ahte dálá dilli, mas sámiid árbevirolaš ealáhusaiguin gánnaha ekonomalaččat bargat uhcit ja uhcit eará eanageavaheami dihte, dahkkojuvvošii lágalazžan Váhčira meahcceguovllu dihto avádagain. Meahciráddhehus gávnahage sámedikki ovddit cuiggodeami dihte ahte plána stivre namalassii Meahciráddhehusa ja dan doaimma, ja nuba lea čielggas ahte vuovdedoallu ja lustageavaheapmi gullet plána mágsssoleamos osiide, go fas meahcceguovlolágas dahje dan ákkastallamiin ii leat makkárge mánnašupmi sámiid vuoddovuoigatvuodain ja olmmošvuoiatvuodain (s. 101).

Meahciráddhehusa iežas huksendoaibma galgá Alimus hálldusrievtti čovdosa mielde vuodđuduvvat lágfámolaš dikšun- ja geavahanplánii (KHO 23.2.2004 T 354).

Avádatjuohku ii huksema sajáduvvma hárrái deavdde dán ákka, dasgo

Meahciráddhehus sahtášii hukset ovdamearkka dihte lustageavaheami várás man beare avádahkii olles Váhčira meahcceguovllus. Ii leat vel dihtosis, leago meahcceguovlolága gustoma áigge Váhčira meahcceguvlui huksejuvvon nu, ahte huksen ii leat vuodđuduvvan meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánii.

Meahcceguovllus ii oaččo luohpadit dahje láigohit geavahanvuoiatvuodaid iige dohko oaččo hukset eará go nuortalašlága mieldásaš ulbmilii.

Boazodoalu dárbbut

Meahcceguovloplánas ii doaladuvvo doarvái duodalaččat boazodoalu eanageavahepmái guoskevaš sierradárbbuide, mat leat *boazoguohponeatnamiid viidodat, oktilašvuhta, ortnet ja guohtunráfi*. Sámi boazodoalu perspektiivvas dáiid ákkaid galgášiige lasihit meahcceguovllu dillái ja geavaheami stivremii guoskevaš vuolggasadjin (11.3.5 s. 97 [95]). Boazodoaluin ii sáhte bargat bistevaš vuodu alde, jos dasa eai dorvvastuvvo dát eanageavahepmái guoskevaš sierradárbbut doarvái bures. Jeagelgokčasa čuovvun ja boazologu heiveheapmi dan rámaide eai leat doarvái buorit árvvoštallanvuogit. Dat baicce dolvot ja leat dolvon dakkár boazodollui, mii ii leat ekonomalaččat, sosiálalaččat iige kultuvrralaččat bistevaš vuodu alde.

Bistevaš ovdáneami riikkadási oppalašárvvoštallamis (2003, s. 99) boahtá ovdan ahte Sámediggi lea dahkan birasministerijain sámiid bistevaš ovdáneami prográmma ja dohkkehan dan (28.3.1998). Riikkadási oppalašárvvoštallama mielde sámeguovllu *ekologalaš bistevaš ovdáneami ollašuvvamis* gávdnojít sámiin sorjasmaehttun áitagit. Earret eará industriijalaš vuovdegeavaheapmi čuohcá guovllu boazodollui. Maiddái meahccejohtalusa lassáneapmi lea dagahan váttisuodaid. Turisma ollašuhttojuvvo sámeguovllus eanaš olggobeale turismafitnodagaid eavttuiguin. Sámeguovllu bistevaš ekologalaš ovddideami sáhtášiige ollašuhttit nu, ahte buoriduvvojít sámiid váikkuhanvejolašvuodat ja válodojuvvo vuhtii sin árbevirolaš luonddudovdamuš.

Ekonomalaččat bistevaš ovdáneami ollašuvvan vuodđuduuvvá riikkadási oppalašárvvoštallama mielde (s. 100) sámiid vejolašvuodaide bargat iežaset árbevirolaš ealáhusaiguin. Sámiid perspektiivvas ekonomalaččat bistevaš boazodoalu jođiheapmái čuohcá boazodoalu buohastahttin šibitdollui geatnegahttimiid muhto ii doarjjadási hárrái, mii vuoruha bálgosiid, main leat ollu

bohccot. Boazoguohtoneatnamat gáržot dađistaga ja guohitoneatnamiid molssodanvuogágada šaddá váddáseabbon lágidit, vaikko dat bálgosiid stuorra viidodaga dihte muđui livčii vejolaš. Sámit eai dovdda iežaset leat ekonomalaččat dorvvastuvvon sajádagas, go barget iežaset árbevirolaš ealáhusaiguin.

Sosiálalaččat bisteavaš ovdáneami hárrái (s. 100) sámekultuvra lea čadnojuvvon lundai, ealáhusaide ja sámeservošiidda, ja nuba sámekultuvra lea bákáičadnojuvvon. Sámiide galggašiige dorvvastit ruovttuguovllus dakkár sajádagas servodatvuogágadas ja barggolašvuoda ja bálvalusaid hárrái, ahte sii sáhtášedje jos hálliit orrut iežaset guovllus. Sámiid kultuvra ja sin árbevirolaš dovdamuš ii goittot vel sırdašuva buolvvas nubbái ovdamearkka dihte skuvlavuogágadas. Sámiid ekonomalaš dili maŋásmannan lea dagahan maiddái dan, ahte sámeservoša siste olbmot vedjet sosiálalaččat ja vuoinjalaččat fuonibut ja fuonibut.

Sámekultuvras leat mielde buot bealit ekologalaččat, ekonomalaččat ja sosiálalaččat bisteavaš ovdáneamis (s. 100). *Ovdáneapmi ii leat sámiid hárrái kultuvrralaččat bisteavaš vuodú alde*, jos oktage dáin eará bisteavaš ovdáneami elemeanttain ii ollašuva. Sámekultuvra ja dasa guoskevaš árbevirolaš eallinvuohki leat riikkadási oppalašárvvoštallama mielde oppa áigge áitojuvvon.

Suomas ja ránnjárikkain dahkkojuvvon dutkamušat čájehit ahte boazodoalus dárbbašlaš meahccás guovllut leat geahppánan mealgat dáid maŋimus logijagiid áigge. Guohitunguovlluid gáržun ja bieđganeapmi leat váikkuhan funet, mii boahtá bures ovdan das, ahte bohccot garvvašit huksejuvvon guovlluid dahje čuožáhagaid (Nellemann 1997, Nelleman & Vistnes 1999, Prestbakmo 1991, Särkelä 1988). Dát mearkkaša dan, ahte dálá guohitoneatnamat eai šatta beaktilit geavahuvvot ja guohundeaddu čuohcá dihto guovluide garraseappot go livčii sávahahtti. Meahcceuovloplána gáibiduvvo ahte boazodoallu vuogáiduvvá iešalddes buot guvlui plánejuvvon eará luonddugeavahanhámiide. Meahcceuovlluid geavahit eanet ja eanet ja daid ollesviidodat lea geahppánan, ja danin boazodollui lea šaddan váddáseabbon ja váddáseabbon vuogáiduvvat dillái. Birrasa plánemis giddejuvvo dábálaččat fuopmášupmi dušše guohitoneatnamiid gollandássái. Seamma áigge galggašedje goittotge árvvoštallot guohitoneatnamiid viidodaga geahppáneami ja guohtonráfehisvuoda mearri ja ossodat dása. Boazodoallu lea meahcceuovlluid birastahti giliid deháleamos barggaheaddjí ja sámekultuvra deháleamos ávnناسlaš vuodđu. Dat lea dasa lassin turismma dehálaš imagodahkki. Danin boazodoalu luondduvuodu ovdii (dasa ahte guohitoneatnamat leat doarvái ja doarvái buori ortnegis) galgá meahcceuovloplánema doaimmain posiivvaleappot bargagoahtit.

Váhčira meahcceuovllus galgá giđdadálve ráfáidahttit guovllu, gos čoavjjehat bállejít leat ráfis meahccejohtalusas. Cuojománu 15. beaivvi rájes muohhtagiid suddamii meahccejohtalus ii oaččo leat lobálaš guovllus: Čurdnajávrri (Čurnájävri) oarjjabealli – Állesjávrri (Äälisjävri) gámpá – Uhca Roavejávri (Uccâ Ruávijävri) – Bieggajávri (Pieggäjävri ja das geaidnoráigge Bähkinjohkii (Päähinjuuhâ) – riikkarádji. Seammás šaddet suodjaluvvot guovllu goaskinreviirrat.

Meahccejohtalus

Meahcceuovloplána vuolgá johtui das, ahte dálá dilli lea buorre ja dat geahččala nannet dálá geavahanvugiid. Dálá meahccejohtalusvirolašvuodat eai leat goittotge

ČUOVUS 4. 8(14)

bistevaš geavaheami vuodu alde. Meahcceguovlopláanas ii válđojuvvo bealli dasa, gokko lea ealáhuslaččat ákkastallon ja astoáiggi anu meahccejohtalus rágđi. Go báikkálaš olbmot ožđot guhkálaš meahccejohtaluslobiid ráddjehusaid haga, de meahccejohtalus viidodat bissu menddo badjin, go válđá vuhtii dálá dilálašvuodđaid. Dasa lassin gánnáha fuomášit ahte goziheami vailuma dihte eai oppa báhpára alage merkejuvvon geavahanprinsihpat álo ollašuva.

Meahccejohtaluslákii guoskevaš – ja ollu geardduhuvvon – riikkabeaicealkámušas *meahccejohtaluslobiid miedđiheami eaktun báikkálaš olbmuide lea dat, ahte dat ii oacčo vahágahtit ja headuštit ee. luondu ja eará birrasa iige maiddái luondduealáhusaid*. Nugo plánasge boahdá ovdan, de Meahciráđđehus ii leat válđán vuhtii riikkabeivviid, láhkaásahaeddji, dáhtu, go lea eambbo miedđihastán báikkálaš olbmuide dálvvi áigái Váhčira meahcceguvlui guhkálaš, oppa gieldda gokči meahccejohtaluslobiid almmá čielggatkeahttá vahágiid ja headuštusaid ja áigái guoskevaš ja guvllolaš ráddjehusaid (s. 67 ja 91[105]). (Maiddái meahciráđđehusásahusa (1525/1993) 9 § 9 čuoggá mieldásaš báikkálaš olbmuid "vuoigatvuhta" geavahit Meahciráđđehusa hálđdašan guovlluid meahccejohtalussii (s. 67) ii vuodđuduvvan láhkii, ja nuba lea eahpečielggas mainna ákkain dán njuolggadusa oppalohkái leat sáhttán heivehit vuodđolága ektui.)

Meahciráđđehusa vuohki addit turismafitnodagaide juogalágan "safáralobiid" dihto mohtorgielkámeari geavaheapmái luondduturismadoaimmas lea čabu gávppálaš doaibma. Dákko bokte meahccejohtaluslága ollašuvvan meahcceguvllus lea ollásit eiseváldedoaimma goziheami olggobeadle.

Boazodoalu ja luonddudili buorideami dáfus sihke geasi- ja dálvviáigásaš meahccejohtalus heajos váikkuhusaide Váhčira meahcceguvllus galggašii doaladuvvat duodaleappot ja daidda galggašii sáhttít árvalit ráddjehusaid. Meahccejohtalus suovvan dálá dilis čuohcá guovllu meahccáivuhtii, luonddudillái ja boazodollui ja vejolašvuodaide bargat eará luondduealáhusaiguin ja dakko bokte sámekultuvira ávnnaslaš vuđđui. Dákko Váhčira meahcceguvllu plána manná sihke meahcceguvolága njuolggadusaid vuostá ja ruossalassii sámiid vuoigatvuodđaid dorvvastemiin.

Ovdalis máinnašuvvon Čurdnajávris vuolgi ráfáidahttinguovllu ásaheapmi oaivvilda seammás ahte guvlui, mas eai leat oppa Meahciráđđehusa vuojáhagatge, eai miedđihuvvo johtinlobit dego dássážii (s. 67).

Beanavuodjindoibma ja bivdobeatnagat

Sámedikki cealkámušain deattuhuvvo beanavuodjima ja beatnagiiguin dáhpáhuvvi meahccebivddu vahátlašvuhta boazodollui. Beatnagat dagahit vahágiid dálvit nu, ahte biđgejtit ealuid ja ruohtahit bohccuid. Čakčat bivdobeatnagat headuštit bohccuid ragatáigge, mii čuohcá áldduid miessáivuhtii. Erenoamáš vahátlaš lea ruohtahit čoavjjehiid giđđadálvve, dasgo dalle álddut sáhttet reitot, mii fas ná čuohcá miessáivuhtii. Beatnagiid ciellan, go daiguin vuoddjáuvvo, gullo duottarduovdagis guhkás ja ná gavdnje bohccuid, mii lasiha beanavuodjima heajos váikkuhusaid. Jos bohccuid vuojehettiin deaivá oktii beanagessosiin dahje eará beatnagiiguin, de dát boazobargu gal manná ollásit duššás. Dasa lassin muhtun beatnagat leat maiddái gáskkašan bohccuid. Váhčira meahcceguvllus guovžabivddus geavahit stuorra

beatnagiid, mat sáddenrusttet čeabehis johtalit iehčanassii viidát guovllus. Badjeolbmuid áddejumi mielde dát beatnagat leat dagahan bohccuide vahágiid, vaikko vel dan sahttá dušše soaittahagas čájehit.

Beanavuodjindoibma sámiid ruovttuguovllu boazodoalu ektui ii deavdde oktasašgeavahanvuoigatvuutii ásahuvvon eavtu das, ahte doaibma ii oaččo daganit vahága. Meahciráddhehusas lea goittotge vejolašvuhta seahkanit gávppálaš beanasafáraide, maidda dat ii leat moktige geatnegahhton miedihit lobi. Maiddái earáid go báikegoddelaččaid lohpebivdu beatnagiin lea ollásit Meahciráddheusa válldis. Eará beatnagiid go boazobeatnagiid suovvan guovllus lea čielga headjuvuhta meahcceguovloplánas ja čuohcá sámiid vejolašvuodaide bargat iežaset kultuvrrain.

Girdijohtalus

Girdijohtalus girdiin ja helikopteriin laktása astoáiggedoaibman erenoamážit guolástussii ja meahccebivdui. Meahciráddhehus ii seahkanan árvalusainis iige ávžžuhusainis helikopterjohtalussii, mii lea seaivuma hárrai lobivuloš doaibma. Astoáiggedoibmii gullevaš helikopterjohtalusa birra galgashii sámedikki mielas soahpat bálgosiiguin ja geahčalit gáržžidit dan, muhto plánas ii daddjojuvvo mihkigie das (s. 67). Dasa lassin galgashii guorahallat vugiid, mo girdiin dáhpáhuvvi dálvviágáša lustaguolástussii sahtáshii seahkanit.

Meahccevuojáhagat

Meahcceguvololáhka ii dovdda Meahciráddheusa meahccevuojáhagaid, mat eai dušše stivre muhto dábálaččat maiddái lasihit meahccejohtalusa, almmá ahte das máksojuvvo buhtadus sámealáhusaide dego boazodollui. Avvil-Čeavetjávri-johtolaga laktavuojáhat Anár-Čeavetjávri-johtolahkii Njižzejávrri nuorttabeallai (s. 68 [69]) manná goittotge lahka geainnu ja jávriiid mielde, ja nuba dan dihkkádeapmái gávdnojít ákkat.

Guolástus

Anáraččaide ja nuortalaččaide guolástus lea álo mearkkašan ollu. Plánas daddjojuvvo áibbas riekta ahte 1990-logu loahpa láhkaásahanrievdadusaid geažil guolástangottiid sajádat lea nanosmuuvvan guolástanguovlluid hálldašeemis, mii fas lea relatiivvalaččat čuohcán erenomážit nuortalaččaid sajádahkii, geain ii leat ovddasteaddji Anára guolástanguovllus. Seammá guoská sámedikki mielas máŋggade anáraččaide. Vaikko sámiid heajos sajádat gávn nahuvvoge eanaoamastussii vuodđuduvvi guolástusháldahusas, de plánas eai leat dahkkojuvvon árvalusat eage ávžžuhusat (s. 23 [31]) dili njulgen dihte, vai sámiid vuodđovuoigatvuodat ja olmmošvuoigatvuodat ollašuvašedje buorebut sin kultuvrii gullevaš ealáhusaid hárrai. Seamma áigge Meahciráddhehus áigu joatkit iežas meahccejohtalusvirolašvuoda, mii manná ruossalassii lágain ja man dihte dálvviágáša lustaguolástus sealu ja lassána ainge meahccejávrriin (s. 67-68).

Meahccebivdu

Ovdalis beatnagiid ja girdijohtalusa oktavuodas lea juo gávn nahuvvon beanabivddu heajos váikkahuusain sámeboazodollui ja eará sámealáhusaide. Meahciráddhehus vuovdá olgogieldalaččaide bivdolobiid oassin iežas čuoččuhan eanaeaiggáda

ČUOVUS 4. 10(14)

vuoigatvuodas (s. 95 [93]). Ja nuba dákko sámiid kulturhápmái gullevaš meahccebivddu ollašuvvan lea vuosttažettiin eastta Meahciráddhehusa gávppálaš doibmii.

Báikkálaš veahkadat

Báikkálaš geavaheaddjít leat viehka heterogenalaš joavku nu čearddalačcat, kultuvrralačcat, ámmátlačcat go eallinvugiid dáfusge. Doahpagii ”báikkálaš veahkadat” gullet sierralágan joavkkut fránskalaš beanagárdeeaggádiin árbevirolaš ealáhusaiguin bargi sámiide. Dát čuohcá eanemus sámiide ja sin boazodollui, dasgo sin beroštumit earránit eanemus dahje mannet ruossalassii eará geavaheaddjiid beroštumiiguin. Máinnašuvvon doahpaga geavahettiin sierra joavkkuid sierralágan dárbbut jávkaduvvojít ja daid vuhtiiváldin garvojuvvo. Meahcceguovloplánema dát vuolggasadji, mii ii dovddas geavaheaddjiid sierralágan vuogatvuodalaš ja ekonomalaš vuolggasajid ja sierralágan dárbbuid, ii sáhte leat nu viidát dohkkehuvvon dego dan lohket leat.

Plánema váttisvuodat láhkaásheami hárrái

Nuppe dáfus pláanas gávnahuvvo áibbas riekta ahte Suoma sierraláhkamearrádusat eai vel dorvas sámiid vuodđovoigatvuodaid ollašuvvama, dasgo sierraláhkamearrádusain leat váilevašvuodat (s. 13 [23]). Seamma pláanas váldojuvvo goittotge ovdan maiddái dat lága heivehepmái guoskevaš bealli ahte ”daid eai háliidan mielde” dahje ahte dat leat šaddan áigeguovdilin easkka meahcceguovlolága ásaheami maŋjá (s. 101). Dákkár headjuvuhta pláana vuogatvuodalaš vuodus lea dagahan boasttodeattuhusaid sámekultuvrra ja -ealáhusaid ja eará eanageavaheami ja huksema gaskkas.

Meahciráddhehus deattuha iežas čearddalaš bealehisvuoda luondduealáhusaid hárrái (s. 15 [24]). Seamma oktavuodas pláanas lea báhcán fuomáškeahttá ahte boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanláhka (45/2000) dakhá juo lága ulbmiliin sámiid ruovttuguovllus earu sihke sámealáhusaid ja lágas ásahuvvon eará luondduealáhusaid gaskkas ja sámi ja eará luondduealáhusbargiid gaskkas. Lága ulbmiliid mielde galgá lága mieldásaš doaibmabijuin giddet erenoamáš fuopmášumi sámiid vejolašvuodaide bajásdoallat ja ovddidit iežaset kulturhápmái gullevaš ealáhusaid sámiid ruovttuguovllus. Sámiid positiivvalaš sierragiedahallama vejolašvuhta vuodđuduuvvá dasa lassin ovttadássášvuodaláhkií nugó ovdalís lea daddjojuvvon. Ovtadássášášvuodalágas fas vulgojuvvo das, ahte positiivvalaš sierragiedahallan – nugó sámiid hárrái – lea dihto dáhpáhusain lága mielde vejolaš.

KP-soahpamuša 27 artihkal fas lea áddejuvvon boastut pláana oktiíheivehanbargun nu, ahte árbevirolaš ealáhus ii šatta vára vuollái (s. 14 [21]). Dát sámiid boazodollui, guolástussii ja meahccebivdui guoskevaš lágadássáš mearrádus gáibida ahte ekonomalaš doaibmabijut plánejuvvojít ja heivehuvvojít nu, ahte sámealáhusaid ekonomalaš gánnáheapmi seailu.

Meahccejohtaluslobiid, mat mieđihuvvojít Anáris báikkálaš ássiide, leat ákkastallan meahciráddhehusásahusa (1525/1993) mearrádusa vuodul. Dán mearrádusa vuodul leat ákkastallan olgogieldalačcaid meahcástanlobiid laktima báikkálaš oahpistan- ja fuolahusbálvalusaide (s. 28 [35]). Seamma ásahussii ii leat pláanas goittotge čujuhuvvon dakko bokte go ásahus guoská sámekultuvrra sajádaga dorvvasteapmái

Meahcirádddehusa hálldašan luondduriggodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami oktiiheiveheamis.

Plánenvuogi váttisvuodat

Meahcirádddehus lea geavahan meahcceguvloplána dahkamis viiddis oassálasti vuogi, mii lea mearkkašan dan ahte "buohkat, geat gehčet iežaset oassebeallin", leat sáhttán cealkit iežaset oaivila. Plána lea dahkkojuvvon demokráhtalaš mearrádusa vuodul nu ahte leat dolvojuvvon čađa dat ášsit, maid eanetlohku lea guottihan. Sámiid ossodat Anára olmmošlogus lea váile goalmádas. Lea čielggas ahte eanetlohkodemokratijas sin oainnut eai beasa oidnosii. Plánas deattuhuvvo ahte dat leat viidát báikkálaččat dohkkehuvvon. Dát ii goittot mearkkaš dan, ahte Sámediggi ja nuortalašhálddahuš dahje guovllu bálgosat livče dan dohkkehan.

Meahcirádddehusa lágasmearriduvvon geatnegahtimiidda gullá goittotge ođđa meahcirádddehuslága 4 §:a 2 momeantta ákkastallamiid mielde namalassii ráđđadallat Sámedikkiin. Eará oassálasti vuohki plánemis lea vuosttažettiin politihkka, mas ii galggaše leat dálálágan mearkkašupmi plána dagadettiin.

Oppalaš plánenvuogis lea leamaš buot váddáseamos dat, ahte oassálasti vuogis fuolakeahttá Meahcirádddehusas lea leamaš hui hálldašeaddji sajádat plánemis (Heikkilä 2000, Heikkilä 2000, Raitio 2000). Meahcceguvloplánema guovddáš vuoddovuolggasajii eai leat sáhttán beassat ovttamielalašvuhtii plánenproseassa áigge, dego máŋggabealat geavaheami prinsipas, dan váikkuhusain sámiid luondu geavaheapmái, guovllu geavaheami vuoruheamis, sierra geavahanhámiid gaskasaš ruossalasvuodain ja dasa lassin vel geavaheami ja suodjaleami gaskasaš ruossalasvuodain meahcceguvlolága ulbmiliin. Dát ášsit leat erenoamás mavssolaččat meahcceguvloplána ulbmiliid ollašuvvamis, eage dat leat guorahallon maiddái ieš dikšun- ja geavahanplánas, muhto plána oktan vuolggasajiguin lea dávjá ovdanbukton viehka čuolmmahis mällen. Iešaldes sierra luonddugeavahanhámiid dárbbut ja beroštumit mannet viehka ruossalassiige, ja dáid dárbbuid ja beroštumiid guorahallan, giedħallan ja čoavdin leat Váhčira meahcceguvloplánaš báhcán gaskan.

Sámediggi gávnaha dasa lassin ahte plána ii galggaše dahkat ovdalgo duogážin leahkki hui mavssolaš eana- ja čáhcevuoigatvuodagažaldagat leat čovdojuvvon. Vuigatvuodakánslera árvalusa vuodul vuigatvuodaministerijai galgá "opmodaga suodjái" guoskevaš gažaldahkan čielggadit "sámiid vejolaš oamastanvuigatvuoda" sihke priváhtavuoigatvuodalaččat ja ILO-álgoálbmotsoahpamuša mearrádusaid dáfus. (OKA K 9/1999 vp s. 45) Riikkabeivviid vuodđoláhkaváljagoddi lea sámiid ruovttuguvlui guoskevaš cealkámuštis (29/2004 vp) gávnahan ahte dutkamuša mielde stáhta oamastanvuigatvuoda doallevašvuoda sáhttá eahpidit (Kaisa Korpijaakkko-Labba), go fas sámesiidda (lapinkylä) osolaččain lea leamaš oamastanvuigatvuohta iežaset vearroeatnamiidda dego guollečáziide, bivdosajiide ja guodohaneatnamiidda (Juhani Wirilander). Vuigatvuodaministerijas galggašii giđdat 2006 gárvvásmuvvat almmolašvuigatvuodalaš vuodu alde lähkaásahuslaš árvalus, man ulbmilin lea deavdit ILO-álgoálbmotsoahpamuša nr 169:a gáibádusaid sámiid eana- ja čáhcevuoigatvuodaid luondduriggodagaide ja árbevirolaš ealáhusaide guoskevaš vuigatvuodaid hárrai.

ČUOVUS 4. 12(14)

ON:a olmmošvuoigatvuodakomitea, mii dulko KP-soahpamuša čuovvuma, lea Supmii guoskevaš loahppárvalusainis 2004:s (17) atnán vahágin dan, ahte ii leat ožzon čielga vástádusa sámiid vuogatvuodain álgoálbmogin (vuodđolága 17 §:a 3 momeanta) oktasašsoahpamuša 1 artihkkala hárrái. Komitea buvtii odđasit ovdan iežas fuolastuvvama das, ahte sámiid eanaoamasteami ja májggaid almmolaš ja priváhta eanageavahanvieruid eai leat sáhttán čoavdit. Dát eanageavahanvierut váikkuhit sámiid ealáhusaide – erenoamážit boazodollui – ja bidjet ná vára vuollái sámiid čearddalaš kultuvrja ja eallinvugiid ja ná maiddái sin identitehta.

Olmmošvuoigatvuodaávžžuhusa 17 čuoggá mielde:

Soahpamušriika galggašii sámeálbmoga hárrái álgit farggamusat čavges doaimmaide oažjun dihte áigái vuogas čovdosa eanageavahangičcus nu, ahte válđojuvvo doarvái bures vuhtii dárbu seailluhit sámiid identitehta oktasašsoahpamuša 27 artihkkala mielde. Dán ovdal soahpamušriikkat eai galggaše álgit dakkár doaimmaide, mat sáhttet ovddalgihtii čuohcit sámiid eanageavahangažaldagaid čoavdimii.

Dasa lassin (19) soahpamušriika galggašii doaimmahit ovta jagi sisa dieđuid komitea sierra logahallan ávžžuhusaid (dego 17 čuoggá) ollašuvvamis.

4. *Čoahkkáigeassu*

*Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána lea gárvvásmuvvan
Meahciráđđehusas dalle, go odđa meahciráđđehuslákka ja dihto eará ovđalis
máinnašuvvon lábat eai lean vel fámus, ja nuba plána ii vuodđuduva gustojeaddji
láhkii.*

*Oppalaš árvvoštallamin Váhčira meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána birra
sáhttá gávnnahit ahte das leat plánenvuogi ja plána sisdoalu hárrái moanat čuoggát,
mat eai heive meahcceguovlolága njuolggadusaiguin ja ulbmiliiguin ja mannet
ruossalassii sámiid vuogatvuodaid dorvvastemiin. Dikšun- ja geavahanplána čuohcá
lága ja riikkaidgaskasaš soahpamušaid vuostá sámiid kultuvrii gullevaš
ealáhusaiguin, erenoamážit boazodoaluin bargama vejolašvuodaide dilis, goas
meahcceguovlolákka bodii fápmui. Meahciráđđehus geahčala gal retorihka dásis
dovddastit sámiid sierravuoigatvuodaid, muhto ii álgge dárbbashaš doaimmaide daid
ollašuhttin dihte.*

*Sámediggi sámiid virggálaš ovddasteaddjin vuostálastá plána nannema dán hámis
maiddái dan sivas, ahte plánas eai leat sáhttán oppa válditge vuhtii
meahciráđđehuslága mieldásaš sámekultuvrra dorvvastangeatnegahttima eaige
ovttadássášvuodalága addin vejolalašvuodaš sámiid positiivvalaš
sierragiedahallamii.*

I várresátnejođiheaddji

Anne Nuorgam

Láhkaalmmáičálli

Heikki J. Hyvärinen

Gáldut

Heikkilä, Lydia (2000)

Luondduealáhusat ja Meahciráđđehusa doaibma Davvi-Lappis. Davvi-Lappi luondduriggodatplánii guoskevaš dutkamuš. Meahciráđđehus. Roavvenjárga. Máŋggus.

Heikkilä, Lydia (2003)

Birasáitta vai vuodđolágalaš vuogatvuohat? - Sáhka boazodoalu birra birashálldašeami oktavuođas. Suopajarvi & Valkonen (toim.) Pohjoinen luontosuhde. Elämäntapa ja luonnon politisoituminen. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B 43. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.

Kestävän kehityksen kansallinen kokonaisarvio (Bistevaš ovdáneami riikkadási oppalašárvvoštallan). Suomen ympäristö 623. Ympäristöministeriö. Helsinki 2003.

Koli, Antti (2002)

Kala tuntée veden värvähelyt (Guolli dovdá čázi sparaideami). Erälehti 5/2002.

Nellemann, Christian (1997)

Utbygging og forstyrrelse sett i relasjon til tap av beitearealer for reinen. Reindriftens fagråd.

Olmmošvuogatvuodákomitea loahppáárvalusat 18.10-5.11.2004 Suoma viđat mearreáigeraportta geažil.

Prestbakmo, Hans & Skjenneberg, Svein (1991)

Inngrep i reinbeitealand: Følger for rein og reindrift. Reindriftsadministrasjonen. Småskrift nr. 2. Alta.

Raitio, Kaisa (2003)

Ristiriidat ja valta saamelaisalueen maankäytössä ja suunnittelussa (Ruossalasvuodat ja váldi sámeguovllu eanageavaheamis ja plánemis). Pro gradu -tutkielma, Ympäristönsuojelutiede, Limnologian ja ympistönsuojelun laitos, Helsingin yliopisto.

Riikkabeivviid bargoeallin- ja dásseárvováljagotti smiehtamuš 7/2003 vp

Riikkabeivviid vuodđoláhkaváljagotti cealkámuš 29/2004 vp ráđđehusa árvalusa vuodul láhkan Bállas-Ylläsuoddara álbmotmeahcis ... (HE 169/2003 vp)

Riikkabeivviid vuodđoláhkaváljagotti cealkámuš 38/2004 vp ráđđehusa árvalusa vuodul meahciráđđehusláhkan (HE 154/2003 vp)

ČUOVUS 4. 14(14)

Stáhtarádi vuogatvuodákánslera mitalus vuogatvuodákánslera virgedoaimmain ja lága čuovvumii guoskevaš áiccastagain. Addojuvvon olggos 1998:s. Helsset 1999.

Särkelä, Matti (1988)

Matkailun vaikutus poron alueelliseen jakautumiseen ja laidunten kulumiseen Saariselällä (Turismma váikkuhus bohccuid guvllolaš juohkáseapmái ja guohitoneatamiid gollamii Suoločielggis). Pro gradu -työ, Limnologian ja ympäristösuojelun laitos. Helsingin yliopisto.

Vistnes, Ingunn & Nelleman, Christian (1999)

Tap av kalvningsland - som følge av forstyrrelse fra hyttefelt og kraftlinjer. Reindriftsnytt nr. 2. Alta.

ISSN 1796-2943
ISBN 978-952-446-609-7 (pdf)

Julkaisu on luettavissa osoitteessa:

www.metsa.fi/hks

Meahciráðdehusa luonddusuodjalanprentosat. Ráidu C 42
Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 42